

ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๕

เจ้าภาพ

พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ

นายอารีย์ สวรรค์

เมื่อวันที่ ๑๖ กันยายน พ.ศ. ๒๕๐๖

ณ วัดมกุฏกษัตริยาราม

คำนำ

นางกานดา ลีวัระ ได้มาแจ้งความประสงค์จะพิมพ์หนังสือแจก
เป็นพระลัทธิในงานฌาปนกิจศพ นายอารีย์ ลีวัระ ผู้สาม ข้าพเจ้าจึงแนะ
นำให้จัดพิมพ์ "ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๕" เพราะเห็นว่า เป็นหนังสือ
หลักเล่มหนึ่งที่ใช้เป็นคู่มือศึกษาและตรวจสอบพงศาวดารได้ดี นับแต่ได้
จัดพิมพ์ขึ้นเป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๐ เวลาใกล้จะมากว่า ๔๕ ปี เป็น
หนังสือที่หาฉบับได้ยากในเวลานี้สมควรจะจัดพิมพ์ขึ้นใหม่ นางกานดา
ก็พอใจ และนำต้นฉบับไปจัดพิมพ์ขึ้นด้วยความ เรียบร้อย ดังที่ท่านผู้อ่าน
ได้เห็นอยู่บัดนี้

หนังสือประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๕ นี้ เมื่อคราวจัดพิมพ์ครั้งแรกใน
พ.ศ. ๒๔๖๐ มีอยู่ ๔ เรื่องด้วยกันเริ่มด้วยเรื่องจดหมายเหตุจีนว่าด้วยกรุงสยามแต่
โบราณ ซึ่งสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้ทรงนิ-
พนธ์ "อธิบายเบื้องต้น" ไว้และทรงอธิบายความเป็นมาของหนังสือ ๔ เรื่องนั้น
ไว้ดังนี้

"(๑) หนังสือจดหมายเหตุจีนว่าด้วยกรุงสยามแต่โบราณ (หน้า ๑
ถึงหน้า ๔๓) ได้ตรวจสอบในหนังสือจีนมี ๕ เรื่องคือ

๑. หนังสือฮวงเฉียวฉบับเห็นทรงเจ้า
๒. หนังสือคิมเตยซกทงจี
๓. หนังสือยงจุบตีซอ ตอนเหม่งซอวงวกกเลียดตัวน
๔. หนังสือคิมเตยซกทงเตยน
๕. หนังสือกิงตงทงจี

จดหมายเหตุจีนเหล่านี้ หลวงเจินจิ้นอักษร (สุดใจ ต่อมาเป็นพระเจินจิ้นอักษร) พนักงานหอพระสมุดฯ ได้แปลเป็นภาษาไทย เฉพาะตอนที่กล่าวด้วยสยาม เรียบเรียงพูดกล่าวถวายในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อปีระกา เอกศก พ.ศ. ๒๔๕๒ เจ้าพระยาบรมราชโพนพิทักษ์ในงานศพพระยา รัชฎานุประดิษฐมหิศรภักดี (คอซิมบ ญ วรรณง) สมุหเทศาภิบาลมณฑลภูเก็ต เป็นครั้งแรก เมื่อปีฉลูเบญจศก พ.ศ. ๒๔๕๖ ผู้ที่ได้อ่านพากันชอบ ด้วยได้ความรู้เรื่องพงศาวดาร ตั้งแต่ครั้งสมเด็จพระร่วงสุโขทัยและครั้งกรุงเก่าแปลกๆ อีกหลายอย่าง แต่หนังสือเรื่องนี้ เมื่อพิมพ์ครั้งแรกไปแจกไว้ตามหัวเมืองมาก เพราะทำศพพระยา รัชฎานุประดิษฐเมืองวรรณง ที่ในกรุงเทพฯ ไม่ใคร่จะมีใครได้อ่าน มีผู้สืบทอดหอสมุดฯ อยู่เนืองๆ ไม่ขาด อีกประการ ๑ เมื่อพิมพ์ครั้งแรกนั้น ยังไม่ได้สอบศักราชรัชกาลกรุงเก่าได้แน่นอน จดหมายเหตุจีนมักจะเรียกพระเจ้าแผ่นดินสยามแต่ว่า “เสียมหลอ๊กก้อง” ฐิไม่ใคร่ได้ว่าความที่กล่าวตรงไหนจะเป็นในแผ่นดินไหนแน่ บัดนี้ได้อ่านศักราชรัชกาลกรุงเก่าไว้ได้เกือบจะไม่ผิดแล้ว ข้าพเจ้าจึงได้บอกรัชกาลแล้วได้ทำคำอธิบายเพิ่มเติมลงไว้ในฉบับที่พิมพ์ในเล่มนี้ เชื่อว่าทำให้ตชนกว่าที่พิมพ์ครั้งแรกเป็นอันมาก ถึงผู้พิมพ์ฉบับพิมพ์ครั้งแรกอยู่แล้วคงจะพอใจอ่านฉบับนอก”

“(๒) เรื่องพงศาวดารโยนก (หน้า ๔๔-๑๔๔) นั้น พระยาประ-
 ชาติจกรจักร (นเรศ บุนนาค) แต่งส่งลงพิมพ์ในหนังสือชวีรญาณไว้เมื่อปีกุน
 พ.ศ. ๒๔๔๒ ก่อนแต่งหนังสือตำนานโยนก หนังสือเรื่องนี้แต่งต้นอ่าน แต่พิมพ์ใน
 หนังสือชวีรญาณอยู่แยกย้ายกันในหลายเล่ม สมควรจะรวบรวมมาพิมพ์ไว้ในที่อัน
 เดียวกันจะได้เป็นอนุสาวรีย์ปรัชาญาณของพระยาประชาติจกรจักร ข้าพเจ้าจึงได้
 เอาจมาพิมพ์ไว้.....ตามต้นฉบับที่พิมพ์ในหนังสือชวีรญาณ อธิบายใช้ตัวอักษร
 และภาษาอังกฤษมออยู่หลายแห่ง เห็นลำบากแก่การพิมพ์ไม่จำเป็นแท้แก่เนื้อความ

ข้าพเจ้าจึงตัดออกเสียบ้าง ส่วนคำภาษาอังกฤษแห่งใดที่มีคำไทยใช้แทน ข้าพเจ้า
ได้เปลี่ยนเป็นคำไทยให้เข้าใจง่ายขึ้นบ้าง นอกนั้นคงตามต้นฉบับเดิม แต่ควร
จะบอกไว้แก่ท่านผู้อ่านอย่างใดว่า ธรรมเนียมอธิบายโบราณคดีต้องใช้ความวินิจฉัย
คือ ความนึกเดาของผู้อธิบาย เป็นธรรมเนียมการอธิบาย โบราณคดี เพราะฉะนั้น
วินิจฉัยในโบราณคดีไม่ว่าวินิจฉัยของผู้ใด ย่อมมีผิดบ้างถูกบ้าง ผู้ศึกษาโบราณคดี
ด้วยกันเห็นชอบด้วยบ้าง เห็นแตกต่างกันบ้าง วินิจฉัยของพระยาภิจักรจักษ์ ที่ปรากฏ
อยู่ในหนังสือ.....เล่มนี้ ท่านผู้อ่านควรเข้าใจว่า เป็นความเห็นของพระยาภิระชา
ภิจักรจักษ์ มิใช่เป็นความเห็นของผู้อื่นทั่วไป”

“(๓) เรื่องพงศาวดารเมืองหลวงพระบาง (หน้า ๑๔๕-๑๗๕) นั้น
ต้นฉบับมีอยู่ในกระทรวงมหาดไทย สืบเกิดตามสำนวนเดิมในเรื่อง เข้าใจว่า
มีรับสั่งให้เรียบเรียงทูลเกล้าฯ ถวายเมื่อในรัชกาลที่ ๕ หนังสือเรื่องนี้ได้พิมพ์ไว้ใน
หนังสือเทศาภิบาลครั้ง ๑ เพื่อรักษาเรื่อง เห็นควรที่จะรวบรวมมาพิมพ์ไว้ในหนังสือ
ประชุมพงศาวดาร”

“(๔) เรื่องศักราชรัชกาลกรุงเก่า (คือ อธิบายรัชกาลกรุง
เก่าและตั้งเขปรัชกาลกรุงเก่า ตั้งแต่หน้า ๑๗๖ ถึง ๑๗๐) นั้น เป็นของที่รู้จัก
อยู่ในผู้ศึกษาโบราณคดีว่า ศักราชรัชกาลกรุงเก่าที่ดังได้ในหนังสือพระราช-
พงศาวดารฉบับพิมพ์ ๒ เล่มกิต ๒ ฉบับพระราชหัตถเลขาภิเศก ผิดมากบางน้อยบาง
เกือบทุกรัชกาล แต่ยังไม่มืหลักฐานที่จะสอบสวนได้ตลอด จนขอพระสมุทรา
ได้หนังสือพระราชพงศาวดารซึ่งเรียกว่า “ฉบับหลวงประเสริฐ” อันเป็นตัว
ต้นหนังสือพระราชพงศาวดารกรุงเก่าที่แต่งครั้งแรก เมื่อในแผ่นดินสมเด็จพระ-
นารายณ์มหาราชา ๒๕๖๖ ศักราชในหนังสือฉบับหลวงประเสริฐฉบับเดียวที่สอบได้ถูก
ต้องตรงกับจดหมายเหตุอื่นที่ไดพบ มีบุมโหระ เป็นต้น เชื่อได้ว่าศักราชแม่นยำกว่า
ฉบับอื่นๆ แต่หนังสือพระราชพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐหมดความอยู่เพียงสิ้น

แผ่นดินสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ข้าพเจ้าจึงค้นหาจดหมายเหตุโบราณต่าง ๆ
สอบศักราชรัชกาลกรุงเก่าตลอดมาจนตลอดทุกรัชกาล พระยาโบราณราช-
ธานินทร์ (พร เดชะคุปต์) อุปว่าโณทลกรุงเก่าได้เห็นหนังสือ แนะนำว่าควร
จะพิมพ์ให้ปรากฏ จะได้เป็นประโยชน์แก่ผู้ที่สอบจดหมายเก่าต่างๆได้ อาไครยเป็น
หลักสำหรับสอบ ด้วยเหตุนี้ ข้าพเจ้าจึงพิมพ์ศักราชรัชกาลกรุงเก่า ลงไว้.....
ในเล่มนี้”

นอกจาก ๔ เรื่องข้างต้นนั้นแล้ว ในการจัดพิมพ์ประชุมพงศาวดาร ภาค
ที่ ๕ ครั้งนี้ได้นำ “บันทึกเกณฑ์สอบศักราช” ซึ่งข้าพเจ้าได้ตรวจสอบไว้แต่ พ.ศ.
๒๔๘๗ กับ “ศักราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาที่สอบใหม่” ซึ่งข้าพเจ้าได้บันทึก
ตอบคำถามของผู้อ่านหนังสือ “ศิลปากร” เมื่อปี พ.ศ. ๒๔.....มาพิมพ์ไว้ด้วย
แม้จะเป็นบันทึกเล็กๆ น้อยๆ ก็อาจเป็น ประโยชน์ แก่นักศึกษา ประวัติศาสตร์ และ
พงศาวดารไทย บ้างตามสมควร อย่างน้อย ก็อาจ เป็นแนวคิด ให้ช่วยกัน สอบสวนค้น
คว้าหาหลักฐานประกอบข้อเท็จจริงสืบไป

ขออนุโมทนาในกุศลทักษิณานุปทาน ซึ่งนางภานดา ลีวัระ และญาติ
ได้พร้อมใจกันบำเพ็ญอุทิศแก่นาย อารีย์ ลีวัระ และจัดหนังสือประชุมพง ศาวดาร
ภาคที่ ๕ นี้แจกจ่ายเป็นวิทยาทาน ขอจงเป็นกองกุศลลดบันดาลให้นายอารีย์ ลีวัระ
ผู้ล่วงลับไปแล้ว ประสพแต่ความสุขนิรมลผล เสดวยทิพสมบัติอยู่ในสุคติสมบัติปรายภพ
ตลอดกาลนาน เทอญ

กรมศิลปากร

29/08/2565

๑๓ กันยายน ๒๕๐๕

29/08/2565

นายอารีย์ ตีวีระ

ชาติ กัญชายน พ.ศ. ๒๔๕๖

มรณะ ๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๖

ประวัติย่อ

นายอารีย์ ลีวัระ เป็นบุตรนายแม่ นางอ่อง ขวลิต เกิดเมื่อเดือนกันยายน พ.ศ. ๒๔๕๖ ที่บ้านเลขที่ ๒๔๔๘ จ. ตำบลวังใหม่ อำเภอปทุมวัน จังหวัดพระนคร เริ่มรับการศึกษาที่ ร.ร.มัธยมวัดหัวลำโพง ภายหลังได้ย้ายไปเรียนที่ ร.ร.เผด็จ ถนนทรงวาด ต่อมาได้ไปศึกษาต่อที่เมืองซัวเถา ประเทศจีน จนจบชั้นมัธยมปลาย และเข้าศึกษาวิชาการประมงที่วิทยาลัยจีเหมียเกาะฮามอย เมื่อจบการศึกษากลับมาแล้ว ได้ประกอบอาชีพเป็นครูอยู่ที่ ร.ร. เผด็จและร.ร.ฮัวเฉียวระยะหนึ่ง แล้วจึงหันเข้าหาการหนังสือพิมพ์ ดังใจรักแต่บัดนั้นมา ได้ทำหน้าที่ตั้งแต่ผู้สื่อข่าว ผู้แปลข่าว ผู้เขียนบทความและสารคดี ต่าง ๆ เป็นบรรณาธิการ จนกระทั่งเป็นผู้อำนวยการบริษัทไทยพาณิชย์การ จำกัด ซึ่งเป็นเจ้าของหนังสือพิมพ์ พิมพ์ไทย สยามนิกร สยามสมัยรายลับคำที่ ขณะสิ้นชีวิต

นอกจากงานหนังสือพิมพ์แล้ว ยังมีงานแปลอีกหลายเรื่อง ใช้นามปากกาว่า บรรจงศิวศิลป์

นายอารีย์ ลีวัระ ได้ทำการสมรสกับ นางสาวกานดา พงษ์ธรรานนท์ มีบุตรหญิง ๑ คน คือ ด.ญ. อารีธา ลีวัระ

พี่น้องร่วมบิดามารดาเดียวกัน คือ

นางน้อม	กรณวิไล	(ถึงแก่กรรม)
นายไชย	ขวลิต	
นายอารีย์	ลีวัระ	(ถึงแก่กรรม)
นางนิตย	ขวลิต	
นายชาย	ขวลิต	(ถึงแก่กรรม)
นายไชยยงก์	ขวลิต	
นายสมมาตย์	ขวลิต	
นางพจนารถ	สุขมวาท	

สารบัญ

อธิบายความเบื้องต้น จดหมายเหตุจันว่าด้วยกรุงสยามแต่โบราณ	หน้า 1
จดหมายเหตุจันพรรณาวาด้วยกรุงสยาม	„ 4
พงศาวดารโยนก 1. อธิบายด้วยชนชาติไทย	„ 44
2. เรื่องตั้งหัวเมืองในลานนาไทย	„ 50
3. เรื่องพญาเมงรายตั้งเมืองเชียงใหม่	„ 62
4. พงศาวดารตอนเชียงใหม่เป็นเอกราช	„ 82
5. พงศาวดารตอนเชียงใหม่ชนพม่า	„ 113
6. พงศาวดารตอนเชียงใหม่รวมกับไทยได้	„ 125
พงศาวดารเมืองหลวงพระบาง ตามฉบับที่มอยู่ในศาลาลูกขุน	„ 145
อธิบายรัชกาลกรุงเก่า ราชวงศ์เชียงราย	„ 176
ราชวงศ์สุโขทัย	„ 181
ราชวงศ์ปราสาททอง	„ 183
ราชวงศ์บ้านพลูหลวง	„ 184
สังเขปรัชกาลกรุงเก่า	„ 187
บันทึกเกณฑ์สอศักราช	„ 191
เกณฑ์ศักราชกฎหมาย	„ 197
กฎหมายที่ตั้งชนในรัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดี 1 (อู่ทอง)	„ 200
ศักราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาที่สอใหม่	„ 203

อธิบายเบื้องต้น

จดหมายเหตุจีนว่าด้วยกรุงสยามแต่โบราณ

หนังสือเรื่องทางพระราชไมตรีระหว่างกรุงจีนกับกรุงสยามนี้ หลวงเจินจัน อักษร (สุดใจ) พนักงานหอพระสมุดวชิรญาณ แปลถวายในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แปลจากหนังสือจีน ๓ เรื่อง คือ หนังสือคมเตยซกทงจวเรื่อง ๑ หนังสือหวงเฉยวุนเหียนทงเคาเรื่อง ๑ หนังสือยจับสัชชอ ตอนเหมงซงอวกกเฉยตวนเรื่อง ๑ เป็นจดหมายเหตุกล่าวถึงทางพระราชไมตรีทกรุงสยามได้มากกับกรุงจีน ตั้งแต่ครั้งสมเด็จพระร่วง ตั้งราชธานีอยู่ที่นครโคไซทย ตลอดเวลากรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีลงมาจนกรุงกรุงธนบุรี หนังสือจีนทั้ง ๓ เรื่องที่ได้อ่านมาแล้ว เป็นหนังสือหลวงซึ่งพระเจ้ากรุงจีนราชวงศ์ไตเซง แผ่นดินเขียนหลง ให้กรรมการชำระการตรวจจดหมายเหตุของเก่าในเมืองจีนมาเรียบเรียง (ตรงสมัยเมื่อครั้งกรุงธนบุรี) ว่าด้วยเมืองต่างประเทศที่เคยมีไมตรีมากกับกรุงจีน หนังสือเหล่านี้จึงมีเรื่องเมืองไทยด้วย ได้อ่านตรวจดูเรื่องที่แปลนี้ เห็นว่าจดหมายเหตุจีนมีหลักฐานหลายอย่าง ควรเป็นเรื่องประกอบพงษาวดารของเมืองไทยได้เรื่อง ๑ แต่ผู้อ่านจำต้องอ่านด้วยไม่ลืมความจริง ๓ ข้อ

ข้อที่ ๑ คือ ต้องไม่ลืมว่าเมื่อจีนมีอำนาจแผ่อำณาเขตออกมาถึงเมืองต่างประเทศทางตะวันตก เช่นในครั้งพระเจ้ากรุงจีนวงศ์หงวนเป็นต้น อันพงษาวดารปรากฏว่า ได้เคยรบพุ่งชนะเมืองพม่า เมืองญวน กรุงจีนไม่เคยชนะแลไม่เคยรบพุ่งกับกรุงสยาม เพราะเหตุที่ราชธานีทั้งสองฝ่ายอยู่ห่างไกลกันมาก เขตแดนก็ไม่ติดต่อกันชดย่าวเหมือนเช่นเมืองพม่าแลเมืองญวน เพราะฉะนั้น การเกยข้องในระหว่างกรุงจีนกับกรุงสยามแต่โบราณมา เคยมีแต่เป็นมิตรไมตรีอย่างบ้านพี่เมืองน้อง ไทยไม่ได้เคยยอมเป็นเมืองขึ้นจีน

ข้อ ๒ นั้น ต้องไม่ลืมว่าวไลยพระเจ้าแผ่นดินจนชอบยกย่องเกียรติยศของ
 ตนเองแต่ไร ๆ มา บรรดาเมืองต่างประเทศที่ไปมาค้าขายหรือแต่งราชทูตไปเมืองจีน
 จีนจดหมายเหตุขสมเอาจ่าไปอ่อนนอมยอมนคนตอกรุงจีน ไม่เลือกหน้าว่าประเทศ
 ไหน ๆ พระเจ้าแผ่นดินต่างประเทศไม่ว่าในยุโรปหรือเอเชีย จดหมายเหตุจีนไม่ยอม
 ยกเกียรติยศให้ใครเป็น "ฮ่องเต้" ให้เพียงเป็น "ฮ่อง" ทุกประเทศ ต่างประเทศ
 ที่ไปมาค้าขายหรือเกียรของกับจีน เมื่อยังไม่รู้หนังสือแลภาษาจีน ก็ไม่รู้เท่าจีน การ
 เป็นตงนามหลายร้อยปีจนที่สุดเมื่ออังกฤษกับฝรั่งเศสทำสงครามชนะจีน ฝรั่งเศสเห็นว่า
 เมืองจะเดินทัพเข้าเมืองปักกิ่ง จีนยังทำขงเขียนตวงหนังสือจีนนานา ว่าฝรั่งเศสจะไป
 คำนบอ่อนนอม ฝรั่งเศสมาคิดว่าถูกจีนหลอกในเรื่องเหล่านี้เมื่อฝรั่งเศสมาเรียนหนังสือ
 แลภาษาจีน จนตงมีในข้อหนังสือสัญญาให้จีนยอมรับว่า พระเจ้าแผ่นดินต่างประ-
 เทศเป็นฮ่องเต้เหมือนกับจีน การเป็นมาตงนี้ บรรดาจดหมายเหตุของจีนในชั้นเก่า ๆ
 จึงเรียกพระเจ้าแผ่นดินต่างประเทศว่าฮ่อง แลเหมาเอาการที่ทูตไปเมืองจีนว่าไปยอม
 เป็นเมืองขึ้นทั้งนั้น ไม่ว่าฝรั่ง หรือแขก หรือไทย

ข้อ ๓ เหตุที่เมืองไทยจะเป็นไมตรีกับกรุงจีนนั้น เกิดแต่ด้วยเรื่องไปมาค้า
 ขายถึงกันทางทะเล เมืองไทยมีสินค้าหลายอย่าง ขงเป็นของต้องกวางในเมืองจีนแต่
 ไปราถนมา เหมือนกับทุกวันนี้ แลเมืองจีนก็มีสินค้าหลายอย่างที่ไทยต้องกวางเหมือน
 กัน การไปมาค้าขายกับเมืองจีน ไทยได้ผลประโยชน์มาก แต่ประเพณีจีนในครั้งนั้น
 ถ้าเมืองต่างประเทศไปค้าขาย ต้องมีเครื่องราชบรรณาการไปถวายพระเจ้ากรุงจีน จึง
 จะปล่อยให้ค้าขายได้โดยสะดวก เพราะเหตุนี้จึงมีประเพณีที่ถวายบรรณาการแก่พระ-
 เจ้ากรุงจีน ไม่แต่ประเทศไทยเรา ถึงประเทศอื่นก็อย่างเดียวกัน ผู้อ่านจะต้องเข้าใจ
 ความจริงทั้ง ๓ ข้อนี้ จึงจะไม่พลาดใจแต่ไม่เข้าใจผิด เมื่อเวลาอ่านจดหมายเหตุของ
 จีน ซึ่งกล่าวเป็นไฉนว่ากรุงสยามเป็นเมืองขึ้นของกรุงจีน การที่แต่งหนังสือให้
 ไฉนว่าเช่นนั้น จะโทษแต่จีนก็ได้ ถึงไทยเราก็เอาจาง ท่านผู้ใดได้อ่านหนังสือ
 พงษาดารเหินอ คงจะได้พบในเรื่องหนังสือฉบับ ๒ แห่ง แห่ง ๑ ว่าเมื่อสมเด็จพระร่วง

จะลบลัทธิราช พระเจ้ากรุงจีนไม่มาช่วย สมเด็จพระร่วงซัดเคือง ยกออกไปเมืองจีน พระเจ้ากรุงจีนต้องถวายราชธิดา และได้พวกจีนบวการเข้ามาคราวนั้น จึงได้มาทำ ถวายขามส่งกลโลกชนเป็นปฐม อีกแห่ง ๑ เมื่อพระเจ้าสาขานาผงครองเมืองอโยธยา ก็ว่าได้ราชธิดาของพระเจ้ากรุงจีน ชื่อนางสว้อยคอกหมากมาเป็นพระมเหสี ถ้าเทียบ เรื่องที่ไทยเราแต่งไว้แต่ก่อนจะไม่พอจะไว้กับที่จีนเขาแต่งนัก

ความจริงบุคคลต่างชาติดัน จะมีชาติใดที่รักชอบกันยิ่งยาวมายิ่งกว่าไทย กับจีนนั้นไม่เห็นมี ด้วยไม่เคยเป็นศัตรูกัน เคยแต่ไปมาค้าขายแลกเปลี่ยนประโยชน์ต่อกันมา ได้หลายร้อยปี ความรู้สึกทั้งสองชาติจึงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ตั้งแต่โบราณจน ราบเท่าทุกวันนี้ ซึ่งควรจะหวังว่าจะเป็นอย่างเดียวกันต่อไปในวันหน้า

การไปมาค้าขายในระหว่างจีนกับไทยในครั้งกรุงเก่า ไม่ใช่แต่เป็นประโยชน์ เฉพาะแต่แก่จีนแลไทยเท่านั้น ฝ่ายก็ต้องมาเอาไครยค้าขายกับจีนทางเมืองไทย ความ ปรากฏในหนังสือจดหมายเหตุของฝรั่งว่า เมื่อฝรั่งทางเรือจะมาจากยุโรปถึงประเทศ ทางตะวันออกได้ พวกไปตุเกตุเป็นผู้มาค้าขายก่อน พวกไปตุเกตุเป็นคนใจร้ายถือว่ามี บินไฟ ใช้เรือรบเหี่ยวปล้นสดมภ์กรวโฆกตามเมืองที่ไปค้าขาย เป็นเหตุให้จีนเกลียด ฝรั่งชน ครั้นต่อมาพวกฝรั่ง วจินดา อังกฤษ ออกมาค้าขายทางประเทศนั้น จะไป เมืองจีนไม่ได้สะดวก ต้องมาเอาไครยเมืองไทยเป็นทัพภักดินค้า ทำการค้าขายกับเมืองจีน แลเมืองยี่ปุ่นอยู่นาน ตั้งแต่แผ่นดินสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมลงมาจนแผ่นดินสมเด็จพระ นารายณ์มหาราช การค้าขายไปมาในระหว่างเมืองจีนกับเมืองไทยก็ยงเจริญขึ้นโดย ลำดับสืบมาจนตรามเท่าทุกวันนี้

จดหมายเหตุนพรธาวาด้วยกรุงสยาม

หนังสือเรื่องกรุงสยามได้เป็นพระราชไมตรีกับกรุงจีน ข้าพระพุทธเจ้า ขุน-
เงินจันอักษร (สุดใจ) แปรออกจากหนังสือหวงเฉียวบู๊นเหียนทงเคาเดิม ๓๔ หน้า
๔๐ หน้า ๔๑

หนังสือหวงเฉียวบู๊นเหียนทงเคานเป็นหนังสือหลวง ขุนนาง ๖๖ นายเป็น
เจ้าพนักงาน เรียบเรียงในสมัยราชวงศ์ไต้เซง เมื่อแผ่นดินเซียนหลงปีที่ ๔๒ เติงฮวด
(ตรงกับระกาจุลศักราช ๑๑๓๘ ปี พ.ศ. ๒๓๒๐ ในวงกรุงธนบุรี)

เสียมหลอ๊ก

เสียมหลอ๊กอยู่ฝ่ายทิศตะวันออกเฉียงกลาง เที่ยงหัวนอน (เฉียงใต้)
เมืองก่งฟู๋จ่าย (กำพูชา) ครัวโบราณมีสองก๊ก เสียม (สยาม คือ สุโขทัย)
ก๊กหนึ่ง หลอฮก (ลาว) ก๊กหนึ่งอาณาเขตจรพนลเศษ (นับจากเท่าแต่ ๑ ถึง ๓๖๐
ก่าวเท่าจึงเรียกว่าดี) ปลายแดนมีภูเขาล้อมตลอด ในอาณาเขตแบ่งเป็นก๊วน
(เมือง) ก๊วย (อำเภอ) ก๊วยซันฮู้ (ชนเมือง) ฮู้ซันตาคูดี (แปลว่าเจ้าพนักงาน
คลังมณฑล คือเมืองทมิฬชาหลวงคลังกำกับ คงจะหมายความเป็นเมืองที่ตั้งมณฑล
ด้วยแบบราชกรวงศ์เซ็งมีชาหลวงคลังกำกับแต่เมืองที่ตั้งมณฑล)

(๑) เสียมหลอ (จะหมายความว่ารุ่งครือยุทธยา)

คำคู่สี่มี ๕

(๒) คื่อเล้าสมา (นครราชสีมา)

(๓) จกเซาป็น

(๔) พัสลก (พิศณุโลก)

- (๕) สกก้อตท้าย (ศุโขไทย)
- (๖) โกวมันพิ (กำแพงเพชร)
- (๗) ตำนานวสี (ตนาทศรี)
- (๘) ท้าวพิ
- (๙) ลกบ ราชบุรี ?

๗๗
ย ๑๘

- (๑) ไช้ชะ (ไชยนาท)
- (๒) บู่เตา
- (๓) บู่ไช (พิไชย)
- (๔) ตงปิ่น (เข้าใจว่าชุมพร)
- (๕) ดุโขง (เข้าใจว่าหลังสวน)
- (๖) พพิ (พริบพริ คือ เพ็ชรบุรี)
- (๗) พลิ (น่าจะเป็นวาทพิ คือ ราชบุรี)
- (๘) ไช้เฮย (ไชยา)
- (๙) โตเอียด
- (๑๐) กันบู่ตี (กาญจนบุรี)
- (๑๑) สหหลวงอวด (ศรีสวัสดิ์)
- (๑๒) ไช้ฮอก (ทวาย)
- (๑๓) พันสวน (นครสวรรค์)
- (๑๔) เจียมบันคอซัง

กยมี ๗๒ พันแผ่นดินข้างฝ่ายทิศตะวันตกเฉียงปลายต้น หรือเฉียงเหนือมีหิน
 กววด ด้วยเป็นอาณาเขตวเสียมกัก ขาณาเขตวหลซชกักกอยู่ฝ่ายทิศตะวันออกเฉียงหัว
 นอนหรือเฉียงใต้ พันแผ่นดินราบแลชุ่มชื้น

เมืองหลวงมีแปดประตู * กำแพงเมืองก่อด้วยอิฐ เลียบรอบกำแพงเมือง
ประมาณสิบเศษ ในเมืองมีคลองน้ำเล็กเรือไปมาได้ นอกเมืองข้างฝ่ายทิศตะวันตก
เฉียงหัวนอนหรือเฉียงใต้ ราษฎรอยู่หนาแน่น

กัก^๑ห้อง (พระเจ้าแผ่นดิน) อยู่ในเมืองข้างฝ่ายทิศตะวันตก ที่อยู่สร้างเป็น
เมืองเลียบรอบกำแพงประมาณสามเศษ เศษ (พระที่นั่ง) เขียนภาพลายทอง หลังคา
เตี้ยมุงกระเบื้องทองเหลือง ชาติ (ตำหนักแลเวือน) มุงกระเบื้องตึก เกย (ฐานบัว)
เอาตึกหุ้มอิฐ ลูกกรงเอาทองเหลืองหุ้มไม้

กัก^๒ห้องชุดเสงกิมจึงไซเกย (พระเจ้าแผ่นดินเสด็จตำบลโตกัทรงราชยาน)
บางครั้งทรงช้างทมิฬกับ สัว (พระกลดแลวรม) ทักนทำด้วยผาแดง

กัก^๓ห้องหมวยต่างเตงเตย (พระเจ้าแผ่นดินเสด็จออกท้องพระโรงทุกเวลา
เช้า) พวกขุนนางอยู่ทพนูปวม นางพมเข่าตามลำดับ แล้วยกมือประนมขึ้นถึงคະ
ถวายนอกไม้สดคนละหลายข้อ มกจักเขามู^๔นจือ (หนังสือ) อานชนถวายด้วยเสียง
อันดัง คอยกัก^๕ห้องจนจดยแลวจึงกลับ

เสียมหลอกักมีขุนนาง ๕ ตำแหน่ง

- (๑) อกฮาอว้าง (ออกญา)
- (๒) อกบู^๖ลา (ออกพระ)
- (๓) อกหมัง (ออกเมือง)
- (๔) อกควน (ออกขุน)
- (๕) อกมุน (ออกหมื่น)
- (๖) อกมุน
- (๗) อกปง (ออกพัน)
- (๘) อกตง (ออกหลวง)
- (๙) อกคิง

* แผนที่เมืองทพรณาในหนังสือเป็นแผนที่กรุงเก่า

แม่ชาวชนดั้งแก่ความตาย ก็เอานาปรอทกรอกปากแล้วจึงเอาไปฝังศพคน
จนเอาไปทิ้งไว้ที่มณฑล ในทันทีก็มาหมู่หนึ่งมาจิกกิน บัดเดยวหนึ่งก็สูญสิ้น ญาติ
พี่น้องของมีตายร้องไห้เอากะระดกทิ้งลงในทะเล เรียกว่าเนยวจ (ฝังศพบนบก) การ
ชื้อขายใช้เบียดแทนตงจ (กะแปะทองเหลือง) บิดไม้ใช้เบียดแล้วความใช้ก็เกิดชุกชุม

ขุนนางแลราษฎรหมกเงิน จะใช้จ่ายแต่ลาพวงนงไม้ได้ ต้องเอาเงินส่งไป
เมืองหลวงให้เจ้าพนักงานหลอมหลอมเป็นเม็ด เอาตราเหล็กถมอกษรอยู่ข้างบนแล้ว
จึงใช้จ่ายได้ เงินรอยตาลงต้องเสียดาภาษาให้หลวงหกสลึง ถ้างงนที่ใช้จ่ายไม่มีอกษร
ตราจับผู้เจ้าของเงินลงโทษว่าทำเงินปลอม จับได้ครั้งแรกตบนวมอชวา ครึ่งตองตค
นวมอชวา ครึ่งสามโทษถึงตาย การใช้จ่ายเงินทองสุดแล้วแต่ผู้หญิง ด้วยผู้หญิงมี
สติปัญญาผู้ชายที่เป็นสามีมักต้องเชอพง

ชาวชนเสียมหลอกกมซื้อไม่มีแน่ ถ้าเป็นขุนนางเรียกว่าอกม่ง (มิ่งแปลว่า
นง หมายความว่าออกนง) ผู้ที่ม่งมเรียกว่านายมิ่ง ยากจนเรียกว่าอายมิ่ง ขนบ
ธรรมเนียมของชาวชนนแข็งกระด้าง การศึกสงครามชำนาญทางเรือ ใต้เจียง
(นายทหารใหญ่) เอาเซ่งที (เครื่องวาง) พันกายสำหรับป้องกันหอกดาบแลจี้
(แปลว่าลูกธนู) เซ่งทนนกระดกคคระผี ว้ายพันแทงไม่เป็นอันตราย

สิ่งของที่มีในประเทศ อำพันทองหอม ไม้หอมสีทอง ไม้หอมสีเงิน เนื้อ
ไม้ ไม้ฝาง ไม้แก่นคำ งาช้าง หอระदान กระวาน พริกไทย ใต้บั้งจ้อ (ผลไม้)
เขียงหมุยโล้ว (น้ำตาลไม้กลั่น) ไชรเอี้ยเซียม (แพรมาจากเมืองพุกเกด) แพร
ลายทอง สิ่งของที่กล้าวคนเคยเอามาถวายเป็นเครื่องบรรณาการ

ทองคำแลहनสีต่าง ๆ ที่มีในประเทศ ทองคำก้อน ทองคำทราย ป้อเจียะ
(พลอยหินสีต่าง ๆ) ตะกั่วแข็ง

สัตว์เด้า สัตว์สองเท้า สัตว์นมเกล็ด ที่มีในประเทศ แวด ช่าง นกยูง
นกแก้วห้าสี ลูกจุกกึ๊ (เด้าหกเท้า)

ผลไม้แลต้นไม้ที่มีในประเทศ ไม้ใผ่ใหญ่ ไม้ใผ่เล็ก ไม้ใผ่เดี่ยว ผลทับทิม
แดง พัก

สิ่งของมีกลิ่นหอม กฤษณา ไม้หอม กานพลู หลอดอก (เครื่องยา) แต่ หลอดอกนั้นกลิ่นหอมคล้ายกฤษณา นามประเทศคงจะตั้งตามชื่อของสิ่งนี้

ว่าด้วยทางพระราชไมตรี

หนังสือเรื่องเดิมยก หลอดอกก๊ก เป็นพระราชไมตรีกับกรุงจีน ข้าพระ พุทธเจ้า ขุนเงินจันอักษร (สุดใจ) แปรออกจากหนังสือเดิมชกหงษ์เดิม ๕ หน้า ๓๔ หน้า ๓๕ หน้า ๓๖ หน้า ๓๗ หน้า ๓๘

หนังสือเดิมชกหงษ์เป็นหนังสือหลวง ด้วยขุนนาง ๖๖ นาย เป็นเจ้า- พนังงานเรียงหนังสือเดิมชกหงษ์ เมื่อแผ่นดินเชียนหลงปีที่ ๓๒ เตกหาย (ตรงกับปี กุญจุลศักราช ๑๑๒๘ ปี) ในราชวงศ์เซ็ง ต่อมาถึงแผ่นดินเชียนหลงปีที่ ๕๐ อุดจ (ตรงกับปีมะเส็ง จุลศักราช ๑๓๔๗ ปี ในรัชกาลที่ ๑ กรุงรัตนโกสินทร) ขุนนางจ้อ โตวหง้อชชอกก (เจ้ากรมพระอาลักษณ์ฝ่ายขวา) กับขุนนางตายลยเคงชอเล็ก เซยะหิม (ตายลยเคงเป็นกรมขุนอยู่ในกระทรวงเมือง) ได้ชำระหนังสือเดิมชกหงษ์ จนอกคองหงษ์

ครั้งสมเด็จพระร่วงรามคำแหงครองนครสุโขทัย

พระเจ้าหงวนดีใจของเต (ครั้งนั้นเป็นมงโกลได้ราชสมบัติในกรุงจีน เป็น ประถมกษัตริย์ทรงหวน นามแผ่นดินเรียกจ่าหงวน) แผ่นดินจี่หงวนปีที่ ๑๘ หยม โทงวลักห้วย (ตรงกับ ณ เดือนแปด ปีเมียบ จุลศักราช ๖๔๔ ปี) พระเจ้าหงวนดี ใจของเต รัชส่งให้ขุนนางกัจจนกุนโทวชอหจ้อจ่าเป็นราชทูตไปเกลี้ยกล่อมเสียมก๊ก

๑ ตอนพรรณาว่าด้วยสยามประเทศนี้ จีนเห็นจะเอาจดหมายเหตบรรดามีจดไว้เรื่องเมืองไทยตั้งแต่ เก่าที่สุดลงมาจนถึงเวลาที่แต่งหนังสือนี้ มาเก็บเนื้อความรวบรวมลงในที่นี้เหมือนกัน ไม่ได้แก้ไขตัดทอนการ ที่เปลี่ยนแปลงในบ้านเมือง เช่นพรรณาว่าไทยไว้ผสมชาวกล่ามวเป็นต้น

๒ เมื่อครั้งราชวงศ์หงวนเป็นใหญ่ในเมืองจีน ยกกองทัพมาปราบปรามตีได้ทั้งเมืองญวนแลเมืองพม่า ส่วนเมืองไทยจีนคงจะได้ความว่า พระเจ้าขุนรามคำแหงเข้มแข็งในการศึกสงคราม ทั้งภูมิประเทศก็อยู่ห่าง ของ แต่งทูตมาเกลี้ยกล่อมให้เป็นไมตรี

แผ่นดินหงวนปีที่ ๒๖ กทวจับหงวย (ตรงกับเดือน ๓๒ ปีฉลูจุลศักราช ๖๕๓ ปี) หลอฮกก็กให้ราชทูตนำเครื่องบรรณาการมาถวาย

แผ่นดินหงวนปีที่ ๒๗ ชนเป่าจับหงวย (ตรงกับเดือน ๓๒ ปีเถาะจุลศักราช ๖๕๓ ปี) หลอฮกก็ก้องให้ราชทูตนำราชสาสนอักษรเขียนควยนาทองกับเครื่องบรรณาการ คือทองคำ งาช้าง นกกระเรียน นกแก้วห้าสี ชนนกกระเต็น นอรมาด อำพันทอง มาถวาย

แผ่นดินหงวนปีที่ ๓๐ กุ่ยจิสหงวย (ตรงกับเดือนหกปีมีเสงจุลศักราช ๖๕๕ ปี) พระเจ้าหงวนสีโจวของเต๋วยบงส่งให้ราชทูตไปทำพระราชไมตรีด้วยพระเจ้าเสียมก๊ก

แผ่นดินหงวนปีที่ ๓๑ กะโห่งชิตหงวย (ตรงกับวันเดือนเก้าปีมีเสงจุลศักราช ๖๕๖ ปี) ในปีนั้นพระเจ้าหงวนสีโจวของเต๋วยบง พระเจ้าหงวนเสงจิงของเต๋วยชเสวยราชสมบัติ แต่ยังไม่ได้เปลี่ยนนามแผ่นดิน เสียมก๊กของกงมกตงมาเฝ้า พระเจ้าหงวนเสงจิงของเต๋วยบงกับเสียมก๊กของกงมกตงว่าแม่ทานคิดว่า เป็นไมตรีกันแล้วก็ควรให้ลูกชายหรือขุนนางมาเป็นจ่านำไปบ้าง*

๓ ควรจะสังเกตว่า ครั้นพระเจ้ารามคำแหงครองกรุงสุโขทัยนั้น เสียมก๊กกับหลอฮกก็กยังแยกกันอยู่ ชนนั้นเหอความในจากทุกข้อขุนรามคำแหงประกอบ ด้วยในจากนั้นเมืองจีนนครสุโขทัยไม่มีเมืองเอียวชยาเมืองละโว้แลเมืองอื่น ๆ ซึ่งต่อไปทางคันทันออก จนนครราชสีมา อาจจะมีผู้ปกครองเมืองละโว้เป็นอาณาจักร ๑ ต่างหาก ซึ่งเรียกในหนังสือว่า "หลอฮกก็ก" แต่เป็นไมตรีกับจีนมาก่อนแล้ว.

๔ ครั้นทำให้เข้าใจว่า หุตจันมาครั้งแรกเป็นแต่มาพึ่งเวลาเวลา ฟังมาทำไมครั้งกันคราวนี้ (แต่ปรากฏในจดหมายเหตุจันว่าหุตจันมาไม่ถึงกรุงสุโขทัย เนื่องจากถูกพวกขามจับตัวไป)

๕ ที่จอเรียกพระนามเสียมก๊กอ้างว่ากงมกตงจะมาคืออะไรยังลึกลับไม่เห็น แต่ศักราชนั้นตรงกับแผ่นดินพระเจ้ารามคำแหง

* กรมศิลปากรได้ให้เจ้าหน้าที่ภาษาไทยจีนตรวจสอบใหม่ ปรากฏว่าข้อความตั้งแต่เสียมก๊กของกงมกตงเฝ้านั้น พระเชนเจินอักษรแปลไว้คลาดเคลื่อน หนึ่งแปลใหม่เป็นดังนี้ "มีรับสั่งให้เสียมก๊กของกงมกตงมาเฝ้า หากมีเหตุขัดข้องจะไม่มีได้ ให้ส่งโอรส อนุชานและขุนนางผู้ใหญ่ไปเป็นตัวประกัน"

แผ่นดินไต้เต็ก (นามแผ่นดินของพระเจ้าหงวนเสงจงฮ่องเต้) มีที่ ๔ แยก
 ลักห้วย (ตรงกับเดือนแปดปีชวดจุลศักราช ๖๒๒ ปี) เสียมก๊กฮ่องมาเผ่า
 เรื่องเสียมก๊กเป็นไมตรีกับกรุงจีน ข้าพระพุทธเจ้า ชุนเจินจันอักษร (สุดใจ)
 แลออกจากหนิงฮ้อคิมเตยชกทงจเดิม ๔๐ น้า ๕๕

หนิงฮ้อคิมเตยชกทงจเป็นหนิงฮ้อหลวง ชุนนางวงษ์ไต้เซง ๖๖ คน เป็นเจ้า
 พนักงานเรียบเรียง เมื่อแผ่นดินเซียนหลงมีที่ ๓๒ เตงหาย (ตรงกับปีกุญจุลศักราช
 ๑๑๒๘)^๖

เสียมก๊ก

เมื่อครั้งวงษ์หงวน (ครั้งนามงโกลไ้ราชสมบัติในกรุงจีน) ในแผ่นดิน
 พระเจ้าหงวนเสงจงฮ่องเต้ (พระเจ้าหงวนเสงจงฮ่องเต้กระษัตริย์ ๒๖ วงษ์หงวนชนครอง
 ราชสมบัติบอดิบ ตรงกับปีมแมจุลศักราช ๖๕๗ ชุนานนามแผ่นดินว่าเงงหงวน) เสียม
 ก๊กให้ราชทูตนำราชสาสนอักษรเซียนทวยนาทองมาถวาย ทวยเสียมก๊กกับมาลือเออ
 ก๊ก ทำสงครามโดยสาเหตุความอาชญากรรม เดียวแดง (รัฐบาล) แต่งให้ราชทูตนำ
 หนิงฮ้อตอบราชสาสนไปถึงเสียมก๊ก จากลาวประณีประนอมให้เลิกสงครามกันเสีย
 สองฝ่าย

ในแผ่นดินไต้เต็ก (นามแผ่นดินที่เรียกเงงหงวนน้อยเล็กเมื่อมีเปี้ยชินตรง
 กับปีชวดจุลศักราช ๖๕๘ นามแผ่นดินที่เรียกไต้เต็กชุนานชุนเมื่อปีเตงฮิว ตรงกับปี
 รกาจุลศักราช ๖๕๘ แผ่นดินไต้เต็กมี ๑๓ ปี) เสียมก๊กให้ราชทูตมาขอมา พระเจ้า
 หงวนเสงจงฮ่องเต้ประทานเสียมก๊กหูลือ (เสียมสลายทอง) ให้ไป

ครั้งแผ่นดินสมเด็จพระรามาธิบดี อุทอง

ข้าพระพุทธเจ้า ชุนเจินจันอักษร (สุดใจ) เลือกคัดแปลเรื่องพระราชไมตรี

๖ พระเจ้ารามคำแหงเสด็จไปเมืองจีน ๒ ครั้งนี้ ที่ไปเอาเงินข้ามทำเครื่องถ้วยสังคโลก
 ๗ ความตอนนั้นศักราชก็อยู่ในแผ่นดินพระเจ้ารามคำแหง เป็นแต่คัดมาจากหนังสือเรื่องอื่น
 ๘ มาลือเอออีก นี้ เจ้าใจวามลายู

ในระหว่างกรุงสยาม กับกรุงจีนออกจากหนังสือฉบับสุดท้ายตอนหนึ่งของวงกตเจ็ดตอน
(เรื่องนานาประเทศในรัชกาลพระเจ้าเอกทัศ) เดิม ๗๒๗ หน้า ๓๕ ถึงหน้า ๔๐ มีข้อความดังนี้

เสียมหลอฮกกัก

แผ่นดินหงบู^{๗๒๗} ปีที่ ๓ แยกชุด (ตรงกับจุลศักราช ๗๓๒) พระเจ้าไถ่ใจของเต
(จุหนวนเจียงได้ราชสมบัติ เป็นพระเจ้าไถ่ใจของเตปฐมกษัตริย์วงศ์หนึ่ง ครอง
ราชสมบัติไปห้าวัน ตรงกับจุลศักราช ๗๓๐ ชานานามแผ่นดินว่าหงบู อยู่ใน
รัชกาล ๓๓ ปี วงศ์หนึ่งตั้งกรุงที่เมืองนางกิง สมัยนี้เรียกว่าเมืองเกียงตั้งผู้ แขวง
มณฑลเกียงชู) รับผิดชอบให้หุดยงจุ่นเป็นราชทูต ถูหนังสือรบส่งไปชวนเสียมหลอฮก
กักให้เป็นมิตร

ครั้งแผ่นดินสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๑

แผ่นดินหงบู^{๗๓๗} ปีที่ ๔ ขึ้นหาย (ตรงกับจุลศักราช ๗๓๓) เสียมหลอฮกกัก
ของ เซียนเจียเจียวเอง^{๗๓๗} ใ้ราชทูตเชิญพระราชสาสน์แลพาทย์กับเต้าหอกเต้า
แลสิ่งของในพื้นประเทศมาเจริญทางพระราชไมตรีพร้อมกันกับหุดยงจุ่น พระเจ้าไถ่
ใจของเตรับสั่งให้เจ้าพนักงานเอาแพรม้วนประทานไปให้ออง กับประทานม้าม้วนให้
ราชทูตด้วย

ในปีนั้นเสียมหลอฮกกักออง ใ้ราชทูตกลับมาถวายไชยมงคลในการขึ้นปี
ใหม่ พระเจ้าไถ่ใจของเต รับผิดชอบให้เจ้าพนักงานเอาพวงข้าวดาวเรืองใ้ราชสมบัติ
กับแพรม้วนม้าม้วนประทานไปให้ออง

๗ ตรงนี้ควรสังเกตว่า ในปลายแผ่นดินสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๑ ออง ชันเรียกประเทศสยามว่า
เสียมหลอฮกกัก เหมือนหนึ่งว่าใครรวมเสียมกักข้างหนอกับหลอฮกกักข้างใต้เขาเป็นอันเดียวกันแล้ว ตามที่
ปรากฏในหนังสือพระราชพงศาวดารพึงรวมกันต่อไปในแผ่นดินสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๑ บางทีครั้งนั้นผู้เขียน
จดหมายเหตุจีนชั้นหลังจะเรียกรวมกันเร็วไป

๑๐ คำ "เซียนเจียเจียวเอง" ดูเสียงตรงกับสมเด็จพระยามากกว่าคำอื่น หรือจะใช้ศ
อย่างนั้นในสมัยนั้น ข้อนั้นไม่ได้อีก

แผ่นดินหงบูบที่ ๕ หยมจือ (ตรงปีขลุจลศักราช ๗๓๕) เที่ยมหลชก
ของไหวราชทูตพาทม, ชนเผือก, กับส่งของในพนประเทศมาถวาย

แผ่นดินหงบูบที่ ๖ กุ่ยทว (ตรงปีขลุจลศักราช ๗๓๕) ราชทูตเที่ยมหลช
ชกกักนำส่งของมาถวาย

ในปีนั้นนางเซียนเฉียะซอลังซึ่งเป็นพระพันางของเที่ยมหลชกกักของให้
ราชทูตเที่ยมพระราชสาสนซึ่งจารึกอักษรในแผ่นทองคำ กับส่งของในพนประเทศมา
ถวายตงกง (พระมเหสี) ตงกงไม่รับ

นางเซียนเฉียะซอลัง ไหวราชทูตนำส่งของกลับมา ถวายอีกพระเจ้าโกโจว
ของเต็กไม่ทรงรับ เป็นแต่โปรดให้เที่ยงโตะราชทูต

ครั้นนั้นเที่ยมหลชกกักของไม่ปราชสาสามารถ ชาวประเทศเที่ยมเซียนเฉียะ
เปาเปเองยสือลตอลอหลก ดงของเที่ยมหลชกกักของชนครองราชสมบัติ แลจุด
ไหวราชทูตมาทูลขอความเรื่องน กับเอาส่งของในพนประเทศมาถวาย เจ้าพนักงานก
เที่ยงตราทูต แลจุดส่งของพระราชทานตอบแทนตามธรรมเนียม

ของทชนครองราชสมบัติใหม่ ไหวราชทูตเอาส่งของในพนประเทศมาถวาย
แลถวายไชยมงคลในการขึ้นปีใหม่ กับถวายแผ่นทองเที่ยมหลชกกักถวาย ราชทูตมา
ต่างกมส่งของถวาย พระเจ้าโกโจวของเต็กไม่ทรงรับส่งของของราชทูต

แผ่นดินหงบูบที่ ๗ กะอิน (ตรงปีขลุจลศักราช ๗๓๖) ราชทูตเที่ยม
หลชกกักขอชาดปะนาส่งของมาถวายที่เมืองกวางตง แลบอกแก่เจ้าพนักงานจวเรอ
บวรทุกเครื่องราชบรรณาการควรวณมาถึงทะเลชกถลมคณชตไปถึงทะเลนาเมองไฮนาง
(ไหหลำ) เคะษบุญได้เจ้าเมืองแลขุนนางช่วยจึงได้แต่ฝ้าย, ไม้ฝ่าง, ไม้หอม, ท
เหลือจลมคณชตไป มาถวาย

๑๐ ทเรียกว่า "นางเซียนเฉียะซอลัง" เซียนเฉียนนั้นตรงกับสมเด็จพระเป็นแม่ แต่ซอลังเหลือที่จะเดา
ว่าเป็นพระพันางนีกตรงกัน แต่พระราชพงษาวดารว่าเป็นน้องนาง คือพระราชมารดาของสมเด็จพระรามศว
๑๒ ครั้นเมื่อครั้งกับพระราชพงษาวดารที่จั้นเรียกว่า "เซียนเฉียะเปาเปเองยสือลตอลอหลก" น
ถ้าจะเดาตามเสียงที่เห็นใกล้กลือ สมเด็จพระเจ้าพระยาสุรินทรราชา แต่หมายความว่า สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่
๑ นั้นเป็นแม่ ตรงนว่าเป็นพระเจ้าลูกธรงตามพระราชพงษาวดาร

เทศาภิบาลมณฑลลาวตงตอบราชทูตว่า พระเจ้าไถ่ใจของเตไม่ทรงเชื่อ
ว่าสิ่งของเหล่านี้เป็นเครื่องราชบรรณาการ เพราะไม่มีพระราชสาส์นกำกับมา ซึ่งราช
ทูตว่าเรือถูกลมคลื่นซัดแต่สิ่งของยังเหลืออยู่ ทรงเห็นว่าคงจะเป็นพวกพานิชเสียม
หลอชกักกปลอมมา มรบนสั่งไม่ให้รับเครื่องบรรณาการไว้

พระเจ้าไถ่ใจของเต รับสั่งแก่จางซู (ขุนนางในที่ว่าการอุปราช) กับเจ้า
พนักงานลับ (กระทรวงแบบทำเนียม) ว่า เมื่อครั้งโบราณพวกกุไฮอ (เจ้าเมือง
เอก) มาเข้าเฝ้าจ้อ (พระมหากษัตริย์ราช) นั้น มีหนังสือสั่งของมากวายนแต่
เล็กน้อยคงทรงตามบั้งมั่งของมากวายนมาก ๆ เพราะเป็นการประชุมใหญ่
ประเทศที่อยู่นอกเขตหัวเมืองทงเกานัน (หัวเมืองทงเกานันคือสิบแปดมณฑลเดิมของ
ประเทศจีน) สิบหนึ่ง (สิบหนึ่งนับตามสมัย) จึงมาเข้าครั้งหนึ่ง แลมีสั่งของในประ
เทศมากวายนเพื่อให้เห็นว่าซอสดียสุจริต แต่เกาหลีกกนรู้แบบธรรมเนียมอยู่บ้างจึงอนุ
ญาติให้ตามบั้งมาจนถึง ครั้งหนึ่ง ประเทศทั้งหลายที่อยู่ใกล้กันคือเจียมเตีย (ประ
เทศจามปา) งังน่าง (ญวน) ซ็เอียง (โปรตุเกตุ) ซอติ (ประเทศเขตนอนอยู่
ใกล้เคียงโปรตุเกตุ เข้าใจว่าสะเปน) เอียวอว (ชวา) ปะหนัน (ปัตตานี) ซ่าพัดดิ
ประเทศซามพัดดิณเคยชินชวา) เสียมหลอชก (สยาม) จันละ (คือลาว สมัย
นั้นจีนเรียกกันผู้ขาย คือกัมพูชา) เคยมากวายนของเดมอ ฝ่ายเราต้องใช้จ่ายมาก ตง
แต่นั้นต่อไปจึงห้ามประเทศทั้งหลายเหล่านี้เสียว่าไม่ต้องมากวายนของทุกปี เพราะเป็น

๑๑ ประเพณีจีนกั หรือจัมก้องนี้ เป็นการที่เข้าใจผิดกันในข้อสำคัญเรื่องทางพระราชไมตรีใน
ระหว่างจีนกับประเทศอื่น ไม่ใช่แต่ไทยเท่านั้น จีนตั้งประเพณีว่า ชาวต่างประเทศที่ไปค้าขายเมืองจีนนั้น ต้องมี
เครื่องราชบรรณาการไปถวายพระเจ้ากรุงจีนจึงให้ไปมาค้าขาย ต่างประเทศต้องการประโยชน์ในทางค้าขาย จึงจัด
เครื่องราชบรรณาการไปถวายพระเจ้ากรุงจีน ถึงต่างประเทศที่ค้าขายเมืองไทย ก็มีราชบรรณาการมาถวายเช่น
นั้น แต่จีนคิดขมเอาว่า ประเทศที่ถวายเครื่องราชบรรณาการนั้นยอมขมเมืองจีน เครื่องราชบรรณาการเป็นทำนอง
ของส่วย เช่นถวายต้นไม้ทองเงิน แต่ประเพณีทั้ง ๒ อย่างผิดกันมาก ว่าโดยข้อ เครื่องราชบรรณาการจัมก้อง
ไม่จำกัด แต่ของส่วยถวายกับต้นไม้ทองเงินจำกัดจะขาดไม่ได้

การลำบาก เจ้าพนักงานจมีราชสาสนไปให้ประเทศทั้งหลายทราบทั่วกัน

เมื่อมราชสาสนไปทั่วแล้ว ประเทศทั้งหลายก็ยิ่งมาถวายของเสมอ ในปี
นั้นจึง (บุตรขุนนางผู้ใหญ่หรือบุตรเจ้าประเทศราชซึ่งจะได้รับทายาทของบิดา จึง
เรียกว่าสจ) ของขุนนางของเชื้อเจิวหลกควานอิน ให้ราชทูตถือหนังสือมาถวาย
สองใต้อ (พระราชโอรส) แลมตั้งของในพื้นประเทศมาถวาย พระเจ้าไถ่ใจของ
เติบส่งให้เจ้าพนักงานนำราชทูตเข้าเฝ้าตง (พระมเหสี) แล้ว ก็ให้เลี้ยงดูราชทูต
กับประทานสิ่งของตอบแทนให้ราชทูตนำกลับไปให้สจ

แผ่นดินหงบูปีที่ ๘ อิตเป้า (ตรงปีเถาะจุลศักราช ๗๓๗) ราชทูตเสียม
หลอฮกก็นำสิ่งของในพื้นประเทศมาถวาย แลสจ (บุตรซึ่งจะได้รับสมบัติ) ของ
มณายอองอังกเก้า (อังกเก้านนคองคทอฮกจากราชการ) ซอเจิวปะลอกยก
ให้ราชทูตนำราชสาสนกับสิ่งของในพื้นประเทศมาถวาย เจ้าพนักงานก็ตอบแทน สิ่ง
ของแลเลี้ยงดูราชทูตเหมือนกันกับราชทูตอองอังกก็ยังมีอยู่ในราชสมบัติ

๑๔ จะเห็นได้ในความตอนนี้ ว่าจีนจะคิดลุมเอาเมืองต่างประเทศที่เป็นไมตรีให้แลเห็นว่าป็นประเทศ
ราชจีนเมืองจีน ทว่าไปถวายของทุกปีนั้น ก็ถึงฤดูกรรมที่เรือเมืองต่างประเทศไปค้าขายเมืองจีน ก็ส่งราชบรร
ณาการไปถวายพระเจ้ากรุงจีนปีละครั้ง เพื่อประโยชน์แก่การค้าขาย จีนเห็นไม่ตรงกับแบบส่งส่วย จึงแก้ก้า
หนดให้ถวาย ๑ ปีครั้ง ๑ มิใช่เพราะความกรุณา ดังจะแลเห็นผลได้ในความต่อไปข้างหน้า ว่าประเทศเหล่านั้นก็ยัง
ถวายปีละครั้งเสมอ

๑๕ ที่จีนเรียก ขุนนางออง คือพระเจ้าสุพรรณบุรีเป็นแน่ ที่เรียก เจิวหลกควานอินนั้น ก็คือเจ้า
นครอินทร์ตรงกับในพระราชพงษาวดาร พระราชพงษาวดารว่า เจ้านครอินทร์เป็นหลานเชอของสมเด็จพระบรม
ราชาธิราชที่ ๑ ได้ความในจดหมายเหตุจีนแจ่มแจ้งว่า สมเด็จพระบรมราชาธิราชให้ฮ่องยาเชอพระองค์ ๑ ครอง
เมืองสุพรรณบุรีที่เป็นพระบิดาของเจ้านครอินทร์

๑๖ ที่เรียกว่า เจิวปะลอกยก เตาได้แต่ว่าเจ้าพระอะไร คือไปเตาไม้ดุก แต่หมายความว่า
พระรามราชาที่เป็นพระราชโอรสของพระรามเศรษฐีนั้นเป็นแน่ ควรจะสังเกตเห็นได้อีกอย่าง ๑ ว่า การถวายบรรณา
การพระเจ้ากรุงจีนนั้น ในประเทศอื่น เจ้านายเมืองไหน ๆ จะไปถวายก็ได้ คือพระองค์ไหนแต่งเรือไปค้าขาย
เมืองจีน ก็ฝากบรรณาการไปถวายพระเจ้ากรุงจีน ไม่เป็นบรรณาการของรัฐบาลนั้นครั้งที่เดียว

แผ่นดินหงบู^{๒๑} ๑๐ เติงจี้ (ตรงมีมะเสงจุลศักราช ๗๓๗) ชุมนบังฮองให้
 สจ้อฮ้อเจียวหลกคความอันมาเฝ้า^{๒๒} พระเจ้าไถโจ้วฮองเต้ มความยินดีรับส่งให้อยง
 ใจต่าง (ขุนนางในกระทรวงแบบธรรมนิยม) ฮ้อฮองหังซังเป็นเจ้าพนักงานในลู่
 (กระทรวงแบบธรรมนิยม) ตอพระราชสน กับตราไปให้อองตวงหน่ง อักษรในดวง
 ตรามว่า เติยมหลอกก้องจ้อฮัน (ตราของเติยมหลอกก้อง) แลประทานเคืองยค
 กับคำใช้จ่ายในระหว่างไปมาให้แกสจ้อเจียวหลกคความอัน ตงแต่นั้นตอไป ก็เรียกชอ
 ประเทศตามอักษรในดวงตราว่า เติยมหลอกก้อง แลเคยมาถววยบรรณาการเจริญพระราช
 ไมตรเสมอปัตระกงม ตามปัตสองกงม ครนพระเจ้าไถโจ้วฮองเต้จตราขการบ้าน
 เมืองเว่ยบรอยแล้ว ตอหลายปีเติยมหลอกก้องจมาเจริญทางพระราชไมตรีวงหน่ง

แผ่นดินหงบู^{๒๑} ๑๖ กุ้ยหยาย (ตรงมีกุญจุลศักราช ๗๔๕) ราชทูตเติยม
 หลอกก้อมาถววยของ พระเจ้าไถโจ้วฮองเต้ ประทานแพรมวนกับเครื่องถววยขามให้
 ราชทูตเติยมหลอกก้นำไปให้ก้องเหมือนกันกับจินละกัก (ลแวก)

แผ่นดินหงบู^{๒๑} ๒๐ เติงเบ้า (ตรงมีเกาะจุลศักราช ๗๕๗) ราชทูตเติยม
 หลอกก้นำพริกไทยหมนซง ไมฝางหมนซง (ซงหน่งนหนกสลับบาท) มาถววย
 พระเจ้าไถโจ้วฮองเต้รับส่งให้เจ้าพนักงานเอาสิ่งของตอแทนให้เป็นอันมาก ขณะนั้น
 ราชฎรเมืองฮวนเจียวชอไมกฤษณากยสังของต่าง ๆ ของพวกราชทูต ผู้รักษามือหงา
 ญ่าชอสังของไว้นน คบคิดกนกับพวกต่างประเทศ ก็เอาตัวผู้ชอสังของมาซังไว้จะลง
 โทษประจานมิให้ผู้ใดเอาเยงอย่าง ครนพระเจ้าไถโจ้วฮองเต้ทรงทราบ ก็รับส่ง
 แกเจ้าพนักงานว่า ราชทูตเติยมหลอกก้อมาเจริญทางพระราชไมตรีต้องเดินผ่านมาทาง
 เมืองฮวนเจียว พวกราชฎรเห็นสังของมาซายก็ชอไว้ มิใช่ว่าจะคบคิดกนกับพวก
 ต่างประเทศ ให้ปล่อยราชฎรเหล่านั้นเสีย

29.08.2557

๑๑ เจ้านครอินทรีนค้อมาได้ครองราชสมบัติ คือแผ่นดินสมเด็จพระบรมราชา เพราะฉนั้น เป็น
 พระเจ้านครอินทรีนค้อมาได้ครองราชสมบัติ ๒ รองแต่พระเจ้ารามคำแหงที่ได้เสด็จไปเมืองจีน.

๑๒ ควรสังเกตความตรงนี้ บรรณาการเมืองจีนไม่ได้ส่งเป็นกำหนดเสมอ ที่จนวนาน ๆ จึงไป
 เจริญทางพระราชไมตรีครั้ง ๑ ที่จริงแปลว่า ในตอนนั้นการค้าขายกับเมืองจีนหายไป

ครึ่งแผ่นดินสมเด็จพระรามศวร

แผ่นดินหงษ์ ปท ๒๑ ไบว้ดิน (ตรงปี่มะโรงจุลศักราช ๗๕๐) ราชทูตเสียม
หลอกกษัตริย์สามสิบข้าง กับคนเลี้ยงช้างหกสิบคนมาถวาย

แผ่นดินหงษ์ ปท ๒๒ กิจ (ตรงปี่มะเสงจุลศักราช ๗๕๑) สัจจเฉยจหลก
ความอื่น ให้ราชทูตนำสิ่งของในพนประเทศมาถวาย

แผ่นดินหงษ์ ปท ๒๓ แกโหวง (ตรงปี่มะเมียงจุลศักราช ๗๕๒) ราชทูต
เสียมหลอกกษัตริย์ไทย ไม้ฝาง ไม้หอม รวมนาหนักแสนเจ็ดหมื่นชั่ง (ซึ่งหนังสือ
นนหนักสี่สิบบาท) มาถวาย

แผ่นดินหงษ์ ปท ๒๔ ชนบ (ตรงปี่มะแมจุลศักราช ๗๕๓) ราชทูตเสียม
หลอกกษัตริย์ทางพระราชไมตรี ในปิ่นขาวเสียมเสียมก๊ก (ประเทศจามปา อยู่
ตอนปากแม่น้ำโขง) แย่งชิงราชสมบัติซึ่งกันแก่กัน พระเจ้าไถ่ใจของเตรมังไม่ไห
เจ้าพนักงานรับเครื่องบรรณาการนาประเทศ

แผ่นดินหงษ์ ปท ๒๕ ฮิตหาย (ตรงปี่กญจุลศักราช ๗๕๗) สัจจเฉยจหลก
ความอื่น ให้ราชทูตนำราชสาสนกับสิ่งของในพนประเทศมาถวาย ในราชสาสนมี
ความว่า พระบิดาสันพระชนม์ พระเจ้าไถ่ใจของเต รบสั่งให้จงกวาง (ขุนนาง
ในกรมขันธ์) ซ้อเจ้าตระนำราชสาสนกับเครื่องสังเวชไปค้ำนัคพ แลยกย่องสัจจ
เฉยจหลกความอื่นเป็นของ กับพระราชทานสิ่งของไปให้เป็นอันมาก

ในราชสาสนมีความว่า ตั้งแต่เรา (พระเจ้าไถ่ใจของเต) ครองราช
สมบัติมาน ได้แต่งให้ราชทูตออกไปนานาประเทศ ตามแบบ

ธรรมนิยมวงจิว (พระเจ้าบุ๋ม อ่องเป็นปฐมกษัตริย์ตระกูลจิวครองราชสมบัติ
ปักเป้า ตรงปีเถาะก่อนพุทธกาล ๕๗๗ ปี อยู่ในรัชกาล ๗ ปี วงษ์จิวตั้งกรุงที่เมือง
ลกเอียง สมัยนเรียกเมืองโยน่างพู้ ซึ่งตั้งเป็นทวารการมณฑลโยน่าง วงษ์จิวลำดับ
๓๗ กษัตริย์จำนวนปีในรัชกาล ๘๗๘ ปี) ด้วยวงษ์จิวให้ราชทูตไปนานาประเทศ

๒๕๗๑ ราชทูตวงษ์จิวได้ไปถึงสามสิบหกประเทศ ภาษาพูดพ้องกันสามสิบเอ็ดประเทศ แต่แบบธรรมเนียมคนต่างกัน สมัยโน้นจึงมีประเทศใหญ่สิบแปดประเทศ ประเทศน้อยสิบเก้าประเทศ มาจนวงษ์จิว เป็นแบบธรรมเนียมเมืองมาถึงบัดนี้บน ครอง เที่ยมหลอกกกับประเทศเรากันไม่ไกลกัน คราวนราชทูตของท่านไปถึงเราจึงทราบว่าเขาของ (ของของคตลวงดิบ) ของท่านสิ้นพระชนม์ ขอให้ฮ่องปกครองประเทศตามประเพณีของเขาด้วยความยุติธรรม ขุนนางแลราชภูวคังจะชนชมนัด

บัดนี้ เราจัดให้ขุนนางนำหนังสือยกของมาให้ท่าน ขอให้ฮ่องปกครองประเทศอย่าให้ผิดแบบธรรมเนียม และอย่าได้เพ็ดเพ็ดในกามคุณ แสงหาความสำราญประเพณีของเขาจึงจะเจริญ ขอให้ท่านได้ประพฤติดำตามคำของเราเถิด

ครั้งแผ่นดินสมเด็จพระบรมราชาธิราช

แผ่นดินหงษ์ ปีที่ ๓๐ เสด็จทว (ตรงกับจุลศักราช ๗๕๗) ราชทูตเสียมหลอกกมาเจริญทางพระราชไมตรี

แผ่นดินหงษ์ ปีที่ ๓๑ โบวอิน (ตรงกับจุลศักราช ๗๖๐ ในปีนั้นพระเจ้าไท่โจวฮ่องเต้สวรรคต พระเจ้ายู่ฮุยฮ่องเต้ครองราชสมบัติลำดับกระษัตริย์ ๒ วงษ์แห่งหนึ่ง ต่อขึ้นปีใหม่จึงขนานนามแผ่นดินว่าเกียนบุ๋น) ราชทูตเสียมหลอกกมาเจริญทางพระราชไมตรี

แผ่นดินเกียนบุ๋นปีที่ ๔ หิมโห่ง (ตรงกับมะเมียจุลศักราช ๗๖๔ ในปีนั้นเอียนฮ่องหวาบุตรที่ ๔ ของพระเจ้าไท่โจวฮ่องเต้ แยกเอาราชสมบัติของกระษัตริย์ ๒ วงษ์แห่งไท่ เอียนฮ่องหวาขึ้นครองราชสมบัติเป็นพระเจ้าแสงโจวฮ่องเต้ ลำดับกระษัตริย์ที่ ๓ วงษ์แห่ง ขนานนามแผ่นดินว่าฮยงลก ย้ายไปตั้งราชธานีที่เมืองปักกิ่ง) ครั้นพระเจ้าแสงโจวฮ่องเต้ครองราชสมบัติแล้ว ก็รับส่งแก่ขุนนางคนหนึ่ง ให้เป็นราชทูตเชิญพระราชสาสน์ไปเสียมหลอกก

๑๘ อ่องอังกี้ท้วงกลับไปนั้น ก็พระเจ้ามหาศุภพรหมบุรีที่เป็นพระบิดาของเจ้านครอินทรี ๆ ได้ครองเมืองสุพรรณบุรีคือพระบิดา ก็สมด้วยพระราชพงษาวดาร แล้วจึงได้เข้ามาเสวยราชย์ในกรุงศรีอยุธยา คือแผ่นดินสมเด็จพระบรมราชาธิราช

ครั้งแผ่นดินสมเด็จพระนครอินทราชา

แผ่นดินอยู่ถึงปีที่ ๑ ฤกษ์ (ตรงกับแมจตุศักราช ๗๒๕) ราชทูตเสียมหลอ
ก๊กมาเจริญทางพระราชไมตรี พระเจ้าแสงใจของเตรับสั่งให้เจ้าพนักงานเอาตราซึ่ง
ทำด้วยเงินชุบทองคำยอดตราทำเป็นรูปอุสูดวงหนึ่ง ประทานให้ราชทูตนำไปให้
ก๊กของเจียวหลกความอันตลอดที่ลา

ลักห้วย (ตรงกับเดือน ๘) พระเจ้าแสงใจของเต ทรงเพิ่มพระเกียรติยศ
พระเจ้าไถ้ใจของเตเป็นพระเจ้าไถ้ใจเสงเกาของเต ให้ขุนนางคนหนึ่งเป็นราชทูต
เชิญพระราชสาสน์ไปถวายเสียมหลอ ก๊กของ

ปัยห้วย (ตรงกับเดือน ๑๐) พระเจ้าแสงใจของเต รับสั่งให้เกะซือจง,
ซือของเจะ ฮันเย่น, ซือเสงหวู เอาแพรมวนกับสิ่งของต่างๆ ไปถวายเสียมหลอ ก๊กของ
(เกะซือจง, ฮันเย่น, สองตำแหน่งนี้ คือตำแหน่งขุนนางในกระทรวงชนบทธรรมเนียม)

เก้าห้วย (ตรงกับเดือน ๑๑) พระเจ้าแสงใจของเต รับสั่งให้จังกวาง
(ขุนนางในกรมขันท) ซื่อฮันเชิญพระราชสาสน์กับสิ่งของต่างๆ ไปถวายเสียมหลอ
ก๊กของ หงมั่งของไปประทานให้ขุนนางฝ่ายพลเรือนแลฝ่ายทหารด้วย

แผ่นดินอยู่ถึงปีที่ ๒ ฤกษ์ (ตรงกับออกจุลศักราช ๗๒๖) เวอเสียมหลอ ก๊ก
ถูกลมพัดไปถึงทะเลนามองฝักเกียน เจ้าพนักงานไตสวนไตความว่า เวอเสียมหลอ ก๊ก
จะไปลิดชว๊ก (ลิดชว๊กกณนอยู่ไกลเคียงยบูน สมัยนยบูนปกครอง) เจ้าพนักงาน
กเก็บภาษีสันคามหนังสือบอกมาถึงเมืองหลวง

ครั้นพระเจ้าแสงใจของเตทรงทราบ จึงรับสั่งว่าเสียมหลอ ก๊กกับลิดชว๊ก
เป็นไมตรีกันเป็นการดีแล้ว นเป็นคราวเคราะห์เรือจึงถูกลมพัดเข้ามาในอาณาเขต
ควรมีความสงสารจึงจะอุก ไม่ควรเก็บภาษีสันคาเอามาเป็นประโยชน์ ผู้รักษาเมือง

๒๐ อั้งอังกี้ คือเจ้านครอินท ตรงกับพระราชพงษาวดาร เมื่อเสวยราชย์แล้ว จึงเรียกว่าเจ้า
นครอินทราชา คงจะเรียกตามพระราชสาสน์ที่ไป แต่ในพระราชพงษาวดารเรียกสมเด็จพระอินทราชาบ้าง
สมเด็จพระนครอินทราชาบ้าง

ต้องช่วยเหลือเกื้อหนุนซ่อมแซมเรือแลจัดเสบียงอาหารให้ คอยมัลมดีแล้ว ให้ปล่อยเรือเสียมหลอกกไปหลวงชววก

ในปีนั้น เสียมหลอกกของไฉวรบตรากับสิ่งของต่างๆ ที่พระเจ้าแสงใจของเต้ส่งไปถวายแล้ว ก็ให้ราชทูตมาถวายคำนับขอบคุณ แลมีสิ่งของในพื้นประเทศมาถวาย พระเจ้าแสงใจของเต้ รมสั่งให้เจ้าพนักงานเอาสิ่งของตอบแทนให้เป็นอันมาก และประทานหนังสือประวัติศาสตรวิจิตรให้อ่านเล่น ราชทูตทูลชอกฎหมาย เพื่อเอาไปเป็นแบบอย่างไว้สำหรับประเทศ พระเจ้าแสงใจของเต้ก็ทรงประทานให้

เมื่อดวงกอนน ราชทูตเจมเสยกก (ประเทศเจมเสยกกคนไกลกนกับไยห์ล่า) มาเจริญทางไมตรีกลับไป เรือถูกลมพัดไปถึงตำบลพงฮัน ชาวเสียมหลอกกจับราชทูตไว้ไม่ปล่อยให้กลับไปเจมเสยกกของชุมชนตะลาเกย (ชุมชนตะลา, มณฑลเกยทั้งสอง เป็นพระเจ้าแผ่นดินเจมเสยกก) มีราชสาสนมาฟ้องว่าชาวเสียมหลอกกถือความอานาจ จึงให้พลทหารเที่ยวสกัดเรือแย่งชิงเอาหนังสือยกย่องกับดวงตราที่เขียนด้วย (เมืองสวรรคคมาความจาประเทศจีน) ประทานให้ไป

พระเจ้าแสงใจของเต้ มีพระราชสาสนไปต่อว่าเสียมหลอกกของว่า เจมเสยกกของชุมชนตะลา, กบมณฑลเกย เป็นประเทศที่เป็นไมตรีกับเราเหมือนกับท่านๆ ไม่ควรกระทำตามอำนาจจับราชทูต แลแย่งชิงเอา หนังสือยกย่อง กับดวงตรา ของเจมเสยกกไว้ แต่ความยุติธรรมของโลกนั้น ถ้าผู้ใดจะมีบุญญาธิการก็ประพฤติกิจการที่ดีความพินาศจะมาถึงประพฤติดูลามก เช่นกับอ้ายโจรเหล (เจ้าประเทศญวน) จึงนานกกซึ่งเป็นตัวอวยางอยู่แล้ว ขอให้ท่านจงส่งราชทูตเจมเสยกกกับสิ่งของที่แย่งชิงเอาไว้นั้น ไปให้เจมเสยกกของกบมณฑลเกย, ตั้งแต่นั้นต่อไปขอให้ประพฤติดูตามคำตักเตือนของเรา ปกครองชอบซันตเสมออย่าให้ผิดธรรมเนียม แลต้องมิได้มีกับประเทศที่ไกลเคียงกัน จึงจะอยู่เป็นสุขไปกาลนาน

๒๐ เห็นได้ในหนังสือเรื่องนี้ ว่าสมเด็จพระนครอินทราชาธิราชสนับกับจีนยิ่งกว่าพระเจ้าแผ่นดินสยามพระองค์ก่อน

เมื่อครั้งก่อน เสด็จมหลอกก้องให้ราชทูตมาเจริญทางไมตรี เวลถูกลมพัด
ไปถึงอำว้งน่าง ถูกอ้ายโจวเหล (เจ้าประเทศญวน) ชำพันไพร่พลเสียสิ้น เหลือ
อยู่แต่ประทักษณหนึ่ง ต่อไปไม่นาน กองทัพจังกัก (ประเทศจีน) ยกไปตั้งน่างกัก
(ประเทศญวน) แดก จับเอาผู้คนกลับมา ประหัทก็ถูกจับมาด้วย พระเจ้าแสงใจ
้องเตทรงส่งสาวประทักษณัก

แผ่นดินอยงลกปท ๖ โบวจอไม้ยหงวย (ตรงกับเดือน ๑๐ ปีชวด จด
ศักราช ๗๗๐) พระเจ้าแสงใจ้องเต รับสั่งให้จังกวาง (ขุนนางในกรมขันท) ขอ
เจียงโย่งไปส่งประทักษณ เสด็จมหลอกกัก กับประทานสิ่งของไปให้องด้วย แลมีรับสั่งไป
ว่า ขอให้้องชบเลี้ยงครอบครัวพวกที่ถูกอ้ายโจวเหล (เจ้าประเทศญวน) ชำพัน
อย่าให้ถึงแก่ความอดอยาก

จังกวาง (ขุนนางในกรมขันท) ขอเจียนหื้อ ซึ่งพระเจ้าแสงใจ้องเตให้ *
เป็นราชทูตไปเกลี้ยกล่อมอาณาประเทศ (เมื่อจังกวางเจียนหื้อเป็นราชทูตไปนานาประเทศ
เทศนั้น ได้คุมพลทหารสองหมื่นเจ็ดพันแปดร้อยเศษยกไปทางเรือ ลงเรือทอวทเลนา
เมืองฝักเกียน จำนวนเรือสำเภากหัดสิบสองลำออกเรือเมื่อแผ่นดินอยงลกปท ๓ อดิด
ลักหงวย (ตรงกับเดือน ๘ ปีระกาจุลศักราช ๗๖๗ มีในพงษาวดารวงษ์แห่งตอนประ
วัตขุนนาง) ได้ไปถึงเสียมหลอกกักเมื่อเกาหงวย (ตรงกับเดือน ๑๑ ปีชวด) เสด็จ
มหลอกก้อง ให้ราชทูตนำสิ่งของในพนประเทศมาเจริญทางไมตรีแลรับผิดการที่ท้าวคร
ก่อน

แผ่นดินอยงลกปท ๗ กัทว (ตรงกับฉลุจุลศักราช ๗๗๑) ราชทูตเสียมหลอ
กักนำเครื่องสังเวศมาค่านับพระศพนางเยนเหวยของเฮา พระเจ้าแสงใจ้องเต รับสั่ง
ให้จังกวาง (ขุนนางในกรมขันท) นำเครื่องสังเวศเข้าไปค่านับพระศพ

ในระหว่างนั้น มีราษฎรทุจริตซ้อปะกวนกับพรรคพวกพากันหลบหนีไป
อาไทรยอยู่กับเสียมหลอกกัก ครนราชทูตเสียมหลอกกักจะกลับไปประเทศ พระเจ้าแสง
ใจ้องเตรับสั่งแก่ราชทูตว่า ถ้าท่านกลับไปถึงเสียมหลอกกักแล้ว จงบอกแก่กู (เจ้า)

ของท่านว่า อย่าได้คบหากับพวกทุจรวิตหันไปเลย เสียมหลอกกของกตกกลงตามรับส่ง
จัดให้ราชทูตนำมากับสิ่งของในประเทศมาถวาย แลคุมตัวหื้อปะกวางกับพรรคพวกมา
ถวายด้วย พระเจ้าแสงใจสองเต้ รับส่งให้เจียงยงตอบราชสาสน กับตอบแทนสิ่งของ
ให้ตามความชอบ

แผ่นดินยงลกปีที่ ๘ ซินเป่า (ตรงกับจุลศักราช ๗๗๓) ราชทูตเสียม
หลอกกมาเจริญทางพระราชไมตรี

แผ่นดินยงลกปีที่ ๓๐ หย่มสิน (ตรงกับมะโรงจุลศักราช ๗๗๔) พระเจ้า
แสงใจสองเต้ รับส่งให้จงกวาง (ขุนนางในกรมขันท) ซื่อหงเป่าเอาสิ่งของไปกับ
ราชทูตเสียมหลอกกเป็นอันมาก เขาไปประทานให้ก๊กของ ครวงแผ่นดินสมเด็จพระบรม
ราชาธิราช (สามพระยา) ที่ ๒

แผ่นดินยงลกปีที่ ๑๔ เปี้ยชิน (ตรงกับฉะอุจุลศักราช ๗๗๗) อ่องจ้อ (ลูก
ยาเขอ) เสียมหลอกกของซ้อซำในผอล้อมอลาตะตีใน ให้ราชทูตนำสิ่งของในพื้นประ
เทศมาถวาย กับมราชสาสนมาด้วยความว่า พระบิดาสั้นพระชนม์ พระเจ้าแสงใจ
สองเต้ รับส่งให้จงกวาง (ขุนนางในกรมขันท) ซื่อเกวอะวัน นำเครื่องสังเวชไปกับ
ราชทูตไปค้ำบัศพเสียมหลอกกของ แลรับส่งให้ขุนนางคนหนึ่ง เชิญพระราชสาสน
ไปเจริญทางพระราชไมตรียกย่องอ่องจ้อ (ลูกยาเขอ) เป็นก๊กอ่อง (เจ้าประเทศ)
กับประทานแพรกิม (แพรดอก) ขาว, แพรโล่ขาว, ไปให้ด้วย

แผ่นดินยงลกปีที่ ๑๕ เตงฮวด (ตรงกับปีกาจุลศักราช ๗๗๘) เสียมหลอกก
อ่องให้ราชทูตนำสิ่งของในพื้นประเทศมาถวาย กับมราชสาสนมาขอบคุณในการที่ทรง
ยกย่องเป็นก๊กอ่อง

แผ่นดินยงลกปีที่ ๑๖ ไบ่จู้ต (ตรงกับจ้อจุลศักราช ๗๘๐) ราชทูตเสียม
หลอกกมาเจริญทางพระราชไมตรี

แผ่นดินยงลกปีที่ ๑๗ กัหาย (ตรงกับกัญจุลศักราช ๗๘๑) พระเจ้าแสง
ใจสองเต้ รับส่งให้จงกวาง (ขุนนางในกรมขันท) ซื่อเอียงเมียนเป็นราชทูตส่ง

ราชทูตเสียมหลอกกลับมาไปประเทศ ด้วยชาวเสียมหลอกยกกองทัพไปต่ออาณาจักร
เจียมเสียมของมณฑลเกษ เพราะฉนั้นจึงให้ราชทูตถอยหนังสือรบส่งไปช่วยจากลาวทาง
สองฝ่าย ให้ประนีประนอมเป็นไมตรีกัน

แผ่นดินของลกปท ๑๘ แยกชื่อ (ตรงกับชวตจุลศักราช ๗๘๒) เสียมหลอก
ออง ให้ราชทูตนำสิ่งของในพนประเทศมาถวาย แลรบผลิตเรื่องเจียมเสียมยก

แผ่นดินชวงเตกบัท ๑ เปี้ยโทงจ (ตรงกับมะเมีย จุลศักราช ๗๘๘ ชวงเตก
นน นามแผ่นดินพระเจ้าชวงจของเตกพระษัตริ ๕ วงษ์เหม็งพระเจ้าชวงจของเต
อยู่ในรัชกาล ๑๐ ปี) ราชทูตเสียมก็มาเจริญทางพระราชไมตรี

แผ่นดินชวงเตกบัท ๓ ไบ่วชิน (ตรงกับวอก จุลศักราช ๗๙๐) ราชทูต
เสียมหลอกก็มาเจริญทางพระราชไมตรี

แผ่นดินชวงเตกบัท ๘ กยทว (ตรงกับฉลุ จุลศักราช ๗๙๕) เสียมหลอก
อองชลมอกบใน ให้ราชทูตนำสิ่งของในพนประเทศมาถวาย

เดิมราชทูตเสียมหลอก ชื่อในชาจจะ จะมาเจริญทางพระราชไมตรี เรือ
ถูกลมพัดเข้าไปในแม่น้ำเมืองชนเจียว แขวงเจียมเสียมก็ถูกชาวเจียม เสียมยกแย่งชิง
เอาสิ่งของแลจับเอาผู้คนไปสิ้น

แผ่นดินเจยทงบัท ๑ เปี้ยสิน (ตรงกับมะโรงจุลศักราช ๗๙๗) เจยทงนน
นามแผ่นดินพระเจ้าเองจของเตกพระษัตริ ๖ วงษ์เหม็งพระเจ้าเองจของเตครองราช
สมบัติ ๒ ครัง ครังที่ ๑ ครองราชสมบัติเปี้ยสินตรงกับมะโรง ชนนานามแผ่นดิน

๒๒ ในหนังสือพระราชพงษาวดารว่า สมเด็จพระบรมราชาธิราชสามพระยา ไปตีกรุงกัมพูชาต่อปีกุญ
จุลศักราช ๗๘๓ ท้าวยกกองทัพไปต่ออาณาจักรจำปาศักดิ์ไม่มีในพระราชพงษาวดาร

๒๓ ทงันเรียกพระนามว่า 'ชลมอกบใน' ดังนี้ เดวได้แต่ตัวสมเด็จพระเจ้า ๑ ค่อนั้นเดวไม่ถูก แต่คง
หมายว่า สมเด็จพระบรมราชาธิราชสามพระยาตนเอง

๒๔ ท้าวราชทูตไทยชื่อ 'ในชาจจะ' น ขอบกลหนักหนา ด้วยในหนังสือตำนานมอญจดหมายเหตุเก่า
ทางเมืองนครศรีธรรมราช มีชื่อคน ๆ หนึ่ง เรียกว่า "นายสามจอม" ตามเรื่องว่าเป็นข้าหลวงลงไปทำกรงาน
อะไรหลายอย่าง แลยังมีชื่อนายสามชลาอชอ ๑ ในกฎหมาย ที่เป็นผู้กราบทูลเรื่องราวที่เป็นมูลเหตุที่ตงกฎหมาย
บางบท ข้าพเจ้าสันนิษฐานว่า ชื่อนายสามจอมแลนายสามชลาอ จะเป็นผู้ชื่อตำแหน่งขุนนางในกรุงเก่าชนมแรกมี
ใช้ชื่อตัว ทงันเรียกว่า "ในชาจจะ" ครงนี้ น่าจะตรงกับนายสามจอม

ว่าเจียง อยู่ในรัชกาล ๑๕ ปี ครองราชสมบัติตั้งทั่ว ทรงโปรดขุนนาง
นามแผ่นดินว่าเทียนฮุ้นอยู่ในรัชกาล ๑๘ ปี) ในรัชกาลโดยงานเรือพานิชมาเมือง
หลวง ถวายเรื่องราวกลางโทษชาวเจียมเสยกก กหาจวปลนสคมเรือบวทุกเครื่อง
ราชบรรณาการจับเอาผู้คนไว้

พระเจ้าเองจงฮ่องเต้ รัชกาลให้ทหารราชทูตเจียมเสยกกมาแก้คดีในรัชกาล
ครั้นราชทูตเจียมเสยกกมาเฝ้าก็ไม่มถอยคำโต้ตอบ พระเจ้าเองจงฮ่องเต้ จึงมรับสั่ง
ให้เจ้าพนักงานมหนังสือรับสั่งให้ราชทูตเจียมเสยกกกลับไปให้เจียมเสยกกฮ่อง ให้ส่งผู้
คนแลตั้งของให้ในรัชกาล

ในปีนั้น เจียมเสยกกฮ่องมราชสาสนมาถถึงลพบุรี (กระทรวงแบบธรรม
นิยม) ความว่า เมื่อปีแล้วมาน ข้าพเจ้าให้ราชทูตไปเมืองซุ่น เมืองตะนอ
(เมืองตนาควศรี) พวกโจรในแขวงเสียมหลอกกจับเอาราชทูตข้าพเจ้าไว้ ต้องให้
ชาวเสียมหลอกกส่งผู้คนทจับไว้ให้ข้าพเจ้าก่อน ข้าพเจ้าจึงจะส่งผู้คนแลตั้งของคนให้
เสียมหลอกก

แผ่นดินเจียงปีที่ ๓ โบวโห่ง (ตรงกับมะเยยจุลศักราช ๘๐๐) ราชทูตเสียม
หลอกกมาถวายเครื่องบรรณาการ พระเจ้าเองจงฮ่องเต้ รัชกาลให้เจ้าพนักงานมพระ
ราชสาสน ตามข้อความในราชสาสนเจียมเสยกก ขอให้เสียมหลอกกฮ่องส่งผู้คนแล
ตั้งของให้เจียมเสยกกคนมอบให้ราชทูตเสียมหลอกกนำไปถวายก๊กฮ่อง

แผ่นดินเจียงปีที่ ๑๑ เปยฮั่น (ตรงกับชาลจุลศักราช ๘๐๘) เียมหลอกก
ฮ่องซอสมอลดอมฮั่นเอยจิดา ให้ราชทูตนำตั้งของในพนประเทศมาถวาย

ครั้งแผ่นดินสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ

แผ่นดินเก็งไถปีที่ ๓ หยมิซัน (ตรงกับวอกจุลศักราช ๘๑๕ เก็งไถ่นนามแผ่นดิน
ดินพระเจ้าเก็งฮยงเตกษัตริษที่ ๗ วงษ์เหม็ง อยู่ในรัชกาล ๑๗ ปี) ราชทูตเสียมหลอกก
มาเจริญทางพระราชไมตรี

แผ่นดินเก็งไถปีที่ ๔ กุ่ยฮว (ตรงกับรกาจุลศักราช ๘๑๕) พระเจ้าเก็งฮยง

เตรบสงให้กะซ็อง (ขุนนางในกระทรวงแบบธรรมนิยม) ซื่อหลิวจู่เป็นราชทูต
นำเครื่องสังเวยไปค้ำนั้พระศพเสียมหลอกก๊กของก๊กอื่น ซึ่งมีพระนามว่าซาในมอถ้อ
มอถ้อตะตีใน กั้มีพระราชสาสน์ไปยกย่องตั้งชื่อ (บุตรที่โตสมบัต) บ้ายล่อลงมชุน
ลา เป็นออง

แผ่นดินเทียนสุนปีที่ ๓ เตงทวด (ตรงปีฉลูจุลศักราช ๘๑๘ เทียนสุนนาม
แผ่นดินพระเจ้าเองจ้งซ็องเตครองราชสมบัติครั้งที่ ๒) ราชทูตเสียมหลอกก๊กมาถวายน
เครื่องบรรณาการ พระเจ้าเองจ้งซ็องเต ประทานแพะสายอำนาจประดับด้วยทองคำ
ซึ่งทำเป็นลวดลาย ให้ราชทูตนำไปให้ก๊กออง

แผ่นดินเทียนสุนปีที่ ๖ หยิมโห่งว (ตรงปีมะเมียจุลศักราช ๘๒๔) เสียม
หลอกก๊กอองประลันางล่อเจเจะผอจ ให้ราชทูตนำสิ่งของในพนประเทศมาถวายน

แผ่นดินแสงห่วยปีที่ ๘ กุยจี้ (ตรงปีมะเส็ง จุลศักราช ๘๓๕ แสงห่วยน
นามแผ่นดินพระเจ้าเทียนจ้งซ็องเตกษัตริย์ที่ ๘ องค์แห่งอยู่ในรัชกาล ๒๓ ปี) ราชทูต
เสียมหลอกก๊กมาเจริญทางพระราชไมตรีแลเหตุว่าเครื่องยศทประทานให้ไปแต่เมื่อแผ่นดิน
เทียนสุนปีที่ ๓ นั้น บัดนี้เกิดกินตวขาดปรุเสียแล้ว จะขอรับประทานอีกใหม่ พระเจ้า
เทียนจ้งซ็องเตก็ประทานให้

แผ่นดินแสงห่วยปีที่ ๑๑ อีคิบ (ตรงปีมะแม จุลศักราช ๘๓๗) ราชทูตเสียม
หลอกก๊กนำบรรณาการมาถวายน

๒๕ ที่จีนเรียกพระนามสมเด็จพระบรมราชาธิราชสามพระยาแห่ง ๑ ว่า "ซื่อม้อกบี่น" ต่อมา
อีกแห่ง ๑ เรียกว่า "ซื่อล้อล้อม้อน้อยเยาะจี้ลา" เรียกกันหลังว่า "ซาในมอถ้อม้อล้าตะตีใน" พอ
สังเกตได้ว่า เป็นพระนามพระองค์เดียวกัน มีคำพ้องเอาได้บ้าง คือ ซื่อ, ซื่อ, ซ่าใน ๑ คำนี้ คือสมเด็จพระเป็นแม่
ล้อล้อ คือพระจี้ลา คือธิดา นอกจากนี้ข้าพเจ้าหาไม่ถูก ของทรงท่านผู้อ่านช่วยเอาด้วย ส่วนพระนามพระยว
ราชจันเรียกว่า "บ้ายล่อลงมชุนลา" นั้น "บ้ายล่อ" คือกลับบรม ลงมีชุนนั้น คือรามศรวรเป็นแม่ ตรงกับ
พระราชพงษาวดารด้วย แต่คำว่า ล่า ที่อยู่ข้างท้ายจะว่า ราช ก็เห็นพอจะได้ ตรงกับคำว่า บรมรามศรวรราช
บางทีจะให้พระนามอย่างนี้ในราชสาสน์บอกข้ามไปค้ำนั้รัชกาลไปยังเมืองจีน

๒๖ จีนเรียกพระนามสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถว่า "ปะล้า (พระ) นางล้อเจ้ผอจี้" ข้าพเจ้า
ยังหาไม่ถูก

แผ่นดินเสงหวัยปีที่ ๑๖ แกจือ (ตรงมีชวด จุลศักราช ๗๕๒) ราชทูต
 เสิมหลอกักมาถววยเครื่องบรรณาการ กลับไปประเทศเมื่อแผ่นดินเสงหวัยปีที่ ๑๗ ชิน
 ทว (ตรงมีชว จุลศักราช ๗๕๓) ครั้นไปถึงกลางทางกลอบลักขอลูกชายเด็กหญิง
 แลชอเกลือกยังไม่ได้เสียบาษบรวจเรือไปด้วย ครั้นพระเจ้าเหียนจงฮ่องเต้ทรงทราบ
 กับการสั่งให้เจ้าพนักงานออกหมายประกาศ ห้ามปรามราชทูตทุกๆ ประเทศที่เคยมา
 เจริญทางพระราชไมตรี

เดิมมีราษฎรเมืองตั้นเจียวคนหนึ่งชื่อเจ๋นบั้น เป็นพานิชเรือเคียบบรวทุก
 เกลือไปเที่ยวขาย เรือถูกลมพัดไปถึงเสิมหลอกัก เจ๋นบั้นก็เลยอาไศรยอยู่เสิม
 หลอกัก จนได้เป็นขุนนางตำแหน่งควนงะ ๒๖ ยศเท่ากับตำแหน่งฮักซือ (อุปราช)
 ของเทียนเฉียว (เทียนเฉียวแปลว่าเมืองสวรรค์ เป็นคำของพวกจีนยกย่องประเทศ
 ของเขา) เจ๋นบั้นเคยเป็นราชทูตมาเจริญทางพระราชไมตรี แลเคยลอบลักขอลูก
 ของที่ต้องห้ามกลับไป จนรู้ไปถึงนายด่านแลเจ้าเมือง

ตรงแผ่นดินสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๓

แผ่นดินเสงหวัยปีที่ ๑๗ หิมฮั้น (ตรงมีชวด จุลศักราช ๗๕๕) สิจจือ (บุตร
 ที่จะได้ราชสมบัติ) เสิมหลอกักของชอกกโลงปลาเฉย ควนชลาเฉยวดี ๒๗ ให้
 ราชทูตนำสิ่งของในพนประเทศมาถววย กับมีราชสาสนมาว่าพระบิดาสันพระชนม์
 พระเจ้าเหียนจงฮ่องเต้ รมสั่งให้เกาะชองจงชอลินเฉยกับฮินเย่น, ชอเฉยวโลง
 (เกาะชองจง, ฮินเย่น, สองตำแหน่งนี้ คือตำแหน่งขุนนางในกระทรวงแบบธรรมเนียม)
 เจริญพระราชสาสนไปยกย่องสัจจอกกโลงปลาเฉยควนชลาเฉยวดีเป็นของ

๒๖ ตำแหน่ง "ควนงะ" ยังเดาไม่ถุกว่าจะเปนตำแหน่งขุน หรืออะไร

๒๗ ที่จีนเรียกพระนามพระยุวราชว่า "กักโลงปลาเฉยควนชลาเฉยวดี" ครั้นนี้จริงคือ กรุงพระ
 นครศรีอยุธยา มิใช่ชื่ออื่น แลศักราชตรงนั้นเร็วไป ๖ ปี ตามพระราชพงษาวดาร สมเด็จพระบรมไตรโลกนารถ
 สวรรคตบวอก จุลศักราช ๗๕๐

ครั้งแผ่นดินสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒

แผ่นดินหงตบที่ ๕ ซินหาย (ตรงปีบุญ จุลศักราช ๘๕๓ หงตบนามแผ่นดินพระเจ้าเจ้าจงฮองเตกัระษัตริที่ ๘ วงษ์เหม็ง อยู่ในรัชกาล ๑๗ ปี) ราชทูตเสียมหลอกก็มากถวายเครื่องบรรณาการ

แผ่นดินหงตบที่ ๖ กุ่ยทิว (ตรงปีฉลู จุลศักราช ๘๕๕) ราชทูตเสียมหลอกก็มาเจริญทางพระราชไมตรี

แผ่นดินหงตบที่ ๓๐ เตงจี (ตรงปีมะเส็ง จุลศักราช ๘๕๙) ราชทูตเสียมหลอกก็มากถวายเครื่องบรรณาการ ขณะนั้น ในสถานรับราชทูตนานาประเทศ ไม่มีเจ้าพนักงานแปลหนังสือเสียมหลอกก็อุปราชขอมีทูตขอใหม่หนังสือไปมณฑลกวางตง ให้จิงตัก (เทศาภิบาล) หากคนทวิภาษาแลหนังสือเสียมหลอกก็เข้ามาบรรณาการในเมืองหลวง พระเจ้าเจ้าจงฮองเตกั ทรงอนุญาต

แผ่นดินเจงเตกับทที่ ๕ กัจี (ตรงปีมะเส็ง จุลศักราช ๘๕๓ เจงเตกันามแผ่นดินพระเจ้าบุ๋มจงฮองเตกัระษัตริที่ ๓๐ วงษ์เหม็ง อยู่ในรัชกาล ๑๖ ปี) เวื่อพานิชเสียมหลอกก็ถูกคุมขังเข้ามาในเมือเมืองกวางตง ข้าหลวงกรมเจ้าท่าฯ ยืนสงวกับเจ้าพนักงานกรมเจ้าท่า ทว้อกันจะเก็บภาษีสินค้าเอาไปเป็นค่าใช้สอยในฝ่ายทหาร ครั้นพระเจ้าบุ๋มจงฮองเตกัทรงทราบ ก็รับสั่งให้เจ้าพนักงานมหนังสือไปตเตียนยืนสงวว่ากระทำการผิด แต่ให้ย้ายยืนสงวไปอยู่เมืองนางกิง

แผ่นดินเจงเตกับทที่ ๓๐ ฮิตหาย (ตรงปีบุญ จุลศักราช ๘๗๗) ราชทูตเสียมหลอกก็ นำราชสาสน์ขงเขียนอักษรในแผ่นดินทองคำกับสิ่งขงในพันประเทศมาถวาย ขณะนั้น ในสถานรับราชทูตนานาประเทศไม่มีเจ้าพนักงานแปลหนังสือเสียมหลอกก็อุปราชขอเลี้ยงจู (อุปราชเลี้ยงจูคนมในหนังสือเจงเตกัออกฉงหน่าเรียกว่าเนยตุ) ทูลขอเลือกเอาชาวเสียมหลอกก็มากถวายราชทูตไว้สักคนหนึ่งหรือสองคน เพื่อจะให้ไปครูโรงเรียนสอนหนังสือเสียมหลอกก็ พระเจ้าบุ๋มจงฮองเตกัทรงอนุญาต

แผ่นดินเกษมเป็ท ๑ หยมโหว (ตรงบีมะเมีย จุลศักราช ๘๘๕ เกียเจ็ง
 นน นามแผ่นดินพระเจ้าสังของเต้กระษัตริ ๑๑ วงษ์เหม็ง อยู่ในรัชกาล ๔๕ ปี)
 เวอพานชเสียมหลอกกกับเวอพานชเจียมเสียมก็กมาจอดอยู่ในแม่น้ำเมืองกวางตง ซ้า
 หลวงกรมเจ้าทาชองวอของปลอยให้บ่าวไพร่ลอบซอสังของทงไม่เสียมภาษี ครนพระ
 เจ้าสังของเต้ทรงทราบกรบสงให้เจ้าพนักงานประหารชวดตงวอของตามกฎหมาย

แผ่นดินเกษมเป็ท ๕ เป็ชชุด (ตรงบีมะจอ จุลศักราช ๘๘๘) ราชทูตเสียม
 หลอกกมาเจริญทางพระราชไมตรี

ครั้งแผ่นดินสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ

แผ่นดินเกษมเป็ท ๓๒ กัยทว (ตรงบีมะจล จุลศักราช ๘๙๕) เสียมหลอกก
 ของ ให้ราชทูตนำช่างเผือกกับสังของในพื้นประเทศจะมาถวาย ครนมาถงกลางทาง
 ช่างเผือกนตายเสียม ราชทูตก็เอาเพชรพลอยประดับงาช้างเผือกใส่ถาดทองคำ พร้อม
 กับทางช่างเผือกมาถวายพระเจ้าสังของเต้ก็ยนตทงเห็นวามความตงใจจริง จึงรับ
 สงให้เจ้าพนักงานเอาสังของตบแทนให้เป็นอันมาก

แผ่นดินเกษมเป็ท ๓๗ โบ้วโหว (ตรงบีมะเมีย จุลศักราช ๙๒๐) ราช
 ทูตเสียมหลอกกมาเจริญทางพระราชไมตรี

แผ่นดินเกษมเป็ท ๓๘ กีบ (ตรงบีมะแม จุลศักราช ๙๒๑) ราชทูต
 เสียมหลอกกมาเจริญทางพระราชไมตรี

แผ่นดินเกษมเป็ท ๓๙ แกชน (ตรงบีมะวอก จุลศักราช ๙๒๒) ราชทูต
 เสียมหลอกกมาเจริญทางพระราชไมตรี

ในระหว่างแผ่นดินโล่งเซ็ง (โล่งเซ็งนนนามแผ่นดินพระเจ้ามกัจงของเต้
 กระษัตริ ๑๒ วงษ์เหม็ง พระเจ้ามกัจงของเต้ครองราชสมบัติตั้งเป็ว่า ตรงบีมะ
 จุลศักราช ๙๒๕ อยู่ในรัชกาล ๖ ปี) ชาวดงมั่งงวัก (มอญ) ซึ่งอยู่ใกล้เคียงกันกับ
 เสียมหลอกก มาขอบุตรเสียมหลอกกของๆไม่ให้ ชาวดงมั่งงวักก็กรยกกองทัพ
 มาตเสียมหลอกกแตก กักของผูกพระสถอนพระชนม์ สัจจ (บุตรที่จะได้รบราชสมบัติ

คือ พระรามเมศวร) ถูกชาวตมมิงจวกจับเอาไปแลเก็บวิบเอาดวงตราขงไทยนเดยว (เมืองสวรวรต์ หมายคความวว่าประเทศจีน) ให้ไปดวย

ครนฉอจอิ (บุตรท ๒ คือ สมเด็จพระมหินทราธิราช) ของเสียมหลอกก + ของชนครองราชสมบัต ก็ให้ราชทูตนำส่งของในพนประเทศมาถวย เมอแผ่นดินบวัน เละปีท ๓ กุยอว (ตรงปีระกา จุลศักราช ๙๓๕ บวันและนนามแผ่นดินพระเจ้าสินจง ของเตกวัษตริท ๑๓ วงษ์เหมิง อยู่ในรัชกาล ๔๗ ปี) มีราชสาสนมาขอความยกยออง กับดวงตรา พระเจ้าสินจงของเตกวัษตริทให้

ตรงแผ่นดินสมเด็จพระนเรศวร

แตนนตอไป ชาวตมมิงจวก (มอญ) ยกกองทัพมาย้ายเสมอ สือออง (เจ้าองคทตบสมบัต) ก็มีความมุ่งหมายจะแก้แค้น ไมชานานพวกข้าศึกยกกองทัพ มาอิก สืออองก็กระเตรยมพลทหารยกออกต่อสู้โดยความสามารถ ตพวงข้าศึกพ่าย แพฆาลกตมมิงจวกของตาย พวกข้าศึกก็แตกหนกดับไป เสียมหลอกกมีอำนาจมา แตตรงนน ก็เลยยกกองทัพไปตจจนละกัก (เมืองลแวก) แตก จินละกักอองก็ยอมเป็น เมืองชน ตงแตนนตอไป ชาวเสียมหลอกกยกกองทัพไปเที่ยวทำสงครามทุก ๆ ปี จน มีอำนาจแผไพศาลไปตลอดตงประเทศทใกล้เคียง

แผ่นดินบวันละปีท ๖ โม้วอิน (ตรงปีชาลจุลศักราช ๙๔๐) เสียมหลอกก อองให้ราชทูตนำส่งของในพนประเทศมาถวย

แผ่นดินบวันละปีท ๒๐ หยิมสิน (ตรงปีมะโรงจุลศักราช ๙๕๔) ชาวเยะ บ่าน (ญบูน) ยกกองทัพไปตีเดยวเชียน (เกาหลี) ในป็นนเสียมหลอกกอองให้ ราชทูตนำส่งของในพนประเทศมาถวย กับมีราชสาสนมาว่า จะขอยกกองทัพลอบ ไปตีเยะบ่านกัก (ประเทศญบูน) ตักกำลังตอนหลังชาวเยะบ่านเดย พระเจ้าสินจง ของเตวบสงให้ขุนนางผู้ใหญ่หาวิธีกัน ขณะนั้นจึงคี (ขุนนางในท่วงการอุปราช)

๒๕ ตรงนงคหมายเหตุกันเห็นจะผิด ถ้าคัญสมเด็จพระมหาธรรมราชาว่าเป็นพระองค์เดียวกับสมเด็จพระมหินทราธิราช
๓๐ คือสมเด็จพระนเรศวรชนข้างชนะพระมหาอุปราช

ขอเชกเซงเห็นตามข้อความในราชสาสน์ที่มา แต่เลียงกวางจงตัก (เทศาภิบาล
สำเร็จราชการสองมณฑล คือมณฑลลาวตงกับมณฑลลาวซำ) ขอเชิญเงิน
มหนึ่งสิบออกมายังเมืองหลวงว่า ขออย่าไต่ยอมให้ชาวเลียมหลอกักยกกองทัพไปเป็น
อันตราย พระเจ้าสิ้นจงสองเตหรงเห็นด้วยก็ไม่ยอม

ตรงแผ่นดินสมเด็จพระเอกาทศรถ

แผ่นดินบ้วนละปีที่ ๓๘ ซินหาย (ตรงปีจุลศักราช ๙๗๓) ราชทูต
เลียมหลอกักมาเจริญทางพระราชไมตรี

แผ่นดินบ้วนละปีที่ ๔๕ เตงจ (ตรงปีมะเสงจุลศักราช ๙๗๙) ราชทูต
เลียมหลอกักมาเจริญทางพระราชไมตรี

แผ่นดินบ้วนละปีที่ ๔๗ กบ (ตรงปีมะแมจุลศักราช ๙๘๑) ราชทูต
เลียมหลอกักมาเจริญทางพระราชไมตรี

ตรงในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม

แผ่นดินเทียนคปัท ๔ กุ่ยหาย (ตรงปีจุลศักราช ๙๘๕ เทียนคณนาม
แผ่นดินพระเจ้าซ่งยงเตกษัตริย์ ๑๕ วงษ์เหม็ง อยู่ในรัชกาล ๗ ปี) ราชทูต
เลียมหลอกักมาเจริญทางพระราชไมตรี

ตรงในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง

แผ่นดินชงเจงปีที่ ๗ กระชุต (ตรงปีจอจุลศักราช ๙๙๖ ชงเจง นันนาม
แผ่นดินพระเจ้าจางเลียดของเตกษัตริย์ ๑๖ วงษ์เหม็ง อยู่ในรัชกาล ๑๗ ปี วงษ์-
เหม็งลำดับ ๑๖ กระษัตริย์ จำนวนปีในรัชกาล ๒๗๗ ปี ต่อวงษ์เหม็งไปนั้น คือวงษ์เซง
ในปีตยุบุนัน) ราชทูตเลียมหลอกักมาเจริญทางพระราชไมตรี

แผ่นดินชงเจงปีที่ ๘ อิดหาย (ตรงปีกุญจุลศักราช ๙๙๗) ราชทูตเลียม-
หลอกักมาเจริญทางพระราชไมตรี

๓๑ ความตรงที่ปรากฏว่า สมเด็จพระนเรศวรรับจะยกกองทัพไทยไปตีเมืองยี่นุ่ช่วยจีน ปลาย

แผ่นดินชงเจงปีที่ ๘ เปี้ยจ้อ (ตรงปีชวด จุลศักราช ๙๙๘) ราชทูต
เสียมหลอกก็มาเจริญทางพระราชไมตรี

แผ่นดินชงเจงปีที่ ๑๒ กุ่ยบ (ตรงปีมะแม จุลศักราช ๑๐๐๕) ราชทูต
เสียมหลอกก็มาเจริญทางพระราชไมตรี แต่ในเสียมหลอกกนชาวประเทศสร้างศาล
ขามป้อทำรูปจงกวาง (ขุนนางในกรมขันธ์) ชื่อเจียนหื้อไว้สักการบูชา^{๑๒}

แผ่นดินสุนตปีที่ ๘ หยมดินจับยงววย (ตรงณเดือนยี่มะโรงจุลศักราช ๑๐๑๔
ปี) เสียมหลอกก็ของให้ราชทูตนำเครื่องบรรณาการมาถวาย ขอเปิดยัตรา พระเจ้า
สัวใจเวียงฮองเตียบสั่งให้เจ้าพนักงานเปลี่ยนให้ตามประสงค์ ตั้งแต่นั้นกตั้งเครื่อง
บรรณาการมาเสมอ^{๑๓}

ตรงในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

แผ่นดินชงฮีบปีที่ ๓ กะสินชิตงววย (ตรงณเดือนเก้าปีมะโรงจุลศักราช ๑๐๒๒
ปี) ขุนนางเผ่งหล่าของชื่อเสียงค้อฮี้ ทูลพระเจ้าเสียมใจเวียงฮองเตียวเสียมหลอกก็
ของให้ราชทูตเอาของกำนันมาให้แต่หาได้รบไว้ไม่ แลขออนุญาตว่าแต่ต่อไปห้ามไม่
ให้ผู้ไต่รบของกำนันต่างประเทศ พระเจ้าเสียมใจเวียงฮองเตียอนุญาต พวกขุนนาง
เขียนพวน (ขุนนางรักษาปลายเขตรแดน) ตักบู (เทศาภิบาลแลปลัดเทศา) ก็ประ
พุดตามรับสั่ง

แผ่นดินชงฮีบปีที่ ๔ อิตจจับอคงววย (ตรงณเดือนธันวาคมเสงจุลศักราช
๑๐๒๗ ปี) เสียมหลอกก็ของเขียนเสียดพระละเจียวกู่ โลงพระตะมาฮู ลูกควนตีเสียวรียา
พูาย (สมเด็จพระเจ้ากรุงพระมหานครศรีอยุธยาผู้ใหญ่) ให้ขุนนางควนตีส่งลาเย

^{๑๒} ที่ชาวต่างประเทศสร้างศาลทำรูปจงกวางไว้บูชาในเมืองไทย น่าจะเป็นศาลเจ้าจีนอะไรแห่ง • ดู
ไม่มีเค้าเงื่อนอย่างอื่น 9/08/2565

^{๑๓} ปราบกฏตรงหน้า การที่ไปมากับเมืองจีนห่างไปเสียครว • หึงมาจับสนิทขึ้นอีกเมื่อในแผ่นดิน
สมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ความชอบสมกับจดหมายเหตุฝรั่งตั้งแต่แผ่นดินสมเด็จพระเอกาทศรถตลอดมาจนแผ่นดิน
สมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ฝรั่งไปมาค้าขายทางเมืองจีนยาก ด้วยไปตกไปทำหยาบคายร้ายแรงให้จีน
เกลียดฝรั่งหัวปีฝรั่งจึงมาเอาไศรยไทยเป็นนายหน้าพาไปค้าขายเมืองจีนแลขบขันด้วย

โหมติ (ขุนศิริราชไมตรี) เป็นราชทูตนำราชสาสนซึ่งเขียนอักษรในแผ่นทองคำกับ
เครื่องบรรณาการลงเรือข้ามทะเลมาถวาย ราชสาสนมีควาว่า

เสียมหลอกกของเขียนเสียดพระละเจียวภู โลงพระละมาอยู่ลกดวน สี่เสียวชญา
พวยาย ขอดถวายค่านับทูลใต้เชิงของเต้กระษัตริรงค์ใหม่ซึ่งชนค่างโลก อานภาพเ
ไพศาลประหนึ่งพระอาหิตยสองอยู่กลางอากาศ ต่างประเทศทงสทศกสยดสยของขอพ
บุญบารมี ขอความทได้สงสอนหม่นประเทศกขอขอบคุณ ข้าพเจ้าผู้เป็นเจ้าประเทศนอย
ขอขอบคุณเทียบเฉียว (เมืองฟ้า) ประหนึ่งนาทประพรมรุกอยู่ในใจเสมอทกเวลามิได้
ขาด บัดนี้ตั้งใจให้ราชทูตมาถวายเครื่องบรรณาการโดยความเคารพนับถอดวยมิได้
หมายแลกเปลี่ยนสิ่งของทดแทนจึงแต่งให้ราชทูตออกควนสี่สิ่งลาเยโหมติส (ออก
ขุนศิริราชไมตรีราชทูต) อุปทูตออกควนชิดมุดอวัต (ออกขุนสมุทวาท) ตริทูตออกควน
สี่เชียวเกาะอวัต (ออกขุนศรีศกวาท) ไททงสี่ (ลำ) สี่เกียดเตเตน กับขุนนางอีก
หลายนาย ลงเรือข้ามทะเลนำราชสาสนซึ่งเขียนอักษรในแผ่นทองคำ กับคำแปลเป็น
ภาษาจีน กับสิ่งของในพนประเทศมากวงแซ้ (มณฑลกวังตัง) ขุนนางเจ้าพนักงาน
นำราชทูตกับสิ่งของมาถวาย ณ เกียชือ (กรุงปักกิ่ง) ถวายความเคารพโดยความ
ตั้งใจ ตามตำแหน่งประเทศที่อยู่ไกล แลแล้วแต่จะไปรด ข้าพเจ้าผู้นอยนมนอบเทียบ
เสียม (เจ้าฟ้า) ขอเตชานภาพเป็นทงศด้วย จึงได้มราชสาสนมาทูลให้ทงทวาท

พระเจ้าเสียมใจวหยนของเตรวบสง ให้เจ้าพนักงาน เอาสิ่งของทดแทนให้ตาม
ธรรมเนียม

แผ่นดินซึ่งยี่ท ๗ ไบวชินจันอิดงววย (ตรงณเดือนอ้ายปีวอกจุลศักราช
๓๐๓๐ ปี) เสียมหลอกกของให้ราชทูตออกควนสี่สิ่งลาเยโหมติส นำเครื่องบรรณาการ
มาถวาย

๓๔ ความที่กล่าวตรงนี้ นำเข้าใจว่า พระราชสาสนไทยมิใช่แต่ก่อนเป็นภาษาไทย ไปแปลที่เมืองจีน
ซึ่งทำส่วนมากแปลเป็นภาษาจีนส่งไปจากเมืองไทย ในชั้นแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช แต่ที่จริงเชื่อได้ว่า
ไม่มี ไทยที่รู้ภาษาจีนพอจะแต่งหนังสือจีนได้ในครั้งนั้น ต้องวานเข้กแต่งเข้กจะแต่งว่าอะไรก็ไม่มี เพราะฉนั้น
พระราชสาสนที่ไทยมีไปถืองเมืองจีน จะเป็นในชั้นแรกเมื่อจีนเอาไปแปลในเมืองจีนก็ ที่จีนแต่งให้ในเมืองไทยก็
ดี จึงพินอบพิเทาอ่อนน้อมตามอัชฌาไศรยของผู้แต่ง เรื่องนี้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรง
พระราชทานพิณขับไว้มาก แฉงอยู่ในหนังสือประชุมพระบรมราชาธิบายที่พิมพ์แล้วหน้า ๕๑

ขณะนั้นขุนนางผู้ใหญ่ทูลทูลว่า เสด็จมทลอกก่องเครื่องบรรณาการมาไม่
ถูกต้องเหมือนทุกครั้ง ต้องส่งวาทราวดลจะมาส่งเครื่องบรรณาการ ให้เอาสิ่งของ
มาใช้ควรวนด้วย

ในทันใดนั้นขุนนางผู้ใหญ่ทูลทูลว่า พระเจ้าเสยใจหวินฮองเตวเสด็จมทล
อกก่องเป็นประเทศน้อย เครื่องบรรณาการที่เคยเอาส่งครั้งก่อน ๆ เอามาจากประเทศ
อื่นก็มี เพราะฉนั้นจึงควรวนไม่ถูกต้องแม้ว่าเครื่องบรรณาการที่เอามาควรวนจะขาด
ส่งใด ก็อย่าให้เอามาใช้ชอกเลย แต้นต่อไปให้เอาแต่สิ่งของในประเทศมาเป็นเครื่อง
บรรณาการก็ได้

แผ่นดินหงฮงปีที่ ๓๑ หยมีจิวฮางววย (ตรงณเดือนหาบชวดจุลศักราช ๑๐๓๕
ปี) เสด็จมทลอกก่องให้ราชทูตนำเครื่องบรรณาการมาถวาย ขุนนางเจ้าหนังกงานวิบ ๆ
ส่งพระเจ้าเสยใจหวินฮองเตวาราชทูต เสด็จมทลอกก มส่นคางจะเอามาขายณะเกียชอก
สุดแล้วแต่เขาจะเอามา หรือเขาจะขายทเมองกวงตง ก็ให้ตกบ จิตขุนนางเป็นผู้ดูแลด้วย

แผ่นดินหงฮงปีที่ ๓๒ กุยกทวยงววย (ตรงณเดือนสิบชวดจุลศักราช ๑๐๓๕ ปี)
ควนส์ตงลาเยใหม่ตลราชทูตเสด็จมทลอกกนาเครื่องบรรณาการมาถวาย ส่งววย (ตรง
ณเดือนหกในปีชด) พระเจ้าเสยใจหวินฮองเตยกยของเชยนเลียดพะละเจยวก โฉงพะ
ละมาสู่ลควนส์เตยวชยาพูยายเป็นเสด็จมทลอกก่อง ประทานตราทำด้วยเงินกบหนง
สยอกยงให้ฮอกควนส์ตงลาเยใหม่ตลนากลับไป

ข้อความในคำยกย่องมีว่า ต้องมาเคารพขอให้ความสุขบริบูรณ์เกิด ด้วย
ธรรมนิยมโบราณเจ้าประเทศน้อยต้องเคารพ เจ้าประเทศใหญ่ตามนาทผู้ ใหญ่กับผู้น้อย
เราผู้เป็นเจ้าประเทศใหญ่ก็เมตตาเจ้าประเทศน้อยที่อยู่ไกลโดยทางชอบธรรม เราได้
รับมรฎกขนครองราชสมบัติ หวงจะเผือแม่ความเมตตากรณาไปทวงหงส์ทศมาเขาเป็น

๑๕ จะเห็นได้ตรงหน้า ของบรรณาการที่ไทยส่งหมายถึงเป็นของเจริญพระราชไมตรี ข้างจีน
พยายามจะให้เป็นของส่วยอย่างเมืองประเทศราช

สามัคคีเดียวกันจะได้รับความสุขสำราญทวหา ขอททยของยศศักดิ์ ตามขอเสียงปรากฏ
 อยู่ในหนังสือลาดบเจ้าประเทศหมทางพระราชไมตรีแล้ว เรายกยกย่องให้ตามธรรมเนียม
 บดินเสียมหลอกกทานเขียนโดยพระละเจียววก โฉง พระละ มายัลลิก กวนสเอยวธิ ยาพวยัย
 ถอความซอศตยตามขนบธรรมเนียม ยอมตงพระไทยเป็นไมตรีกับปะเทศเราโดยสุจริต
 ให้ราชทูตข้ามทะเลมาขอ เป็นมิตรอยู่ในขอบ เขตวชนิตเสมาปลายเขตแดนของเราจน
 คงประหนงหนตเนื่องแม่น้ำของเวรายาวออกไปประหนงเชิงอก รักษาขนบธรรมเนียม
 เจ้าประเทศหมราชไมตรีโดยชอบธรรม การททานตงใจให้ราชทูตมาเคารพเวายนิดมาก
 บดินยกให้ทานเป็นเสียมหลอกกถอง แลส่งค้ายกยของมาให้ด้วย ทานตงถอเอาทาง
 ยุติธรรมปกครองอาณาเขตรวบเอาความยกยของนโวดด้วย เป็นชนตง จะไดรับสุขทกข
 ในขอบเขต ตามนาทอของอยู่ปกครองราชภูว รักษาปะเทศชงมอยู่ในโลกนออย่าใหม่
 เหตุเกิดชนได้ ยศทเวายกยของนจรงรุ่งเรืองตามความนิยม ทานจรงรวบเอาพรนโวดอย่า
 กระทำมตถอยค้ำชองเรา

เมื่อครั้งก่อน ๆ เรือเครื่องบรรณาการรังวเอย (ต่างปะเทศ) มาถงแขวง
 มณฑลกวงตง เจ้าพนักงานรักษานาทตรวจจุดถูกตงแลวก็ปลอยให้เรือเข้าจอดในลำ
 แม่น้ำ ส่งเครื่องบรรณาการชนไปเมืองหลวง แต่สินค้ำชนเข้าไว้ในตักใส่กุญแจคอย
 หนงสือบอกลป (กระทรวงขนบธรรมเนียม) มาถงจรงอนุญาตให้จำหน่าย สินค้ำกั
 เป็อยมเสียมมาก

แผ่นดินชงฮิปท ๒๓ กะจอลกิงววย (ตวงนเดือนแปดปีชวดจลตักกราช ๑๐๔๖ปี)
 เสียมหลอกกถองให้ราชทูตนำเครื่องบรรณาการมาถววย กับขอ (หนงสือ) หนงฉบับ
 มีความว่า

เรือเครื่องบรรณาการมาถงเมืองกวงตง ราชทูตชแจงตอเจ้าพนักงานแลว
 จงเข้าจอดเรือในลำแม่น้ำ ขออนุญาตจำหน่ายสินค้ำโดยเรว แลขออนุญาตชอเครื่อง

๑๖ พระราชสาสน์ฉบับนี้ ความทำนองเป็นหนังสือทอเมื่อแรกราชวาลึก แต่คักกราชอยู่
 ระหว่างกลางรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ๆ ผ่านพิภพพิวอก จ.ศ. ๑๐๑๘ สวรรคตปีโรง จ.ศ. ๑๐๕๐
 เหตุใดพระเจ้ากรุงจีนจึงมีราชสาสน์อย่างนี้ขงคิดไม่เห็น

ใช้สอย ขอประทานไปรมบับส่งไปถึงเจ้าพนักงานออกหนังสืออนุญาตให้ จะได้จ่าย
 แลขอสั่งของ แต่เรือเครื่องบรรณาการต้องกลับไปเสียมหลอกกมเสียก่อน ถึงนี้ใหม่จึง
 จะให้เรือมารับหนังสือตอบราชสาสนแลราชทูตกลับไปเสียมหลอกกม เจ้าพนักงานนำ
 ขอบความขนทูล พระเจ้าเสวยใจหวินฮองเตรมบับส่งให้เจ้าพนักงานทวารอนุญาตให้ตาม
 ความประสงค์

แผ่นดินขงฮับท ๒๕ ฮิตทวจบยงววย (ตรง ณ เดือนยี่ปัดจุลศักราช ๑๐๔๗ปี)
 ขุนนางผู้ใหญ่ทวารอเพิ่มของตอแทนเครื่องบรรณาการเสียมหลอกกม แพรตงแพรบ
 รวมห้าสิบม้วน (ประเทศจีนมักชอบใช้เสื้อสองชั้น แพรตงทำขนนอก แพรบทำขนใน)
 ส่งเจ้าพนักงานให้ตอแทนตามขอความทวารอน

ตรงในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ

แผ่นดินขงฮับท ๔๗ โป้วจอลกงววย (ตรง ณ เดือนแปดปีชวดจุลศักราช
 ๑๐๗๐ ปี) เสียมหลอกกมของให้ราชทูตนำเครื่องบรรณาการมาถวาย พระเจ้าเสวยใจ
 หวินฮองเตรมบับส่งแก่ขุนนางผู้ใหญ่ว่า ราชทูตเสียมหลอกกมสินค้ามากสุดแล้วแต่เขาจะ
 ขอขาย อย่าเก็บค่าภาษี

แผ่นดินขงฮับท ๖๑ หยมฮอนฮงววย (ตรง ณ เดือนหกปีชวดจุลศักราช ๑๐๗๔
 ปี) เสียมหลอกกมของให้ราชทูตนำเครื่องบรรณาการมาถวาย พระเจ้าเสวยใจฮองเต
 ปรทานแพรแซแพรตง (แพรแซใช้ฤดูร้อน แพรตงใช้ฤดูหนาว) ให้ราชทูตนำไป
 ถวายเสียมหลอกกมของ กับให้ฮองฮุย (พระสนม) แลรมบับส่งแก่ราชทูตว่าจงเอาเข้า
 สารสามแสนเจียะ (สิบต่งเรียกว่าเจียะ) ไปขายเมืองฮกเกี้ยน เมืองกวางตง เมือง
 เหล็งปอ ด้วยได้ทักสี (ผู้ช่วยปลัดทูลฉลองกระทรวงขนบธรรมเนียม) เขาว่าชาว
 เสียมหลอกกมทวอานเมืองเซานเซาสารบริบูรณ์ เงินสองสามต่งซื้อเขาสารได้เจียะ
 หนึ่ง เราจึงส่งให้เขาเข้าสารไปขายที่เมืองกวางตงแลเมืองอื่น ๆ จะได้เป็นประโยชน์แก่
 หัวเมืองเหล่านั้น แต่เขาสารสามแสนเจียะนี้ ขุนนางเอามาไม่ต้องเสียค่าภาษี

แผ่นดินโยงเจียปีที่ ๒ กะสินจ้งวย (ตรงณเดือนสิบสองปีมะโรงจุลศักราช ๑๐๘๖ ปี) ราชทูตเสียมหลอกกัก นำพี่พรวนเข้าแลแก่นไม้หอมมาถวายเป็นเครื่องบรรณาการ พวกเดินเรือเกาศิมหกคนชาติทางหยิน (คนจีน ที่จริงลูกจีน) ขออนุญาตถอนข้อออกจากบาญชีสามโนครวั

พระเจ้าสัจจวหยินสองเตรับส่งแก่ขุนนางผู้ใหญ่ว่า ชาวเสียมหลอกกักไม่รังเกียจว่าทางไปมาไกลลำบาก อุดาห์เอาพี่เขาแลแก่นไม้หอมมาให้โดยความเคารพนับถือเรานี้ดีมาก ที่ใดเขาเขาสวามานนให้เจ้าพนักงานส่งไปถึงขุนนางหัวเมือง ตูแลจำหน่ายโดยยุติธรรมห้ามมิให้ชาวบ้านรานตลาตกราคา สินค้าส่งอนมมาด้วยก้อยาเก็บภาษี พวกเดินเรือเกาศิมหกคนไปอยู่เสียมหลอกกักหลายชวคนมาแล้ว จะเขากลับคืนมากเป็นกรลำบาก ควรให้เจ้าพนักงานถอนบาญชีสามโนครวัออกเสีย ให้เห็นจวเรากรุณา แลรับส่งให้เจ้าพนักงานเพิ่มแพรหมังตง เครื่องใช้ทำด้วยหยก ถ้วยชามให้ราชทูตนำไปถวายกักออง

แผ่นดินโยงเจียปีที่ ๖ โมวฉนยงวย (ตรงณเดือนสิบวอกจุลศักราช ๑๐๙๐ ปี) ชาวเสียมหลอกกักเอาเขาสวรบรทุกเรือมาขายที่เอหมง (ปากนามณฑลฮกเกี้ยน)

แผ่นดินโยงเจียปีที่ ๗ กิวฉกิงวย (ตรงณเดือนแปดปีระกา จุลศักราช ๑๐๙๑ ปี) ชาวเสียมหลอกกักเอาเขาสวรบรทุกเรือมาถูกลมคลื่น สิ่งของที่เก็บได้คนเจ้าพนักงานไม่เก็บค่าภาษี

ซิดงวย (ตรงณเดือนเก้าในปีระกา) เสียมหลอกกักอองให้ราชทูตนำเครื่องบรรณาการมาถวาย พระเจ้าสัจจวหยินสองเตรับส่งให้เจ้าพนักงานเอาสิ่งของตอบแทนให้ตามธรรมเนียม ประทานเพิ่มแพรหมังตง เครื่องใช้ทำด้วยหยก ถ้วยชาม กระดานบ้ายๆ หนังสือขรว่าเทียนหล่าลลกัก (เทียนว่าฟ้า หล่าว่าทิศหัวนอน ลกว่าคู่ขตำราญ ก็กว่าประเทศ ใจความว่าประเทศขตำราญอยู่ข้างฟ้าฝ่ายทิศใต้) ให้ราชทูตนำไปถวายเสียมหลอกกักออง แลรับส่งจวทางมาจากเสียมหลอกกักตองชามทะเลไกลลำบาก นำสิ่งของในพนประเทศมาไห้กไม่ง่าย เราขอไห้ผ่อนลงเสียบ้าง เจ้า

ประเทศที่อยู่ไกลจะได้เห็นว่าเรากรุณา แต่ความได้นำสิ่งของมาแล้ว จะให้เอากลับไปเสียหมดก็กลัวลำบาก เพราะถนนจึงได้รีบไปตามธรรมเนียม แต่สิ่งของในพื้นประเทศที่เขามาเป็นเครื่องบรรณาการคราวนั้น มาส่งจอร์ จูบ ฟามวอน จูบหอม ครั้นหลังขยาเอาของทกลาจนมาเป็นเครื่องบรรณาการเลย

ในปีนั้นราชทูตมาถึงเมืองกวางตุ้ง ขออนุญาตให้ลวดทองเหลือง พระเจ้าสั่งให้เขียนสั่งให้รีบส่งให้เจ้าพนักงานอนุญาต

ตรงในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ

แผ่นดินเขียนหลังปีที่ ๓ เบี้ยสน่ลึงก้วย (ตรงณเดือนแปดปีมะโรง จุลศักราช ๑๐๕๘ ปี) เสียหมดอกกของ เขียนเลยตพระตะเจยวงงพระตะมาอยู่ลคควนสเดยวชยาพยาย ชนครองราชสมบัติ ให้ขุนนางหลงขามลิกกวาอิ (หลงล้าฤทธิวาทิ) เป็นราชทูตนำราชสาสนกับสิ่งของในพื้นประเทศมาข้างมาข้างหนึ่ง ถวายเป็นเครื่องบรรณาการ

ราชทูตพูดกับลปี (เสนาบดีกระทรวงชนบธรรมเนียม) ว่า เหตุด้วยต้องข้ามทะเลลำบากจึงเอาขางมาแต่ข้างหนึ่ง แลเมื่อครั้งก่อน ๆ ประทานหมิงเหล็งได้เฝ้า (เสียดศาแพร่หมิงตงบักลายมังกกร) ไปให้กเก็บเอาไวทเสงอินเตง (หอไ้วของพระราชทาน) ซานานหลายชวคนมาแล้ว เหลือกำลังจะรักษาอันตราย ขอความกรุณาว่าประทานออกเสื่อหนึ่งหรือสองเสื่อ

บदनกของทว่าบุญสร้างวัดทุกปีต้องการใช้ทองเหลือง ขอความกรุณาเล็กน้อยของคบเสียดชวคราว จะได้หาซื้อที่เมืองกวางตุ้ง

ขุนนางผู้ใหญ่หาวิธีไม่ยอมอนุญาต แต่ได้รีบส่งพระเจ้าเกาจงสุนฮองเต๋อว่า ทางมาจากเสียมหลอกกตองข้ามทะเลไกล เขามความตั้งใจมาส่งเครื่องบรรณาการ สิ่งของตอบแทนเพิ่มเติมตามธรรมเนียม เขาแพร่หมิงตงเพิ่มชนใหอกสมถวน ทขออนุญาตขอทองเหลือง ว่ากักตองจะใช้ในการทำบุญสร้างวัด เราให้ทองเหลืองหนักแปดร้อยชั่งเป็นรางวัลโดยความกรุณา แต่ครั้งหลังขยาเอาของสิ่งนตงเป็นธรรมเนียม (ปาญชีรายเลียดเพิ่มเติมของตอบแทนมีอยู่ตอนปลาย)

แผ่นดินเขยันทลงปีที่ ๘ กุ้ยหายเก้งววย (ตรงณเดือนสิบเอ็ด ปักญ

จุลศักราช ๑๓๐๕ ปี)

ขุนนางเจ้าพนักงานรับส่งพระเจ้าเกาจงสุนของเต๋า พานิชเสียมหลอกก๊ก
เอาเข้าดาวบรรทุกเรือมาจำหน่ายเหม่ง (เมืองฮกเกี้ยน) มาโดยความตั้งใจ เรา
เพิ่มกรุณาพิเศษนครตรงชนเป็นธรรมเนียมต่อไปภายนำเรือพวกกงวเฮย (ต่างประ-
เทศ) มีเอาสารมาถึงหมั้นเจอะแลว เงินค่าภาษสิบส่วนไหลตเสียห้าส่วน แมนมเข้า
สารมาแต่หาพนเจอะ เงินค่าภาษสิบส่วนไหลตเสียสามส่วน

แผ่นดินเขยันทลงปีที่ ๑๓ เปยอินเก้งววย (ตรงณเดือน ๑๓ ปีชาด จุลศักราช
๑๓๐๘ ปี) พานิชเสียมหลอกก๊กเอาเข้าดาวบรรทุกเรือมาจอดทอดสมออยู่ที่เหม่งไฮ้ (ปาก
น้ำเมืองฮกเกี้ยน) จำนวนเข้าสารสิบพันสามร้อยเจอะกัม สามพันแปดร้อยเจอะเศษ
กัม สิ้นค่าส่งอิน มีตะกาวอิน ตะกาวแข็ง ไม่ฝังมาด้วย

ขุนนางฮกเกี้ยนเจียงกุน (นายทหาร) ขอเขยันทเลี้ยว ทูลพระเจ้าเกาจง
สุนของเต๋า เรือบรรทุกเอาสารมาแต่เสียมหลอกก๊กไม่ถึงหาพนเจอะตามกำหนด มี
สิ้นค่าส่งอินมาด้วย แต่ยังไม่ได้เก็บภาษ ธรรมเนียมที่ตงไว้นั้นต้องผอนผันเสียใหม่

พระเจ้าเกาจงสุนของเต๋รับส่งว่า ชาวเสียมหลอกก๊กลองเรือข้ามทะเลมาใกล้
ควรเพิ่มกรุณาพิเศษให้ ค่าภาษสิ้นค่าทิมมาในเรือสิบส่วนไหลตเสียสองส่วน

ต่อมาอีกปีหนึ่ง (ตรงกับจุลศักราช ๑๓๐๘ ปี) ขุนนางฮกบู๊ (ปลัดเทศา-
ภิบาลมณฑลฮกเกี้ยน) ขอทนต์ให้ทูลพระเจ้าเกาจงสุนของเต๋า พวกพานิชเหม่ง
(เมืองฮกเกี้ยน) ไปซื้อเอาสารเสียมหลอกก๊กกลับมาพุดจา เครื่องไม้ในเสียมหลอกก๊ก
ราคาถูกที่สุด ควรไปต่อเรือเอาเข้ามาไว้ไซ้ เมื่อให้เจ้าพนักงานไต่สวนกถูกตอง แต้น
มาเรือพานิชเสียมหลอกก๊กไปมามีได้ขาด

29/02/2566

แผ่นดินเขยันทลงปีที่ ๑๔ กุ้ยข้งววย (ตรงณเดือนเก้าปีมะเสง จุลศักราช
๑๓๑๑ ปี) เสียมหลอกก๊กของให้ราชทูตนำเครื่องบรรณาการมาถวาย พระเจ้าเกาจง
สุนของเต๋ประทานบำยากระทานบำยาหนง อักษรว่ามีเอาเขยันทกัณพจน (เขย่มร้อนแรง,

กล่าวหาญ ชกว่าพร้อมยอม, เคารพ ผินว่าฟังฟัง พจนว่เจ้าประเทศน้อย ใจความ
ว่า ความกล่าวหาญควรเป็นที่เคารพของเจ้าประเทศน้อยทั้งปวง) ให้ราชทูตนำไป
ถวายเสียมหลอกก๊กของ (บาญชรายเลียดเพิ่มของตบแทนมอญอยู่ตอนปลาย)

แผ่นดินเขยนหลังปีที่ ๑๖ ชนบ (ตรงปีมะแม จุลศักราช ๑๑๓๓ ปี) ขุนนาง
หมังก (เทศาภิบาลมณฑลชกเกยน) ทูลพระเจ้าเกาจงสุนของเตว่ พวกพานิชไป
ขอเข้าสารมาแต่เสียมหลอกก๊กประมาณสองพันเจียะ ให้พนักงานไปตรวจดูก็ถูกต้อง
ขุนนางผู้ใหญ่หารอว่าจะวางจลยศกักัดให้ พระเจ้าเกาจงสุนของเตวก่อนุญาต

แผ่นดินเขยนหลังปีที่ ๑๗ กุ่ยฮวยงววย (ตรงณเดือนสิบระกาจุลศักราช ๑๑๓๕
ปี) เสียมหลอกก๊กของให้ราชทูตนำเครื่องบรรณาการมาถวาย ทูลขอประทานหยิน
เซียม (โสมคน) เองหงู (ขนจามรี) เหลียงเบ้ (ม้ามี่เท้า) แลชอธรรมเนียม
ขุนนางไหลก่า (ชนท) ด้วย ขุนนางผู้ใหญ่หารอไม่ยอมอนุญาต แลส่งราชทูตว่า
กลับไปเสียมหลอกก๊กแล้ว แจงแก่เสียมหลอกก๊กของให้ระมัดระวังรักษาขนบธรรมเนียม
เคารพโดยซื่อสัตย์

พระเจ้าเกาจงสุนของเตมรับสั่งถึงขุนนางผู้ใหญ่ว่า สิ่งของในพื้นประเทศ
ส่งมานับไว้ตามธรรมเนียม สิ่งของตบแทนก็ตามธรรมเนียมครั้งก่อน แต่เพิ่มหยิน
เซียมให้ไปด้วย วางจลยราชทูตนั้นเสียงโตะ (บาญชรายเลียดเพิ่มของตบแทนมอญ
อยู่ตอนปลาย)

แผ่นดินเขยนหลังปีที่ ๒๒ เตงทว (ตรงปีฉลูจุลศักราช ๑๑๓๙ ปี) เสียม
หลอกก๊กของให้ราชทูตนำเครื่องบรรณาการมาถวาย (บาญชรายเลียดเพิ่มของตบ
แทนมอญอยู่ตอนปลาย)

ตรงในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระที่นั่งสุริยาศน์อมรินทร์

แผ่นดินเขยนหลังปีที่ ๒๗ หยมโง้ว (ตรงปีมะเมียจุลศักราช ๑๑๒๔ ปี)
เสียมหลอกก๊กของให้ราชทูตนำเครื่องบรรณาการมาถวาย

แผ่นดินเขยงหลังปีที่ ๓๐ อดอวจนงววย (ตรงณเดือน ๑๒ ปีระกา จุลศักราช ๑๑๒๗ ปี) เสียมหลอกกอกองโหลขนางปีโดยซงทงออพายเปนวราชทูต (พระยาสุนทรภักย์) นำราชสาสนกับเครื่องบรรณาการมาถวาย

แผ่นดินเขยงหลังปีที่ ๓๑ เปยชุต (ตรงปีจอจุลศักราช ๑๑๒๘ ปี) เสียมหลอกกอกองโหลราชทูตนำเครื่องบรรณาการมาถวาย สังกของตอบแทนนตามธรรมเนียมแลให้เพิ่มเติมอกบางเล็กน้อย

บัญชีรายเลียดเพิ่มเติมของตอบแทน

เมื่อแผ่นดินเขยงหลังปีที่ ๑	
เพิ่มเสียดยทาทดวยแพรหมงตง & เสือ	
แผ่นดินเขยงหลังปีที่ ๑๔	
เพิ่มแพรหมงตงผยง	๒ ม้วน
,, แพรกมจงตง	๒ ,,
,, แพรเขยงตง	๒ ,,
,, แพรกม	๔ ,,
เครื่องใช้ทาทดวยหยก	๒ ชุด
เครื่องใช้ทาทดวยกระเบองมาเลา	๒ ,,
(พนคลายแกวลายแดงสูงโปนเปนดอก)	
เครื่องใช้ทาทดวยกระเบองสวบลง	๔ ชุด
(พนคลายแกวลายสีต่าง ๆ สูงโปนเปนดอก)	
หินผ่นทมกทาทดวยหินสงสวย	๒ ตำรับ
เครื่องแกว	๑๐ ชุด
ถ้วยชาม	๑๔๖ ชุด
ในเปนนสงทม	ชนเผือก มาเปนเครื่องบรรณาการ
	เพิ่มเติมแพรชอวดง

แผนดินเขียนหลังปท ๓๗

เพิ่มหมอนเขยวม	๔	ซิงจน
» แพรตง	๓๐	มวน
» แพรกม	๓๐	มวน
» เครื่องใช้ทำควยหยก	๔	ชุด
» เครื่องใช้ทำควยกระเบื้องมาเตา	๒	ชุด
» เครื่องใช้ทำควยกระเบื้องฮวบลง	๖	»
» ตังลวนอ (ทำควยทองเหลืองสำหรับ ฝังไฟฤดูหนาว)	๒	ตัวรับ
» เครื่องแกว	๓๐	ชุด
» ถวยชาม	๓๕๐	ชุด

แผนดินเขียนหลังปท ๒๒

» แพรหมงตง	๒	มวน
» แพรกมตง	๒	»
» แพรเขยวมตง	๓	»
» แพรผยงกม	๓	มวน
» แพรโบยชตง	๔	»
» เครื่องใช้ทำควยหยก	๓	ชุด
» เครื่องใช้ทำควยกระเบื้องมาเตา	๓	»
» เครื่องใช้ทำควยกระเบื้องฮวบลง	๓๓	»
» ถวยชาม	๓๕๐	»

แผนดินเขียนหลังปท ๒๗ แลปท ๓๓ เพิ่มเติมของตอปปแทนนเหมือนปท ๒๒

29/08/2566

ตรงในแผ่นดินกรุงธนบุรี

แผนดินเขียนหลังปท ๔๖ ขันทวเจียงววย (ตรงณ เตือนตามปีฉลูจตุศักราช

๑๑๓๓ ปี) เสด็จมณฑลออกกัเงียงแต่เจียว (พระเจ้ากรุงสยาม เรียกว่าเจียงนนกรุงจีน
 ยังไม่ได้อภัยองค์แต่เจียว พระนามเจ้ากรุงธนบุรีที่บอกไปในภาษาจีน) ให้หลวงพิไชยธานี
 (หลวงพิไชยธานีหรือเพชรธานี) กับเสวกบัณฑิต (อุปทูต) สองนายเป็นราชทูตนำ
 เครื่องบรรณาการมาถวาย ทูลว่าตั้งแต่ถูกพวกมอญยี้ (โจรพม่า) หมายแย่ง
 ถึงได้แก่แค้นทดแทนดีได้อาณาเขตวามักจริง แต่เชื่องขงเจ้านายนนบุญสัน พวก
 ขุนนางพร้อมใจกันยกแต่เจียวขึ้นเป็นใหญ่ จึงจัดสิ่งของในพื้นประเทศส่งมาถวายเป็น
 เครื่องบรรณาการตามธรรมเนียม

ขุนนางผู้ใหญ่วิบส่งพระเจ้าเกาจงสันของเต๋ว่า เราแจ้งว่าเสด็จมณฑลออก
 กัเงียงให้ราชทูตลงเรือข้ามทะเลมาแต่ทางไกล เห็นได้วามีความเคารพนักถือ แล้วขุน
 นางผู้ใหญ่ก็เขียนหนังสือตอบราชสาสนตามข้อความราชสาสนเดิม

พระเจ้าเกาจงสันของเต๋ทรงเห็นว่า ทางมาแต่เสด็จมณฑลออกกัตองข้ามภูเขา
 ที่สูงแลข้ามทะเลกว้าง ประทานโต๊ะเลี้ยงราชทูตสองวัน

ระยะทางเสด็จมณฑลออกกัมาส่งเครื่องบรรณาการ ทางผ่านเมืองกัวงตงมา—
 เกียซื่อ (กรุงปักกิ่ง) กรุงเสด็จมณฑลออกกัอยู่ที่ทิศตะวันตกเฉียงห้วนอนมณฑลกัวงตง
 เดินเรือไปทาง ทะเล สลับหาวัน สลับหาคืน จึงถึงลงเรือ ที่แม่น้ำ อาเภอ เชียงชวักยี่แขวง
 มณฑลกัวงตง ตั้งเขมตรงอกัชวักโจ้ว (ทิศห้วนอนหรือทิศใต้) ใ้ใบตามลมทิศ
 ปลายคืนหรือทิศเหนือออกทะเลชิวเอี้ย (ทะเลจีน) สิบวันสิบคืนจึงถึงทะเลอานหล่า
 (ทะเลญวน) ในระหว่างนั้นมกัเขาของหวลอกัเขาหนึ่ง ไปอีกแปดวันแปดคืนถึงทะเล
 เมืองเจียมเสียบ ไปอีกสิบสองวันสิบสองคืนถึงภูเขาใหญ่ชื่อคนหลนภูเขาหนึ่ง ต้องกลับ
 ใบตามลมทิศตะวันตกเฉียงปลายคืนหรือเฉียงเหนือ เหนือกระเรือไปฝ่ายทิศตะวันตก ตั้ง
 เขมชวักยี่บกกันอกัชวักซันสามส่วน (ทิศตะวันตกเฉียงห้วนอนหรือเฉียงใต้) ไปอีก
 ห้าววันหาคันถึงทะเลแม่น้ำจนชวักงัไหลตก ไปอีกห้าววันหาคันถึงปากน้ำแม่น้ำเสียม—
 หลอกั ใ้เรือเข้าไปในแม่น้ำเสียมหลอกักระยะทางสองร้อยลถึงน้ำจืด ไปอีกห้าววัน
 ก็ถึงเสียมหลอกัเสียบ (เมือง)

เสด็จมณฑลออกกัมกัเขาใหญ่อยู่ฝ่ายทิศตะวันตกเฉียงห้วนอนหรือเฉียงใต้ นำใน
 เสด็จมณฑลออกกัออกจากภูเขาฝ่ายทิศห้วนอนหรือทิศใต้ไหลมาลงทะเล

เมืองเขมหลอกก เมืองโงงกาต้า (สงขลา) หนึ่ง เมืองเซกเกีย (ไชยา) หนึ่ง เมืองลกคูน (นครศรีธรรมราช) หนึ่ง เมืองไตหน (ตานี) หนึ่ง ข้อความต่อไปนี้เป็นถ้อยคำของเจ้าพนักงานเรียบเรียงหนังสือบันทึนทางเคา

ข้าพเจ้าทั้งหลายได้ตรวจคดีเรื่องเขมหลอกก มีตอเนองมาแต่ครั้งวงษ์สุยวงษ์ถึง สมัยโน้นเรียกว่าเซยะโหวกก ด้วยครั้งพระเจ้าสุยทางเต้ พระเจ้าสุยทางเต้ขึ้นครองราชสมบัติปีที่๓๓ (ตรงกับจุลศักราช ๓๑๔๗ ปีก่อนจุลศักราช ๓๓ ปี) ล่าตบกระษัตริย์ ๒ วงษ์สุย ชนนานนามแผ่นดินเรียกว่าไตเจียบ (แผ่นดินไต ๓๒ ปี) ชนนางสุนจงฯ ซ้อซ้อเสียงจุ่นไปถึงเซยะโหวกก ได้ความว่าเซยะโหวกก้องแซ่หุนหรือเห็นว่าเซยะโหวกก้องนบถฮุดก้า (พุทธศาสนา) จึงคาดคเนวากก้องมีแซ่เหมือนหุด

ครันตรวจดูประวัติสถานราชทูตเขมหลอกกก็ปรากฏว่า ชาวเขมหลอกกมีชื่อโม่มแซ่ การกัถ่วงเลยชานานมาพันปีเศษแล้วจะมีแซ่หรือโม่มแซ่ข้อความก็ไม่ถูกต้องกัน แต่ชาวเขมหลอกกนั้นเชื้อสายชาวหล้า ด้วยหนังสือหลายชื่อเรื่อง นานาประเทศซึ่งอยู่ชายทะเลหวนอนหรือทักไต ว่าหล้ากักกนเดิมสตรีเป็นของ ชนนานนามว่าสวเหยะ หนังสือเหมงอองกายสกทงเคา ยกย่องผู้หญิงเขมหลอกกความสติปัญญายิ่งกว่าผู้ชาย หรือจะเป็นชนบธรรมเนยมชาวหล้าตยเนื่องมา

เขมหลอกกได้เป็นไมตรีกับตงหัว (กรุงจีน) มาแต่ครั้งวงษ์หงวนวงษ์เหมิง ครันถึงวงษ์เซงเคชานภาพักแผ่ไพศาล แลรับสั่งให้ราชทูตบวรทูกเข้าสารมาจำหน่าย ประหนึ่งว่าทำทานให้ราษฎร ในอาณาเขตรับความร่มเย็น ถึงเมื่อครั้งเจียนหือชุนนางในวงษ์เหมิง ไปเที่ยวเก็บเอาของพิเศษตามประเทศซึ่งอยู่ชายทะเลมาก โม่มประโยชน์จะเอามาเปรียบนนผดกนประหนึ่งพากับคิน

แต่เขมหลอกกก็อองค่างประเทศอันโพบสิย ความซ้อสตัยโม่มผู้ใดเสมออยู่ในระหว่างนานาประเทศฝ่ายทิศหวนอนหรือทักไตก็กักกนกับอาณหล้ากัก (ประเทศอันหน้า คือ ฉวน) ฯ

พงศาวดารโยนก

๑ อธิบายด้วยชนชาติไทย

มหาประเทศอันเป็นที่ประดิษฐานบ้านเมืองแห่งชนซึ่งเรียกชาติตนว่า ไทย ไต เรียกประเทศว่า ชาน ชะยาน สาม สยาม เขม เขียม เตียม เขียม นน มีปริมณฑลเบ้องอตรทิศ ตั้งแต่ดินแดนปากไตแม่น้ำเจ้าแกลงถึงกวางซีเกียงในประเทศจีน ไปตั้ง คือระหว่างจีนแลธิเบตต่อกันเนื่องลงมาในทักษิณทิศ คือ ฮอนันญฺฮวนหน่า ลือ, ลาว, ไทย, ตลอดถึงฝั่งทะเลทิศใต้ แลเบื้องตะวันตกตั้งแต่ดินแดนปากไตวันออก แห่งแม่น้ำพรหมมาบุตรกับแม่น้ำจรวัดตอเนื่องมาในประเทศกวม สยามจนแควถึง ฝั่งทะเลทิศวันออก ในบริเวณที่กล่าวมานี้ยอมมีหมู่ชนที่ใช้ภาษาไทยอยู่เป็นพัน

นักปราชญ์ชาวยุโรปที่ไตเคยตรวจพบเห็น แลได้จัดหมายเหตุไว้ มีปรากฏ ในหนังสือภาษาของกฤษซึ่งกล่าวถึงด้วยเรื่องประเทศวันออกหลายเรื่อง เช่น เรื่องพงษาวดารจีนโบราณ ของมองสิเออร์เตเร็นเคลลากรุปเปอร์ย กล่าวถึงชนซึ่ง ใช้ภาษาไทย มีปรากฏในภูมิภาคลุ่มแม่น้ำเจ้าแกลงในประเทศจีนมาแต่ครั้งแผ่นดิน จีนกษัตริย์วงศ์เฉิงหวเต้ ล่วงมานานประมาณก่อนคริสตกาลถึง ๒๓๕๖ ปี ก่อนพระ พุทธกาล ๑๗๓๕ ปี

อนึ่งโปรเฟสเซอร์ดีแคลคกล่าวว่ชาติไทย ไตตั้งเป็นเอกราช ในบริเวณ แม่น้ำเจ้าแกลงนั้น มีราชอาณาจักรโดยกว้างตั้งแต่แลตจตุต ๓๓° จนถึง ๓๗° ตกวิ โดยยาวยาวตั้งแต่ลองจิจตุต ๑๐๖° จนถึง ๑๐๘° ตกวิ มหานครมีนามว่ายว ฤาเยา ฤาเยว เมื่อก่อนคริสตกาลประมาณใน ๒๒๐๗ ปี ก่อนพุทธกาลประมาณ ๑๖๖๖ ปี

ในหนังสือมหาราชวงศ์ (พงษาวดารพม่า) ซึ่งแปลเรียบเรียงโดยนาย พลโทเซอร์อาเธอร์ แต่่น่า ๓๑ ถึงหน้า ๑๕ กล่าวด้วยการที่มาของไทยชานมาจากมัมฉิม

ประเทศ อังคความคำวิหของอาจารย์ แมกซมูเลอร์ผู้ชำนาญภาษาพราหมณ์โบราณ
 แลธิเบต จีน พม่า อาโพซิงโพมิชมีชานต่าง ๆ ซึ่งร่วมเรียกว่าธิเบตเบอมีน
 อาจารย์แมกซมูเลอร์ ได้สอบสวนเห็นแน่ว่า ภาษาไทย ซึ่งพม่าเรียกว่าชานนั้นมา
 แต่ชนิธแลจัน คำว่าชานคือสยามมาแต่ภาษาเดิมในมัชฌิมประเทศ ลงมาในทิศฉนวน
 ออกเฉียงใต้ ประดิษฐานตามน่านาพรหมบุตรา เอราวัต แม่น้ำโขง แม่น้ำเป็นปฐม
 แล้วโคกลาวต่อไป ถึงเรื่องพงษาวดารชานเมืองมณเฑระ ว่าด้วยพวกไทยชานได้เข้ามา
 ตั้งอยู่ในถิ่นประเทศภูคามบัดนี้แต่ก่อนคฤศตศักราช มหมานครชือเมืองหลวง ตั้งอยู่ริม
 แม่น้ำชวยเจเล (สุวรรณาวรี) แม่นานเป็นแควแยกจากแม่น้ำจิวรตีฟากฉนวนตก
 เห็นเมืองภูกามเก่า กระจษตรียผู้ครองเมืองหลวงนั้นทรงนามชุนลาวยี่ (ลาวใหญ่)
 ครองนครนั้นเมื่อกฤศตศักราชได้ ๘๐ ปี ตรงกับพุทธกาล ๖๒๒ สิบชติยวงษาต่อ ๆ มาถึง
 คฤศตศักราช ๗๖๗ ตรงกับจุลศักราช ๑๒๘ จึงย้ายมหนาคมาประดิษฐานเมืองปุง
 บัดนี้เรียกโมกอง คือเมืองกลอง ต่อมาถึงจุลศักราช ๑๓๘ เจ้าคำฟ้าเจ้าสามคองฟ้า
 นำพลโยธาเที่ยวปราบปรามชนะประเทศชามัณเฑระ กระจแซ ธิประะ รวมเข้าใน
 อาณาจักรกลองพระนครปุง มีเตชานุภาพปรากฏมาถึงจุลศักราช ๑๖๘ เจ้าคำฟ้าทิงงคต
 บันดาชติยวงษาของเจ้าคำฟ้า ซึ่งไปครองเมืองต่าง ๆ ตั้งแขวงเมืองแตกกันเปนมลนคร
 หลายส่วน ภายหลังพม่ากรุงภูกามเจริญขึ้นเมื่อแผ่นดินอินรธาโสแผ้วราชอาณาจักร
 รวมเมืองไทยใหญ่ทั้งปวงเข้าในอาณาจักรพม่า เหตุฉนั้นในภูกามประเทศจึงเป็นชาติ
 พม่า แลไทยใหญ่ปนกัน

คุณนามที่เรียกประเทศว่าสยาม แลเรียกคนว่าไทย ไทนั้นมัทมาตั้ง

จะกล่าวต่อไป

29/08/2565

เมื่อก่อนชนชาติไทยยังมีได้อพยพมานัน ถิ่นประเทศข้างทิศใต้ เป็นที่อยู่
 แห่งชนชาติทวิพฤกทวีตียนเนื่องเป็นอันเดียวกันกับชาวฮินดูข้างทิศใต้ (พังคละ)
 ซึ่งชาวฮินดูข้างเหนือยอมเรียกว่าแทตย อสุร ยักษี รากษษ

พวกจีนเรียก กุ้ย ก้อ กวย แกว กวาง แปลว่าอักษรญี่ปุ่น และเรียกพวก
ชาติป่าเขาอีกเหล่าหนึ่ง ว่าแม้ว, หม้อย, เมง, เมือง, แมน, คือพวกกุกุลาเรียน,
พวระ, พิระ, พิรบกข, มิละ, มิลุ, พิลุ, ในภาษาฮินดู

พวกอารยันไทยผู้อพยพลงมาจากทิศเหนือ ย่อมถือว่าพวกเดิมเป็นพวก
ดำ คือพวกที่มีกรรมงานหยาบ แลมีกำเนิดจากสัตว์แลต้นไม้ชาติดำ จึงได้เรียก
ประเทศนี้ว่าประเทศดำฤๅมิด

คือคำว่า สาม สยาม เสียม เขียม เขียง ชาน แลเจียงจาม แลคำ
ว่า ขอม แวก เซิน เขม เขมา เขม เขมร ชม เหล่านี้รวมความแปลว่าคำ
คือคนชาติดำฤๅประเทศของคนชาติดำ คือคนเดิมดังกล่าวมานั้น คำว่าขอมนั้นในคำ
นานเก่า ๆ เมื่อออกนามขอมก็ย่อมมีคุณศัพท์ว่าขอมดำ เพราะคำว่าขอมคั้นแลภายหลัง
หลัง ๆ มาจึงกลายเป็นขอมดำคั้นไป

พวกชาติดำที่สมมุติเรียกว่า ขอม แวก จาม เหล่านี้ แต่โบราณกาลย่อม
ถือลัทธิต่าง ๆ อย่างฮินดู มีศาสนาอินทพรหมเป็นต้น แลตั้งชาติตระกูลเป็นกัมโพชะ
กูรู ปูรพาร มรัมมะต่าง ๆ ตามอย่างฮินดูเป็นเดิมมา (คือ มอญ เขมร แล ข่า
ส่วย ต่าง ๆ ซึ่งมีภาษาคคล้าย ๆ กัน)

แต่ชนชาติไทยแลคำว่าไทยนี้ ได้อพยพลงมาจากทิศเหนืออย่างเดียวกับพวก
อารยันอพยพเข้ามาในฮินดูสถาน (ภาคภาษามีจีนเก่าโดยมาก)

คำว่า ไทย ไท ไต ตรงกับคำว่า ทยู เทวะ เทวตะ แปลว่าสว่าง
ขาว ส่วนฟ้าพระอาทิตย์ ในภาษาสันสกฤตเรียกพระอาทิตย์ว่าทยูแลเรียกพวกอารยัน
ว่าทยูด้วย พระนามพระเจ้าสมันตราช คือปะโรราชนั้นได้มีว่าทโยไทย มีถ้อยคำที่
กล่าวออกนามไทยในเรื่องพวกอารยันลงมาชะนะฮินดู ที่นักปราชญ์ชาวยุโรปได้แปล
เป็นภาษาอังกฤษหลายเรื่อง

คำว่าไทโตที่มาในภาคภาษาจีนคือ 大 ไท 太 ไท แปลว่าแป้นใหญ่ ออก
จากอักษร 天 เทียน แปลว่าฟ้า คือความสว่างฤๅส่วนที่ชาวบริสุทธิ์ใสสะอาด ซึ่ง
แบ่งออกจากส่วนมืดฤๅตัวอักษร 地 ที่ คือดินซึ่งภาษาไทยว่าที่

คำว่าเทียนนั้นมาในภาษาลาวว่าถน, ทาน, คำว่าเทียนไทโต จึงเป็นคำ
ใช้เรียกดวงประทีปว่า ดวงเทียน ดวงได้ แต่ใช้คำว่า ทาน เทียน ไท โต เซอ
แทนนามเทวดาแลกษัตริย์แลสมณพราหมณาจารย์ แลในสิ่งซึ่งเป็นใหญ่เช่นเดียวกับคำ
ว่า ทิวะ ทิพ เทวะ, อรรค, ปรม, วร, มหา, เหล่าน

ในภาษาจีนใช้เป็นคำนำนามผู้เป็นใหญ่ เช่นคำว่า ย่องไท่ตี่ ย่องไท่เข้า
ไท่เชียงฮอง ไท่จือ เทียนจ้อ เหล่าน เป็นต้น

ในภาษาไทยใช้เรียกเทวดา แลกษัตริย์ว่าเทพไท่ ท้าวไท่ ท่านไท่ เรียก
พระเถรผู้ทรงศีลาธิคุณว่า เจ้าไท่ เรียกอิสตรีที่มีศักดิ์แลมารยาตว่า อ่อนไทย อรไทย
เรียกทิศแรกสว่างว่า ทิศุไทย เรียกไม้โคกที่เปนเทพฤกษ์ของพวกพราหมณ์ว่า
ไม้ไทร คือไทยเรียกทองคำที่สุกบริสุทธิ์ว่าคำใต้ เรียกผู้มีอิริภาพแก่ตนเองว่าเป็น
ไทย คือพ้นจากมีด คำว่าไทยจึงแปลว่าสว่างสุกใส

ชาติไทยได้แต่อาณาเขตรลงมาจากปลายน้ำของ, สาลวิด อีราวดี พรหมา
บุตรา คู่คังชาวอารยแผ่ลงมาจากปลายน้ำสินธุในมัธยมประเทศนั้น ลงมาตั้ง
ประเทศเลาฮัว

(老撾) คือลาวหลวงพระบาง แล้วแผ่มา

(越裳) ยูนขางกุกยวนเชียง คือลาวเฉียง แลไปอี

(擺夷) ไทยใหญ่

มหานครอันเป็นที่ตั้งคามเขตรนครของไทย สืบมาแต่โบราณนั้น คือ (๑) แม่น้ำ
จิวรวดีกุกอีราวดี (๒) แม่น้ำสีตังกุกสโตง (๓) แม่น้ำสาลวิด (สาลวารี) แม่น้ำคง
แม่น้ำเซียงวกเรียก น้ำสามแม่น้ำตอนปลายฝ่ายเหนือเป็นถิ่นประเทศไทยใหญ่ซึ่งจีนเรียก
ไปอี ตอนกลางเป็นภูกามประเทศ ตอนปากน้ำแลท่าทะเลเป็นรวมัญประเทศ (๔) แม่น้ำ
วังมิงค์ ฟิงค์ มาแต่คำว่ามิงค์เมงค์ คือเป็นถิ่นของพวกเมงค์บุตร (คล้ายมอญ) ซึ่ง
ยังมีพืชพันธุ์อยู่ บัดนี้เปลี่ยนเรียกว่ายาง คืออย่างชาวยางลายยางแดงยางกะเลออย่าง

๕๘
 ช่วยกระบางแลอื่น ๆ มีสำเนียงคล้ายคล้ายกันกับมอญ ที่ ๕ นามโคไว จินเรียก
 เกี้ยวลุงเกี้ยว (แถวหลวงกรุง) แปลว่าแม่น้ำมหาภัยกษ ภายหลังเรียกลาวชวเกี้ยว
 (ลาวชวกรุง) แม่น้ำแห่งเมืองลาวชวาคอนครหลวงพระบาง ที่เรียกเมืองชวบาง
 ชวบางชาบาง คำว่าลาวชวานท์กลายมาเป็นล้านช้าง แต่หาไข่มขางตั้งล้านไม่ แม
 นานไทยเรียกแม่น้ำของ คือชอม เพราะเป็นแม่น้ำใหญ่ในแดนชอมคำ แต่ชาวข้างใต้
 เรียกเป็นโชนนเรียกตามชื่อเกาะใหญ่เหนือลพบุรีซึ่งเป็นที่ตั้งเมืองสีทันดร มีนามว่าคอน
 โชน เหตุเป็นที่ไว้โขดขวางของพวกช่วยข้างท่ง ๖ แต่ก่อน แม่น้ำโขงฤกษ์ของนตอน
 ปลายฝ่ายเหนือไหลมาแต่ประเทศจีนตอเขตมาแต่แนวเขาเดียวกันกับแม่น้ำสาละวินแล
 แยกชี แต่แม่น้ำโขงไหลมาแต่ทิศใต้ในประเทศชุนหน้า เชียงรุ่งซึ่งเป็นถิ่นพวก ไฉ ลือ
 ลัวะ ลาว แปลว่าชาติเก่าแก่ (๖) แม่น้ำทรงกาย จินเรียกยูนเกี้ยว สองเกี้ยว
 (ชวกรุงแม่น้ำต่างประเทศ) สาขาฤกษ์แควแยกแม่น้ำยวนเรียกทรงแดง (น้ำดำ) ไท
 ลาวเรียกนาแท แม่มวงก็เรียก ประเทศลาวพวกนั้นในตำนานเชียงแสนเรียกจุนันคร
 ภาคภาษาของชนชาติเดิมนี้ แม่น้ำมีนามต่างกัน เช่น มอญ เขมร ข่า
 ลัวะ กวย ของแลอื่น ๆ เป็นอันมากก็ดี แต่ใช้คำพูดแลวิธีอย่างเดียวกันเพียงแต่คำ
 เนียง ดังคำทนต์เลข ๑,๒,๓,๔, มอญว่า ม่วย บา ใ้ ปอน เขมรว่า มอช ปี
 ไบ บวน ข่าต่างๆ นอกจากจวรายก็บระแต นี้บว่า มุย ปา ไป โปน, มุย เบอ
 แป ปวน, โมน เบือ เบง ปรวน, ยวน นี้บว่า โมก ฮาย บา โม่ึง ใกล้เคียงกัน
 แต่พวกข่าจวรายก็บระแตนี้เป็นชาติอพยพมาจากเกาะชวามลายู นี้บว่า ชา ตวา
 เตา ปา มา นำา ชุ ชัน ตลาบัน สปลุ ถึงคำพูดอื่น ๆ ก็คล้ายชวามลายู แต่
 ไทยใหญ่แล ลาวนบอยางจีน คือ อ้าย ยี่ ตาม ไส่ ฤา หนึ่ง สอง สาม สี่
 ถึงคำพูดอื่น ๆ ก็เป็นจีนภาคโดยมาก เช่นคำว่า "หนึ่งสี่" สือตวันคืออักษร 士
 เด็กนักเรียนเรียก 士子 สือจือ (ลูกหนึ่งสี่) ตำแหน่งยศ

หลวง	มาแต่	王	ห้อง
ขุน	”	軍	กุ่ม
ท้าว	”	道	เท้า
เจ้า	”	州	เจ้า จูเฮา

ภาษาไทยมีจีนพากย์แลมคองพากย์เป็นพन्दงัน

เมื่อไทยได้นำความเจริญมาสู่ประเทศนี้ แลได้ชนะระฆอมเป็นลำดับมา ตั้งแต่พรหมราชาพระเจ้าเซียงแสนลำดับที่ ๔๓ จนถึงไชยศิริราชเมืองไชยปราการ (ฝาง) ผู้มาตั้งเมืองแปบ แลรามราชฤๅไสยวังคราชคูไชหทัย (พระร่วง) ตลอดมาถึงชั้นพระเจ้ารามธิบดีอุทองศรีอยุธยา ต่เมืองนครรมได้เมื่อจุลศักราช ๗๑๕ แผ่นดินพระบรมลดาพงษราชา

จึงได้ตั้งนามพระนครศรีอยุธยา แลตั้งนามกระษัตริย์ว่ารามธิบดี เทียบเรื่องรามาวตารอยุธยาซึ่งปราบอินทผ้ายไตได้ตลอดถึงลังกานน เป็นเกียรติคุณนามอนงเมือตรงพระนครไชหทัยยังเป็นราชธานีนี้ ใช้คำว่าอุไทยในนามเมืองแลนามกระษัตริย์บางพระองค์ย่อมมีคำอุไทยอยู่ ต้นนามบ้างท้ายนามบ้าง แต่มักใช้ตัวฤ แทนอุอย่างสระสังสกฤตจึงเป็นพระยา ฤ ไทยราช แลแปลงผมกล่อมคือผมขอมเป็นผมมหาอุไทย เพราะการตัดผมนั้นขอมตัดก่อน แลใช้ล่องโพกผ้าแทนเกล้าผมเรียกว่าขอมโพกกล่อมโพก ภายหลังได้แปลงใช้ชฎาโพก แต่ยังคงคำเรียกกล่อมพอกมาจนบัดนี้ แต่คำที่เรียกผม มหาอุไทยกลายมาเป็นมหาอุไทย เพราะตัว ฤ สระนั้นคล้ายกับ ฎ หนึ่งสื่อเก่า ๆ ยังได้เห็นใช้สกด ฎ เป็นมหาอุอยู่ แต่เพราะไม่มีความที่จะแปลได้จึงตกลงคงสกด ต เป็นมหาอุ คงแปลว่ามหาเท่านั้น แม้นามกระษัตริย์อุไทยซึ่งเป็น ฤ ไทยนนั้น บางทีก็เพี้ยนไปเป็น ฎ ไทยราช ปราบฎในแผ่นดินจากรักออกชรบโราณเมืองกำแพงเพชร ซึ่งลงพิมพ์ไว้ในหนังสือชวริฎาณ จำนวนเดือนธายปี ๑๒๔๖ เล่ม ๑ ฉบับ ๒ หน้า ๑๖๐ นั้น เพราะฉนั้นจึงทำให้เชื่อว่า ฤ ไทย ฤา ไทย ฎ ไทย คืออุไทย แลไทยแปลว่าสว่างคู่กับคำว่า จาม ขอม สาม ซึ่งแปลว่าดำว่ามีคนนแล

๒ เรื่องตั้งหัวเมืองในลาวไทย

ในตำนานเมืองพม่อเชียงใหม่นั้นดำเนินความว่า สมเด็จพระบรมราชาธิบดี
ศรีธรรมเพ็ญพุทธเจ้า เสด็จขับขานอภินิหารนิพนธ์วันอังคารเพ็ญเดือนแปด (เดือน ๘
เหนือคือเดือนหก) ล่วงมาถึงเพ็ญเดือนสิบสอง (คือเดือนสิบ) มหานันทเถรเจ้าได้
ถึงอรหัตพระมหากัสสปเถรเจ้ากระทำปฐมสังคายนา ตัดอัญชนะศักราช ๑๔๘ เดีย
ตั้งพุทธกาลเขกสกเป็นลำดับมาได้ ๓๐๐ ปี พระยากาลาโคกราชกระทำตติยสังคายนา
ลำดับมาได้ ๑๓๘ ปี พุทธกาล ๒๓๘ ปี พระเจ้าอโศกธรรมมิกกราชกระทำตติยสังคาย
นา แต้นล่วงมาได้ ๒๐๐ ปี พุทธกาล ๔๓๘ ปี นางจามเทวีเกิดพุทธกาล ๔๕๒
ก่อนเวียงจำภูญ พุทธกาลได้ ๔๕๘ นางจามเทวีมาแต่ละโว้ได้ครองเมืองจำภูญ มหันต
ยศแลอินทรยศเกิดฝาแฝดในปีเดียวกัน นางจามเทวีครองเมืองจำภูญได้ ๕๓ ปีอายุ ๘๒
ปีจุติ พุทธกาลล่วงได้ ๕๒๐ มหันตยศได้ครองเมืองแทนสืบพระวงศ์ต่อมา พุทธกาล
ล่วงได้ ๕๖๐ พระยาพนมมิตธรรมมิกกราชเมืองลังกา ตัดศักราช ๕๖๐ นนเสียแล้ว ศักราช
ใหม่ ลำดับมาได้ ๓๔๓ ถึงพระยาอาทิตยราช ได้เป็นใหญ่ในเมืองจำภูญได้ ๓ ปีก่อน
พระเจ้าชัยหลวงเมืองจำภูญ เมื่อศักราชได้ ๓๔๖ ลำดับพนมมิตศักราชล่วงมาได้ ๖๒๒ ปี
จึงพระยาตรีภักษอนุธรรมมิกราชกรุงกุกาม เป็นใหญ่ในชมพูทวีปตัดศักราช ๖๒๒
เสียเพียงปีจอ ตั้งจุลศักราชใหม่ในปีกฤษ

เนื้อความตามทักกล่าวมานี้ เห็นผู้แต่งตำนานเชียงใหม่มัดศักราชผิดเกณฑ์
กลับเอาเกณฑ์มหาศักราช ๕๖๐ ไปเป็นพุทธศักราชเอาเกณฑ์ ๖๒๒ ซึ่งเป็นเกณฑ์พุทธ
ศักราชมาเป็นมหาศักราช เพราะฉนั้นศักราชจึงหาตรงกับตำนานจำภูญไชยไม่ แท้จริง
ศักราชเมื่อตั้งเมืองหริภุญไชย คือมหาศักราช ๔๕๖ ตรงกับพุทธกาล ๑๐๗๘ แลเมื่อพระ
ยาอาทิตยราชสร้างพระเจ้าชัยหลวงนนเป็นจุลศักราช

แลเนื้อความตำนานหริภุญไชย ในคัมภีร์เดิมอักษรลาวนั้นมตงน พระพุทธ
เจ้าสองทิพจักขุญาณเสด็จดูโลกทรงมวญด้วยอนาคตญาณ ก็เห็นชาวบ้านหมู่หนึ่งชอทะเล

กระวามมีในสามทะเล ค่อมในเมืองพงศรณ อันพระพุทโธเจ้าจกควรงคระกรณาน
 กมแล พระพุทโธเจ้ากหนตวยทพจกชุนน กุพระตถาคตนพานแล ด้วยปีเตอนน
 ใต้พันปายแปดปีน มหานครอนหงชอหวิญไชย จกเกิดมีในสามทะเลสนนแล
 สาสนาถตถาคตจกไปรุ่งเรืองในเมืองอนนทมนชะละ กุตถาคตก็ควรงไ้อาตุเพื่อเป็น
 ประโยชน์แก่โลกทงหลายควรงแท้จริงแล

เนื้อความนสาธกมาพอให้แจ้ง ศักวราชทกลาดเคลื่อนไม่ตรงกันเท่านั้น แต่
 นี้จะลำดับความตามตำนานเชียงใหม่อต่อไป

ครั้งนพระเจาตรจกชุนนวิชรวิกรมราช ให้อันเชิญท้าวพระยามหากษัตริย์
 ในสากชหมพทวปี ท้าวพระยาทงหลายในนาาประเทศ ก็ได้ไปประชุมพร้อม ยัง
 ชาดแต่ลานนาไทยประเทศ หาผู้ใดจักไปพร้อมมิได้ เหตุบ่อมมหากษัตริย์ เมื่อนน
 ชุนนวิชรวิกรมราชจึงกล่าวขอต่อสมเด็จจอมรินทราธิราช ๆ มีเทวโองการประสาทให้ลาจก
 เทวมุตวอันเสวยทิพสมบัติ อยู่ในชั้นดาวดึงษสวรรค์ จุตลงมาเป็นใหญ่ในลานนาไทย
 ประเทศ บำรุงพระพุทโธศาสนาให้ถาวรสืบไป จึงลาจกเทวมุตวกับนางเทวธิดา แล
 บริวารพันหนึ่งก็จกจากเทวโลกย์มาปติสนธิเป็นมนุษย์โดยอุปปาติกะกำเนิด เป็นตั้งราช
 กุมารอนมีรัชษาได้ ๑๖ ขวบ ก็กายเกินเงินคือบันไดเงินลงมาจากจอมเขาเกตบวรพต
 ตอยตุง (ตอยอง) มาสถิตยแทนเงินภายใต้ไม้หมากทัน (พุทธา) อันที่มีในน้ำแม่สาย
 ในแคว้นแคว้นไชยวรรณเชียงลาวผู้ชนทงหลายได้ทศนากว ก็บังเกิดอักษริยเอิกเกริก
 โกลาหลพากันมรสโมสรวสนินบาต แวดล้อมพร้อมกันอันเชิญให้รับราชสมบัติราชภ
 เสกเป็นพระมหากษัตริย์ในไชยวรรณ เชียงลาวที่น เป็นแก่ ลานนาไทยประเทศ ๕๗
 หัวเมือง อยู่จำเนียรมาท้าวเธอก็บังเกิดได้ราชโอรสสามพระองค์ ๆ ใหญ่ทรงนามลาว
 คอบ อดกลางทรงนามลาวซ่าง อดน้อยทรงนามลาวเก่าแก่วมาเมือง ตามนิมิต
 ซึ่งพระมารดาทรงสืบเมื่อแรกตงพระครรภ์ ว่าได้แก่วตกลงจากอากาศ แลพระราช
 กุมารนมีพระวราชสมภพประสูตรมย์ ในวัน ๕ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑ ปีชวดโทศก
 จุลศักราชได้ ๖๒ โหรถวายพยากรณ์ว่าราชกุมารองคนจะทรงเสขานุภาพมากนั้ ครน

พระราชกุมารทั้งสามทรงพระเจริญวัยแล้ว วันหนึ่งพากันไปจับปูใหญ่ พระพทงสอง
 ไขไทร้องเอาชายไปซึ่งไวทายนานแล้วให้เฝ้าชายอยู่ พทงสองช่วยกันขุดรูป ปูนนหนู
 เข้าไปซ่อนตัวอยู่ที่ฝาซุดต่อไปไม่ได้ ก็เอาอันสลากมรูปนินเดีย แล้วก็พากันกลับไป
 หาได้นอกแก่นองไม้ ฝ่ายลาวเก่าแก่วมาเมืองเฝ้าชายอยู่จนพลบค่ำผดสังเกตุ กก็กลับ
 มาตามหาพทงสองก็หาพบไม่ จึงทราบบว่าพชายทั้งสองหนีกลับไปไม่บอก ก็บังเกิด
 ความพิโรธโทมนัสนัก จึงไปแจ้งความประพฤติเหตุต่อพระราชบิดา ๆ ดำริให้เห็นว่า
 ราชบุตรทั้งสามพี่น้องจะอยู่รวมกันมิได้ จึงสร้างบ้านให้อยู่ต่างกันคนละแห่ง ให้ลาว
 คอบผู้พอบ้านถา ให้ลาวช่างผู้กลางอยู่บ้านคา ให้ลาวเก่าแก่วมาเมืองผู้เฝ้าชายอยู่บ้าน
 ผาเส้า ครั้นภายหลังกแบ่งราชสมบัติให้ราชบุตรองค์ใหญ่ไปครองเมืองมาเซียงของ
 ให้ราชบุตรผู้กลางไปครองเมืองของ แล้วจึงแต่งเครื่องราชบรรณาการไปชอนางแก้ว
 รูปพิศดารพระยาเมืองหลวงภูคาผู้สูง อภิเศกเป็นชายาลาวเก่าแก่วมาเมือง ครั้นพระ
 ยาลาวจากจตุแล้ว ลาวเก่าแก่วมาเมืองราชโอรส ก็ได้ครองราชสมบัติเป็นกษัตริย์
 ในลานนาไทยประเทศสนองพระราชบิดา

เรื่องราวละครระจกพระฤชาลาวจากัน ในตำนานพระธาตุคอกยตุงแลตำนาน
 เชียงแสนมีข้อความแตกต่างไปอย่างอื่น ในตำนานธาตุคอกยตุงมีว่า "ทันจกกลาดตำนาน
 มหาธาตุพระพุทธรเจามยังในภูเขาดงอยู่ท่ามกลางเดิมเกษเกล้าเกษ นครวราชธานีสถ
 เมืองยวนเชียงแสนแล ยังมีภษาสามอันตงอยู่ปัจฉิมทิศแห่งไชยบุรี แลถ้าภษาสาม
 อันนั้น อันหนึ่งชอกูเขาหาดงอยู่ทิศอุดรเกล้าเหนือ อันหนึ่งชอกเขาญาเจ้าอยู่ท่ามกลาง
 อันหนึ่งชอกเขาปู่เจ้ตงทางทักษิณ แลแล้วลาดบเป็นดงกอนเสวราประสมกันนั้น นิตาน
 เขาสามกอนน บณทิตยนักปราชญ์เจ้าฟงรังตนเถอะ เมื่อพระพุทธรเจาแห่งเวาเมอของ
 ทรมานอนันน ยังมลกขสองผวเมย ผู้ผวชอบูเจ้าลาวจก ผู้เมยชอชยาเจ้าลาวจก
 แลบคคลทั้งสองผวเมยจกเขา (จอบ) คนละ ๕๐๐ ลูกตอกได้ชอว่าลาวจก แล
 บคคลทั้งสองอยู่เดียงชวตนทริยคยชองไร่ชองสวน มีตนาถวงวาพักแพงแตงเตาพวก
 ชง หอลาวจกทงหลายเอาไปชวยแก่ชวเมืองทงหลายเดียงชวต แลส่วนลาวจกทง

สองผัวเมียเป็นใหญ่แกมลูกขงหลายอยู่ในตอยดินแดนอันเรียงตอยมหาธาตุเจ้านนแล
 เหตุตงอนตอยอนนงใจโตชอว่าตอยบ่เจ้าเพออันแล ส่วนญาเจ้าลาวจกผู้เมยก็อยู่ตอย
 ทางเหนือ ถัดตอยมหาธาตุเจ้านนจิงโตชอว่าตอยญาเจ้าเพออันแล บุคคลขงตองกม
 ลูกชายสามคนผู้ พชอว่าละวะกะมโกไทยภาษาว่าลาวหมอแล ผู้กลางชอว่าละวะกะ
 ลักขญไทยภาษาว่าลาวล้าน แลผู้น้องชอว่าละวะคันไทยภาษาว่าลาวกลิ่นแล
 ลูกขงสามนน้อยอยู่ตอยลูกทางเหนือนน ไทยขงหลายก็เอาขงค่างหลาย คอว่าหมาก
 แลเกลือเสอผาชนปลาอาหารขงหลาย ไปชอขายในดินตอยทนน เป็นทาชอทาขาย
 แกคนขงหลายตอยลูกนนโตชอว่าตอยท่าตราบถึงกาลบคนแล ส่วนเจ้าลาวจกก็หอย
 มลักขงหลาย เอาเครื่องไร่เครื่องสวนแลเหนือไม้ไร่ เอาลงไปขายยังดินตอยทนน
 เหตุตงอนตลาดน (ตลาด) โตชอว่ากาดไร่ตราบถึงบคนแล เมืองนนก็โตชอว่า
 เมืองไร่แล ตงแตนนไปนាំบ่เจ้าลาวจกก็หอยเอาหมากพักหมากบวบถวงาแดงเต่า ตง
 มาขายแก่ไทยขงหลายอนอยู่บ้านดินตอย เหตุตงอนเมืองอนนนโตชอว่าเมืองบวบ
 ตราบบคนแล ลาวจกขงสองผัวเมียจกกันแลว แบ่งเอาขงราชสมบัติแก่ลูกขงสาม
 คนนน ผู้พหอกินเมืองสทวง (สทวง) ผู้กลางหอกินเมืองควาง (เมืองควาง) ผู้
 น้องหอกินเมืองเหล็ก (เหล็ก)

ทตยศักราชได้ ๕๖๐ ตัว พระพุทธเจ้านพพานไปได้ ๑๑๗๒ วัสสา ยังมีมหา
 นครอนหงษ์ผายหนอาคณเฒมพนเมือง มีราชชตยราชวงษาหากสุดเสียดาหัวพระยามอ
 ไตมเมืองยวนเป็นเกล้า แลเวลานนยังมีพระยาตนหนึ่ง ชอว่าอนรรฆวรวิกรมราชเป็นเจ้า
 ในเมืองमारवाष्ठी แลเมืองกลางในชมพูทวีปมี ๘๕๐๐๐ เมืองทอนมีท้าวพระยามหา
 กษตริยนน ก็มาพรมกันทนเสยง แลพระยาอนทรากใช้เทวดาเทวบุตรตนหนึ่งลงมา
 บอกลอพระยาตนนนว่า หอยโตตตศักราชหนแล

เมอนนท้าวพระยาขงหลายก็ไหว้ลาพระอรรฆวรวิกรมราช ว่าเมืองไทยยวนขง
 หลายมพนเมืองเขาบอมเจ้า เขาบอมมาพรมทนแล เมอนนพระยาอนทรากก็อปฏิญญา
 ขงเทวบุตรขงหลายพันตน มีลาวจกเทวบุตรเป็นเกล้าก็กายเกินเงิน แต่จอมเขายคัน

พระพุทธเจ้านั้นแต่เมืองปาดลปตรนครแล้ว ก็เอามารอดพระยาลาวจกราชเจ้าใน
เมืองทรวญนครเงินยางเชียง แสนทนต์แล้ว เมื่อนนพระยาลาวจกราช เจาทานกม ใจ
ชมชมนตคกบควยมหาธาตุเจ้าสลด กบควยมหาเถรเจ้ายงยคนกแล เมื่อนนพระยาก
ไหวสาพระมหาเถรเจ้าวาสนานทีโดยงจะควรวตงพระมหาธาตุเจ้าทไคต ผู้ชากขอเจ้า
กขอไปแหนห้อมผู้ชาทงหลายแกเถอะ เมื่อนนพระมหาเถรเจ้ากจงนาเอาตนพระยา
เจ้าเป็นเกลากวาแสนเสนาอำมาตย์ แลวกพร้อมกนมนมตนาพระมหาธาตุชนใส่ส
วีกาภาณจนแลมพระมหาเถรเจ้าเป็นเกล้า กราชนาพระมหาธาตุเจ้าเสด็จชนไปถึง
หวเวียงแล้ว เมื่อนนญาณรังษเถรเจ้ากแหนยงทจะตงยงมหาธาตุเจ้าเจตยเจ้า อิน
จกเป็นทประจุงมหาธาตุเจ้านน ยงทหวเวียงจะไกลสตนน ฐานทนนเป็นคองงามนก
ทวงสสถานเป็นตงหลังเตานนแล ตงถาแลมมหาเถรเจ้าป้อยว่าหอตงมหาธาตุเจ้าในทนน
อินจา กเหตุยามเมอพระพุทธเจ้ายงทรมานอยู่ฉนวนน กเสด็จเข้ามาเมตดาพระยาคน
เป็นเจ้าเวียงโยนกนกวเก่านอนน ทตถาดยามนนชางมกคคแห่งพระยาเจ้าเมืองนน
ไคทหนพระพุทธเจ้าแลสวากเจ้าหลายน กสคคงแลนทนมมาตงทนนแลวกกรองแสนนาแสน
คินไป ร้องแสนอยู่ทามกลางสนคองทนนถวนสามท เมื่อนนพระสัพพัญญเจ้ากทา
นายว่า ภาชนาเมองจะไปตงอยู่ทนน จะไคช้อว่าเมืองชางแสนชะระวาอินเหตุนน
พระมหาเถรเจ้าพร้อมกบควยพระยา เอามหาธาตุเจ้าไปมณจตงไว้ทนนกฮอเป็นเจตย
บริบริคแล้ว ไคช้อว่าอารามเชียงมนชางคังว่าอินแล ตันนไปทนกสรวางเวียงแถม
ลูกทง กวมแม่น้ำใหญ่ไหลมาทนนตค ซาวตงสสถานตงฝักฝางนน จึงไคช้อว่า
เมืองฝางวาอินแล ควยเตชะพร้อมตามลืบสองพันนาเงินยางแลเมืองฝางตามพันนา
เมืองสาดทวอยนา เมืองหางคองวังทวอยนา จะวาตนอยยงทวอยนา เป็นสาม
หมนตพันนากอนแล ลุนนคความชางทงททานกไปหาชางกทวยรอยเสย มนิกไปทน
รอยชางควทงใหญ่สามสอก เทยวไปไกลทวอยวา แลวกทวยเสยมนกไปนา กพม
พรานบำผู้ทงรอยเตามา มนิกถามว่าแควนนชางบวมกา พรานบักควมอมสกกเตอ
อินแล ทนนจงเรียกควานรอยเตาแล เมื่อนนมนกคนมาทนรอยชางมนตงเกา มนค

ช่างแลวกมาให้เจ้าพระยาตามตงมนไปหนนแล พระยาเจ้ากัไปตงเวียงทนนลกหนง
แลวกได้ชอว่าเวียงเซียงวอยวอน เมอภายลกนัแปลชอไปว่าเซียงวรายวอนแล ท
บ้านวอยเตานนัแปลชอเซียงวอนแล ส่วนว่าพระยาลาวจกราชเจ้าทานกอย
เวียงเงินยางเซียงแสนแลเมืองฝางเซียงวรายทงสามนแล ทานกมราชบุตรตนผู้ชอ
ว่าลาวกือ ผู้กลางชอว่าลาวเกอ ผู้บ้องชอชอลาวเกาแล

ชอความตามตำนานชาติตอยตง แลตำนานเซียงแสนทสาอกมาน เพื่อให้
เหมคความชดว่า ลาวจกเทบบุตรชงจตมาเป็นต้นวงษกระษัตริยนน หากจะเป็นแต่
ตระกูลลาวจกือปกากพระชาติตอยตงสืบมาแต่ก่อนนเอง เพราะมีเรื่องราวประวัติ
ละม้ายคล้ายคลึงกัน แต่เรื่องสร้างเมืองเซียงแสนเซียงวรายแลเมืองฝางน ในตำนาน
สิงหนตว่าพระเจ้ามังรายนระาช สร้างเมืองตอนมูลให้ราชบุตรผู้ทรงนาม พระองค์
ไชยนารายน เมืองนจิงได้ชอว่าไชยนารายนก็กลายมาเป็นเซียงวราย แต่ในตำนาน
ทริฎนควว่าพระยาลาวจกราชสร้างชนเพราะเหตุพบรอยช้างใหญ่ จึงให้ชอเมืองเซียง
วอย กลายมาเป็นเซียงวราย แต่ในตำนานเซียงใหม่ ว่าพระยาเม็งวรายสร้างจึงได้ชอว่า
เซียงวรายตามนามพระยาเม็งวราย ชอความทงสามตำนานนได้ยุดตองกัน แม้นนาม
เมืองเงินยาง แลเซียงแสน ในตำนานก็หลกเลยงเคียงกันอยู่ คือในเบงตนกล่าว
ว่าเพราะเหตุบันได้เงิน ซึ่งละระจกราชเทบบุตรกายลงมายงคางอยู่ จึงเรียกเงินยง
ฤา เงินยงฤาทริฎนคว บางแห่งเรียกว่าไชยบุรี แลเซียงลาว แต่ในลำดับต่อไป
กลบว่าพระยาลาวเคียง เสดจไปประพาศบ้ายางรมนาแมลวานท ได้ทอศพระเนตร
เห็นนิมตไร่โพธิ์เผือกตงเงิน อยู่ ณ ทามกลางบ้ายาง จึงไปสร้างพระนครในทินน
ตงหลกเมืองในวัน ๓ เดือน ๖ ชน ๑๕ ค่ำ ยามรุ่งพระจันทร์เสวยฤกษ ๑๖ จิตวฤกษจุล
ศักราช ๓๕๓ ชนนานนามว่าทริฎนควเงินยางตามนิมตไร่โพธิ์เงินในทามกลางบ้ายางน
แลพระยาลาวเคียงนตามตำนานเซียงใหม่ว่าเป็นลำดับที่ ๘ ตงแต่ละระจกราชตนวงษมา
แต่ในตำนานพเจ้าว่า เป็นลำดับที่ ๒๘ แต่ในตำนานเซียงแสนเป็นลำดับที่ ๓๒ คือนับ
แต่ลาวเกาแกวไปได้ ๓๐ กระษัตริย์ จึงถึงพระยาลาวจกราชเวอนคำแกวเสยเมืองแก

พระยานาชอกอคำล้าน ถัดนั้นจึงถึงพระยาลาดเคียงยกย้าย ไปสร้างพระนคร ณ ที่
ใกล้ธาตุพนมหลวงคือตอยตุง

อีกตำนานหนึ่งได้พบในสมุดจดหมายเหตุ ฝรั่งเศสกรุงเก่า กล่าวด้วย
ปฐมวงษ์ ของสมเด็จพระนารายณ์มหาราชมีความว่าพระปฐมสุริยเทพฤไทยสุวรรณ
บพิตร ครองไชยบุรีมหานคร (เข้าใจว่าไชยบุรีเชียงใหม่โบราณ) เมื่อพระพุทธ
ศาสนาล่วงแล้วได้ ๓๓๐๐ พรรษา จุลศักราชได้ ๑๑๘ ปี สืบเชื้อวงษ์ต่อ ๆ มาได้ ๑๐ วั
กษัตริย์องค์ที่สุดท้ายนาม อธิปไตยนครเทพมหาเทวะราช ยกไปตั้งพระนครใหม่อยู่
ที่ธาตุนครหลวง (ในที่นี้จะตรงกับเรื่องพระยาลาดเคียงสร้างทิวญนคร ณ ที่ใกล้ธาตุ
ตอยตุง) สืบพระวงษ์มาต่อ ๆ มาอีก ๑๒ เช่นราชวงษ์จึงถึงพระพนมศรีไชยยกอง
มาตงนครไทย เมื่อพระพุทธศาสนากาลล่วงได้ ๑๗๓๑ พรรษา จุลศักราชได้ ๕๔๘
(นครไทยหรือนครชุมชนเป็นนามเมืองเฉลี่ยง่าแพงเพชร น่าจะเป็นกรุงลงมาตงเป็น
เมืองแปบ) สืบพระวงษ์มาได้อีก ๔ วักษัตริย์ จึงถึงพระเจ้ารามารอบค้อยทอง
แรกไปครองเมืองเพชรบุรีก่อน ครั้นได้ราชสมบัติจึงสร้างกรุงเทพมหานครบวรทวาร
วาศศรียุทธาทิตาบลหนองโสน เมื่อพุทธกาลล่วงได้ ๑๘๘๓ จุลศักราช ๗๑๒ สืบ
วักษัตริย์ชดยวงษ์ชาติต่อ ๆ มาถึงสมเด็จพระนารายณ์มหาราชเป็นลำดับที่ ๒๕ นับตั้งแต่
พระเจ้ารามารอบค้อยทองมา แลเป็นลำดับที่ ๕๒ นับตั้งแต่พระปฐมสุริยเทพฤไทยสุวรรณ
บพิตรเป็นต้นมา

ข้อความตามปริยายนี้ดูใกล้เคียงกับความในตำนานเบื้องต้น ในพระราชพง
ษาอัครราชสมบัติปรากฏว่า พระโอรสองค์ที่ห้าพระเจ้าไตรตรังษ์ครองราชสมบัติสืบต่อกันมา
ได้ ๔ วัจนัดนั้นจึงถึงบุรุษแสนแปบได้ราชธิดาพระเจ้าไตรตรังษ์แลได้อันทภเวณภูมิตร
เมืองเทพนคร เมื่อจุลศักราช ๖๘๑ ครองราชสมบัติมาถึงจุลศักราช ๗๐๖ ก็เสด็จ
ทิวงคต พระเจ้าอู่ทองได้ครองราชสมบัติสืบต่อไปได้ ๖ ปี จึงสร้างกรุงเทพพระมหา
นครบวรทวารวาศศรียุทธายา

ข้อความตามตำนานต่าง ๆ ที่ได้เทียบทานกันดูก็เห็นได้ว่าเรื่องลาวจกกราช
 นั้น เป็นแต่อย่างเอานามลาวจกต้นตระกูลขงตงชนภายหลัง เมื่อองค์พระษัตริย์
 โบราณอพยพลงมาตั้งประเทศข้างใต้แล้วประเทศฝ่ายเหนือว่างกระษัตริย์มาถึงพระเจ้า
 อนุรุทธรมิกกราชฤๅออในรัชกาล บ้างพระพุทโธศาสนาในประเทศกุกาม แต่เพื่อจะยัง
 พระพุทโธศาสนาให้เจริญทั่วไปในลานนาไทยประเทศ จึงได้เลือกสรรได้ตระกูลลาวจก
 ขึ้นเป็นพระยาประเทศราช แต่เวลานั้นเมืองทริภุญไชยแลคุโขไทยยังเป็นเอกราชอยู่ด้วย
 ส่วน ๆ แต่ในเวลาโน้นนามเมืองเชียงแสนเชียงรายยังไม่ปรากฏ คงเรียกแต่ว่า
 ไชยบุรี เชียงราว (คือเชียงลาว) ฤๅนาคนบุรี นาเคนทว เป็นต้น ต่อเมื่อพระยา
 เม็งรายไปครองสร้างแปลงชนใหม่จึงชื่อเชียงรายตามนามพระยาเม็งราย แลฝ่ายเชียง
 แสนนั้นพระยาแสนผู้ไปสร้างชนใหม่ จึงได้นำมาว่าเชียงแสนตามนามพระยาแสนผู้
 ครั้นพระยาเม็งรายชนะเมืองทริภุญไชย แลต่อมาสร้างเมืองใหม่ณะแม่น้ำระมิงคฤๅพิงค์
 ยังมีได้ชานานามชนทั้งหลายจึงได้พากันเรียกเชียงใหม่ (คือเมืองใหม่) บ้าง เรียก
 เมืองพิงค์ตามนามแม่น้ำบ้าง ครั้นภายหลังได้ชานานามว่านพบุรีนามสามัญท์ทั้งหลาย
 ประมุขญเข้าด้วยกันเป็นนพบุรีศรีพิงค์ไชยเชียงใหม่ (เช่นเดียวกับถนนใหม่เจริญกรุง)

แต่จะกลับมาดูเรื่องพระยาลาวเฉียงต่อไป เมื่อพระยาลาวเฉียงได้ครอง
 ราชสมบัติได้ ๓ ปี อยู่มาจันทนงเสด็จไปประพาศบำไม้อย่าง อันมจมีกลดนาแม่ละจว
 นที่เรียกว่าบ้านยางเสียวไกลบริเวณพระธาตุคุดอยตุง ได้ทอดพระเนตรเห็นไม้โพธิ์ต้น
 หนึ่งงมวรรณชาวเมืองคงเงิน อยู่ในท่ามกลางบ้ำ่าง เป็นไชยภูมิดี มีพระประสงค์จะ
 ใคร่สร้างพระนครใหม่ในที่นั้น จึงตรัสแก่มุขมนตรีทั้งปวงว่า บ้านเมืองใดท้าวเวียง
 เชียงแก่นมโตตงเมืองเชียงรายนี้ ไม่สมควรเป็นราชธานี เยี่ยมชมชาติกสิกรรมากहत
 มนมโต ทางธมบู หมอนกตทไทนควรจะไปสร้างเมืองถนถนน อำมาตย์ทั้งหลายก็เห็น
 พร้อมโดยพระเจ้าขบิหาร จึงกะเกณฑ์กันไปแผ้วถางสร้างนครนทิตาบลย้างเสยวณน
 ขุดวัดตตเอาตงแต่ทวยงอันหนึ่งไปเกยวเอาถาอันหนึ่ง แลขุดตชนไปทิศเหนือถงแม่น้ำ

๑๕ พันทาแจตาก ๑๖ พันทาคอหวาย ๑๗ พันทาคอไคร้ ๑๘ พันทาดิน ๑๙ พันทา
 พุงเมือง ๒๐ พันทาฉนาก ๒๑ พันทาแจโหนด ๒๒ พันทาม่วง ๒๓ พันทาครว
 ๒๔ พันทาสาน ๒๕ พันทากเลาน้อย ๒๖ พันทาทาน ๒๗ พันทาลอใต้ ๒๘ พันทา
 แควน้อย ๒๙ พันทาเชียงเคียน ๓๐ พันทาอง ๓๑ พันทาไชย ๓๒ พันทาแก้ว ๓๓
 พันทาเชียงเครื่อง ๓๔ พันทาฉางหลวง ๓๕ พันทาริน ๓๖ พันทาเวียง พันทาเหล่าน
 คอตามลบ้านชนเมืองหลวง แลมีกำหนดแดนเมืองหนทรคตงแต่คอยหลักไก่อ ไตสันเขา
 ไปหนบรพี ไปถึงชนห้วยผากาตาดาม่านปางสีพันใหม่สามเซอ สบห้วยนาก ลองนา
 พุงไปจับน้ำยม (คือแควสวรรคโลก) ขึ้นตามน้ำยมไปจับปากน้ำบัน แล้วไปจับปาก
 ห้วยบ่อทอง แล้วไต่ตามสันเขาไปจับตาด ๒๐ วา แล้วไปจับแม่หลวง ไต่แม่หลวงไป
 จับกัวเขาดิม แล้วไปจับกัวม่วงกัวแก้วแลกัวสามชวง คือปักเสาศีลาไว้ที่ชน ๓ ต้น
 แต้นไปจับกัวฤษ กัวนาไสตา ข้ามไปจับกัวขวาง กัวงมน กัวชาเตยะ กัวแม่กาต ชน
 ไปคอยปางไคร้ ถึงชนแม่กาต ไต่ไปทิศตะวันตกเฉียงใต้ ตามแนวเขาแป้นกลางไป
 บึงกุดไปจับน้ำแก้ว ชนนน้ำแก้วไปจับกัวแก้วคอยปุยแล้วไปจับแม่คาว ชนนาคาวไป
 กัวม่วงไต่แม่ไปทิศใต้ ถึงกัวรุเหลา ไตสันไปจับม้วนจิกจ้อง ล่องไปกัวชุนถ่า ไป
 จับคอยตั้งบายไปตวันตกคอยหนวก จับผาคอกัวถึงหนองเจ้านานไปบรจบเขาหลัก
 ไก่อเป็นแดนชนใน แลนอกนียงมีเมืองชน คือเมืองลอง เมืองเทิงเชียงลง คอบขลาว
 กลาวชอยแฮ่เลี้ยง หนองขวางแฮ่หลวง แซ่หมเมืองวัง รวมในอาณาเขตรมณฑล
 เมืองพะเยาล้วนหนึ่ง ชงลงมาคอตแดนกันกับแดนทวิญญูไชย แลเซตางค้ำประกะนคร
 ชนจอมธรรมครองเมืองพะเยาได้ ๓ ปี มีราชโอรสสองคหนึ่งประสูต ณ วันอังคารชน
 ค้าเดือนเจ็ด คือเดือนห้าปีเตาะเอกคก จุลศักราช ๔๖ เวลาใกล้รุ่ง อาทิตย์, จันทร์,
 เสาร์, อัญเมษ ราชูอยู่กุ่มกั พุดอยู่มิน อังคารอยู่มังกร พุธค้อยู่กรกฎ ศุกรอยู่
 ดุล ลักขณาอยู่มิน ไหวตถวายพยากรณ์ว่าราชกุมารน จะเป็นจุลจักรพรรดปราบชม
 พทวิป พระราชบิดาให้ชานานนามว่าชนเจือง ในตำนานกล่าว่าเทพดาเอาเครื่อง
 ทพยสามประการคือแสตพย คายทพย คณทพย มาวางไว้ชางกายพระราชกุมาร

(คือเส้แลคาบเจ็องซังตกอยู่กับข้าจะรายทุกวณัน) ครนขุนเจ็องมีชนมายุได้ ๓ ขวบ
พระมารดาประสูตพระราชบุตรเป็นชายออกองค์หนึ่งบิดาให้ชื่อว่าขุนของ ครนราชกุมาร
ทั้งสองเจ็องไวย ได้ศึกษาศิลปศาสตรเชิงช่างเชิงม้า แลเพลงฮาวอูซ่านี่ชำนาญทุกอัน
ครนขุนเจ็องมีชนมายุได้ ๑๒ ปี ไปคล่องซ่างเมืองน่าน พระยาน่านตนชื่อว่าพละโตะจะ
ยกธิดาผู้ ซอนางจันทรเทวีให้เป็นภรรยาขุนเจ็องแล้วขุนเจ็องไปคล่องซ่างเมืองแพ้วพระ
ยาแพ้วตนชื่อพรหมวงษ์ ยกธิดาผู้ ซอนางแก้วกษัตริให้แก่ขุนเจ็อง ๆ มีซ่างเป็นอัน
มาก แลในตำนานกล่าวว่าได้ซ่างพางคำ อย่างเดียวกับพรหมกุมารในตำนาน
เชียงแสน แลได้เป็นอุปราชเมืองพะเยา ครนขุนจอมธรรมพระราชบิดาครองราชสมบัติ
ได้ ๔ พรรษา ชนมายุได้ ๔๘ พรรษาถึงวคตขุนเจ็องได้ครองเมืองพะเยาแทนบิดา สิบ
มาได้ ๒ ปีมีศึกแกวมาตีคเมืองหริญนครคือเงินยาง ขุนชินผู้สูงซ่างครองเมืองหริญนคร
เงินยางให้หมนพจัตวธิดาสาสนมาถึงขุนเจ็อง ว่าบิดนท้าวแก้วแลเองกายกรพลมา
มากนัก ขอให้ขุนเจ็องรับมาช่วยบ้องกนเมือง ขุนเจ็องจึงให้เกณฑ์พลเมืองพะเยาแล
เมืองชน คือเมืองพร้าว เมืองลือ เมืองเทิง เชียงแดง เมืองควบ เมืองกว เมือง
งาว เมืองฮอย เมืองพราน เมืองแซ่เลียง เชียงแจ้ เชียงต้อ เชียงซ่าง แจ้ฮอด
หนองขวาง แจ้หลวง แจ้เหียน แจ้ลุ่ม แจ้หม เมืองวง ได้คน ๑๓๓๐๐๐ ซ่าง
เครื่อง ๗๐๐ ม้า ๓๐๐๐ ออกตั้งทัพตอนไชยตวันตกหนองหาง แล้วยกไปทางเมืองคัว
เชียงตงเชียงซ่าง ไปถึงเมืองเงินยาง ได้ฉัจญ์กองทัพแก้วแตกฉานไป แลแล้วขุน
จิงยกพระราชธิดา ซอนางอวดาคอนเมือง ให้เป็นชายาขุนเจ็อง แลแล้วขุนเจ็องก็เอน
ราชสมบัติให้ลูกตนผู้ ชื่อว่าดาวเงินเรือง ครองเมืองพะเยา ให้ขุนชินผู้สูงครอง
เมืองหริญนคร ส่วนขุนเจ็องก็ยกทัพไปฉัจญ์ณเมืองลานซ่าง ได้อาณาเขตรแดนซ่าง
แล้ว ก็ยกไปตีเมืองแกว ได้ประเทศแกวทั้งหมดแล้ว ท้าวพระยาสามนตราซ่างหลาย
มีพระยาฮ้อซ้อเจ้าคุ่มพาท้าพามาเป็นประธาน ก็มาชุมนุมกันยังภูเทิดในเมืองแกว
พระกัณเฑาะทำการปราบตักเค็กขุนเจ็อง เป็นพระยาจักรราชในเมืองแกว ในปีชลา
วณองศาเว็องสี่ (คือเดือนยี่) ขุนเกาคาเวลาตกลงาย จุลศักราชได้ ๔๘๖ ขุนเจ็อง

ครองเมืองแควพระกนิไต ๓ ปี กับ ๘ เดือน จึงให้พระยาฮ่อคุมฟ้าเก่าพามา แปลง
 ลายจุ่มลายเจย ให้แก่ลูกตนผู้ซอลดาวเงินเรือง เป็นพระยาในเมืองเงินยางเชียงราว
 ส่วนขุนเจืองครองเมืองแควไต ๓๕ ปี มีราชบุตรกับนางผู้แควธิดาพระยาแคว ๓ องค์
 ผู้พี่ชื่อดาวมาเรือง ผู้กลางชื่อยาคาหว ผู้น้องชื่อยาคามแซมแดง ครั้นราชกุมารเจย
 ไวยแล้ว จึงยกราชสมบัติเมืองแควให้แก่ดาวมาเรืองผู้เป็นลูกใหญ่ ให้ลูกผู้กลางชือ
 ยาคาหว ไปเป็นพระยาในเมืองล้านช้าง ให้ลูกผู้น้อยชื่อยาคามแซมแดง ไปเป็นพระยา
 ในหนนทบุรีคือเมืองน่าน ส่วนขุนเจืองก็พาหุมรพลไปผจญเมืองแควแมนตาทอบชอบฟ้า
 ตายใน พระยาแควแมน มีรพลเป็นอันมากทำตะพานหินข้ามแม่น้ำใหญ่ออกมารบพระ
 ยาเจือง พระยาเจืองอปีรายไชยก่ข้าศึกแควแมน ต้องอาวุธแควแมนปลงพระชนม์อยู่
 กับคอช้าง โพรพลขุนเจืองถึงหาดลานกนเอาคพขุนเจืองหนีข้าศึกมาถึงเมืองเงินยาง
 เมืองขุนเจืองได้ราชสมบัติชนมายุได้ ๒๖ พรรษา ครองอาณา ๒๕ ปี ไปครองเมือง
 แคว ๓๗ ปี สิริพระชนมายุได้ ๗๗ พรรษา ไปสู่ปรโลกราชบุตรขุนเจืองชื่อลาวเงิน
 เรือง ครองราชสมบัติเมืองหิรัญนครเงินยางต่อไปได้ ๒๖ ปี ชนมายุ ๕๘ ปีถึงวคต

๓ เรื่องพญาเมงรายตงเมืองเชียงใหม่

เชอวงษ์ขุนเจืองได้ครองราชสมบัติสืบ ๆ กันมา อีก ๕ ชั่วราชวงศ์ ถึง
 ลาวเมือง ลาวเมืองมีโอรสชื่อลาวเมง จึงพระราชบิดาผู้ชื่อนางอวมังจอมเมือง ธิดา
 ท้าววังแก่นชายจึงเบกบายตงนามราชธิดาว่านางเทพคำชายาย อยู่มานางทรงครรภ์
 นิมิตฝันว่าเห็นดาวประกาย หยาดแต่อากาศลงมาทางทักษิณทิศ นางได้รีบดวงดาว
 นนกลินกิน ไท่ทำนายนว่าราชกุมารนั้น จะทรงศักดิ์านภาพปราบประเทศทักษิณทิศ
 ตราบเท่าถึงแดนสมุท ครั้นพระครรภ์นางถ่วงทมมาคักประสูตพระราชบุตร ในวณอาทิตย์
 เดือนธันวาคม ^{๒๕๖๕} เกศศักราช ๖๐๓ เวลาบ่าย ๖ โมง พระจันทร์เสวยฤกษ์ ๘
 ปฤศยฤกษ์ พระยาลาวเมงแลท้าววังแก่นชาย ให้ประสมพระญาติวงศ์กระทำพิธี
 ขวัญพระราชกุมาร แล้วขนานนามราชกุมารว่าเจ้าเมงราย ให้ตั้งตามนามท้าวเมงผู้

บิดา แลท้าวรุ่งผู้เป็นตา แลนางเทพคำชยายมารดา ทั้ง ๓ ประมอญเข้าจึงเป็นเมงราย
 คือลูกท้าวเมงหลานท้าวรุ่ง เกิดแต่นางเทพคำชยาย ครั้นเสด็จกรสู่วิญแล้ว ท้าวรุ่ง
 แก่นชายก็กลับคืนไปเมืองเชียงรุ่ง เมงรายราชกุมารทรงพระเจริญวัย พระชนมายุ
 ได้ ๒๓ พรรษา ท้าวเมงพระราชบิดาก็ดวงคตเมงรายราชโอรส ก็ได้ครองราชสมบัติ
 สมองพระราชบิดา ในหริภุญครเงินย่างทัน ครั้นอยู่มาพระเจ้าเมงราย คำนวณว่า
 ท้าวพระยาหัวเมืองซึ่งเปนเชื้อพระวงศ์ ได้ครองเมืองอยู่เป็นส่วนใหญ่ นนยอมจวาท
 แย่งชิงไพร่ไทยส่วยไรดินแดน ซึ่งกันแลกันเสมอเนื่อง ๆ มิได้ขาด ท้าวเธอจึงคานง
 ว่าประเทศบ้านใดเมืองใด มีผู้เป็นใหญ่มาก ย่อมทำความทุกข์ยากแก่ไพร่ไทยอาณา
 ประหารราษฎรยิ่งนักแลกรมความสังกาแก่กัน ไม่เป็นที่เรียบร้อยได้ จำจะปราบปราม
 พระยามหานครทั้งหลายเหล่านั้น รวบรวมเข้าเป็นราชอาณาจักรหนึ่งอันเดียวกัน
 คิดแล้วเธอจึงแต่งกองทัพออกปราบปรามหัวเมืองทั้งปวง แรกตีได้เมืองมอญเป็นปฐม
 แล้วตีได้เมืองไล่ เมืองเชียงคำ ไชยชุมแห่งตนอยู่รุ่งเมือง แดนนั้นหัวเมืองทั้งหลาย
 มีเมืองเชียงขวางเป็นต้น ก็มาอ่อนน้อมยอมสวามิภักดิ์เป็นเมืองขึ้น พระยาเมงรายรวบรวม
 รวมหัวเมืองมณฑลฝ่ายเหนือได้แล้ว จึงไปตั้งอยู่เมืองวากแก้ว ให้ชื่อว่าเมืองเต่า
 รวย ก็บังเกิดราชบุตรองค์หนึ่งในปีจอจุลศักราช ๖๒๕ ให้ชื่อว่าขุนเคือง

ในปีจอจตุรศกนิน ช้างมงคลของพระยาเมงรายพลอยไว้ในน้ำห้วยดอย
 ที่ศตวันออกเที่ยวไป พระยาเมงรายตามรอยช้างไปถึงดอยจอมทอง ริมน้ำแม่กกนที
 เห็นกุมประเทศทนเป็นไชยชุมตจึงให้สร้างพระนครในที่นั้น โอบเอาดอยจอมทองไว้
 ท่ามกลางเมือง สำเร็จแล้วชานานนามว่าเมืองเชียงราย (คือเมืองของเจ้าเมงราย)

ตั้งแต่สร้างเมืองเชียงรายแล้วได้ ๓ ปี พระยาเมงรายได้ราชบุตรผู้หนึ่ง
 เกิดในปีชานจุลศักราช ๖๒๗ พระราชบิดาให้ชื่อว่าขุนคราม ไนยหนึ่งว่าขุนสงคราม
 ถิ่นนามอก ๓ ปดงปมะเสงพระยาเมงรายยกจากเมืองเชียงรายไปตั้งอยู่เมืองฝาง ได้
 หลงปลงปมะเมย พระยาเมงรายยกพลไปตีเมืองฝางแดงเชียงของ ผู้กนเมืองเชียง-
 ของชอว่าคาเวงงเป็นเชื้อสายลาวคอบ ครั้นตีได้เมืองเชียงของแล้ว ก็กลับคืนมาอยู่

เมืองฝาง ได้ราชบุตรอีกคนหนึ่งเกิดในปีมะเมียขึ้นให้ชื่อว่าขุนเครือ อยู่จำเนียรมาขุน
เครือมีอายุได้ ๖ ปี พระยาเมงรายมีชนมายุได้ ๓๖ ปี ยกกองทัพไปตีเมืองเซ็ง ได้
เมืองเซ็งแล้วก็กลับมาตั้งมั่นที่นครเมืองฝาง

ครั้งนั้นอาณาเขตเจ้าเมงราย ก็ติดต่อกันกับแดนเมืองทวิญไชย พ่อค้า
ชาวทวิญไชยก็ไปค้าขายถึงนครเมืองฝางเป็นอันมาก พ่อค้าทั้งหลายกล่าวสรรเสริญ
กิตติคุณแห่งเมืองทวิญไชยเป็นเมืองมั่งคั่งสมบูรณ์เป็นที่ประชุมการค้าขายแห่งลุดค
นานาประเทศทางนาถถึงเมืองละโว้โดยชมนยา ทางบกก็มาได้ทุกเมือง ชาวเมือง
และผู้ครองเมืองมั่งคั่งสมบูรณ์ด้วยทรัพย์สมบัติขงนัก พระยาเมงรายได้ทราบดังนั้น
ก็มีความปรารถนาจะรียองเอาเมืองทวิญไชย จึงปรึกษาเสนาอำมาตย์ทั้งหลายว่า
ทำนใดดีจึงจะตีเมืองทวิญไชยได้ ขณะนั้นมขุนผู้หนึ่งชื่ออ้ายฟ้าพระยาเมงรายเลี้ยง
ให้เป็นนายหนังสือเก็บส่วยเขา เป็นคนมีสติปัญญาเฉลียวฉลาด อ้ายฟ้านั้นจึงกราบ
ทูลว่า เจ้าเหนือหัวจะใคร่ได้เมืองทวิญไชย มาเป็นเมืองเจ้าบ่ออยากแล พระยาว่า
เหตุใดจึงจะบ่ออยาก เมืองนั้นสมฤทธด้วยพลผู้แก้แค้นผู้หาญข้างรียองมีมากนัก ฉน
ใดส่วบ่อยากนั้น อ้ายฟ้าจึงกราบทูลว่าเราจักไปรบเอาด้วยกำลังพลโยชานนบ่อหอน
จักได้ ถัดว่าเราจกรบเอาด้วยปัญญาหุห คือรียองเอาด้วยอุบาย จึงจะได้ด้วยสวัสดิ
แล พระยาเมงรายถามว่าคำอนมิ่งว่าจกรบเอาด้วยอุบายนั้นจกรกระทำนใดเล่า
อ้ายฟ้ากราบทูลว่าอุบายอันจกรรียองนั้น เป็นอันลึกลับไม่ควรสำแดงในที่ชุมนุม ควร
สำแดงจำเพาะแต่มหาราพระเจ้าในที่สุดจึงคิดตาย พระยาเมงรายจึงอนุญาตให้ขุนฟ้า
เข้าเฝ้าในที่ระโหฐานจำเพาะพระองค์ ขุนฟ้าจึงกราบทูลรับอาสาทจกรไปรียองเอาเมือง
ทวิญไชยว่า ขอเจ้าเหนือหัวจึงว่า ข้าเจ้านมิตอาสาของหนงเงงใดแลแล้ว เจ้า
เหนือหัวแต่ตั้งรียองเอาครอมครวลกเมย ขางมาซาคนเขาของแห่งซาเจานบเสยงแล้ว
จึงขบซาเจ้าเสยจกรเมืองเจ้าเหนือหัว ซาเจ้าจกรหนีไปพึ่งพระยายบ่างเมืองทวิญไชย
ซาเจ้าจกรสำแดงทุกขโทษว่าซาเจ้าบ่อมิโทษอันใดสักอันสักเงย พระยาเมงราย
ฟังคำส่อว่าซาเจ้ามิตอาสาแล้ว รียองนครอมครวเขาของแห่งซาขบซาเจ้าหน ซาเจ้า

จึงมาฟังสมภารเจ้าเหนือหัว ตนมมหาภรรยาแลชอบธรรมตาย พระยายบาทหากจัก
 เชื้อข้าเจ้าบออยากชละ ทนหน้าเจ้ากจกกระทำอาสาให้พระยายบาทขอบใจเชื้อพึ่งคำ
 ข้าเจ้า แลดูข้าเจ้าจะกระทำชาวเมืองอยู่ในคำข้า คนใดชาวเมืองหริภุญไชยจัก
 บอຍนตกับด้วยพระยายบาท ข้ากจกกระทำด้วยอบายทุกเยือง คนใดชาวเมืองหริภุญ
 ไชยจักยนตด้วยบุญสมภารเจ้าเหนือหัว ข้ากจกกระทำจงได้ เมื่อใดชาวเมืองอยู่ใน
 คำแห่งข้าแล้ว ข้าหากจกรับใช้มาไหว้สาเจ้าเหนือหัว ไหยกرفลไปปลนเอา ที่
 นนเจ้าเหนือหัวกจกได้เมืองหริภุญไชยบออยากชละ

เจ้าเมงรายโตฟังถ้อยคำ ขุนฟ้าทูลขแรงกลอุบายดงนน กยนตยงนก จึง
 ให้กระทำตามความคิดขุนฟ้าทุกประการ ขุนฟ้ากหนไปฟังพระยายบาทยงเมืองหริภุญ-
 ไชย กระทำอบายต่าง ๆ ตามความคิดเห็นแห่งตน ครั้นขุนฟ้าไปแล้วอยู่ภายหลังเจ้า
 เมงก็ให้ราชบุตรองค์ใหญ่ตนชื่อขุนเครื่องไปครองเมืองเชียงวราย เจ้าเมงรายครอง
 ราชสมบัติอยู่เมืองฝาง ยามนั้นอายุเจ้าเมงรายโต ๓๗ ปี เจ้าขุนเครื่องบุตรใหญ่อายุ
 โต ๓๓ ปี เจ้าขุนครามบุตรผู้กลางอายุโต ๓๐ ปี เจ้าขุนเครือผู้น้องอายุโต ๒ ปี

ครั้นนั้นขุนเครื่องผู้ครองเมืองเชียงวราย เชื้อถ้อยคำขุนผู้หนึ่งชื่อไล่เรียงชัก
 นำให้คิดการเป็นขบถ ของสมประชุมพลในเชียงวราย หมายถึงจักชิงพ่อตนกนเมือง
 ครั้นพระยาเมงรายโตรู้ข่าวดงนน จึงคำนงว่าตมเป็นพ่อยงไปทนไปสู้ปรโลก ก็ยก
 เป็นผู้มอานภาพปราบเมืองทงมวญอยู่ ดงมนผู้ขุนเครื่องนหากมบุญอนนอย มนบอຍ
 จกชงกุกนเมืองฉนน พระยาเมงวรายจงหาซาเกาอินเคยไว้ใจผู้หนึ่งชื่อขุนออง จึง
 อบายใช้ให้ขุนอองไปหาขุนเครื่องยงเมืองเชียงวราย ให้ทูลวามตนพอเจ้ากนมิตรมันเห็น
 เจ้ากเป็นปักษ์นไปนในอากาศกับฝูงนกเหลวด แล้วไปจับซากมออยู่ พอเจ้าวอนใจนจก
 ให้ชามาอนเชิญเจ้า เมอผู้มอชอชวญให้เจ้าอยู่มนย่นวฉนน

29/08/2565

ขุนอองกรับคำพระยาเมงวรายแล้ว ไปทลแก่ขุนเครื่องยงเมืองเชียงวราย
 ตามคำพระยาเมงวรายทุกประการ ขุนเครื่องโตฟังกเชื้อถ้อยคำขุนออง จึงชนขางมา

กับขุนของ พระยาเมงรายว่าลูกตนมาตามอุบายแล้ว จึงใช้ให้ขุนผู้แม่นคนคนหนึ่ง
 ขอดายเขียนเจ้านาไม้ปืนยาไปส่งมอญริมทางทขุนเครื่องจะมา ครั้นขุนเครื่องขับช้างมา
 ถึงถนน ดายเขียนก็วางธนูไปตองขุนเครื่องตาย ทขุนเครื่องถูกยิงตายนั้น ให้สุ้าปนา
 เป็นอาวามให้นามว่าจเวียงยง แล้วเจ้าเมงรายก็เอาพลไปส่งสการศพเจ้าขุนเครื่อง
 ยงเวียงเชียงรายแล้ว ก็เลยอยู่เสวยราชสมบัติในเวียงเชียงรายนั้น

มีคำกลางกล่าวว่ขุนเครื่องเป็นบุตรชายคนใหญ่ ของพระยาเมงรายซึ่งบิดา
 เป็นทรรก แลมุ่งหมายจะให้ใหญ่จึงให้ไปครองเมืองเชียงรายแต่ชนมายุได้ ๑๓ ปี
 เหตุยังเยาว์เบาความอยู่จึงได้เป็นอันตรรายตายด้วยความส่อเสียดด้วย อนนทหากเป็น
 ไปด้วยแรงลมปาก สมใดในโลกจะแรงยิ่งกว่าลมปากเป็นไม่มี ไฟใดในโลกจะแรง
 ยิ่งกว่าไฟโกรธเป็นไม่มี ดินหินผาใด ๆ ในโลกจะหนักยิ่งกว่าความหลงเป็นไม่มี น้ำ
 ไตในโลกจะเหลวไหลแตกยิ่งกว่าน้ำใจคนไม่มี แม้บิดากับบุตรอันเป็นทรรกก็ยังไม่
 ส่อให้ทำลายชีวิตราชกันแลกันใดถึงเพียงนี้แล

ลำดับนั้นจึงกล่าวถึงพระยาแก้วตมหนึ่ง ชื่อท้าวแก่นพงษา เป็นลูกท้าวผา
 เรืองแมนคำชา เป็นหลานเจ้าพระยาเจือง ได้เป็นพระยาแทนพ่อขังเมืองพระกัน คือ
 เมืองแก้ว ทราบข่าวว่าเจ้าพระยาในเมืองลาวราชเชียงรายผู้เป็นเชลยตายแล้วพี่น้อง
 เดียวกัน จะละบ้านเมืองฝ่ายเหนือแห่งตนไว้ไปเอาเมืองหริภุญไชย ท้าวแก่นพงษาจึง
 จดเครื่องราชาภิเศกแลราชูประโภคทั้งปวงแล้ว ก็ยกพลมาตั้งทัพอยู่ริมแม่น้ำของถด
 ปากน้ำแม่มชุน แล้วใช้ให้อามาตย์ผู้หนึ่งมาเฝ้าเจ้าเมงรายขังเมืองเชียงราย ทูลข่าว
 สสาร ซึ่งท้าวแก่นพงษาผู้เป็นหลานเจ้าพระยาเจือง เป็นพระญาติวงศ์ญาติเครือญาติมา
 ภิเศกมา เพื่อจกกระทำมูรธาภิเศกเจ้าพระยาเมงรายตามราชประเพณี ครองเจ้าพระยา
 เจืองสืบมา

29/08/2565

เจ้าพระยาเมงรายได้ทรงทราบกมความยินดี จึงแต่งบรรณาการของฝาก
 ไปต้อนรบเจ้าพระยาแก้วเป็นอันมาก แลเลี้ยงดูมูรพลแก้วมให้อดอยาก เมื่อพระยา
 หงสองได้รู้หากันฝ่ายพระยาแก้วจึงกล่าวแก่เจ้าพระยาเมงรายว่า ปู่หมวนแห่งข้าเจ้า

พระยาเจืองหากเป็นพระยาปราบในลวรัฐแล้ว ได้ไปปราบเมืองแควเสวยราชสมบัติ
 ในเมืองแคว จึงมีลูกหลานสืบสายมาถึงตราบนั้นหากเป็นเชื้อชาติวงษาอันเดียวกับเจ้า
 เหนอหว อึ้งเซอชาติแห่งเวาตงฮาว ๒ คน ผู้หนึ่งชื่อยค้ำหวได้เป็นพระยาในเมือง
 ลานซาง ผู้หนึ่งชื่อยท้าวซุมแสงได้เป็นพระยาในนันทบุรี (เมืองนาน) ตัวข้าเป็นลูกท้าว
 มารองแม่ค้ำซา กินเมืองแควพระกั้น สิ้นเซ่นพ่อข้าไปสู่ปรโลกแล้ว ข้าก็เป็นพระยา
 แทนพ่อข้า พระยาหอคำลุ่มฟ้า (จัน) เอาท้าวพระยาทั้งหลายมาอภิเษกชายังภักดิ์ ให้
 เป็นพระยาใหญ่ครองเมืองแควทงมวญ เป็นคิงพระยาหอเจ้าเจ้าหล่มฟ้าเก่าพม่าน
 อภิเษก ข้าเจ้าพระยาเจืองนั้น ทนซาจึงมาเพื่อจกกระทำอชยาภิเษกเจ้าเหนอหว ให้
 เสวยสุขในศิริราชสมบัติตงกัน ครั้นถวงดวงฤกษ์ตพระยาแก่นพงษากกระทำพิธีราชาภิเษก
 เจ้าพระยาเมงรายตามขัตติยประเพณีแคว แล้วก้อลาเลิกทัพกลับคืนไปเมืองแคว

จุลศักราชล่วงได้ ๖๓๗ ปีชวดต้อสูตึก เจ้าพระยาเมงรายครองราชสมบัติอยู่
 ยิงเมืองเชียงวาย ทรงค้ำในพระไทยว่าตงแต่ให้ขุนฟ้า ไปรับเมืองหริภุญไชย
 นานแล้วยังมีไพร่ชาวการทจะสำเร็จได้เมื่อใด ระหว่างนี้ไพร่พลทหารว่างศึกสงคราม
 นานจะเรอมือไป จำจะยกไปตเมืองพะเยาเสียก่อน ทรงดำริหัดจะนจิงให้ตรวจเตรียม
 ทัพพลพร้อมสรรพแล้วถวงดวงตเจ้าพระยาเมงรายยกกองทัพไปยังแดนเมืองพะเยา ฝ่าย
 พระยงำเมืองเจ้าพะเยา ได้ทราบข่าวทัพพระยาเมงรายยกมา ก็ดำริห์การทจะตอ
 รมด้วยธรรมยุทธ จึงจัดทัพระทบบริบรองไวปลายแดนเมือง แล้วท้าวเรอกยกพลโยธา
 เป็นอันมาก ออกไปตงรับค้อยอยู่ปลายแดน ครั้นกองทัพเจ้าพระยาเมงรายยกมาถึง
 แดนตอแดน ได้พบกองทัพเจ้าพระยงำเมือง จัดการตอรบโดยคกมโตตอยุทธ เหตุ
 บอมเวรตอกัน พระยงำเมืองยอมยกแควนปากนา ๕๐๐ หลงเรอนให้แกพระยาเมงราย
 แล้วพระยาทั้งสองกระทำสตัยปฏิญาณ เป็นมิตรไมตรีกัน แล้วตวงเลิกทัพกลับคืน
 เมือง ทอนพระยาทั้งสองกระทำสตัยกันนั้น ปรากฏว่าตามลราชบาตสืบมาจนทกวงน
 พระยงำเมืองเจ้าเมืองพะเยาตนั้นเป็นบุตรพระยามังเมืองผู้ครองเมืองพะเยา ลาดับที่ ๗
 ตงแต่ขุนจอมธรรมเป็นตนั้นมา พระยงำเมืองเกิดปีจอสมฤทธิศก จุลศักราชได้ ๖๐๐

วันพฤหัสบดีเดือนหกชนค้ำเวลารุ่ง อาทิตย์ พนม อัญเมศ กุมภลक्षण อังคารอยู่บน
 พุทศัปดาห์ค้อยู่กรกฎ ศุกร เสาร์ วาหุ อัญญู จันทระอยู่พักกะเสวยอนุราถฤกษ์ ๑๗
 ท้าวตนนมสติปัญญาอันนัก เมื่อเจริญวัยชนมาอายุได้ ๓๔ ปี เวียนสาครตวรเพทกับเทพสุด
 ตนอยู่เขาคอยควน ครนชนมาอายุได้ ๓๖ ปี ไปเรียนศิลปะในสำนักพระสุกทันตยงเมือง
 ละโว้ อาจารย์เคยวณกับพระร่วง จึงได้เป็นสหายแก่กันครนจุลศักราชได้ ๖๒๐ ปี
 พระยามังเมืองทวงคต พระยงำเมืองก็ได้ครองสมบัติเมืองพะเยาแทนบิดา ท้าวตนนม
 บุญฤทธิ์ละม้ายคล้ายกันกับพระร่วง ในตำนานว่าท่านไปทิดไคแตกกับอรอนผ่นกับอวรา
 ท่านจักใคร่ใหม่กับกบจักให้แตกแตก เหตุตั้งนงเงงชนชื่อว่าเมือง ๆ กับพระร่วงเป็น
 มิตรไปมาหากันเสมอมิได้ขาด ถึงปีพระร่วงเคยยกจตุรงค์โยธาไปด้าเคียรเกล้ายางแม่น้ำ
 ของโดยทางเมืองพะเยาหนทางที่ พระร่วงเที่ยวไปมาปรากฏ เป็นร่องถูกเรียก ว่าแม่ ร่อง
 ช้างต่อเท่าทุกวณนี้ อยู่มาจนหนึ่งพระร่วงมาสู่หาพระยงำเมือง ณ เมืองพะเยาได้เห็น
 นางชวเชียงแสนราชเทวีของพระยงำเมืองมีรูปโฉมอันงาม แลนางนั้นก็มีใจพิศพิศ
 ต่อพระร่วง ๆ จึงลอบลักสมศสังวาศกับนางนั้น พระยงำเมืองรู้เหตุจึงกุมตัวพระร่วง
 ไว้ แล้วจึงใช้ไปเชิญพระยามงรายมาตัดสิน มีความตามตำนานเดิมกล่าวดังนี้ เมื่อ
 นั้นพระยงำเมืองรำพึงว่าจักฆ่าพระยาร่วงกับเมยยกเสยก็ได้แล แต่ว่ามีเมืองใดกับ
 เมืองกุจักเป็นเวรแก่กันสืบไปชะบ่อควรรฆ่า อนึ่งเมยยกถูกหากร้ายก็ได้ผูกพระยาร่วงไว้
 จักตัดแต่งสิ้นใหม่เอาเองกับบ่อควรร ส่วนตนกูเป็น พระยาใหญ่ ควรรูกหื้อไปไหว้สหายก
 เจ้าพระยามงรายตนนมบุญสมภารแลมปัญญาฉลาดตาจตแต่งถอยความชอบ ดยสศต
 ควรรให้ว่าท่านมาพิจารณาตแต่งความต่อนแก่เผอพระยาร่วง อนึ่งมอจวาทแก่ตนกนหือ
 เป็นสนุกควรรแล ว่าอันแลจพระยงำเมืองก็ใช้หือเอาบรรณาการไปถวายแก่พระยามง
 ราย ขอหือมาชำระโทษ เมื่อนั้นพระยามงรายตนนมอชญาไสยว่าพึงว่า โบราณธรรม
 แต่ก่อนเจ้าความยอมมาสู่ผู้ใดความพิจารณาตาย บัดนี้สหายทั้งสองเป็นความกบกัน
 หากไปพิจารณาความแห่งเขาทั้งสองคนนั้น เมื่อบ่อไปก็จักเป็นเวรแก่กันมากนักชละ
 ครนกูจักหือเอาพระยาร่วงมาตแต่งสิ้นใหม่ มันก็เป็นพระยามอานภาพนัก จักมีความ

ละอายนักชละ อินพระยาศรธรรมราชนครหลวง กับพระยาศรชัยทศยานันเป็นญาติ
 พระยาร่วงก็จักเป็นเวรกับสหายเจ้าพระยาจำเมืองชละ ครอบงำไประงับเงรแก่สหาย
 เจ้าพระยาจำเมืองแล พระยาร่วง ใหหายกังวลควรชละ ฉานแลออกมาด้วยศปรवार
 เป็นอันมากมารอดเมืองพะเยา ตั้งทัพอยู่ในที่ควรแล้วพระยาจำเมืองก็ออกมาต้อนรับยนต์
 นกด้วยสหายมาแลแล้ว พระยาจำเมืองแต่งราชบรรณาการของฝากทั้งหลาย ไปถวายแก่
 พระยาเมงราย ตนเป็นสหายเจรจาปราไสยกันทุกประการ เล่าโทษทงมวญแห่งพระยา
 ร่วงแก่เจ้าพระยาเมงราย ๆ จึงกล่าวว่ ตรีาสหายเจ้า เว้นเป็นท้าวพระยาใหญ่ได้
 นามูรธาภิเศกสงระเกษ มีบุญสมภารยศบริวารทุกคน ตั้งพระยาร่วงนเขาเจ้ากไตนา
 มูรธาภิเศกในเมืองสุโขไทยโพนแล้ว แม้นท้าวรวงใดกระทำผิด สหายได้รักษาไว้บดิน
 สหายจึงเอาพระยาร่วงมาเราจกพิจารณาตามคตของคุณแลโทษ พระยาจำเมืองก็หือเอา
 พระยาร่วงมา พระยาร่วงปลงปฏิญาณว่าตนได้มกเมยพระยาจำเมืองแท้ ทนพระ
 ยาเมงรายก็กระทำปริยายชักชวนให้พระยาร่วงกับพระยาจำเมืองยนต์ขกัน ด้วยปริยาย
 หลายประการต่าง ๆ แล้วพระยาเมงรายจึงแต่งให้พระยาร่วงขมาพระยาจำเมืองสหาย
 ตนเป็นเบยเกาฉนเกาฉฉวงคอกเกาฉนเกาฉนเบย พระยาร่วงก็กระทำตามคำพระยา
 เมงรายตตแต่งหือขมาพระยาจำเมืองเพื่อหือสหายเวรนนแล พระยาเมงรายกระทำหือ
 พระยาทางสองมราชไมตรีสนิทตตอกัน ยนต์ยิ่งกว่าเกาฉนเบยไมตรีแห่งเจ้าพระยา
 เมงรายหนแล เมื่อพระยาเมงรายได้เปรียบเทียบคตในระหว่างพระยาทางสองปรองตอง
 เล็กแล้วความกนแล้ว พระยาทาง ๓ เมืองจึงให้ตงพทาสตยตตอกันนรมฝังนาขนกให้
 ยกพลบพลาแลราชอาศันทง ๓ ตงเครื่องราชกกุธภัณฑ์แล เครื่องสจปานทงปวงแล้วกระ
 ษตริยทง ๓ องค์ต่างก็ทำสตยปฏิญาณตตอกันว่า จักชอศตยตตอกันไมเบยตเบยพกนตลอด
 ชีวิต แล้วต่างคนต่างเอามคแห่งโลहितนวมอรวมเขาควดยกน ประสมกบนาสตยานน
 เสวยทง ๓ องค์ เพื่อให้เป็นทพทมิตรสนิทตตอกันไปภายนา เหตุซงกระษตริยทง ๓ นง
 อิงกนกระทำสตย ทเมานาขนกน นานนจึงมนามว่านางอัสบมาตอเทวาทน แล้วพระ
 ยาเมงรายก็อาสาสหายทงสองกลับไปเมืองเซียงราย พระยาร่วงอยู่สอนสาศตริคตป
 อากมต่าง ๆ ให้พระยาจำเมืองแล้วก็ลากลับไปเมืองสุโขทัย

บัดนี้จากกลบกล่าวถึงขุนฟ้า ซึ่งรับอาสาพระยาเม่งรายไปป้องกันเมืองหริภุญไชยนั้น ตั้งแต่ปัจจุบันถึงบัดนี้โรงเรียนศักราช ๒๕๒ ได้ ๗ ปี จึงสำเร็จ

ในระหว่าง ๗ ปีนั้นมดงน ขุนฟ้ามามีกำลังอยู่กับพระยายายบา หวทมน แสร้งกระทำให้ออกใจพระยา กับเสนาอำมาตย์และประชาราษฎรทั้งหลาย อยู่มาพระยายายบาถามว่าเมื่อขุนฟ้าอยู่เชิงรายเจ้าเม่งรายปลุกเสกให้ท่านเป็นทฤ ขุนฟ้าให้รู้ว่าพระยาเม่งรายให้ข้าเป็นขุนต่างใจไว้ให้ข้าพิจารณาได้โดยดีความชอบเอา สิ้นด้วยไรค่าไรค่านาทกเยื้องแล พระยายายบาคงขุนฟ้าไว้ในถานันตร ทพิจารณาโดยความกับให้ชอบเอาสิ่งด้วยไรค่าไรค่านาทกเยื้องหนแล เมื่อหวทมนตคความก็ชอบด้วยศุคตคมนตรีทุกต่อ ชอบเอาด้วยไรค่าไรค่านาทก็ชอบเอาบ่อให้แพไฟ ไทยสักอัน ค่าไรค่านาทได้เต็ม มนั้ให้ลงให้ผอนเสีย มนกระทำณนไต่ ๒๓-๓๓ ปี อยู่บ่อนานเท่าใดมนคณังว่าตนควรกระทำเกตุบายแล ว่าอันขุนฟ้าจึงให้หวพระยาในเมืองหริภุญไชยเป็นเมืองใหญ่มีเตชานภาวระอำนาจอาชญาภคคหตต่อเทาบคน ผู้ข้าเห็นไพร่ไทยชาวบ้านชาวเมืองผู้นอยบอดควรปากด้วยเจ้าเหนือหว เขามถอยความเยื้องโตก็เขามาไหวเจ้าเหนือหวให้เคื่องพระราหฤไทย อนึ่งบ้านเมืองเจ้าเหนือหวกว้างขวางนัก ได้ด้วยไรค่าไรค่านาอันจักเขาราชโกษฐเป็นอนันนอยนัก ในเมืองเชิงรายโพนเป็นเมืองน้อยเปล้าตาย มีเตชระอนุภาวระเข้มแข็งนัก ไพร่ไทยผู้นอยมถอยความเยื้องโต บ่อหอนจักปากด้วยเจ้าพระยาเม่งรายเทามาถึงทางขุนปุนตงตฐา ก็หากแลด้วยอาชญาเจ้าพระยาเม่งรายตงไว้ทุกอัน ส่วนเจ้าพระยาเม่งรายเจ้ากเสวยราชสมบัติอยู่เย็นเป็นสุขแลจนหน้งด้วยไรค่าไรค่านาได้มาพราเพญเต็มคตงเต็มฉางมากนคตคหตตาย

พระยายายบาได้ยินคำขุนฟ้าให้ไว้สา ก็หลงด้วยขุนฟ้าจึงกล่าวคำว่าตงน บานเมืองก๊กใหญ่กว้างขวางนักมีเตชอาชญาสองเทามองเชิงรายตาย บ่อยได้สิ้นด้วยไรค่าไรค่านานอนนอยคณนบอดควรว่าอน จึงว่าแต่ไปภูไว้อาชญาแก่ขุนฟ้าหรือพิจารณาขุนแลคณได้สิ้นด้วยไรค่าไรค่านาจะมาเต็มคตงเต็มฉางบอคว่าขุนฟ้าแล ว่าอันอายฟ้าจึงให้หวพระยายายบาว่า ขอเจ้าเหนือหวสำแดงคำอนตงอาชญาไว้ในทามกลางโรงหลวงที่

ชมนมท้อปรากฏแก่ไทย เจ้าเหนือหัวกับทงชาวบ้านชาวเมืองทงมวญุหรือรักคมทะเล
 เมื่อนนพระยากสาแดงความอนันตงอาชญาขังกลางโรงหลวงให้ปรากฏแก่คนทงหลาย
 วนนแล เมื่อนนอายุฟ้าได้โอกาสอันจักเกโทบายมนมความอนันตงกายฟ้ากให้จตคน
 มือแหนชดปากตุ้มพระยาแหง บืออจจกให้ราชภูวณไตคนทงเมือไหวพระยาไต
 สักคน ผู้โตมกจกาวเยองไตบือเมือหาพระยาไต กิตางเมือหาเจ้าขุนบัวไผนายมน
 เกาขุนฟ้าแดงเอาสินส่วยโรมากนักชาวบ้านชาวเมืองมาอิตคราง ขุนฟ้ากจ่าหากเป็นแต่
 พระยาเจ้าให้กระท่าตาย สอຍ่าครางเอามาจงได้ว่าอนเขาทงหลายใส่ใจว่า หากเกิด
 แต่พระยายบาให้ชนเอาสินส่วยไรค่าไรค่านาค่าของเกยงบือไต กิจาเอาออกให้แทน
 แล ขุนฟ้าซาอบายไหวพระยาว่า ข้าเจ้าให้เลยบุดบ้านเมืองเจ้าเหนือหัวทงแห่งทง
 พนไรรพนา เขากลาดบือไตไหวว่าอนข้าเห็นพนาทวน กับกศาสมเมืองฝายบือไต เขา
 ตายแต่ตมากนิก ดงข้าจะชดลอมนาอนนงเหนือฟ้ากแม่พงคคลาวนออก ให้เป็นแม่
 นามาเผวออกมาพนาเขยงเลอมาตอแมคอง ให้ชาวบ้านชาวเมืองไตแบ่งฝายเอานาเขา
 มา พระยายบาวาชนไตจกตักบอกจ่าขุนฟ้าแลว่าอน ครนตงเมือฤดูรอนยามแลง ขุน
 ฟ้ากบัวชาวเมืองทงหลายมาชด ให้เป็นเหมองไปตอเอานาแม่พงค เหนือสบบแมแดง
 ฝายตวันออก ลองมายางหมนเจตพนาคนทงหลายมาชดเหมองอนนิน เป็นอนรอน
 ไมล้าปากนิกมาอิตมาคราง ขุนฟ้ากจ่าบือเป็นแต่กุนา พระยาเจ้าหากให้ชุตตายสุ
 ย่าคราง ขุนฟ้าจ่าให้ชุตตอเท่าสินฤดูรอนคนทงหลายครางจ่าเราชุตเหมองปางน
 แชนกแล ว่าอนลวดไตชอว่าเหมองแข กิตกาลยามนขุนฟ้าให้บัวเอาคนมา
 ผักหตเป็นหมแหเจ้าพระยายบา มีไหนแปดหมนคนทงมอเป็นกองเรียกทกพนา มี
 หาหมนคนทงมอ แลเหมองทขุนฟ้าชตคนสนฤดูรอนสไตอนกแลว ชอว่าเหมองแข
 ภายหลังมาถึงแผ่นดินเจ้าคสนา จิงเปลียนชอเป็นเหมองแกวมาตอเท่าบคนแล กิต
 นนขุนฟ้าไหวพระยายบาวาเมืองเขยงรายเป็นเมืองนอย พระยาเจ้าเมองกนอยยง
 สร้างเรือนหลังใหญ่อนุนา เจ้าเหนือหัวเป็นพระยาใหญ่ก ควรสร้างเรือนหลังใหญ่
 หลังงามออยู่แล ข้าหากอาสาจกแปลงทอเจ้าเหนือหัวไตอยู่ได้ทงว่าอน พระยา

ยมากกว่าคนโตกแลแต่ขุนฟ้า แล้ววอนถึงเตอนสืบเฮตสืบสองเขาต่างตบตบสอยเต็ม
 หงขุนฟ้าแต่งให้พอเวียกเขาไปพันเอาไม่ยงดอขรหามาฟากพินนาเชิงเล็กโตแลวด ให้
 ลากเสามากกลางหุงรุตตนาเขาชาวเมืองเสียมมากนิก เจ้าเขานอยใจร้องให้มาหาขุนฟ้า
 ว่าดูชาตบหายตายยากเขาเสียดแล ว่าอนขุนฟ้าว่าบ่อเป็นแต่กุนา พระยาเจ้าหากให้
 กระทำคนนตาย ชาวเมืองเขานอยใจมากนิก ว่าแต่ก่อนพระยาเจ้าเราบอหอน
 กระทำคนน บัดนพระยาบ่อยมากกระทำผิดคลองจนเราตบหายคนนหนอ เราบอพง
 ยนตด้วยพระยาคนนแล ว่าอนภายนาแตนน คนโตจักแพใจไพร่ไทย ชาวบ้าน
 ชาวเมืองหงหลายบ่อไหยนคิในพระยายีบา ขุนฟ้ากกระทำทุกเยื้องเมื่อไพร่ไทยทุกข
 วนมากกบอຍนต ด้วยพระยายีบาตงอนทนน ขุนฟ้าแสวงมารยาจาเชิงให้ชาวเมืองหง
 หลายยนตด้วยบุญสมการเจ้าพระยาเมงวราย ครนชาวบ้านชาวเมืองหงหลายใฝ่ใจใคร
 ได้พระยาเมงวราย มาเป็นเจ้าแก่เขาในเมืองทริภุญไชยคนน ความปรารถนาขุนฟ้า
 กบวรตน จึงมีหนังสือใส่มีผู้ให้ รมชนเมื่อให้เจ้าพระยาเมงวรายว่าข้าพระบาท
 เจ้าเถาฟ้าไปกระทำมวรายเกโทบายได้ ๗ ปี บัดนก็สำเร็จตงความปรารถนาทกประการ
 แลว ขอวอนาเจ้าเทอนทวยกพรพลเสด็จลงไปโดยรบแต่ ว่าคนนก็มอมนนแล

ข้อความตามตำนานเดิมทกล่าวด้วยอุบายที่เจ้าขุนฟ้ารับอาสาพระยาเมงวราย
 ไปแนะนำพระยายีบา ผู้ครองเมืองทริภุญไชย ให้จัดการเปลี่ยนแปลงขนบธรรมเนียม
 การปกครองต่าง ๆ ตงพรรณนามานรวมมีใจความ ๗ ประการ คือ

- (๑) จัดการรักษากเกียรติยศพระยายีบาผู้ครองเมือง หนุนให้สูงสุด มิให้
 วิชาสะกักราษฎรพลเมืองได้
- (๒) จัดเจ้าหน้าที่บริหารราชการปกครอง ซึ่งเกี่ยวข้องกับกการบังคับบัญชา
 ราษฎรแทนผู้เจ้าครองเมือง เป็นส่วนพนักงานหรือกระทรวง ให้เป็นหลายหมู่หลายนำ
 ท้อออกไป เพื่อความไม่ปรองดอง ถูกไม่สำเร็จเดัจชาติจะพึงมิได้
- (๓) จัดการเก็บส่วยสาอากร กวดขันบำรุงราชทรัพย์ให้เจริญขึ้น
- (๔) จัดการบำรุงไริ่นาเขตเหมืองฝายให้ไริ่นาเจริญขึ้น

(๕) จัดการพลคือกระเกณฑ์ราษฎรมาเข้าเวร ประจำการแทนพระเป็นเจ้าผู้ครองเมือง แลเผ่าชัคคัมวงศ์ตำบลบ้านภูพันนาต่างๆ เป็นทางป้องกันอิทธิราชศัตรู ภูโจรผู้ร้าย

(๖) จัดการโยธาก่อสร้างพระวาชนเวศน์มณฑลเขี้ยวสถานบ้านเมือง ให้งดงาม

(๗) ชักนำให้ ราษฎร เบื่อหน่าย ต่อเจ้านายของตนไปยินดี เพื่อการเปลี่ยนแปลงเมืองนำ กล่าวคือพระยาเมงรายผู้ครองเมืองเชียงราย ซึ่งพยายามจะแผ่อำนาจแลอาณาเขตรลาวมาทางทิศใต้ ซึ่งชนทงหลายชาวเมืองหริภุญไชย แลพวกอื่นได้รู้สึกอยู่แล้วในเวลาโน้น การทูลขุนฟ้าไปแนะนำนั้น ก็ยอมประกอบด้วยคุณส่วนหนึ่ง แต่หากให้กาลละอันเป็นไปพร้อม จึงยอมกระทำให้เมืองหย่อนกำลังลง

ฝ่ายพระยาเมงราย เมื่อได้ทราบข่าวสารตามหนังสือขุนฟ้ามานั้น ก็มีความยินดียิ่งนัก จึงให้เกณฑ์จตุรงค์พลโยธาเป็นทัพใหญ่ ยกออกจากนครเมืองฝาง มาทางแจ้สักมาประชุมพลที่นั่น แลขอให้สร้างเป็นเวียงอันหนึ่ง ได้ชื่อว่าเมืองพร้าวมาต่อเทาบดิน ยกจากถนนมาทางแกนตงทพอยู่ณระที่แห่งหนึ่ง ชาวเมืองเป็นอันมากพากันเอาของฝางมาถวายเจ้าเมงรายเยียดยดคับคั่ง จมซานพลับพลาหูกตองควา เหตุฉนั้นนั้นจึงได้ขอความานคาชาน ภายหลังก็กลายเป็นคำจาน

ฝ่ายข้างเมืองหริภุญไชย ได้ทราบข่าวศึกพระยาเมงรายยกมา ก็พากันตื่นตกใจ พระยาก็ให้หาขุนฟ้าแลเสนาอำมาตย์ทั้งหลายประชุมปรึกษา ว่าจะจัดการป้องกันเมืองฉนั้นใดดี ขุนฟ้ากราบทูลว่าพระยาเมงรายยกกองทัพเข้ามาโดยเร็ว ฉนั้นยากที่จะจัดการป้องกันหนที่ใด เห็นควรแต่งกองทัพไปตั้งรับไว้แต่กลางทาง ส่วนเจ้าเห็นอหิวควรย้ายครอบครัวไปไว้ในเมืองเขลางค์ กับด้วยพระยาเบ็ญผู้บุตรแห่งเจ้าเห็นอหิว เพื่อจะได้รวบรวมไพร่พลมาค้ำสู้ ส่วนตัวข้าจกต่อนบพระยาเมงราย รักภษาเมืองหริภุญไชยไว้จึงได้ ฉนั้นจะพลาดพลั้งเสียเมืองหริภุญไชย ส่วนเจ้าเห็นอหิวก็

จักไม่มอันตราย ยังจะได้กลับมาต้อนรับพระยาเมงรายได้อีก พระยายุบายเช็ดรอยคำ
 ชุนฟ้า ก็รบพาครวัดพวยพจากเมืองหริภุญไชย ไปหาลูกตนเจ้าพระยาเบ็ยกยเมืองนคร
 เขลางค์ กองทัพพระยาเมงรายก็ตีเมืองหริภุญไชยโดยสะดวก ส่วนพระยายุบายไปถึง
 จอมค้อยทหนึ่งเหลือหวัดดูเมืองหริภุญไชย เห็นควันไฟตลบกลมกลุ้มอยู่กว่าเสีย
 เมืองลำภูญแกชาก ก็พระยายุบายโทมนัศพระไทยทรงพระกรวแสงว่าไวยุทหนน คอย
 ลูกนจึงได้ชื่อว่าค้อยบาหมาแต่เท่าบคน ฝ่ายชุนฟ้าเมอส่งพระยายุบายตงเชิงเขาแล้ว
 ก็กลับมาพกกนงายท่งแดนเขาเชิงเรือ นายบานผู้หนึ่งชอชยาลลอนาหอเข้ามาตอน
 รม ตำแหน่งนายบานนงิงปรากฏชอว่าแดนเขาหอมาตอเท่าบคน แล้วชุนฟ้าก็กลับ
 มานากองทัพพระยาเมงรายเข้าปล้นเขาเมืองลำภูญไต่ ในวันซนคำสเดือนแปดเหนือ
 คือเดือนหกจุลศักราช ๖๔๓ ปีมะเสงตวศกยามกองงายอายุเจ้าเมงรายไต่ ๔๓ ปี เจ้า
 เมงรายอยู่เสวยราชสมบัติเมืองหริภุญไชยไต่ ๒ ปี ถึงปีมะแมเบญจศกจุลศักราช ๖๔๕
 เจ้าเมงรายก็เวนเมืองหริภุญไชย ให้ชุนฟ้าเป็นพระยารองเมืองหริภุญไชย ส่วนเจ้า
 พระยาเมงรายก็ยกไปตงเมืองใหม่แห่งหนึ่ง อยู่หนทศิสถานแห่งเมืองลำภูญ ให้ชู้ต
 แม่นาณะทนนผบ้านให้เป็นทตททำ ได้ชื่อว่าระแวง พระยาเมงรายตงอยู่ทนนไต่ ๓ ปี
 ทตบสนนลุ่มน้า ยามวรวรษาซ่างมาโคกระบือหาที่อาไครยมิไต่ ถึงปีจอจุลศักราช ๖๔๗
 เจ้าเมงรายจึงย้ายมาสร้างเวียงกมกามทโกไลน้าแม่ระมิงค์ ให้ชู้ตคเวียงทงสคานไซ
 น้าแม่ระมิงค์เขาซงในคู้ แดตงล้าเวียงรอบททุกเบอง แล้วให้ชู้ตทหนองสวระชนทงนระท
 โกลเรอนหลวง ยามเมอชชุนนพระยาเมงราย เขยมน้าตางคคทนทการททุกวัน เหตุ
 คคนทหนองนงิงได้ชอว่าหนองตางมาตอเท่าบคน แล้วเจ้าเมงรายให้ตงตลาดกมกาม
 ให้เป็นทชอชยแคคททหลาย เป็นทคคกยงนิก อยู่มาวันทงเจ้าเมงรายว่าพงว่า
 ไพรกูนจักเป็นคชแลททุกซันนไต่หนอ ท้าวเชอจิงแแต่งตวลอมเป็นราชภรรนึ่งผ้านคคว
 ค้ารอยคำภายใน นึ่งผ้าไทยปกกายนอท ปลอมไปเข้าตลาดกมกาม แล้วไปนึ่งอยู่ริม
 น้าแม่พงคบายหม่าสทคคตวนนออก เตงคคทททหลายเข้าตลาด แลคคคคลงอาบน้าแม่พงค
 ท้าวเชอว่าพงว่า ผู้ใดอาบน้าแล้วลบบมลงลุ่ม ผู้นทากมทุกซหาสมบคมิไต่ กูจักให้

ผ่านควรวายค่าแก่นนูน เจ้าเมงรายตนคนสูงอาบนาน กหาผู้โศบผมลงล้มลุก
คนมิได้ จนเจ้าเมงรายเห็นคนชาวแฉางเขงเรือ ขเรือขามนามาตลาค เรือค
กงกนลมนระหลาย ๆ ลำ เธอจึงให้สร้างตะพานขามเมนา เรียกว่าตะพานกุ่มกาม
แต่นั้นมา

ลศักราช ๒๕๐ ปีชวดสมฤทธิศก เจ้าเมงรายให้เอาดินหนองต่าง มาทำอิฐ
ก่อเจดีย์ก่อไว้ในเวียงกุ่มกามไว้เป็นที่ไหว้บูชาแก่ชาวเมืองทั้งหลาย อยู่มามหาเถร
เจ้าตนหนึ่งชชวากสสเปว เป็นผู้ปฏิบัติเคร่งครตมคหษย์ ๕ รูป มาสถิตยสำราญบำ
เพ็ญสมณะธรรมอยู่ ณ ภายใต้ไม้มะเคือใหญ่ตนหนึ่งเป็นทสงค แลเป็นที่สงสถิตยรูก
ชเวทตมาแต่ก่อน อนมณะที่ไกลเวียงกุ่มกาม เจ้าเมงรายได้ทราบว่ามีพระเถร ๕ รูป
มาสถานกนอยู่ณะที่นั้น ก็เสด็จไปไหว้มหาเถรเจ้า แลเจรจาปราไซโดยดวยปริยายหลาย
ประการ มหาเถรเจ้าก็แสดงธรรมวิภูคฺลชาฎกแก่เจ้าเมงราย ๆ มีใจเลื่อมใสศรัทธา
ในศีลาธิคณแห่งมหาเถรเจ้านั้น จึงให้สร้างอารามในทนนถวยพระผู้เป็นเจ้า แลให้
หลอรูปพระพุทธรูป ๕ พระองค์ นงสาม ยืนสอง สูงใหญ่ขนาดเทาศวนองค์ชองเจ้า
เมงราย ประดิษฐานไว้ในพระอารามนั้นแลเจ้าเมงรายอธิฐานว่า ด้วยเดชบุญอัน
ข้าได้สร้างพระพุทธรูปเจ้าน ข้าก็ยกกำลังพลไปเอาเมืองรามัญเทศหงษาวต พระ
ยาเมงรายยังอ่อนนอมกับข้าดวยอำนาจ ผลบุญแลวข้าจกสร้างมหาวิหารให้เป็น
สถิตยสำราญพระพุทธรูปเจ้าออกแล อธิฐานณนั้นแลยกกรพลโยธาไปเมืองหงษาวต
ขามนามั่งไปถึงน้าแม่อาสา ขณะนั้นพระยาหงษาวตตนชอว่าพระยาผู้สถธิโสม ธิ
ชาว่าพระยาเมงรายมาตงทัพอยู่ในแควนแดนเมืองแห่งตนก็มีความตกใจ จึงใช้
มาตยผู้ฉลาดคุมเครื่องราชบรรณาการของฝักมาถวย แลวกส่งราชธิดาผู้ชอว่านาง
กายศิวิ (ตระแม่ศรีในราชอิราช) มาถวยกับข้างมาชักหญิงชายสังละ ๕๐๐ ฝ่าย
เจ้าเมงรายครันได้รบเครื่องบรรณาการกับราชธิดา ก็มีความชื่นชมยินดียงนัก จึงกระ
ทำราชไมตรีสนิทติดตอกกับพระเจ้าหงษาวต แลวก้อาลาเลิกทัพกลับมาเมืองตน แลวก
อภิเศกนางกายศิวิเป็นราชเทวี แลวกจึงให้นายช่างผู้ชอการโถมต้ออย่างสร้างวิหาร
ถวยพระพุทธรูป ๕ องค์ ยังอารามมหากสสเปวเจ้าน

ยามนั้นพระยาไต้ ใ้ให้ทูตเป็นแขกเมือง นำถวายเส้นหนึ่งยาว ๒๐ วา เหลาเล็กจนสนเข็มได้ มาถวายเจ้าเมืองรายเพื่อส่งแด่คุณผู้มีช่่างชาวไต้ เหลาถวายหาผู้เปรียบเทียบมิได้ เจ้าเมืองรายจึงให้หาช่างไม้ผู้ช่อการโถมมาถามว่าท่านยังอาจกระทำให้เหมือนดั่งนี้ได้อาไม ช่างการโถมทูลว่าชาวไต้เหลาถวายยาว ๒๐ วาสนเข็มได้ มาส่งแด่คุณคนนั้น แม้นข้าเจ้าจากเหลาสักร้อยวาก็ยังจะไ้ แล้วช่างไม้การโถมจึงจ้กล้าแต่งคุณผู้มีช่อย่างหนึ่ง ให้แขกเมืองชาวไต้ดู คือให้เอาไม้ต้นหนึ่งยาว ๓ วา อันถากแต่งดีแล้วลอบลงจมไว้ในนาแม่พังกี ภายเหนือตะพานกุมกาม แล้วเอาแกลบไม้ไ้กรวยหุ้มให้โตเอาลงไว้ในนาทนน ให้นาพดแกลบไม้ออกตะน่อย ๆ เป็นคั้งคนถากออกนนั้น เอาลงไว้แต่กลางคืน ครนรุ่งเช้าช่างการโถมจึงมาเฝ้าเจ้าเมืองรายทูลอาสาถากไม้ให้แขกเมืองจ้ให้ชักไม้ทิ้งเปลือกต้นหนึ่งยาว ๓ วา ลงนาแม่พังกีให้แขกเมืองเห็นแล้วช่างการโถมกลับชวานโหดม ลงค่านาพกใหญ่หนึ่งกชนมาไหว้พระยา ว่าข้าเจ้าถากไม้แล้วขอให้ชักไม้ขึ้นตูกเกิด เจ้าเมืองรายให้ชักไม้ต้นทถากแล้วชนดู ก็เห็นเป็นรอยถากใหม่ ๆ งามนัก

ฝ่ายแขกเมือง จ้ส่งแด่คุณอีกอย่างหนึ่ง คือให้ช่างผู้เหลาถวายนั้น สลักเม็ดเขาสารเม็ดหนึ่ง เป็นรูปช่่างสองตัวชกกันแล้วนาชนถวายเจ้าพระยาเมงรายทอดพระเนตรแล้ว จ้สั่งให้ช่างการโถมดู ช่างการโถมจ้ส่งแด่คุณแขกเมืองดูอีกอย่างหนึ่งบ้าง คือลอบชวานโหดม แล้วเอาชวานโกนผตต่างเม็ดโกน แขกเมืองเห็นดั่งนั้นก็กล่าวคำสรรเสริญว่าชาวเมืองลาวนั้นฉลาดนัก แล้วแขกเมืองก็ทูลลาเจ้าพระยาเมงรายกลับคนไปเมืองไต้ ฝ่ายเจ้าพระยาเมงรายจ้ตั้งช่างการโถมให้เป็นหมนเจตวาไปครองเมืองรอย คือเมืองเชียงแสน ยามนั้นยังเรียกเมืองรอยอยู่ ต่อเมื่อเจ้าพระยาแสนญไปครองเมืองแลสร้างเมืองใหม่ จ้ได้เปลี่ยนนามเมืองรอย เป็นเมืองเชียงแสนต่อภายหลัง ช่างการโถมไปครองเมืองรอยแล้ว จ้ป้รงเครื่องอาหารทเมืองเชียงแสนสำเรจบริบูรณ์แล้ว ก็รอนส่งมาเมืองเชียงใหม่ จ้ได้ยกยอดอาหารสำเรจแลสร้างเสนาศันครบบบริบูรณ์อีกถวายแก่มหากัสสปเถระเจ้านนยังขาดแต่เจตีย์ ขณะนั้นเจ้าพระยาเมง

ราย คำวิการที่จะยกกองทัพไปยังประเทศกวม จึงตั้งเป็นอันความปรารถนาว่า
 ขอให้พระยาอภัยจะขอน้อมคูดังพระยาหงษาชาติ แล้วกลับมาจะสร้างพระเจดีย์ถวาย
 แล้วพระยาเมงรายก็ยกกองทัพไปยังประเทศกวม ถึงแดนเมืององวะ ก็ตั้งทัพอยู่หน
 อดเกษย์ พระเจ้าองวะรู้ข่าวก็ใช้ให้ราชบุรุษนำเครื่องราชบรรณาการของฝักมาต้อนรับ
 รัชถวายเจ้าพระยาเมงราย ขอเป็นทางพระราชไมตรี เจ้าพระยาเมงรายจึงขอช่าง
 ต่างๆ ชาวกวม คือช่างทองคำ ช่างทองเหลือง ทองแดง ช่างเหล็ก แลอื่น ๆ
 เพื่อไปฝึกชาวหัดชาวลานนาเป็นพิชพรณสืบไป พระเจ้าองวะโปรดประทานช่างซึ่ง
 ผู้มีฝีมือสองนายกับช่างทองเหลืองช่างเหล็กพร้อมทุกคน ให้แก่เจ้าท้าวลานนาตาม
 ความประสงค์ เจ้าพระยาเมงรายก็เลิกทัพกลับคืนเมืองแล้วเจ้าพระยาเมงรายก็เอา
 ช่างทองมาไว้เชียงใหม่ เอาช่างซึ่งไว้เชียงใหม่ เอาช่างเหล็กช่างทองเหลืองไว้เวียง
 กวมกาม วิชาช่างทั้งหลายจึงมีในเมืองลานนาสืบมาต่อเท่าทุกวันนี้

ยามเมื่อเจ้าพระยาเมงรายไปเมืองกวมนั้น เป็นปีชานโทศก จุลศักราชได้
 ๖๕๒ ครนกลับมาแล้วจึงให้ก่อเจดีย์ทวดการโถมตามปฏิญาณ เจดีย์นั้นฐานกว้าง ๖
 วาสูง ๙ วา ทำซุ้มค้ำไว้พระพุทธรูปเป็นสองชั้น ๆ ใต้ไว้พระพุทธรูปนั่ง ๔ องค์ ชั้น
 บนไว้พระพุทธรูปยืนองค์หนึ่ง มีรูปพระโมคคัลลาสาริบุตร แลรูปพระอินทร์ รูปนาง
 ธรณี ไว้รักษาพระพุทธรูปด้วย

ในกาลยามนั้น ยังมีมหาเถรเจ้าหมู่หนึ่ง นำเอาธาตุพระพุทธรูปเจ้ามาแต่
 ลังกาสิงห์พถวายแก่เจ้าพระยาเมงราย พระสิริระชาติ๒ องค์ เจ้าเมงรายให้บันจุไว้
 ในเจดีย์นั้นองค์หนึ่ง อีกองค์หนึ่งนั้นบันจุไว้ในพระพุทธรูปองค์ใหญ่ แล้วเจ้าพระยา
 เมงรายถวายทองคำहारอย ฝักมหาเถรเจ้าไปบูชาพระศรีมหาโพธิ์ในเมืองลังกา
 มหาเถรเจ้าทั้งสองเอาทองคำहारอยกลับไปเมืองลังกา แลกับบูชาพระมหาโพธิ์ แลตั้ง
 สติยาศิฐานว่า ^{๒๙} ผู้ชาติทั้งหลายจักนำเอาศาสนาพระพุทธรูปเจ้าไปตั้งในเมืองลานนา ผู้ว่า
 ยังจักรุ่งเรืองสำเร็จดังความปรารถนา ขอให้เมตมหาโพธิ์ตกกลงเห็นอิจจรแห่งผู้ข้าแต่
 ครนสนศาอริฐานมหาเถรทงสกโตเมตมหาโพธิ์สมผล เมตโพธิ์นงอกงามเป็นต้นนอย ๆ

สิ้น มหาเถรก็นำมาสู่ลานนาไทยประเทศ ถวายแก่เจ้าพระยาเม็กราชฯ ให้ปลุกได้
 ททั้งยางเมืองฝางต้นหนึ่ง เอาไปปลุกยังวังนางต้นหนึ่ง เอาไปปลุกยังพินนาถการต้น
 หนึ่ง อีกต้นหนึ่งนถวายแก่พระราชมารดาผู้ชื่อนางเทพคำชยาย ก็บังนังกายศิริเอว
 ไปปลุกได้ แทนที่ไม่มีมะเดื่อในอารามการโถม แล้วกระทำสักการบูชาแลมหะกรรม
 ฉลองพระอารามเป็นการเอิกเกริกยิ่งนัก

เจ้าพระยาเม็กราชเสวยราชสมบัติอยู่ในพระนครกุมภกาม โดยคุณสวัสดิภาพ
 มาได้ ๕ ปี ลุศักราช ๖๔๓ ปีเถาะตรีศก เจ้าพระยาเม็กราชเสด็จไปประพาศข้างทิศหน
 เหนือ ถึงเชิงเขาออยซาง คือดอยสุเทพ มีหมู่บ้านตำบลหนึ่งชื่อบานแห่น ประทับ
 แรมอยู่ที่นั่นสามแรม ได้เห็นภูมประเทศทนนเป็นไชยภูมิต์ แลท้าวเธอทรงพระสุบิน
 นมถวามบุรุษผู้หนึ่งมาบอกว้ายูทนน ท้าวพระยาก็มยศแลสมบัติมากนัก พระยา
 เม็กราชจึงทรงพระดำริห์จะสร้างพระนครใหม่ ในสถานทนน ครนเสด็จประพาศต่อไป
 ข้างทิศเหนือ ประทับแรมในที่ตำบลหนึ่งสามแรม ที่ตำบลนั้นได้เห็นนิมิต คือชาว
 บ้านเขาอจนมาจากลอมเป็นรวรอบค้ายหลวงที่ประทับนั้น สุานทนนปรากฏได้ชอวาว
 หนางมาต่อเท้าตน แลวเสด็จจากทนนไปทางทิศตวันออกเฉียงเหนือ ประทับแรมอยู่
 ที่ตำบลหนึ่งสามแรม ในทนนคนทงหลายสถานเรือกมาลอมค้ายหลวง ที่ตำบลนั้นจึงได้
 ชอวาเขียงเรือก ออกจากทนนไปประทับแรมในป่าแห่งหนึ่งออกสามคิน ๆ ถอนสาม
 ทรงพระสุบินเห็นสตรีคนหนึ่งมรูปโฉมงามยิ่งนัก จึงได้ชอที่ตำบลนั้นว่าเขียงโฉม
 แลวเสด็จกลับมาเขียงกุมภกามประทับแรมภายในใต้ต้นลานใหญ่ต้นหนึ่ง ที่ตำบลนั้น
 จึงได้ชอว้ายงพิก แลเขียงลานกเรือก แลวก็เสด็จสำราญอยู่ในเขียงกุมภกาม ครน
 สันถุณนาแลวเสด็จทรงช้างตน ไปประพาศได้มฤคยั้งเชิงเขาอสุจบรรพต คือดอย
 สุเทพไปถึงป่าเขาป่าคาแห่งหนึ่ง เป็นที่ศัจรวัยยงนัก ภาชนอกกรอบป่าคานน
 เป็นท่งรวางาม ในในท่ามกลางลอมคานน เป็นชอวรายเพียงประกอบไปด้วย
 ทยาแพรททยาแหวมุ ชนณะนัมพานเผือกสองตัวแม่ลูกออกไปจากป่าลอมคาเพื่อจก
 ไปหากิน ก็พบหมู่สุนัขไล่เนื้อของพรานทงหลายรวมกันได้ ฟานคูนนกกกลบหนเขา

ชาติโรยอยู่ในลอมคาคังเก่า สุนัขทั้งหลายแล่นไปแหวะลอมลอมคาคอยู่มีอาจขบกัดฟาน
 นั้นได้ ฟานสองตัวก็ได้อยู่ที่ไชยภูมิตกมีใจสามารถไม่เข็ดขาม แล่นออกไล่ชนสุนัข
 เป็นคราว ๆ สุนัขทั้งหลายมีอาจขบกัดได้พากันพ่ายหนีไป พรานทั้งหลายเห็นอศักรวิ
 จึงนำเหตุนี้กราบทูลพระเจ้าเมงราย ๆ ก็ทรงทราบวา สถานที่นั้น เป็นไชยภูมิตกตรง
 พระนครได้ จึงให้เอาชายมากางอ้อมลอมลอมคานนั้น ก็ลอมจับได้เนืองสองนินโดย
 สวัสดิ์ จึงให้นำไปไว้หนเหนือใกล้แม่น้ำหยวกให้ตั้งล่าค่ายล้อมขังฟานทั้งสองไว้ฐานที่
 นั้น จึงได้ชื่อว่าเวียงฟานมาเท่าทุกวันนี้ ครั้นเจ้าพระยาเมงรายเสด็จกลับจากประพาศ
 บำ มาถึงเวียงกุมกามแล้ว จึงให้เกณฑ์ไพร่พลไปสร้างพระนครใหม่ในสถานที่นั้น เขาตง
 ที่ไชยภูมิในวันพฤหัสบดีเดือนเจ็ด (คือเดือนห้า) ขึ้นแปดค่ำดิถี ๗ นาฬิกาดิถี ๓๐ พระจันทร์
 เสวยฤกษ์ ๗ ปุณพสุฤกษ์ ในราษีกรกฎยามแตรรุ่ง ๓ ลูกนาที่เศษสองบาท ใต้ลักษณะ
 เมืองในราษีมินฮาไปฮาด ยามศักราชขึ้นเถลิงศกเป็นจุลศักราช ๖๕๔ ปีมีโรงจัดวาศก
 พระเจ้าเมงรายเสด็จขึ้นพระราชนิเวศมณฑลเที่ยวสถานใหม่เป็นฤกษ์ในวันนั้นแล้ว ให้
 สร้างบ้านน้อยใหญ่แหวะล้อมเป็นอันมากเรียกบ้านต่ำบ้านสูง พระยาเมงรายอยู่หนตวัน
 ออกเฉียงเหนือ แห่งไชยภูมินนเรียกชื่อว่าเวียงเชียงช้าง ในหนตวันออกถนนมีหนอง
 ใหญ่เป็นที่ข่างม้าโคกระบือ ลงอาบกินได้สดวกคึกคัก เจ้าพระยาเมงรายให้กรวยเซตริท
 จะขุดคู แล่อกำแพงพระนครอ้อมล้อมเอาที่ไชยภูมิไว้เป็นกลางใจเมือง ให้วัดแต่ใจ
 เมืองออกไปไกลค่านละ ๓๐๐๐ วาโดยรอบ แล้วท้าวเธอร่าฟังพระไทยว่าอาตมจะสร้าง
 พระนครคราวนี้เป็นการใหญ่ ควรจะเชิญสหายทั้งสอง คือพระยงำเมือง ๆ ภูกามยาว
 แลพระร่วงเจ้ากรุงศรีไทย มาให้พร้อมกัน คิดแล้วตั้งจึงตรัสใช้ราชบุรุษไปอินเชิญ
 สหายเจ้าทั้งสองพระนคร ก็มาพร้อมกันยังสถานที่นั้น พระยาเมงรายก็เสานมิตรเหตุ
 การต่าง ๆ ให้พระยาทั้งสองฟัง แล้วปรึกษาหารือว่าจะสร้างปราการพระนครเอาไชย
 ภูมิไว้กลางแล้ววัดขอกจากศูนย์กลางค่านละ ๓๐๐๐ วาเป็นประการใด พระยงำเมืองเห็น
 ชอบด้วย แต่พระยาร่วงเจ้ากล่าววา ควรว่าฟังถึงกาลสมบัตแลกาลดับตกก่อน ภายนา
 บุคคลผู้มีบุญญาจกคุณแคลน ว่าปอริว่าฟังภายนาภายหลัง เบื้องงามอมตราชักมา

มงคลประการที่ห้า อนึ่งแม่นานไหลแต่ดอยลงมาที่ชนน้ำ ได้ชื่อว่าแม่ชาน ไหลไป
 ดอนนอก แล้วไหลไปใต้ เทียบข้างแม่พังก์ไป ได้ชื่อว่าแม่โท อนึ่งหนองใหญ่มีอยู่
 หนองนอกเฉียงเหนือแห่งไชยภูมิหนองใหญ่มีหนองสาธิตตั้งนี้ ท้าวพระยาต่างประเทศ
 จักมาบูชาเป็นไชยมงคลประการที่หก อนึ่งแม่นารมิงค์ไหลมาแต่มหาสระ อันพระ—
 พุทธเจ้าได้มาอาบยังดอยสลอง ไหลออกมาเป็นชนน้ำแม่ระมิงค์กรายไปดอนนอก
 เฉียง เป็นไชยมงคลประการที่เจ็ด พระยาจำเมืองแลพระยาร่วง ดำแดงเหตุอัน
 เป็นไชยมงคลเจ็ดประการดังนี้พระยาเมงรายก็มีความยินดี ครั้นใจว่าสหายุทธทั้งสอง
 มีความรู้หลักยงนัก แล้วเขोजิงพาพระยาทั้งสองไปเสียบดทอนจะชดศเวียงทงสถาน
 กับทอนจกก่อปราการเวียง และชุมประตูเวียงทุกแห่ง แลพระยาทั้งสองพากันมานง
 อยู่หน่อสาธิต เที่ยงโภชนาหารกันเสร็จแล้วพระยาทั้งสอง ให้จัดเครื่องพลีกรรมบูชา
 เทวดาทงหลายแล้วไหลงมือชดศคูเมืองแลสร้างราชมณฑลเศียร มรพลโยธาอันกระทำการ
 พระราชมณฑลเศียร ๕๐๐๐๐ คน ชดศคูเมือง ๔๐๐๐๐ คน แรกตั้งพักถบบาทฝั่งนมตวลหลัก
 เมืองในวันพฤหัสบดีเดือนแปด (คือเดือนหก) เพ็ญปีวอก อัฐศก จุลศักราช ๖๕๘ พระ
 จันทรเสวยฤกษ์ ๑๖ ยามแตรจกใกล้รุ่ง ใจลึกขณาในมินอาโปราชย์ แรกลงมือชดศคู
 ปราการเวียงด้านทิศอีสาน อ้อมไปทักษิณก่อน แล้ววงไปรอบทง ๔ ด้านทำไปพร้อมกัน
 แรกตงกาดเชียงใหม่ในขณะเดียวกันนั้น แลการสร้างพระนครนั้น สืบเนื่องจกสำเร็จทุก
 ประการ เจ้าพระยาเมงรายให้มีการมโหรีศพสมโภชฉลองเมืองใหม่นั้นสามวันสามคืน
 แลให้เลี้ยงเสนาโยธา ซึ่งกระทำการพระนคร ด้วยมีจัดมังสาหารแลสุรายาน เป็นที่
 รื่นเริงแลพระราชทานรางวัลเสร็จแล้ว พระยาทงสามจึงพร้อมกันชานานนามเมืองว่า
 นพบุรีศรีนครพิงค์เชียงใหม่ ครั้นสำเร็จการทงปวงแล้ว พระยาจำเมือง พระยาร่วง
 ก็อำลาพระยาเมงรายกลับคืนไปบ้านเมืองแห่งตน ส่วนพระยาเมงรายก็เสด็จเข้ามา
 ครองราชสมบัติในพระนครนพบุรีศรีพิงค์ไชยเชียงใหม่นั้น

๕ พงษาวดารตอนเชียงใหม่เป็นเอกราช

ทนจกกล่าวด้วยพระยาเบ็ญเจ้าเมืองลำภูญ ซึ่งหนีไปอยู่กับพระยาเบ็ญผู้บุตร
 ยงเมืองเขลางคนครวน กษัตริย์ของสุโขทัยผู้ก่อกองทัพหลวงมาปราบ เพื่อจะกลับ
 ตีเมืองหริภุญไชยคืน พระยาเบ็ญแต่งคนเป็นอุปนิกรขิต ปลอมฝังระหัดอยู่ตั้งแต่ปี
 มะเมียมาตราวเท่าถึงปีวอกนานได้ ๑๔ ปี คนอุปนิกรขิตส่งข่าวสารมาถวายพระยาเบ็ญ
 ราช ว่าพระยาเบ็ญกับพระยาเบ็ญ จักยกมาตีเมืองหริภุญไชยกับเมืองกมกาม แล
 เมืองเชียงใหม่กำหนดในเดือนสี่เพ็ญ พระยาเบ็ญจกยกทัพลงมาเป็นทัพหน้า เมื่ออุปนิกรขิต
 มาแจ้งข่าวสารนั้นเป็นเดือนธันวาคมเจ้าพระยาเบ็ญราชวรางกูร จึงให้
 กงหลวงร้องข่าวประมุขพลทั้งหลาย พร้อมกันไต่จำนวนพลล้านกรว ๒๓๕๐๐๐ แล้วเจ้า
 พระยาเบ็ญราชวรางกูรให้บอกข่าวสารทงมอญไปยังพระราชาบุตร คือเจ้าขุนครามผู้ครองเมือง
 เชียงราย ให้แต่งชาวมารพลคนศึกทงปวงให้พร้อม แลให้แบ่งเป็น ๒ กอง ๆ หนึ่งให้
 มาตั้งทัพอยู่ที่ฝ่ายตะวันตกเฉียงใต้เชิงคอกยาค้า คอยต้อนรบทัพหน้าพระยาเบ็ญ อีกกอง
 หนึ่งให้มาทางตะวันออกแม่พังกี ส่งไปยังเวียงลำภูญ คอยรบตดสายหลังกองทัพพระ
 ยาเบ็ญ ฝ่ายเจ้าขุนครามได้ทราบ ก็ให้บัวห่มผู้พลโยธาทงปวง ได้กำลังคนศึก ๕๑๘๐๐
 คน กำลังเมืองชนทงปวงได้ ๒๐๔๐๐ คน สรรวมกันเข้าเป็นคน ๗๒๒๐๐ คน เจ้าขุน
 ครามให้แต่งทัพเป็น ๒ กอง ๆ หนึ่งให้เจ้าเมืองฝางถือพล ๕๐๐๐ ยกไปตั้งทัพอยู่ที่
 ตะวันออกเฉียงใต้เวียงกมกามทงเขกเวียงคอกยาค้า ส่วนตัวเจ้าขุนครามถือคน ๕๗๒๐๐ ยกไปทง
 ตะวันออกแม่พังกี ถึงประเทศทงหน เจ้าขุนครามให้ตั้งทัพอยู่ที่หน ยามกลางแกลง
 (คือยามเย็น) เจ้าขุนครามชนทงคอกยาค้า ตรวจดูพลทงสี่ทิศ เห็นพลเกลื่อนกลาดเต็ม
 ทงสี่ทิศดา คำล่าวว่าสุดเข่นมือ เหตุตงนฐานทงนจึงได้เชื่อว่า ตาบลเข่นมือมา
 ตอเทาปคน แล้วเจ้าขุนครามให้เลือกคตทหารพลอาสา ๑๐๐๐ เจ้าขุนครามทงช่วง
 พลายแก้วไชยมงคล มากับพล ๑๐๐๐ ถึงเมืองเชียงใหม่ เข้าเฝ้าพระยาราชนิศาต
 แดงการทได้จัดกองทัพพร้อมเสร็จตามรับสั่งนั้น แลทูลรับอาสาไปมอญขาศึก พระยา
 เบ็ญราชวรางกูรก็ให้โอรสทงสองคนแลหจกกลศึกทง ๆ แก่พระโอรสแล้วกล่าววาพ่อหากได้ค

แต่งพลชาวเชียงใหม่ ๑๖๐๐๐๐ จะไว้ให้รักษาเมืองทั้งสามเมืองละ ๕๐๐๐๐ ยังกอง ๑๐๐๐๐
 จะตั้งให้ขุดคูวงนางขบปีกกามาต่อเวียงเชียงใหม่ ถึงหวกาดเชียงใหม่เบงตวันตก
 ฝ่ายตะวันออกเอาแม่แพงคเป็นคู ให้รักษาเวียงทั้งสอง คือเวียงเชียงใหม่ เวียงกมกาม
 ส่วนตัวพอจะขวางแก้ตัวขอเพชวพณลงยกกลงทัพข้าง ๕๐๐ มา ๘๐๐๐ คนเดินเท้า
 ๑๐๐๐๐ ออกต่อสู้กองทัพพระยาโยธา พระยาเบ็กลองใต้ ส่วนเจ้าสุกรภพ อังจักร
 พลัดตตหลังชาติก้อยาให้รอดกลับไปได้ แม่น้ำศึกแตกฉานให้ตามตถงนครเขลางค์
 เจ้าขุนครามรบสังพระราชาขบคแล้ว ก็หลดากลับไปหาหมู่พลแห่งตนในเวลากลางคืน
 ครนรุ่งเช้าเจ้ากยกภพพลลงไปโดยลับถึงทางบันได กองคอยเหตุมาทูลเจ้าขุนคราม
 ว่า พระยาโยธาไม่ได้มา ๆ แต่พระยาเบ็กลูก มีรพลมากหลายนัก ทัพหน้าตั้งอยู่
 ตำบลเชียงทอง หมู่หลังยงหนนเนื่องกันมากนัก เจ้าขุนครามได้ทราบดังนั้น จึงจัด
 กองทัพเป็นกองล่อกองหนน คอยรับหน้าศึก ส่วนตจเจ้าขุนครามก็เอาข้างมารพลโย
 ธาไปสกัดตหลังชาติกได้แล้ว เจ้ากยกตามหลังชาติกเข้ามาเชียงทอง ในคืนวันนั้น
 พระยาเบ็กร่วมทัพเชียงเครื่อง รุ่งเช้ายกเข้ามาล้อมเวียงกมกาม เจ้าขุนครามก็เอาหมู่
 รพลตามมาในเวลากลางคืนถึงที่แห่งหนึ่ง ภายใตเวียงกมกาม เป็นเวลาเที่ยงคืนมิต
 นก ก็หยุดพักพลอยู่หนน ตำบลนั้นจึงได้ชื่อวาคงคนมาต่อเท้าบัน แล้วเจ้าขุนคราม
 ไขมาเร็วไปบอกแก่เจ้าเมืองฝาง ซึ่งให้ตั้งทัพอยู่ที่ค้อยคานน ให้ยกเข้าตีทัพพระยา
 เบ็กร ในเวลาครนรุ่งครนทพนาได้รบตตพนแล้ว ตูจกยกขนหาสุเจ้า ๆ เมืองฝางได้รบ
 สังคนนแล้ว ครนเวลาใกล้รุ่งก็ยกภพลงเข้าโจมตีทัพหน้าชาติกได้รบพุ่งกันเป็น สามารต
 ฝ่ายเจ้าขุนครามก็ยกขนตกระหนาบหลังพระยาเบ็กรตตคกขนาบ จึงแยกทัพเป็นสอง
 กองให้เสนาเด็กอยู่รบทัพหน้า ส่วนตนพระยาเบ็กรก็ยกกลับมาตอรับชาติกด้านหลัง
 มาทางตวันตกทัพภพเจ้าขุนครามอยู่ที่ตวันตคเฉียงใต้เวียงกมกาม เจ้าขุนคราม
 ก็แยกทัพออกเป็นสามกอง ให้ขุนเมืองเชียงของคุมทัพกองหนึ่งเป็นปีกขวา ให้ขุน
 เมืองเทิงคุมทัพกองหนึ่งเป็นปีกซ้ายตปีกกาโอบทัพชาติกขนไป ให้ขุนเมืองฝางตประกาศ
 ลงมา ส่วนเจ้าขุนครามถอพลศึกชาวเชียงใหม่ตขนไป กองทัพพระยาเบ็กรตคอยู่ใน

ตลอดมา พระยาเบิกซึ่งพลาญชอว่าปานพลแดนตตนามนาหลง ไส้ข้างท่งเขาชน
 ซางกบเจ้าขุนคราม ซางเจ้าขุนครามได้สาแหรกถูกคอข้างท่งพระยาเบิกเบนไป ความ
 ทายข้างท่งพระยาควมเฮวหอกสอดแทงถูกพระยาเบิกๆ ก็เกี่ยวข้างแล่นหนทตพระยา
 ทงสองชนซางกันนน ลวดเรียวกวาปานเนก บัตนเรียวกวาปานขวมงซุนซาง ฝ่ายกอง
 ทพระยาเบกมมาก ก็ช่วยกันบองกันเอาซางท่งพระยาเบิกไปได้ ชาวนครเขลางค์
 เสียวพลเป็นอนันมาก ทพซางฝ่ายเจ้าขุนครามตามไม่ทัน เหตุซางเขลางค์เอาซางฟง
 เขากันซางศักซางเชียงใหม่บ้วนอยู่ ภายหลังเจ้าขุนครามจึงได้รวมทัพเป็นกองใหญ่
 ยกติดตามไปทันพระยาเบกที่แม่ตานแขวงเมืองเขลางค์ ได้รบพุ่งกันเป็นสามาร
 รพลซางเขลางค์แตกชานคุ่มกันไม่ตค เจ้าขุนครามก็คุมเอาตัวพระยาเบิกได้ปลงพระ
 ชนม์เสียในทันน

ฝ่ายพระยาบายี่บ่าวชอว่าเสียวราชบุตร แล้วเห็นจะรักษาเมืองนครเขลางค์ไว้
 มิได้ ก็อพยพหนีออกจากเมืองนครเขลางค์ลงไปฟง พระยาพิศณุโลกยณเมืองสองแคว
 เจ้าขุนครามก็ได้อเมืองนครเขลางค์หกเดือนได้ไพร่พลถวน ๓ วันแล้วจึงไขมา ๕๐๐ ไปแจ้ง
 ขอรราชการอนตได้เมืองนครเขลางค์ แลพระยาบายี่บาทนไปเมืองพิศณุโลกยณ แต่พระ
 ราชบิดายังเมืองนครเชียงใหม่ แลจะขอรับอาสายกไปติดตามเอาตัวพระยาบายี่บาทน
 เมืองพิศณุโลกย

เจ้าพระยาเมงรายได้ทราบก็ทรงพระโสมนัส จึงใช้เสนาผู้ใหญ่ไปห้ามพระ
 ราชบุตรไว้มิให้ยกติดตามเอาตัวพระยาบายี่บาทนไปว่า ลูกกูได้พระยาเบกแลเมืองนคร
 เขลางค์แล้วด้วยอานภาพเป็นไชยชนะอันใหญ่อยู่แล้ว ให้แต่งขุนผู้มคองอยู่ร้งเมือง
 นครเขลางค์แล้วให้เลิกทัพกลับมามาเถิด เจ้าขุนครามได้รับสั่งพระราชบิดาทงนน จึง
 แต่งให้ขุนไชยเสนาอยู่ร้งเมืองนครเขลางค์ แลเจ้าขุนครามก็เลิกทัพกลับคืนนครพิงค์
 เชียงใหญ่ เจ้าพระยาเมงรายให้แต่งการสมโภชพระราชโอรสถวนเจ็ดวันเจ็ดคืน สถา
 ปนาให้เป็นเจ้าไชยสงคราม พระราชทานเครื่องอุปโภคบริโภคอย่างมหาอุปราช ให้
 ไปครองเมืองเชียงราย แลยกเมืองเชียงตวให้เป็นน้ำเทินจอกเมืองท่งสวนนายทัพ

นายกอง แลไพร่พลที่ใดทำการสงครามนั้น ก็พระราชทานบำเหน็จรางวัลโดยลำดับ
ตามสมควรแก่คุณานุรูปแลความชอบที่ใดกระทำนั้น

เจ้าไชยสงครามแลขุนเมืองทั้งหลาย ต่างทูลลาเจ้าพระยาเมงรายกลับคืน
ไปรักษาเมืองแห่งตน เจ้าไชยสงครามกลับไปถึงเมืองเจ้าเชียงรายแล้ว จึงแต่งขุน
ช่างทั้งหลายมาแผ้วถางเมืองเชียงดาว สร้างคูเมืองที่ประทับพร้อมด้วยโรงพลแลโรง
ช่าง โรงม้า ช่างเข่าช่างเกลาบริบูรณ์ทุกอัน ครั้นรุ่งปีกเสด็จมาประทับอยู่เมืองเชียง
ดาว ตั้งแต่เดือนห้าจนถึงเดือนแปด จึงกลับไปเมืองเชียงรายเสมอทุกปี ยามเมื่อเจ้า
มาพักอยู่ในเมืองเชียงดาวคราวใด ก็เสด็จไปเฝ้าพระราชบิดายังเมืองนครพิงค์เชียง
ใหม่ปีละครั้งทุกปี อยู่มาเจ้าพระยาไชยสงคราม บังเกิดบุตรชายสามองค์ ๆ ใหญ่มี
นามว่า ท้าวแสนภู เหตุเมื่อจะประสูตวันนั้น พระราชบิดานางผู้มารดาทรงครวญไป
บวงสรวงเทพารักษ์บนภตอยู่ในงานปีใหม่ นางผู้มารดาประสูตพระกุมารองค์นั้นบน
ภูเขานั่น บิดาจึงให้นามว่าเจ้าแสนภู ถัดมาองค์ที่สองทรงนามว่าพ่อท้าวฉานทวม
เพราะประสูตในวันทวม จึงขนานนามตามนมตรนนั้น องค์ที่สามทรงนามพ่อท้าวจวด
เหตุด้วยในวันประสูตวันนั้น ชาวเมืองนำเอาทองคำมาถวายเป็นอันมาก จึงขนานนาม
ตามนมตรนนั้น ครั้นกุมารทั้งสามเจริญวัยแล้ว เจ้าพระยาไชยสงครามผู้บิดา ก็สั่ง
มาเรียนความรู้ในสำนักพระยาเมงรายพระราชบิดา เจ้าพระยาเมงรายมีความกรุณา
แก่หลานทั้งสามยิ่งนัก

ทันจะกล่าวด้วยราชบุตรเจ้าพระยาเมงราย มีสามชายคือขุนเคืองราชบุตร
องค์ใหญ่ ซึ่งผิดอาญาบิดาให้ยิงเสียที่เมืองยี่งหน่ง ที่สองเจ้าขุนคราม อาสาพระ
ราชบิดาไปได้เมืองนครเขลางค์ ได้เป็นพระยาไชยสงครามครองเมืองเชียงราย ที่
สามเจ้าขุนเคือง พระราชบิดาให้ครองเมืองพร้าว อยู่มาเจ้าขุนเคืองกลับไปสู่หา
ภรรยาเจ้าพระยาไชยสงครามอันอยู่เมืองเชียงดาวนั้น เนื้อความทราบถึงเจ้าพระยา
ไชยสงคราม จึงคิดอันจะกุมเอาตัวเจ้าขุนเคือง ๆ รัตวงศ์ตั้งมั่นอยู่ในเมืองพร้าว ขณะ
นั้นเจ้าพระยาเมงรายมีชนมายุได้ ๗๓ ปี ทรงพระประชวรจึงย้ายสถานที่ไปอยู่เวียง

กุ่มกาม เจ้าขุนเครือออกจากเมืองพร้าวมาอยู่ปฏิบัติพระราชบิดาในเวียงกุ่มกาม เจ้าพระยาเมงรายให้หาเจ้าพระยาไชยสงครามฯ ยกมาถึงแจ้สกรูว่าท่านเครือผู้นี้มาอยู่กับพระราชบิดา เจ้าจึงยังทพอยู่ณะตำบลแจ้สกรูนั้น แล้วใช้คนสนิทมาเฝ้าพระราชบิดา กราบทูลประพุดเหตุอันเจ้าขุนเครือได้กระทำผิดแก่ตนนั้น ให้พระราชบิดาทราบ เจ้าพระยาเมงรายจึงว่าพวงว่า จะเอาเจ้าขุนเครือไว้ไกลกันกับเจ้าพระยาไชยสงครามสืบไปภายหน้าหาบุญไม่ ก็จะมีกรรมบราฆ่าพันกันเป็นทุกข์แก่ไพร่ไทยสืบไป ควรจะแยกเสียให้ห่างไกลกัน ท้าวเธอจึงให้เนรเทศเจ้าขุนเครือกับทงครอบครัววงศ์สูงชาวบริวาร ส่งไปไว้ยังเมืองกองไต ให้เงี้ยวชาวเมืองกองทงหลาย คือชาวเมืองเชียงทองแลเมืองลัวะไว้ เงี้ยวทงหลายจึงพร้อมกันสร้างเมือง ให้เจ้าขุนเครืออยู่ครองเป็นเจ้านายแก่เขา เมืองซึ่งเงี้ยวชาวกองไตสร้างให้เจ้าขุนเครืออนัน จึงปรากฏได้ชื่อว่าเมืองมายมาตราบเทาขันธ์ ครั้นเจ้าเมงรายเนรเทศเจ้าขุนเครือไปแล้ว จึงแต่งพระยาจำปาน กับหมื่นผ่องแก่นคุมช่างทงพลายมงคล ชอศกตเสมอใจ ออกไปรับเจ้าพระยาไชยสงคราม พระราชโอรสเข้ามามายังเวียงกุ่มกาม เจ้าพระยาไชยสงครามก็อยู่ปฏิบัติพระราชบิดาจนหายประชวรแล้ว เจ้าพระยาเมงรายกับพระราชโอรสก็กลับคืนมาอยู่นครพิงค์เชียงใหม่ แล้วเจ้าพระยาไชยสงครามก็กลับไปเมืองเชียงรายในปีกุนนั้น อยู่จำเนียรมาลศักราชได้ ๒๗๙ ปีมะเสงนพทศ เจ้าพระยาเมงรายมีชนมายุได้ ๘๐ ปี อยู่มาวันหนึ่งเสด็จไปประพาศตลาดกลางเมือง อสนีบาตตกต้องเจ้าพระยาเมงรายทรวงคตในท่ามกลางเมืองนั้น อยู่ในราชสมบัติได้ ๒๐ พรรษาเป็นลำดับที่ ๒๕ นับตั้งแต่ลวงจักราชระเป็นต้นมา เสนาพฤตมาตยทงหลายเชิญพระศพเข้าพระโกศสูง มาประดิษฐานไว้ในพระราชมณเฑียร แล้วพร้อมกันอันเชิญเจ้าพระยาไชยสงครามแต่เมืองเชียงรายส่งมาครองราชสมบัติในนครพิงค์เชียงใหม่ เจ้าพระยาไชยสงครามให้สร้างวิมานเมรุมาศขนาดใหญ่ กระทำฉาปนกิจพระศพเสร็จแล้วให้สร้างเจดีย์ไว้ณะที่อสนีบาตตกต้องพระราชบิดาทวงคตนั้น เจดีย์นั้นยังปรากฏอยู่จนทุกวันนี้ เจ้าพระยาไชยสงครามอยู่จัดการในเมืองนครพิงค์เชียงใหม่ได้ ๔

เดือน แล้วอภิเษกราชบุตรองค์ใหญ่ ผู้ชื่อนางแสนภู พระชนมายุได้ ๔๑ ปี ให้เป็นพระยาครองราชสมบัติในเมืองนครพิงค์เชียงใหม่ แทนพระยาเมงรายพระอัยกา อีราชในปีมะเมียสัมฤทธิ์ศกจุลศักราช ๒๘๐ เดือนเชษฐมาศเพ็ญเป็นลำดับที่ ๒๒ แห่งราช วงษ์ ถัดตนเจกตแต่งราชบุตรผู้กลาง คือพ่อท้าวนาทวมให้ไปครองเมืองฝาง ให้ราช บุตรผู้น้องน้อยคือพ่อท้าววงวไปครองเมืองเชียงทอง แล้วเจ้าพระยาไชยสงครามก็กลับไปอยู่เชียงรายตั้งเก่า ฝ่ายเจ้าแสนภูเสวยเมืองใหม่มาถึงปีมะแมได้ปีหนึ่ง ฝ่ายเจ้า ชุนเครือผู้ครองเมืองมาย รัชชูปพระราชบิดาสวรรคต แลเจ้าแสนภูได้ครองเมืองเชียง ใหม่ตั้งนินเจกขกวพลไทยใหญ่ชาวกองใต้ทั้งหลาย มายังเมืองนครพิงค์เชียงใหม่ อธิบายว่าจักมาค้ำนักพแล้วมาพักพลอยู่เพียงกุ่มกามให้ตั้งทัพอยู่ตำบลทุ่งเข้าสาร แล้ว ก็ยกเข้ามายังกาดเชียงใหม่ อธิบายมีบรรณาการของฝางไปถึงพระยาแสนภู ว่าอาว้แต่ง มาบูชาศพเจ้าพระยาเมงราย อธิบายสังกาแก่อาว้ อธิบายขัตติยประตเวียงแก่อาว้ ๆ จักไปถาม ชาวหลานกู ให้อยู่คุ้มสวัสดิ์ ว่าตั้งนินแล้วเจ้าชุนเครือก็แต่งเครื่องศกไปตั้งอยู่ประตู เชียงใหม่แลประตูสวนดอก จักคอยกุมเอาเจ้าแสนภูยามตลาดชม

ฝ่ายเจ้าแสนภูวิตถวงตารหว่า แมกจกรบอาว้ ๆ แพกจกรเป็นอนตรรายด้วย มือทหารหาสมควรไม้ เมือเป็นดงนักควรจกหลกเสียจากเมือง จึงจะไม่เป็นเวรานูเวร ต่อไป ว่าพงคนแลดู จึงอพยพครอบครัวหนีออกทางประตูหัวเวียง ไปถึงเชียงโตมใน เวลาเที่ยงคนแลดูก็ไปหาพ่อท้าวนาทวม ณ ชงยงเมืองฝาง พ่อท้าวนาทวมก็จัดส่งพต นถึงเมืองเชียงราย เจ้าแสนภูทูลแจ้งเหตุการณ์ทงปวงต่อเจ้าพระยาไชยสงครามผู้ บิดา ฝ่ายเจ้าชุนเครือ ครนเจ้าพระยาแสนภูหนีไปแล้ว ก็ชวนงเมืองเชียงใหม่ ในปีมะแม เอกศกจุลศักราช ๒๘๑ นน

ฝ่ายเจ้าพระยาไชยสงคราม เมื่อได้ทราบข่าวเจ้าชุนเครือผู้น้องมาแย่งชิง เมืองเชียงใหม่ตั้งนิน ก็บังเกิดวราษมานะพิโรธนัก จึงกลางค้ำคองหนาทว่า ชุนเครือหนี ได้กระทำผิดถึงสามประการ ๆ หนึ่งลอบกระห้ามจจาจวรตอกรรยาภ ประการที่สอง มาแย่งชิงลูกกเจ้าแสนภูกินเมืองเชียงใหม่ ประการที่สามแย่งชิงเมืองเชียง

ดาว อันเป็นเมืองรางวัลพอกุให้แก่ เหตุคนควรจะไปจัญเสียดังได้ ครนถงเคอนเจต
 ขนคานหงษ์พอก เจ้าพระยาไชยสงครามจึงแต่งพลศึกให้แก้ลูกตนพ้อท้าวผู้ครองเมือง
 ผ่าง ไหยกไปตีเมืองเชียงใหม่ พ้อท้าวนาทวมทูลรบอาสาพระราชบิดาแล้ว ก็ยก
 กองทัพมาถึงเมืองนครพิงค์เชียงใหม่ ในวันอังคารเดือนห้าแรมสิบสามค่ำเวลาใกล้รุ่ง
 ให้ตั้งทัพอยู่ตำบลทุ่งหนองแสนตอ แล้วแต่งกลศึกอันชื่อว่าราชปัญญา คือแต่งคนเฝ้า
 เครื่องศึกใส่ทาบเหมือนดังจกมาเข้าเวรวังเมือง ปลอมเข้ามาประจำอยู่ทุกประตูเมือง
 แล้วแต่งพลศึกยกเรียงรายกันเข้าไปตั้งจกล้อมเมือง ให้ชาวนครเป่งกังวลรุกรานา
 ครนถงยามตเจ้าพ้อท้าวนาทวมกับทหารรวมใจกลอบยกเข้าไปถึงประตูเมือง คนที่
 ปลอมรักษาประตูเปิดประตูป้อท้าวนาทวมเข้ามาเมืองได้ แล้วจึงให้ยิงปืนโหรงต
 ของกลดองนันทน พลเมืองทั้งหลายก็แตกตกันเป็นอลหม่านในคืนวันนั้น ฝ่ายขุน
 เครือเสฟสุวามานอนหลับอยู่ นายประตูแล่นเข้าไปร้องปลุกว่าเจ้าเมืองผ่างหลานแห่ง
 เจ้าเขามองได้ เอรพหลมาล้อมคุ้มวงไว้แล้ว เจ้าขุนเครือตนนอนได้ยินกตกใจลุกจาก
 ทนอน แล่นมาตกลองข่าวหาหมีรพลกไม่ใครมา ขณะนั้นพ้อท้าวนาทวมให้ประตูคุ้ม
 เขากุมเอาตวเจ้าขุนเครือได้ เขาไปชิงไว้มเมืองตานตวันตกเจียงไต ให้หมื่นเรืองอยู่
 คุมรักษาบานันน จึงได้ชื่อว่าขวงเชียงเรืองมาตอเขาตบคน เจ้าพ้อนาทวมตได้เมืองนคร
 พงศ์เชียงใหม่ จับได้ตวเจ้าขุนเครือแลฆ่าหมีงเขวอนมากับขุนเครือตายเป็นอันมาก
 จักการระงับพลเมืองวายตตตนแล้ว จึงส่งข่าวสาสนไปกราบทูลเจ้าไชยสงครามราช
 บิดา เจ้าไชยสงครามได้ทราบก็ทรงพระโสมนศยันดียงนัก จึงเสด็จรทพลาไปยัง
 เมืองนครเชียงใหม่ ให้ตั้งทัพปราบตวก็เสกเจ้าพ้อท้าวนาทวม พระชนม์ได้ ๓๐ ปี ให้
 เป็นพระยาครองเมืองนครพิงค์เชียงใหม่ ในปีจอจัตวาศกจุลศักราช ๖๘๔ เป็นลำดับที่ ๔
 ตั้งแต่เมงรวยามว แล้วเจ้าไชยสงครามก็กลับไปสถิตยล้าราษฎรอยู่ นครเชียงรายตามเดิม
 เจ้าพ้อท้าวนาทวมครองเมืองเชียงใหม่ได้ ๒ ปี ถึง ณ ปีชวดตศกศักราช
 ๖๘๖ พระราชบิดาทรงระแดงพระไทยว่าจะเปนขมด จึงปลงอาญาสิทธิให้พ้อท้าวว
 ผู้ของมาคุมเอาตวเจ้าพ้อท้าวนาทวมยังเมืองนครพิงค์เชียงใหม่ได้แล้ว ก็ส่งไปยังเมือง

เขมรรัฐคือเมืองเชียงตุง ชาวเขมรรัฐทั้งหลายกราชากเศกเจ้าพญาตานาทวมให้เปนพระ
 ยานในเขมรรัฐไซตตุงคะบรินน ฝ่ายเจ้าขุนเครื่องขงตองก๊กขงอยู่ ณ ตำบลทพคนไตนน
 ได้ ๕ ปีก็จตุไปสู่อปโลก เจ้าพระยาไชยสงครามเสด็จมาจากเชียงวราย กระทำการณา
 ปนกิจเจ้าขุนเครื่องผู้มองเร็วแล้ว จึงอภิเศกเจ้าแสนพราหุบุตรให้ครองเมืองนคร
 เชียงใหม่เป็นคำรบสอง ครั้นเสด็จการราชากเศกเจ้าแสนพแล้ว เจ้าพระยาไชยสงคราม
 ก็เสด็จกลับไปเมืองเชียงวราย สถิตย์สำราญอยู่ได้ ๒ ปี ถึง ๓๖ เดือนพศกศักราช
 ๒๘๘ ทรงพระประชวรทวงคต พระชนมายุได้ ๗๒ พรรษา ลาดบนนเจ้าพระยาแสนพ
 เวนราชสมบัติให้เจ้าคำฟูบุตรอยู่รักษาเมืองนครพงค์เชียงใหม่ แล้วเจ้าพระยาแสนพ
 ก็เสด็จไปเมืองเชียงวราย กระทำการณาปนกิจศพเจ้าพระยาไชยสงครามผู้บิดาเสด็จ
 แล้ว เจ้าก็อยู่ครองราชสมบัติในเมืองเชียงวรายสืบไป ฝ่ายเจ้าพญาตานาคำฟูได้เป็น
 เจ้าครองเมืองนครพงค์เชียงใหม่ พระชนมายุได้ ๒๖ พรรษา จุลศักราชได้ ๖๘๐ ปีมะ
 โรงสัมฤทธิศก

อยู่มีนานเท่าใด เจ้าพระยาแสนพผู้ขงเมืองเชียงวราย ดำริหระสร้าง
 พระนครใหม่ ให้แสงหาทไชยภม่อนจะสร้างพระนครนไนตทเมืองวอยเกา ริมนาแม่
 ของอนเป็นแควนแควนเมืองนาคะบุรี แต่โบราณเป็นที่ไชยภมต จึงให้สร้างพระนคร
 ใหม่ในทนน ให้ชคคุดเล็กอปราการพระนครสามด้าน แต่ด้านตวันออกเว้นไว้ เอนา
 แม่ของเป็นคุดแลเป็นปราการ ตั้งพิชกตปะบาตฝั่งหลักพระนคร ณ วันศุกรเดือนเจ็ด (คือ
 เดือนห้า) ขนสองคำปีมะโรงสัมฤทธิศก จุลศักราช ๖๘๐ ยามแตรคำไวลักษณะนาในราช
 คุด วงปราการด้านกลวง ๗๐๐ วา ด้านยาวไปตามแม่น้ำ ๑๕๐๐ วา มีประตู ๕ แห่ง
 คือ ประตูยางเทง ๑ ประตูหนองมุด ๑ ประตูเชียงแสน ๑ ประตูทามาน ๑ ประตูตุนขอ ๑
 แลตั้งขนอนเขตรเมืองทางใต้ตอแดนเชียงวราย ที่ตำบลแม่เต็มตวันตกเฉียงใต้ ตอแดน
 เมืองฝางทคดยกคุดสนักข หรือกวดสะโตกเรียก ทิศตวันตกถึงผาตาเหลว (คือเขลา)
 ตอแดนเมืองสาต ทิศตวันตกเฉียงเหนือ ถึงคดยข้างตอแดนเชียงตุง ทิศเหนือถึงเมือง

ภายสามท้าวต่อแดนเชียงตุง ทิศตะวันออกเฉียงเหนือถึงเมืองหลวงบ่อแหว่ต่อแดนฮ้อ
 ทิศตะวันออกถึงดอยเชียงชตอแดนเชียงของ แล้วให้ตั้งบ่อมค้ายรักษาด่านทางฝ่าย
 เหนือ ทิศตามลห้วยโป่ง ๑ ตามลห้วยผิง ๑ ทิศตะวันออกตามลห้วยยาง ๑ ทิศใต้ตามลห้วย
 ว่าง ๑ หาดหลวง ๑ ทางตอนมูล ๑ ท่าทราย ๑ แล้วให้จัดแคว้นแขวงเป็นพื้นนารวม ๓๒
 พันนา แลให้สร้างพระอารามเชียงมั่นเป็นปฐมอารามสำเร็จบริบูรณ์แล้ว เจ้าพระยา
 แส่นพุกยกจากเมืองเชียงวราย เสด็จมาครองราชสมบัติในพระนครใหม่ จึงมีนามปว
 ภูวนาเมืองเชียงแสนตามนามเจ้าพระยาแสนพุก แลเจ้าพระยาแสนพุกนไปสร้างวงอยู่
 ริมแม่น้ำของหัวดอนแทน เจ้าพระยาแสนพุกครองราชสมบัติในเมืองเชียงแสนสืบมาได้
 ๗ ปี ทรงพระประชวรสวรรคตชนมายุได้ ๖๐ พรรษา อำมาตย์ทั้งหลายจึงเชิญ
 เจ้าพระยาคำฟูมาครองราชสมบัติ เจ้าพระยาคำฟูกมอเบเวรเมืองนครพิงค์เชียงใหม่
 ให้พ่อท้าวผายราชบุตรอยู่ครองสนององค์ แลเจ้าพระยาคำฟูเสด็จไปยังเมือง
 เชียงแสน เชิญพระศพพระราชบิดาไปฝังไว้ยังเวียงเก่า เหนือสบกทที่ตำบลท่า
 กวดเปลือกให้ขุดคูมหใหญ่แลสร้างปราสาทกรมขุมนิน แลเชิญโกษฐพระศพลงบันจุ
 ในขุม พร้อมด้วยเครื่องราชูปโภคอันรจนาด้วยทองคำแลเงิน แลให้ขุนนางกับไพร่
 ประจักษ์รักษา ๕๐ ครว แลเจ้าพระยาคำฟูเสวยราชสมบัติอยู่ในเมืองเชียงแสนน
 สืบมา ลุคลศักราชได้ ๗๐๐ ปีชานสัมฤทธิ์ตก เจ้าพระยาคำฟูไปชักชวน พระยา
 กวเมืองน่านเข้าสมทบทัพกันไปรบเมืองพะเยา เจ้าพระยาคำฟูเข้าเมืองพะเยาได้ ๓
 ผู้คนข้างมาแลทรัพย์สินของเป็นอันมาก ก็นำไปแบ่งปันให้พระยากวานาน กองทัพ
 ขวานานจึงกลับตอรบกับพระยาคำฟู ๓ ก็ลาหนกลับมาเมืองเชียงแสน กองทัพน่าน
 ยกเลยไปปล้นเอาเมืองฝางได้ ฝ่ายเจ้าพระยาคำฟูยกกองทัพไปตอรบขวานานยัง
 เมืองฝาง กองทัพน่านพ่ายแพ้กลับไป เจ้าพระยาคำฟูก็กลับมายังเมืองเชียงแสน
 ครนอยู่มาอีก ๒ ปี ถึงปีมะโรงโทศกจุลศักราช ๗๐๒ พระยาคำฟูยกกองทัพไปตีเมือง
 แพะชาวแพะออกตอรบเป็นสามารบ เจ้าพระยาคำฟูก็เลิกทัพถอยคนมาทางเมืองนคร
 เขลางค์ แตนนมาเจ้าพระยาคำฟูมิได้ยกทัพไปรบเมืองได้อีก เจ้าพระยาคำฟูมิ

สหายคนหนึ่ง ของจหงอญียงเวียงเชียงคำเป็นเศรษฐีมรทพยศมบตมาก แต่รูปร่าง
 พ่างวราย เจ้าพระยาคำฟูเคยไปมาหาสู่รักใคร่กันอนสนท เรียกว่าเรือนเดียวกันแล
 ไตรวมนาสาบาลว่าไม่คิดรายต่อกัน อยู่มาจหงอญียงเจ้าพระยาคำฟูเสด็จไปเยี่ยมเยียน
 จหงอญียงเป็นสหายขงเวียงเชียงคำ จหงอญียงให้นางภรรยาตอกรบชำระเท่าแลปฏิบต
 แก่พระยา ๆ ไต่เห็นนางนมมครรูปลักษณะงาม ก็มพระไทยประตพท จึงลอบ
 กระทำมจณาจกรกับนางผู้ภรรยาของสหายนม ด้วยเหตุซงพระยาได้กระทำมตต่อคำ
 สาบาลดงนี้ อยู่มาได้ ๗ วันพระยาคำฟูลงไปอบนาตาเคียรเกล้าในแม่น้ำเชียงคำ
 มงอกใหญ่ตวหนงออกจากเงอมผามาซกเอาเจ้าพระยาคำฟูไป พระยาคำฟูถงกาล
 กรยาในแม่น้ำนน ครนถจน ๗ วันศพระยาคำฟูลอยชนมา คนทงหลายจึงได้รู้ว่า
 พระยาคำฟูสิ้นพระชนม์ชีพ อยู่ในราชสมบตได้ ๒๒ พรรษา ชนมาได้ ๔๗ พรรษา
 เสนาอำมาตยทงหลายเชิญพระศพกกลับมาเวียงเวียงเชียงแสน แลวไปอนเชิญเจ้าพ่อ
 ท้าวผายราชโอรส ซงครองนครพงคเชียงใหม่ เจ้าพ่อท้าวผายจึงให้ราชบตรตนซอ
 เจ้าพ่อท้าวตอกรบรักษาเมืองนครพงคเชียงใหม่ ส่วนตนเจ้าพ่อผายก็เสด็จไปเวียง
 เชียงแสน กระทำกกรรมาปนกิจศพเจ้าพระยาคำฟูเส็จแลวกเชิญอุธุมายงเมืองนคร
 พงคเชียงใหม่ สร้างพระเจดยบนจุไว้ถณะที่ใกล้ประตูสวนคอก แลให้สร้างอารามมนาม
 ปรางกว่าอารามกุกเชียงพระ ภายหลังเอาพระพทสสังคมาไว้ในอารามน จึงมนาม
 ปรางกว่าวัดพระสังคสบบมาจนทุกวนน ลำคบนนเสนาอำมาตยทงหลายพร้อมกันตงพช
 ราชภคเศกเจ้าพ่อท้าวผาย เมื่อชนมาได้ ๒๘ พรรษา เป็นพระยาในเมืองนครพงค
 เชียงใหม่ ในประะกาลสบตศกจุลศักราชได้ ๗๐๗ เมื่อท่านได้เสวยราชสมบตแลวจึงให้ไป
 อารานาพระมหาอภยจุพาเถรกับคษย์สิบริบยังเมืองทวิภญไชย มาอยู่อารามวัดกุก
 เชียงพระซงทรงสร้างไว้ณ เป็นเจ้าคณะใหญ่ในเมืองนครพงคเชียงใหม่ เจ้าพระยา
 ผายเจ้านครพงคเชียงใหม่องคน ทรงทศพธราชธรรมยนิคในบวรพทศาสนาซงนัก พระ
 พทศาสนาได้ตงมนแลเจริญในแฉนแฉวนนครพงคเชียงใหม่ ตงแต่เจ้านครพงคเชียง
 ใหม่องคนเป็นตนมา ท้าวเออมราชบุตร ๒ องค์ ผู้พชอท้าวกอณา เกิดแตนางจิตราเทวี

อันเป็นอัคราจารย์ถึง ผู้ครองเขียงของ เจ้าราชบุตรทรงนามหลายอย่าง เมื่อชนมายุ
 ได้เดือนหนึ่งเรียกจ้าวพ้อท้าวพนต ถิ่นนามาเรียกจ้าวพ้อท้าวเวสสุ ถิ่นนามาพ้อตอณา เหตุ
 จ้าวพระบิดาให้ถิ่นนามกนตอหนึ่ง ภายหลังจึงเรียกจวกอนา ราชบุตรองค์น้อยทรงนามพ้อ
 ท้าวมหาพรหม เมื่อทรงพระเจริญแล้ว พระราชบิดาให้ไปครองเมืองเขียงราย แต่เจ้า
 กอนาราชบุตรองค์ใหญ่ตั้งไว้ในที่อุปราช เจ้าพระยามาญเจ้านครพิงค์เชียงใหม่ ครอง
 ราชสมบัติได้ ๒๗ พรรษา ชนมายุได้ ๕๗ พรรษา ก็เสด็จดับชนธิตวณคต เสนาพฤกษา
 มาตยทงหลายจึงราชาภิเศกพ้อท้าวกอนาชนมายุได้ ๕๐ พรรษา ขึ้นเป็นเจ้านครพิงค์
 เขียงใหม่เมื่อจุลศักราช ๗๒๗ ปีมะแมนพศก พระยาเจ้าเขียงใหม่องค์นครพิงค์พิชราชธรรม
 มพระราชศรัทธาเลื่อมใสในบวรพุทธศาสนา สร้างวัดจ้าวอารามกุฎวิหารถาวรบำรุงพระ
 พุทธศาสนา มากนัก พระองค์ทรงชำนาญในคัมภีร์ศาสตร์นิธานอุปเทศ แลเพทางค
 ศาสตร์ ศิลปคุณเป็นต้นว่า ศาสตร์คุณช่างแลศาสตร์ต่าง ๆ ทรงพระปรีชาญาณเป็น
 อันมาก ทางพระยาต่างประเทศทั้งหลายยกย่อง ทรงน้อมบรรณาการยินดีถวายบ้อมชาติ
 กาลยามนเมืองพิงค์เขียงใหม่ชนบ้านสมบวรณด้วยแสนเสนาอำมาตย์แลสวหาญ แล
 ราชสมบัติชุ่มเย็นเป็นสุขสำราญบานใจแก่ไพร่ฟ้าข้าเมืองมากนัก

ในแผ่นดินพระเจ้านครพิงค์เขียงใหม่องค์นี้ ได้มีศาสนาลังกาจารย์ สืบต่อ
 มาแต่รามัญประเทศฐานยังนครพิงค์เขียงใหม่ มีพระมหาสมณะเถรผู้ ไปแต่พระนคร
 สุโขทัยเป็นต้น ด้วยในระหว่างเวลาดังแต่จุลศักราชได้ ๖๗๓ ปีเป็นต้นมา มีมหาเถร
 รามัญชาวเมืองมัตमानคร (คือเมาะตมะ) รูปหนึ่ง ได้ไปอุปสมบทมาแต่ลังกาสิงหพ
 แลมาตงศาสนาลังกาจารย์ในมัตमानคร พระเถรนั้นนามจ้าวอุทุมพรบุษยามหาสวามิ
 เจริญศีลาธิคุณปรากฏกิตติศัพท์มาดังในประเทศนี้ ครองน้อมภิกษุชาวเมืองสุโขทัย ๒ รูป
 ชื่ออะโนมัทสรูป ๑ ชื่อสมณะรูป ๑ ได้ไปเรียนพระไตรปิฎกยังพระนครศรีอยุธยา
 แล้วไปสำนักอยู่กับมหาเถรสังฆราชาบุษบัตตะในเมืองสุโขทัย ภิกษุทั้งสองรูปนั้นได้
 ทราบข่าวสารศีลาธิคุณแห่งอุทุมพรบุษยามหาสวามินั้น จึงพากันไปสู่สำนักพระมหาเถร
 นั้นยังรามัญประเทศ วัธอุปสมบทแปลงในสำนักพระเถรอุทุมพรมหาสวามิ แล้วอยู่

เรียนปริยตปฏิบัติศาสนาในสำนักนถน ๔ พรรษา แล้วจึงกลับมาอยู่เมืองสุโขทัย
 ได้ ๓๐ พรรษา จึงเอาอุปสัมปทาเปกชะ ๘ รูป ไปบวชในสำนักอุทุมพรบุษผา
 มหาสวามิภักดิ์ เพื่อจะนำมาตั้งคณะภิกษุสงฆ์ตั้งทางวังในเมืองสุโขทัย มหาสวามิ
 ภักดิ์ให้ใฝ่หายกตมาตแก่พระเถรทั้งสอง ให้นำศาสนาไปสู่สยามประเทศ ครั้น
 นั้นพระมหาอะโนมัทสมาตอยู่เมืองเฉลียง (คือเมืองตาก) พระมหาสุมนะเถรมา
 อยู่เมืองสุโขทัย กระทำวินัยกรรม เป็นต้นว่าอุปสมบทแล้วสมาสมมุติ ในเมืองท่ง
 สองนนทบุรี อยู่มาวันหนึ่งพระมหาสุมนะเถร นิมิตร์ฝันว่าเทพยดามาบอก
 พระบรมสารีริกธาตุแห่งองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า อันพระเจ้าศิริธรรมาโคกราชแจก
 มาบนจุฬาลงครเจดีย์ในเมืองบางจา ซึ่งบัดนี้เจดีย์ได้พังเสียแล้ว มีก้อนไม้เข้มนฐาน
 ตั้งรูปมานั่งเป็นสำคัญณที่นั้น พระบรมธาตุจะได้อุปประดิษฐานอยู่เมืองเชียงใหม่ด้วย
 เหตุนี้มิตร์น ครั้นวันรุ่งขึ้นพระมหาสุมนะเถร จึงไปถวายพระพรตอพระยาศิริธรรมราช
 ผู้ครองเมืองสุโขทัย แล้วพระมหาสุมนะเถรก็ไปสู่เมืองสุโขทัยโดย แจ้งข่าวศิริธาตุ
 พระพุทธเจ้าตั้งเทพยดามาให้นิมิตร์นแก่พระยาภุชงค์ผู้ครองเมืองสุโขทัย พระยา
 ภุชงค์ก็ปัดปราโมทย์ จัดให้กำลังอันจะให้แล้วหัดกรรมแก่มหาสุมนะเถร ๆ ก็พา
 พวกกำลังไปสู่สถานทีเจดีย์ร้างขึงเมืองบางจาท่านั้น ให้ปลุกปั้นสูงกระทำสักการะ
 บูชาพุทธคุณ ขอความปาฏิหารย์แห่งพระบรมธาตุ ครั้นเวลากลางคืนมหาสุมนะชน
 บนเรือนกระทำอาวธนาพระบรมธาตุแล้ว เล็งแลไปโดยรอบ ก็ได้เห็นรัศมีพระบรม
 ธาตุกระทำปาฏิหารย์โชตินาการขณะตกออกเข้มนั้น จึงให้เข้มนั้นไปปักไว้เป็นสำคัญ
 รุ่งขึ้นจึงให้ขุดลงณที่นั้น ก็พบอัฐแลศิลา ครั้นขุดลงไปอีกก็ได้โกษฐพระบรมธาตุ
 เท้าลมะกอก ได้พระบรมธาตุองค์หนึ่งทรงสถิตฐานเท่าเมล็ดถั่วหม่มวรรณตั้งสถิตของ
 อูไว้ กระทำไสถสรราชระธาตุนั้นแล้ว ก็นำมายังเมืองสุโขทัย พระยาภุชงค์
 กระทำสักการะบูชาเป็นอันมาก แล้วมหาสุมนะเถรก็เชิญเสด็จพระบรมธาตุไปยังเมือง
 สุโขทัย ตั้งแต่งตอพระยาศิริธรรมราช ๆ ไม่ปลงพระไทยเชือถือ เหตุด้วยพระบรมธาตุ
 มิได้กระทำอธิติปาฏิหารย์อันใดให้ปรากฏ จึงพระยาศิริธรรมราชก็อนุญาติให้พระ

สมเด็จพระบรมราชาธิบดีนั้นไปรักษาไว้ พระบรมราชาจึงได้ตกอยู่กับพระสมณะเถร
 ครั้นอยู่มาพระยาภิเษกนา พระเจ้านครพิงค์เชียงใหม่ได้ทราบข่าวสารสัปตปิ่นนาคอิศร
 แห่งพระเถรรามัญผู้มีนามว่าอุทุมพรบุบผามหาสวามินัน เสด็จตั้งราชบุรุษไปขอ
 อาราธนา ให้แต่ศิษย์ ๓๐ รูป มีอาณันทเถรเป็นต้นมา พระเจ้าเชียงใหม่ให้พระเถร
 รามัญทั้ง ๓๐ นั้น ดำนบกอยู่ณวัดโลก แลอาราธนาให้กระทำจรรย์กรรมเป็นต้นว่าอุป-
 สมบท แลสมาสมมุติ ฝ่ายพระเถรรามัญทั้ง ๓๐ นั้น ก็ถวายพระพรว่าพระอุทุมพร
 บุบผามหาสวามิ ได้อนุญาตให้มหาสมณะเถรชาวเมืองสุโขทัย นำพระศาสนามาประ-
 ทิษฐานในประเทศนี้แล้ว แต่พระเถรรามัญทั้ง ๓๐ นั้น หาได้รับอนุญาตไม่ เพราะฉนั้น
 ขอมหाराชเจ้าจงให้อาราธนามหาสมณะเถรเจ้ามาเป็นประธาน อาตมทั้งหลายจึงจะ
 กระทำจรรย์กรรมพร้อมด้วยพระมหาสมณะเถรตนนั้น ครั้นพระเจ้านครพิงค์เชียง
 ใหม่ จึงตั้งให้หมื่นเงินทองกับปะชาวยศปะชาวดายเป็นทูต เชิญพระราชาสน
 ไปขออาราธนามหาสมณะเถร ต่อเจ้าพระยาศรีธรรมราชเจ้าพระนครสุโขทัย พระ
 ยาศรีธรรมราชก็อนุญาตให้มหาสมณะเถรไปสืบเสาะหาพระศาสนาในนครพิงค์เชียงใหม่ มหา
 สมณะเถรจึงให้พระอนันท์เถร ผู้เป็นศิษย์รับภาระครองอาวาสวัดบ้านแก้วกรุงสุโขทัย
 แทนตัว แลจ้มนมหาสมณะเถรก็พากันมาระกตปลงตามเถรผู้หลานไปยังเมืองนครพิงค์เชียง
 ใหม่ ท้าวภิเษกนาเจ้านครพิงค์เชียงใหม่เสด็จออกมาต้อนรับ ถึงตำบลแสนเข็ขอ
 เชียงเรืออาราธนามาสำนักร้อยวัดพระอิน ทิศตะวันออกเมืองลำภูญไชยแล้ว อาราธนา
 ให้ทำจรรย์กรรมอุปสมบทบวชกุลบุตร มหาสมณะเถรกับพระเถรรามัญ ๓๐ จึงบวช
 กุมารกตปลงตามเถรในทสึมาแม่น้ำแม่ระมิงค์ใกล้วัดจันทพานเป็นปฐม แล้วยวช
 กุลบุตรชาวเมืองหริภุญไชย แลเชียงใหม่สืบไปได้โดยลำดับ พระเจ้านครพิงค์
 เชียงใหม่ทรงพระปราโมทย์เลื่อมใสในศีลปฏิบัติแห่งพระเถรนั้น จึงอุษยาก็ยกให้
 เป็นพระมหาสวามิ ชื่อว่าสมณะบรรตนมมหาสวามิ พระมหาสมณะนั้น จึงถวาย
 พระบรมสารีริกธาตุอันขุดได้จากเมืองบางจันน์ ต่อพระเจ้านครพิงค์เชียงใหม่ พระ
 บรมสารีริกธาตุกระทำพิธีปาฏิหาริย์ต่าง ๆ แลเสด็จมาเป็น ๒ องค์ด้วยกัน เจ้าท้าว

ก็นำเจ้าพระนครเชียงใหม่ จึงให้สร้างพระอารามณะป่าไม้พยอมให้นามว่า วัด
 บุปผารามสวนดอกไม้หลวง อารามนาพระมหาสุมนะเถรมาอยู่อารามนั้น ตั้งแต่
 มหาสุมนะเถรมาจากกรุงสุโขทัย แดมาสำนักน้อยวัดพระยืนเมืองลำภูญไต่ ๒๓
 พรรษา จึงได้มาอยู่ครองวัดบุปผารามในเมืองนครพิงค์เชียงใหม่ แล้วพระเจ้านคร
 พิงค์เชียงใหม่ ให้สร้างพระเจดีย์บนจุพระบรมธาตุองค์หนึ่งไว้ในวัดบุปผารามนั้น
 ส่วนพระบรมธาตุองค์เดิม ซึ่งพระมหาสุมนะเถรนำมานั้น เมื่จะแสวงหาท่อน
 สมควรจะสร้างพระเจดีย์ จึงเชิญพระบรมธาตุขึ้นสถิตย์เหนือพระคชาธารอธิฐานเสวย
 ช่างพระที่นั่งปลอยไป ช่างทรงพระบรมธาตุนั้น ก็ออกทางประตูหัวเวียงขึ้นสู่จอม
 ดอยสุลุจะบรรพต (คือดอยสุเทพ) แล้วกหยุดอยู่ณะที่นั้น พระเจ้าเชียงใหม่
 กับพระมหาสุมนะเถร จึงพร้อมกันสร้างเจดีย์บนจุพระบรมธาตุไว้ณะจอมเขาที่นั้น
 ในปีชวดอัฐศกจุลศักราช ๗๔๗ วิสาขะมาศเพ็ญวันพุธ พระจันทร์เสวยฤกษ์ ๑๖ คือ
 พระเจดีย์ธาตุสุเทพ อันปรากฏอยู่ณะจอมเขาที่เมืองนครพิงค์เชียงใหม่สืบมาจนทุก
 ฉวัน เจ้าท้าวภอนาพระเจ้านครพิงค์เชียงใหม่ มีพระราชบุตรกับนางยะสุนทรธา
 ราชเทวีอันเป็นนาคทาหัววงวเถิงเจ้าเมืองเชียงของตนหนึ่ง เมื่อนั้นประสูตพระราชกุมารนั้น
 ท้าวพระยาต่างประเทศนำเครื่องราชบรรณาการมาถวายเป็นอันมาก จึงเอานมมิตร
 นนชานานามพระราชกุมารว่าเจ้าพ่อท้าวแสนเมืองมา เจ้าพระยาภอนาเจ้านครพิงค์
 เชียงใหม่ เสด็จไปสร้างวงอยู่บนอกเวียงฝ่ายเหนือที่ใกล้วัดพราหมณ์ พระองค์อยู่ใน
 ราชสมบัติได้ ๒๑ พรรษา ชนมายไต่ ๒๑ พรรษา ก็เสด็จทวงศด ลำดับนั้น จึงเจ้า
 ท้าวมหาพรหมอนุชาผู้ครองเมืองเชียงวราย ก็ยกพลโยธามาเพื่อจะแย่งราชสมบัติเจ้า
 แสนเมืองมาผู้หลาน มาตั้งทัพอยู่ที่ตำบลหนองซ ซึ่งภายหลังเรียกว่าหนองพระซ
 แล้วใช้ให้ม้าบอกแก่อรรคมหาเสนาในเมืองนครพิงค์เชียงใหม่ ผู้ชอว่าแสนผานอง
 ว่าจะขอเข้าไปสังศกการศพระเชษฐาธิราช ฝ่ายมหาเสนาแสนผานองแจ้งเหตุ จึง
 ตอบไปว่าจักแต่งไปต้อนรับให้สมควรแก่เกียรติยศ แล้วแสนผานองก็จัดพลกำลังหมน
 หนึ่ง แต่งรักษาพระนครไว้แล้ว ๆ แต่งพลอกองหนึ่งออกตั้งทัพไซให้ระเบ็งฆองกลอง

ไทร้องเอ็กเกร็กโกลาห้อย ฝ่ายเจ้าท้าวมหาพรหมแจ้งว่าชาวเชียงใหม่ไม่เป็นใจจะ
 ตอรับตนนั้น ก็ถอยทัพลงไปที่คันทิ กวาดเอาชาวเวียงกุมกามได้แต่ผู้หญิงกับสิ่งของ
 แล้วยกไปทางอายช้าง ไปตั้งอยู่ริมนาขาน ฝ่ายแสนผานองค์ให้หมื่นโลกนคร คุม
 พลหมันฉพนอยู่รักษาเมือง ตัวขุนแสนผานองค์ ๗๐๐๐ ยกไปตามตพท้าวมหาพรหม
 ไปทันกันในเวลาเที่ยงคืน เข้าโจมตีกองทัพท้าวมหาพรหมแตกพ่ายได้ครอบครัวทรัพย์
 สิ่งของคน ไปพึ่งพระบรมไตรจักรยงกรุงศรีอยุธยา (คือพระบรมไตรโลกนาถเจ้า)
 ฝ่ายแสนผานองค์เลิกทัพคืนเข้าเมืองนครพิงค์เชียงใหม่ จึงประชุมเสนาอำมาตย์ทั้ง
 หลายพร้อมกันปรึกษากันว่าท้าวมหาพรหมแตกพ่ายไปเมืองใด ครั้นตรายคงจะนำกองทัพ
 กรุงศรีอยุธยา ขนมาตีเมืองเราอีกเป็นแน่นอน จะจัดการศพเจ้าท้าวท้าวท้าวไม่ทัน
 เหตุฉนั้นจึงได้พร้อมกันเจาะพังกำแพงเมืองด่านวัดพราหมณ์ เชิญโกษาสุตพเจ้าท้าวท้าว
 นานาเข้าไว้ในเวียง แล้วแต่งการบ้องกันพระนครโดยกวดขัน แล้วให้หมื่นโลกนครยก
 ไปรักษาเมืองนครเขลางค์ไว้ ฝ่ายเจ้าท้าวมหาพรหมหนีไปพึ่งกรุงพระนครศรีอยุธยา
 ได้ ๒ เดือนกับ ๑๕ วัน ก็นำกองทัพไทยยกขึ้นมาทางเมืองนครเขลางค์ หมื่นโลกนครก็
 ยกทัพข้างออกตอรับณะที่ใกล้วัดเชียงชุม ได้สู้รบกับกองทัพไทยเป็นสามารต แล้ว
 กองทัพไทยก็ถอยมาตั้งเมืองพิงค์ แสนผานองค์ยกทัพออกตอรับ ครั้นนางเมือง
 ศิวราชมารดาเจ้าแสนเมืองมา แต่งพระองค์แปลงเป็นชายทรงช้างอายน้อย เป็นจอม
 พลออกชนทางซาศก กองทัพไทยก็ถอยไปทางเมืองลี้ ครั้นว้ายการศึกแล้วจึงได้
 แต่งการฉาปนกิจศพเจ้าท้าวท้าวแล้วราชภักเศกเจ้าแสนเมืองมาราชบุตร ขนมา
 ได้ ๑๕ พรรษาชนเสวยราชสมบัติเป็นพระมหाराชเจ้านครพิงค์เชียงใหม่ในปีชวดโทศก
 จุลศักราช ๗๖๒ เดือนแปดเพ็ญวันพุธ ฝ่ายเจ้าท้าวมหาพรหมไปอยู่เมืองใดไม่นานเท่า
 ไต ก็กลับคืนมาแลได้พระสติหังคมาคด้วยในคราวนั้น เจ้าแสนเมืองมาเจ้านครพิงค์เชียง
 ใหม่มิได้อโหสิ จึงส่งพระเจ้าอาให้ไปครองเมืองเชียงรายคงเก่า ครั้นอยู่มาเจ้า
 เมืองลี้โขทัยแต่งทูตมาเฝ้าเจ้าแสนเมืองมาว่ามิได้ใจกับพระเจ้ากรุงศรีอยุธยา จะขอ
 มาพึ่งสมภารพระมหाराชเจ้านครพิงค์เชียงใหม่ ขอกองทัพไปช่วยบ้องกันเมือง เจ้า

แสนเมืองมาจึงยกพลโยธาไปตั้งทัพอยู่ที่ใกล้เมืองสุโขทัย เจ้าเมืองสุโขทัยกลัวใจ
 แขงเมืองไม่ออกหา แลลอบยกพลออกปล้นทัพเจ้าแสนเมืองมาในเวลาเที่ยงคืน กอง
 ทัพเจ้าแสนเมืองมากแตกกระจัดกระจายพลัดพรายคุ่มกันไม่ติด ทัพเจ้าแสนเมืองมา
 กบขาสองซออ้ายออยยู่หนึ่ง ซอยระฆาตหนึ่งผลัดเปลี่ยนกันแบกเจ้าแสนเมืองมา พา
 หนีชาติกไปทางทัพสลิกตราบเจ้าถึงเมืองนครพิงค์เชียงใหม่ เจ้าแสนเมืองมาจึงป็น
 บ้าเหนงาทางสองนินให้ป็นชนชางชายชวา ตั้งบ้านอยู่ใต้เชิงโสมพากทางเบง
 ดจนออก เขาทั้งสองนินจึงสร้างรูปข้างเผือก ๒ ตัวไว้ชายชวาทางเข้าออก เหตุ
 ฉนั้นจึงป็นจารตโบราณสร้างรูปขางมาต่อเทาบคน และประตูเมืองดานนงใต้ซอ
 ภาประตูขางเผือกมาตราบเทาบคน ถัดนั้นเจ้าแสนเมืองมาทรงบำเพ็ญพระราชกุศล
 ให้หลอสร้างพระพุทธรูปพระพุทธรูปของคหนึ่ง ไว้ยังวัดกาดโถมไฉนาป็นกัลป์นา
 สงฆ์สำหรับพระอาราม แลบำเพ็ญทานบริจาคป็นอนมาก ลาดบ่นนงมพอกา
 ชาวเชียงใหม่หนึ่ง ไปค้าเมืองกุกามกัลป์มาสำนักแรมทางอยู่ในร่มไม้โคโรตน
 หนึ่ง ครนเวลาเที่ยงคืนรุกชเทวดามาตัวแดงตนให้ปรากฏแก่พอกาหม่นนแลวกลาว
 วาตนคอปะยากอนาเมตยงป็นพระยาในเมืองเชียงใหม่ โหมด้วยคศาสดร คือ
 ป็นหมอขางจับขางมากนง จุดแลวจะไปสู่เทวโลกยมิได้ตองมาป็นรุกชเทวดายู่ใน
 ไม้โคโรตนน จึงบอกแกลคกเจ้าแสนเมืองมา ให้สร้างเจดยงทามกลางเจียงให้
 สูงพอกอยู่ใกล้ ๒๐๐๐ วาแลเห็นได้ แลวจึงหยาดนาถคศสวนบุญให้แกก ๆ จึงจะไปบัง
 เกิดในเทวโลกยได้ พอกาหม่นนงมาแจ้งเหตุกวรรณตอทาวชนนำคความกราบทูลพระ
 เจ้าแสนเมืองมาทรงทราบ จึงให้หลอพระพุทธรูปของคองคหนึ่ง พระพุทธรูปเงินสูงค
 หนึ่ง บ่นจุราถพระเจดย แลวให้กษพระเจดยทามกลางเจียงยงมทนสำเร็จ พอกา
 แสนเมืองมาทรงพระประชวรท้วงคต พระชนมายุได้ ๓๗ พรรษา อยู่ในราชสมบัติได้
 ๒๕ พรรษา

29/08/2565

เจ้าแสนเมืองมามีราชบุตรสองคต่างมารดาคน ราชบุตรองคใหญ่ทรงนาม

ท้าวยกมุกาม เหตุด้วยประสูติทเวียงกมุกามออกองค์หนึ่งชื่อสามฝั่งแกนเหตุด้วยราช
 บุตรองค์หนึ่ง เมื่อพระมารดาทรงครรภ์ได้ ๓ เดือน เจ้าแสนเมืองมาพาไปประพาศต่าง ๆ
 ถึงสิบสองวันนาล่วงเวลาได้ ๗ เดือนมาถงพนนาฝั่งแกน พอพระมารดาทรงครรภ์ครบ
 หกสาศก็ประสูติพระกุมารมวณะทนน จึงได้ขนานนามว่าเจ้าสามฝั่งแกน ประสูติในปี
 มะเสงเอกศกจุลศักราช ๗๕๓ ส่วนราชบุตรองค์หนึ่งชื่อเจ้าพ้อท้าวยกมุกามน น ครนเจริญ
 โดยพระชนมายุได้ ๑๕ พรรษา พระราชบิดาให้ไปครองเมืองเชียงราย แต่เจ้าสามฝั่ง
 แกนพระชนมายุได้ ๑๓ พรรษา ได้รับราชสมบัติราชภักเศกเป็นพระมหाराชเจ้านคร
 พงคเชียงใหม่สืบสนององค์พระราชบิดา ในปีมะเสงตรศกจุลศักราช ๗๓๖ เดือนแปด
 (คือเดือนหก) เพ็ญวันพุธ พระองค์จึงสถาปนาพระราชมารดาไว้ในพระมหาเทวม
 นามกว่าติโลกจุลราชเทวี แล้วให้สร้างพระอารามณะตำบลฝั่งแกน ที่พระราช
 สมภพนั้น สำเร็จบริบูรณ์แล้วขนานนามว่าวัดพง ส่วนพระมหาเทวีพระราชมารดาตั้ง
 ภูมอยู่ตำบลสวนแลภายในนอกเวียง เสด็จไปตุงการก่อพระเจดีย์ขงเจ้าแสนเมืองมาสร้าง
 คางโง่นทุกถัน และให้เจ้ากำแพงเวียงทำประตูเข้าออก จึงปรากฏว่าประตูสวนแล
 สืบมาจนเทาททุกถัน ครนเจดีย์นั้นสำเร็จแล้วได้ชื่อเจดีย์กหลวง พระเจดีย์ของคณเมือ
 สืบมาถึงแผ่นดินพระเจ้าดลกราชให้หม่นดาพราศคปฏิสงขรณ เหาสีลาแลงมาก่อเสริม
 ฐานกว้าง ๒๗ วา สูง ๔๑ วา สำเร็จบริบูรณ์ในถัน ๕ แรม ๑๐ ค่ำเดือน ๑ ปกฤษ์สม
 ฤทธิศกจุลราช ๗๐๐ จึงได้ชื่อว่าเจดีย์กหลวงสืบตอมานทุกถัน

ฝ่ายเจ้าพ้อท้าวยกมุกามขงครองเมืองเชียงรายน ครนทราบวาเจ้าสามฝั่ง
 แกนอนุชา ได้รับราชภักเศกเป็นพระมหाराชเจ้านครพงคเชียงใหม่สืบสนองพระราชบิดาตั้ง
 นน จึงยกภรรยาเชียงรายมา จะขงราชสมบัติเมืองนครพงคเชียงใหม่ ชาวพระ
 นครออกตอสูบองกนเมืองเป็นสามารถเขาตเอามาได้ ก็พาหนไปพงพระยาไสลไทย
 ยิงเมืองสุโขทัยไทย พระยาไสลไทยกตั้งกองทัพยกมาขง คาชเจ้าพ้อท้าวยกมุกาม
 ตเมืองนครพงคเชียงใหม่ กองทัพสุโขทัยยกมาทางเมืองพะเยาเขาตเมืองพะเยากอน
 จึงให้ตงหอเรือกตตามลหนองเตาส่ง ๓๒ วา ฝ่ายเมืองพะเยาจึงไปรตเอาทองมุงหลังคา

29/08/2565

วัดมหาพลมหาหล่อลำภู (ปืนใหญ่) เล่มหนึ่งใหญ่ & กำหนดสามล้านทอง บวงสรวง
 พลด้วยกระบือเผือกคชหนึ่งกระบือแดงงไปทำลายหอเรือก ทฬไทยพระยาไสเห็นร้าย
 จึงให้ท้าวยกุมกาม นำทัพลาดชนไปทางบ้านแจพรานไปเมืองเชียงราย พกบัวรุ่งเรียง
 ไพรพลพหอยอดโรยแลวกยกกลงมาทางเมืองฝางถึงเมืองพงคเชียงใหม่ ในวันเสาร์ก
 ึ่งทัพอยู่ตำบลหนองหลวง ไซคนถือหนังสือเข้ามาเจรจาความเมืองว่าถ้าไม่ไหว
 กุมกาม เป็นเจ้านครพงคเชียงใหม่พระยาไสลก็จะให้พลโยธาเข้าตีเอาเมืองนครพงค
 เชียงใหม่ให้จงได้ ท้าวขุนเสนาในเมืองนครพงคเชียงใหม่ตอบไปว่า ท้าวยกุมกามไม่
 สมควรจะได้เป็นเจ้าเมืองนครพงคเชียงใหม่ เหตุว่าหาสติปัญญาแลบุญญาธิสมภารมิ
 ได้ เพราะเหตุฉนั้นการที่จะรบกันด้วยกำลังพลโยธาไพร่พลก็คงจะล้มตายลงโดยมาก
 ด้วยกันทั้งสองฝ่าย หาประโยชน์มิได้ถ้าจะใคร่รู้ฝีมือเพลงอาวุธกันก็ขอให้เลือกสรร
 ทหารที่มีฝีมือฝ่ายละคนให้สู้กันตัวต่อตัว ถ้าฝ่ายใดแพ้แลชนะ กองทัพฝ่ายนั้นก็เป็น
 แพ้เป็นชนะด้วย พระยาไสลก็เห็นชอบด้วย จึงเลือกสรรคนไทยผู้หนึ่งงามฝีมือว่า
 คาบสองมือหาผู้เสมอมิได้ ฝ่ายชาวเชียงใหม่เลือกได้หาญยอดใจเพชรชำนาญดาบเขน
 ึ่งสองฝ่ายจึงไปตั้งสนามรบเพลงดาบกันที่ตำบลเชียงขวาง ครั้นคนทั้งสองเข้าสัปดาห์
 สู้กัน ฝ่ายหาญยอดใจเพชรได้ฟันถูกนิ้วแม่เท้าทหารไทยผู้นั้น ฝ่ายไทยก็แพ้แก่ชาว
 เชียงใหม่

ขณะนั้นยังมีชาวเชียงใหม่ผู้หนึ่งชื่อเพตยศ รวบรวมคนหนุ่มฉกรรจ์ตั้งแต่
 อายุ ๑๖ ปีขึ้นไปเสมอ ๓๐ ปีได้ ๒๐๐ คน ขึ้นไปสู้ม้วยยั้งดอยฮุดจุมบรรพตดูชาวทัพ
 ไทยออกลาดหาญาชาง ได้ทักออกหลวงพันได้ศึกระมา ถวายเจ้าพระยาสามฝั่ง
 แกนทกวน เจ้าสามฝั่งแگانตรัสชมว่าเขาหลาน เป็นเด็กชายน้อยยังมีใจสามภักดี
 กล้าหาญองปาน จึงตั้งให้เป็นหัวคอกสหมุ จึงมตาแห่งพระยาเด็กชายสืบแต่นั้นมา
 จนทกวน น้อยได้ ๑๖ วันพระยาไสลก็คอยทัพไปตั้งอยู่ดอยเจดลิน แล้วขึ้นไปส่งนำ
 คำเคียรยงดอยผาลาดหลวง แลวกเล็กทัพกลับไปขามานาแม่ระมิงคหีบกางไปทาง
 ตวันออก แต่งกองคุ้มไว้รักษาเป็นสามกองณะที่ใกล้หนองแห่งหนึ่ง ฝ่ายเจ้าพระยา

สามฝั่งแกนเจ้านครพิงค์เชียงใหม่ จึงแต่งให้หมื่นนมขาม ๑ หมื่นสามหมาก ๑ หมื่น
 เขม ๑ หมื่นเชอ ๑ ถู้อผลไปตามตตตทายพลพระยาไสลือ ไปจวบกองทัพไทยที่แต่ง
 รั้งไว้ จึงได้ตกเข้าในหล้อมสู้รบกันเป็นสามารต พันกันเป็นบันเป็นทอนตายกลาดอยู่ที่
 โกลหนองนน เหตุคนนหนองนนจึงปรากฏเรียกว่าหนองแสนทอน ภายหลังกลายเป็น
 หนองแสนทอนชอนสืบมาจนบัดนี้

พระยาไสลือยกไปแรมที่พทหนองไม่ไปทางเหนือ ขามนำแม่พงค์ไปมาพัก
 ตอนตก ไปด้วยนาวมโดยลำคบบมวราคิงเมืองเชียงวราย พักเคียงครพลถวน ๗ วัน
 หนงพระยาไสลือเลยเบงตไชยกุมเชียงวราย เห็นด้วยข้างกุ่มเป็นตงรูปหมู ด้วยถ้ำ
 เป็นตงรูปปาง จึงตรวสวเมธงนผู้ โดยยู่หาคความเจริญมได้ แลวพระยาไสลือก็กวาด
 ครวอพยพชาวเชียงวรายกับทาวยกุ่มกามพาไปเมืองสุโขไทยพระยาไสลือให้พ่อทาวยกุ่ม
 กามไปครองเมืองชวค

ฝ่ายเจ้าสามฝั่งแกนพระเจ้าเชียงใหม่ เอนนิมตรทพระยาไสลือไปตั้งอยู่เชิง
 ตอยเจดลิน แลวชนไปตวงเกษณะตอยมาลาดหลวง มีใจครนครามชาวเชียงใหม่
 เล็กทพคลับไปนน จึงให้สุาปนาทนนเป็นเวียงไดนามว่าเวียงเจดลินโดยเหตุนี้

เจ้าพระยาสามฝั่งแกนได้เสวยราชสมบัติในปีมะโรง ถึงปีมะเสง คิก
 พระยาไสลือมาตนคร ครนพระยาไสลือเล็กทพคลับไปแล้ว พระยาช่อลุ่มฟ้า
 (เมืองหนองแสนคือฮุนหน้า) ใช้ให้มาทวงเข้าสองหมื่นคาน (คือสองหมื่นทาบ) เจ้า
 พระยาสามฝั่งแกนตอบว่าสวเขาชงเคยส่งเกาพนคาน หากได้เล็กละเสยแล้ว ตงแต่
 ครงเจ้าพระยาอีกนมา เสนาช่อก็กลับไปทลพระยาช่อเจ้าลุ่มฟ้าเกาพมาน พระยา
 ช่อจึงให้เจ้าฝ่ายฟ้าเมธงเส ถู้อผลคกเป็นอนนมากยกมาตตเมืองเชียงแสน เจ้าพระยา
 สามฝั่งแกนจึงแต่งให้เจ้าแสนคำเรองชอว่าเจ้าแสนไชยปราบสัตว์ ถู้อผลชาวเชียงใหม่
 แปดหมื่นไปรักษาเมืองเชียงแสน ฝ่ายเจ้าเมืองเชียงแสนก็ตรพลชาวเชียงแสน แล
 ชาวเมืองฝางเชียงวรายเชียงชอง เมืองพะเยา รวมพลสองแสนสองหมื่นแต่งรักษา
 เมืองเชียงแสนทงภายนอกภายในโดยมคค แลวแต่งสนามรบเหนือเมืองเชียงแสน

แห่งหนึ่ง ยาว ๕๐๐๐ วา กว้าง ๑๗๐๐ วา ในเวลากลางคืนต่างกันไปชุมนุมหลายแห่ง
 สถานที่ปิดปากชุมกรูไปไม่เกลียดคนกลับปากชุม ให้เสมอเหมือนพื้นดินธรรมดา ใ้
 ระยะห่างกันวาละชุม ๆ กว้าง ๑ วา ลึก ๑ วาทุกชุม แล้วทำทางด้านเหนือด้าน
 ตะวันตกด้านตะวันออกกว้าง ๑๐๐ วา เขาแต่งกลศึกคนนแฉ้วจึงให้ทัพเมืองเชียงราย
 เมืองฝางเป็นบักขวา ทัพเมืองเชียงของเมืองเทิงเป็นบักซ้าย ทัพเมืองเชียงใหม่เมือง
 พระเขมาเป็นองค์ แฉ้วแต่งหม่อมมาหารอยออกยวทพช้อ งามนนิยามแตรโกลเทียงช้อกยอ
 พลศึกเขามา ฝ่ายกองทัพชาวลานนาแยกปีกกายอพยพลศึกเขาดอรับตามทางโดยแผน
 ที่ ๆ แต่งไว้ แฉ้วซึ่งองกลองโห่ร้องเป็นโกลาหล เมื่อกองทัพทั้งสองฝ่าย ได้รบติดพันกัน
 แฉ้ว ฝ่ายชาวลานนาแฉ้วจึงล่าถอยลงมาตามทางที่แต่งขุมไว้นั้น ช้อกยอพลไล่ตลุยมา
 ถึงขุมที่แต่งไว้นักตกขุมลงไปเป็นอันมาก กองทัพชาวลานนาลับล้อมรบฆ่าฟันช้อ
 ตายในขุมเป็นอันมาก ช้อยู่มาอีกสามวันกองทัพช้อยกหนุนมาอีกเขาปล้นเวียงเชียงแสน
 ชาวลานนาแต่งกองอาสาออกทลวงพันต้อยุทธกันถึงตลุมบอน ฝ่ายพลช้อมเกราะเหล็ก
 เกราะหนังหาใคร่เป็นอันตรายไม่ ชาวเมืองจึงให้ชวกกวัดทวายให้รอน แฉ้วตักทวาย
 ไปให้เขาหลบชวยเกราะนรอนใหม่ ช้อยังได้พ่ายแพ้เลิกทัพกลับคืนไป ถัดนั้นอยู่มา
 ได้ ๓ ปี ถึงประกาศปิดศึกศักราช ๗๒๗ กองทัพช้อยกมาตีตเมืองเชียงแสนออกหลาย
 ทัพหลายกอง มรพลมากนัก ครึ่งนั้นจึงมหาเถรศรีวังโธ บวชอยู่วัดดอนแทนเมือง
 เชียงแสน เป็นผู้รอบรู้ ศิลปศาสตรแลมสติปัญญาสามารถ เจ้าพระยาสามฝั่งแกน
 อารธนาให้ไปอยู่อารามกู่หลวง เป็นหัวหน้าจัดการพิพัตกรรมต่าง ๆ บังเกิดพยุ
 แลฝนใหญ่อุสนิบาดตกลลงในกองทัพช้อ ตองนายทัพแลรพลตายหลายคน ทัพช้อก็เลิก
 ถอยไปตั้งอยู่เมืองยอง เจ้าพระยาสามฝั่งแกนจึงปูนบำเหน็จสุาปนาพระมหาศรีวังโธ
 ขึ้นเป็นราชาครูยกแคว้นดอนแทนให้เป็นกัลปนา แฉ้วจึงให้หมื่นเมืองพร้าวอยู่รุงเมือง
 เชียงแสน ฝ่ายทัพช้อไปตั้งอยู่เมืองยองสืบสองพันนา อารวเชียงรุ่งเมืองแรมนานได้
 ๓ ปี ไพร่พลเมืองแตกต่อนอยู่ป่าอยู่เถื่อน ไม่เป็นบ้านไม่เป็นเมือง เจ้าพระยาสามฝั่ง
 แกนจึงแต่งให้เจ้าขุนแสนลูกพระยาวังพร้าว เป็นแม่ทัพถือพลขึ้นไปยุทธกรรมช้อยัง

เมืองของ สี่ทงหลายกพายหนีไป เจ้าขุนแสนตามตบสี่ตงที่สุดแดนสี่ตงบันนา
 แลวกกลับมาตงทพอยเมืองของ ไทตงเจียงนะตำบลดอนดาวบศอยุ่ทิศตะวันออกเมือง
 ของ เรียกว่าเจียงเชียงใหม่ ครึ่งนพระยาแสนพาเมืองฮาวเชียงรุ่ง แลเมืองแรม
 เมืองเขมรรัฐ ก็มากระทำสัตย์ปฏิญาณเป็นไมตรีกับเจ้าขุนแสน แลจึงปักปันแดน
 เชียงรุ่งกับเชียงแสนตอกัน ตงแต่นาโหนดาลงมาภายใต้เป็นแดนเมืองของ แลเมือง
 ของเป็นเมืองขึ้นเชียงใหม่แต่นั้นมา เจ้าขุนแสนจึงตงเจ้าเมืองของไทเป็นพระยาอนุร
 เป็นประธานแก่พลเมืองทงหลายอยู่อุปถากมหาชาติเจ้าตามประเจณแต่เช่นพระยาอโศก
 ตงไว้ แลเมืองอนนเป็นเมืองอุปถากมหาชาติมาแต่โบราณ พลเมืองทงหลายหากเป็น
 ชาวพระชาติทงสนเหตุฉนั้นจึงไม่ต้องเสียส่วยไรอันใด นอกจากเครื่องราชบรรณาการ
 ปลดครั้ง เจ้าขุนแสนจัดการเมืองของสำเร็จแลวกพาเอาขเลยข้อแลข้างพ้อมทอกพ้อม
 ตวาม ลงมาถวายเจ้าพระยาสามฝั่งแกน ยังเมืองนครพิงค์เชียงใหม่ พระเจ้าเชียงใหม่
 ทรงพระโสมนศยงนิก จึงสุาปนาเจ้าขุนแสนให้เป็นเจ้าพระยาศรีสุวรรณคำดำนนาไชย
 สงครามครองเมืองไชยบุรีเชียงแสน เป็นใหญ่แก่ล้านนาเชียงแสนทงมวณุมอาณาเขต
 ฝ่ายใต้ตงแต่นาตกแม่ของ ฝ่ายตวนตกตงวิมานาแม่คง ฝ่ายเหนือตงนาโหนดา ฝ่าย
 ตวนออกถึงดอยหลวงเชียงซ เป็นอาณาเขตมณฑลเมืองเชียงแสนส่วนทง

ส่วนเจ้าพระยาสามฝั่งแกนพระเจ้าเชียงใหม่ มีราชบุตร ๓๐ คน ต่างพระ
 มารดาคน มีนามตามลำดับองค์ใหญ่ขอทวอวย แลทวอวย ทวอสาม ทวอใส ทวอจ
 ทวอถก ทวอเจ็ด ทวอแปด ทวอเก้า ทวอสิบ รวม ๓๐ องค์ แต่ราชบุตรองค์ใหญ่
 ทรงนามทวอายนน เมื่อนชุนมาได้ ๗ พรรษา พระราชบิดาตงไว้ในทอปราชญ์จะรับ
 ราชสมบัติสืบต่อราชวงษ ให้ตงวงอัยห์ไกลเวียงเจ็ดลิน อยู่ได้ ๒ ปีชนมาได้ ๘ ปี
 กสนพระชนม์ แต่ทวอจผู้ฉวนห่านน พระบิดาให้กินพินนาเชียงเร็ว เรียกว่าเจ้า
 เชียงล้าน 29/08/2565 ทวอถกผู้ฉวนทกบิดาให้ครองเมืองพร้าว ให้แดนชาวพร้าววงหนหารอ
 นนา ทวอเจ็ดให้ครองเมืองเชียงราย ทวอสิบผู้ฉวนนอຍให้ครองเมืองฝาง เรียกว่าเจ้า
 ทวอชอย ส่วนราชบุตรอีก ๕ องค์ชื่อทวอสาม ทวอใส ทวอแปด ทวอเก้า หมน

หากไปตามกรรม ส่วนท้าวลกผู้ ถ้วนทนน เกิดในปีฉลูศักราช ๗๗๑ เมื่อได้ครอง
เมืองพร้าววังหิน อยู่มีนานเท่าใดกระทำความผิดพระราชบิดาทรงพระพิโรธ จึง
เนียรเทศไปไว้เมืองขอมใต้

ยังมีอำมาตย์หนึ่งชื่อนามสามเด็ดยอย คิดอ่านจะเอาราชสมบัติให้แก่เจ้า
ท้าวลก จึงลอบไปรับเจ้าท้าวลกจากเมืองขอมใต้มาตั้งสนใจในเวียงเชียงใหม่ ขณะ
นั้นเจ้าสามฝั่งแกนพระเจ้านครเชียงใหม่ไปประทับอยู่เวียงเจ็ดลิน เจ้าท้าวภมรินทร์สาม
เด็ดยอยเตรียมการพร้อมแล้ว เวลาเที่ยงคนก็ลอบไปเผาเวียงเจ็ดลินไหมขึ้น เจ้าสาม
ฝั่งแกนทรงมาทรงแดนเข้ามาเมืองเชียงใหม่เจ้าท้าวลกก็ให้กุมพระราชบิดาไว้ รุ่งเช้า
จึงให้หมันต้าวเจ้าสงสะ เขามาประชุมพร้อมกันในราชมณเฑียร เจ้าพระยาสามฝั่ง
แกนประกาศมอบเวรราชสมบัติแลเหตุลงมาให้แก่ท้าวลกราชบุตร เป็นเจ้านครเชียงใหม่
ตามความประสงค์เสร็จแล้ว เจ้าท้าวลกก็ส่งพระราชบิดาไปไว้เมืองสาต เสนา
อำมาตย์ทั้งหลายก็ตั้งการราชาภิเศกเจ้าท้าวลก ขึ้นเป็นพระมหाराชเจ้าพระนครพิงค์
เชียงใหม่ ในปีจอจัตวาศักราชได้ ๘๐๔ เดือนแปด (คือหก) เพ็ญวันศุกร์
ถวายพระนามว่าพระมหาศรีสุธรรมดีโลกราช เมื่อได้เถลิงราชสมบัติพระชนมายุได้ ๓๔
พรรษา เจ้าจึงปูนบำเหน็จให้หมันสามเด็ดยอยเป็นเจ้ากินพื้นนาขาน ชื่อเจ้าแสนขาน
อยู่มาได้ ๑ เดือนกับ ๑๕ วันแสนขานคิดการจะเป็นขบถพระยาดีโลกราช จึงให้หาหมัน
โลกนครผู้ฮ้าวซึ่งครองเมืองนครเขลางค์ให้ไปจับตัวแสนขานได้ พระยาดีโลกราชคิดถึง
อุปการคุณของแสนขานจึงไม่ช้า ให้เอาไปไว้ที่ตาดบดเหมืองแก้วแล้ว ตั้งให้เป็นหมัน
ทวนกินพื้นนาทวนตงบ้านอยู่ตำบลหนองหล่ม ภายหลังจึงให้ไปครองเมืองเชียงแสน
แล้วเจ้าพระยาดีโลกราชอัญเชิญหมันโลกนครให้มาอยู่เวียงเชียงใหม่ หมันโลกนคร
ขออาญาสิทธิ ๔ ประการ คือ (๑) คนหอกคนเคือง (ทหาร) คนโตละนาที่ราชการ
หนีหมู่เข้ามาแอบแฝงข้างนาข้างใน จักขอพ้นเสียเป็นตรา (๒) คดี ถ้อยความใด ๆ
อันถึงเมือง (คือมขมนตริ) พิพากษาเด็ดขาดแล้ว กลับมาให้เจ้าเห็นอหิวาภิแล้ว
ข้าจักขอพ้นผู้พ้นเสีย (๓) เหตุการเยื้องโตมิขนขอให้ผู้ฆ่าได้จัดการก่อน (๔) ด้วย

สาอากรทรงปวงขอให้ไว้แก่เจ้าแคว้น เจ้าพระยาตโกลรราชก็รับอนุญาตให้แก่มั่นโลกนคร ๆ จึงให้หมื่นหาญแตรของผู้บุตรอยู่ครองเมืองนครเขลางค์ ส่วนตัวเจ้าหมื่นโลกนครก็มาอยู่ปฏิบัติราชการยังนครพิงค์เชียงใหม่ จนชอวามันโลกสามล้าน

ฝ่ายเจ้าท้าวช้อยผู้ครองเมืองฝาง รู้ข่าวว่าเจ้าท้าวลกเป็นขบถแย่งราชสมบัติบิดา แลเอาพระบิดาไปไว้เมืองสาด เจ้าท้าวช้อยจึงให้ไปรับพระบิดามาไว้ในเวียงเชียงฝาง แลตั้งมั่นแขงเมืองอยู่ เจ้าพระยาตโกลรราชให้หมื่นหาญแตรของถือพลหมื่นหนึ่งยกไปตีเมืองฝาง ชาวฝางออกโจมตีทัพหมื่นหาญแตรของแตกพ่ายหนีมา เจ้าพระยาตโกลรราชจึงให้หมื่นโลกสามล้าน (คือหมื่นโลกนคร) ถือพลสี่หมื่นเศษยกไปตีเมืองฝาง ครึ่งหลังทัพเชียงใหม่เข้าปล้นเอาเมืองฝางได้ ๆ ตัวเจ้าพระยาสามฝั่งแกน ส่งมาเมืองนครพิงค์เชียงใหม่ แต่เจ้าท้าวช้อยหนีไปเมืองเทิง หมื่นโลกสามล้านแต่งทัพตามทันที่เมืองเทิง เจ้าท้าวช้อยสู้รบเป็นสามารถจนสิ้นพระชนม์ในที่รบ ฝ่ายหมื่นเทิงสามชานานเจ้าเมืองเทิง ลอบมีศอกอกษรเป็นการลับแต่งคนไปกรุงพระนครศรีอยุธยา ขอพระบรมเดชาเนกาพพระเจ้ากรุงศรีอยุธยาเป็นทพวง ครึ่งนั้นสมเด็จพระบรมราชาธิราชพระเจ้าแผ่นดินกรุงเทพมหานครศรีอยุธยา ได้ทรงทราบข่าวคุณเชิญอนันในมหารัฐประเทศคังนิน จึงเสด็จยกทัพหลวงขึ้นไปตั้งอยู่เมืองเชียงทองที่หน้าถึงสพดิน (ตรงกับในพระราชพงษาวดารเล่มหนึ่งหน้า ๒๕ มีว่าศักราช ๙๐๕ ปีจอจัตวาศึกแต่งทัพไปเอาเมืองศรีสพดิน ครึ่งนั้นเสด็จหนุนทัพขึ้นไปตั้งทัพหลวงอยู่ตำบลบ้านโตน)

ฝ่ายเจ้าหมื่นโลกสามล้านเลิกทัพกลับจากเมืองฝาง มาถึงเมืองนครพิงค์เชียงใหม่ยามแตรค่ำ เจ้าพระยาตโกลรราชพระเจ้าเชียงใหม่ได้ทราบข่าวของทัพกรุงพระนครศรีอยุธยายกไปตีตักพระไทย จึงให้หาหมื่นโลกสามล้านเข้าไปปลุกษาว่าเราใต้เป็นพระยาขันใหม่ บ้านเมืองยังไม่เรียบร้อยมีศึกมาตีพระนครตงนจะทำประการใดดี หมื่นโลกสามล้านกราบทูลว่าขอเจ้าเหนือหัวยวาร์อนพระไทย ข้าก้อสาขายกกองทัพไปตีอรวบกองทัพไทยมิให้ท่นเข้ามาถึงเมืองได้ เบื้องว่าเจ้าเหนือหัวใต้เป็น

พระยาชนใหม่ ผู้ใดจกรกจากขงบางยังไม่รู้ที่ ขอให้รักษาพระองค์อยู่แต่ในเวียง
 แลแต่งการบ้องกันสัตว์ภายในไว้จรงมน แลขอให้พระราชทานบำเหน็จรางวัลแก่
 ผู้ไปราชการทัพเมืองฝ่างครงน จะได้มีนาใจกตขงชน เจ้าพระยาตีโลกราชรับคำ
 หมั้นโลกสามล้าน แลจกให้ประสาทรางวัลแก่นายทัพนายกอง แลไพร่พลชงกลับจาก
 ทัพเมืองฝ่างตามสมควรแก่ความชอบแลหมีนโลกสามล้าน กยกกองทัพออกจากเมือง
 นครพิงค์เชียงใหม่ไปตั้งทัพไชยตำบลท่ากว ยามนนเจ้าพระยาตีโลกราชให้หาหมั้นเทง
 สามชานนลงมาถึงเมืองเชียงใหม่ จึงส่งให้ไปเซากองทัพหมั้นโลกสามล้าน ครนหมั้น
 เทงสามชานน ไปถึงหมั้นโลกสามล้านก็ให้คุมตัวหมั้นเทงสามชานนไว้พิจารณาได้
 ความเปนสัตย์ว่าหมั้นเทงสามชานนเปนเหตุชกศกกรงศรอยทชยาชนมา จึงให้หาหมั้น
 เทงสามชานนเสียดศกเสียบแพยวกลอยนาไป แลหมีนโลกสามล้านกยกกองทัพไป
 ตั้งอยู่เมืองลาหูน พรอมด้วยทัพหวเมืองหากอง คอทัพหมั้นมอกลของเมืองพราวกองหนง
 ทัพหมั้นคอมเมืองเชียงรายกองหนง ทัพหมั้นคาศยาตเมืองเชียงแสนกองหนง ทัพหมั้น
 แก้วคอหมั้นหาญแตรทองเมืองนครเขลางคกกองหนง ทัพหมั้นยหลอเมืองฝ่างกองหนง
 ศรทงหาทัพเป็นคนสับหมั้น คนชนนมีคนชาวเชียงของสามคนพี่น้องรบอาสาเข้าปลอสม
 พลทัพไทย แลเมืองกองทัพทงสองฝ่ายตั้งประชิดกันอยู่นน ชานนทงสามคนจึงทาบ
 ัญชาข้างปลอสมเข้าไปอยู่ในกองทัพไทยได้ ครนเวลาคาคกสังคชานนทงสามนนเห็นนาย
 ช่างนอนหลับอยู่ จึงลอบเข้าไปชักดาบของนายช่างได้คนละเล่ม ก็ฟันนายช่างนนตาย
 แลวตปลอกข้าง ฟันทางช่าง ๆ กรองตนชนทงกองทัพ ฝ่ายหมั้นโลกสามล้านได้ชน
 ดงนน กยกพลตีปลนกองทัพไทยในเวลาเที่ยงคิน ทัพไทยก็แตกพ่ายไปทางทาบันไต
 จนรุ่งสว่างจึงพกวพลอยู่ทนน กองทัพเมืองเชียงใหม่ไล่ตตามถึงเชิงเขาป่ากอหมั้นมอก
 ลองเมืองพะเยาวิชางเมงครุชเขาชนชางพระยาเสด็จ คอว่าพระยาถ้าแพงเพชร ยัง
 ยอดเขาป่ากอ ชางเมงครุชงาทกถึงไพร่ปาก พระยาสองแควให้เอาช่างเขารวมลอม
 จับชางเมงครุชกับหมั้นมอกลองได้กฆาหมั้นมอกลองเสีย แลวกองทัพไทยก็เลิกถอย

กลับไป ฝ่ายหมื่นโลกสามล้านเล็กทพกลับมาเมืองนครพิงค์เชียงใหม่พระยาติโลกราช
ให้ขุนบำเหน็จชานอ้าย ผู้อาสาปลอมพลันให้เป็นหมื่นชาเลยปรากฏชื่อว่าหมื่น
หางช้าง

แต่นั้นล่วงมาได้ปีหนึ่งถึงปีกุน พระยาแก่นท้าวผู้ครองเมืองน่าน แต่งอูบาย
ให้มาทูลเจ้าพระยาติโลกราชว่า สึกแถว (ญวน) จัดมาตกเมืองน่าน ชอกกองทัพ
เมืองเชียงใหม่ไปช่วยวงรักษาเมืองน่าน เจ้าพระยาติโลกราชไม่ระแวงพระไทย จึงให้
หมื่นแกงพร้าวถอล ๕๐๐๐๐ เป็นทัพหลวง กับทัพหัวเมือง คือหมื่นเชิงตางาม ๑ หมื่น
ยล ๑ หมื่นออย ๑ หมื่นแจพรวน ๑ หมื่นนางกาจ ๑ รวมทัพหัวเมืองมพล ๒๓๐๐๐
ยกไปเมืองน่านตั้งทัพอยู่ฝั่งน่านานฟากตะวันออกกมโตมศึกแถวยกมา พระยาแก่นท้าว
เจ้าเมืองน่านกระทำกลอุบายต่าง ๆ เจ้าพระยาติโลกราชได้ทราบข่าว เจ้าเมืองน่านหลอกลวง
ตั้งนกกทรงพระพิโรธ จึงยกกองทัพหลวงไปตีเมืองน่านในปีกุนเดือนยชนสืบตามคำ
ครันได้เมืองน่านแล้ว เจ้าพระยาติโลกราชจึงแต่งกองทัพให้พระมหาเทวี ผู้มารดา ยก
ไปตีเมืองแพร่เข้าล้อมเวียงเมืองแพร่ไว้ ฝ่ายท้าวแม่คนผู้ครองเมืองแพร่ ก็กรักษามัน
อยู่ในเมืองไม่ออกรบ กองทัพเชียงใหม่จะเข้าหักเอากมได้ นายทัพนายกองทั้งหลาย
จึงคิดกันทำปืนบู่เจียงเข้าไปในเมือง นัดแรกกระสุนปืนตองตันตาลใหญ่ในเมืองหัก
เพียงตอ นัดที่สองถูกกลางตันตาลหักโค่นลง ท้าวแม่คนเจ้าเมืองแพร่ตกใจกลัว ก็
ออกอ้อนนอมต่อพระมหาเทวี ๆ ก็ให้ท้าวแม่คนครองเมืองแพร่ตั้งเก่าสวณเจ้าพระยา
ติโลกราชยกไปรบเมืองน่าน ตั้งแต่ปีกุนมาจนถึงปีมะโรง ๕ ปีจึงได้เมือง พระยาแก่น
ท้าวเจ้าเมืองน่านหนีไปพึ่งพระเจ้ากรุงศรีอยุธยา พระยาติโลกราชจึงตั้งท้าวผาแสน
น้องพระยาแก่นท้าวให้ครองเมืองน่านแทนพระยาแก่นท้าว แล้วก็เลิกทัพกลับทางเมือง
แพร่ ตราบเท่าถึงเมืองนครพิงค์เชียงใหม่ ฝ่ายข้างเมืองน่านนั้น ครนกองทัพเชียงใหม่
เล็กมาแล้ว ^{๒๙,๑๐๘,๒๕๕} ชาวเมืองชวา คือ (หลวงพระบาง) ยกทัพมาตีเมืองน่าน ตั้งทัพ
อยู่ตำบลทุ่งส้มป่อย พระยาติโลกราชทรงทราบ จึงให้หมื่นเงินผู้ครองเมืองพร้าวยก
ไปช่วยเมืองน่านตอรบชาวเมืองชวา ได้สู้รบกันเป็นสามารถยังไม่แพ้ชนะกัน หมื่น

เงินบอกขอราชการมายังเมืองเชียงใหม่ พระเจ้าเชียงใหม่จึงแต่งตั้งพยกหนุ่นไปออก
กองหน่ง จึงได้ตีทัพชาวชวาแตกหนีไป

อยู่มาถึงบมะแม พระยายุทธเจียงผู้ครองเมืองสองแควมาอ่อนน้อมยอม
เป็นเมืองขึ้นต่อพระเจ้าเชียงใหม่ (เนื้อความตอนนีตรงกับความในพระราชพงษาวดาร
หน้า ๒๕ ซึ่งมาควรนบนพระยาเชลียงคิดขบถพาดครวถึงไปแต่มหाराช) แต่ใน
บมะแมเดือนหาชนสิบสามค่ำ พระยาดิลกราชเจ้าพระนครพังก์เชียงใหม่ เสด็จยก
ทัพหลวงไปเมืองสองแควเพื่อจะบ้องกันเอาเมืองฝ่ายเหนือแห่งกรุง พระนครศรีอยุธยา
จึงเสด็จไปตั้งทัพอยู่ที่ยง แต่เมืองฝางมรพลทัพหลวง ๕๐๐๐๐ ทัพหัวเมืองหม่นหน่ง
แล้วยกไปตั้งอยู่ข้างแม่กวังในเมืองสองแควยสิบวัน แล้วยกไปตีปากกยม (คือปาก
พังก์เคยวัน) ครั้นได้ปากกยมมาแล้วจึงให้หม่นหน่าญนคร ยกไปตีเมืองเชลียงไปถึง
ตำบลนารัมเพลาค่า มมหาเถรมาบอกเหตุว่าตนไม่ควรยงควรรอนชาวเชลียงเข้ามา
มากนักจกมากกระทำร้าย หม่นยชาตตอบว่าเจ้าก้อย่าร้อนใจ ดูข้าหากหลายนักก็เป็นไว้
กพากนยงทัพอยู่ณที่นั้น ครั้นเพลาคึ่งคนชาวเชลียงออกมาปล้นทัพหม่นนคร เสีย
ชาวนครไปมากนัก หม่นนครหกหนมาหาหม่นกตณเชียง ทัพไทยไล่ติดตามมาพอ
เวลารุ่งสว่าง เห็นฉัตรมาชาวอยู่ในหมู่ทัพหม่นกตณเชียง ไทยสำคัญว่าเป็นทัพพระ—
มหाराชเจ้าเชียงใหม่ ก็ตั้งยงทัพอยู่มีอาจเขาด หม่นกตณเชียงใช้ให้ไปทูลพระเจ้า
เชียงใหม่ฯ จึงให้หม่นชาค่าแห่งกบหม่นพรานคงเอาทัพมา ๓๐๐๐ พลถือนำไม้ปืนยาว
ยกไประดมยง กองทัพไทยล้มตายเป็นอนันต์มากก็พ่ายหนีไปขณะนั้นพอมชาวศึกถานข้าง
ยกมา เจ้าพระยาดิลกราชก็ให้กวาดครว้ชาวสองแควกับทัพพระยายุทธเจียง พาเล็ก
ทัพกลับไปเมืองนครพังก์เชียงใหม่ จึงให้พระยายุทธเจียงกินพินนาพุดา แล้วให้ไป
กินเมืองพะยา พระยาสองแควยกยศเจ้าพระยาดิลกราชพดทูลว่าพระผู้เป็นเจ้าตั้งแต่
นั้นมา แต่นั้นดวงมาได้ ๕ ปีถึงปัจจุ พระยาเจ้านครพังก์เชียงใหม่ยกทัพหลวงไปตี
เมืองชวา ได้ตำบลเชียงตองของน้อยของหลวงไปถึงแก่งและ หม่นกตณเชียงกับชาว
เชียงใหม่แลชาวต่างเมืองไปทางเมืองเหล็ก ออกมาทางนูน (ทำนูน) แม่ของได้รบ
กับกองทัพชาวชวาซึ่งมาตั้งรบแตกหนีไป ไต่ซลุยเป็นอนันต์มาก

ถนัดถึงปักพระเป็นเจาตโลกราชยกทัพหลวงไปเมืองเชียงรุ่ง ตัดเมือง
 ดันเมืองหลวงครองหนง ครั้นรุ่งปักชวดยกทัพหลวงไปเชียงรุ่งครองทั้งสอง ตัดเมืองวง
 บานแจแลวกเลิกทัพกลับคืนนครพม้กเชียงใหม่ในระหว่างนั้น เมืองนครพม้กเชียงใหม่
 กับกรุงศรีอยุธยาต่างตั้งอุปนิคชิตปลอมพ้กระหัดซึ่งกันแลกัน ฝ่ายไทยแต่งให้หาญ
 พรหมสทานเป็นอุปนิคชิตพ้กเหตุการอยู่ในเมืองนครพม้กเชียงใหม่ ฝ่ายเชียงใหม่แต่งให้
 หาญใสสูงตัดม่นุงฝ่ายเป็นไทยปลอมพ้กระหัดในพระนครศรีอยุธยา ฝ่ายเมืองเชียง-
 ใหม่จับตอหาญพรหมสทานได้ไม่ช้า แต่ให้เขียนแลโกนผมแล้วขับเสียจากเมือง แล
 เมอจะขับอุปนิคชิตของไทยไปนั้น แสรงแต่งอุบายเตรียมทัพจะยกไปเมืองฝ่ายเหนือ
 เพื่อจะให้หาญพรหมสทานนำข่าวไปแจ้งยังกรุงพระนครศรีอยุธยา

ครั้นถึงปีฉลู สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเจ้ากรุงพระนครศรีอยุธยากับ
 สมเด็จพระอินทราชาราชบุตร ยกทัพโยธาทัพหลวงขนานมาตเมืองนครพม้กเชียงใหม่
 โดยทางเมืองนครลำปาง ตงทัพหลวงถมนำแม่ราชธานีผ้งตวนออก เจ้าพระยาต
 โลกราชยกทัพหลวงออกไปตงยังเชิงตอยา พรอมด้วยทัพหลวงเมืองทงปวง คือทาว
 บุญเรืองเจ้าเชียงราย ๑ เจ้ายอกเมืองตนหลาผู้ครองเมืองแจตัก ๑ หมนกงตนเชียง ๑
 หมนหาญแตร์ทอง ๑ เจ้าพระยาสองแควตงทัพอยู่รุมหนองทงสองมีป่าไม้อยู่โดยรอบ ๑

ฝ่ายข้างกองทัพไทยนั้นสมเด็จพระอินทราชาธิราชกับขุนวชิระเจ้าเมืองกำ-
 แพงเพชร ขุนราชาสาผู้ร่เมืองคูไซไทยยกทัพข้างเข้าฝ่ายพระยาสองแควในเวลา
 เทียงคน พระยาสองแควไว้ตอเตรียมพลไว้สรรพ ส่วนตอพระยาสองแควขนขช้าง
 พลายเพ็ดมหาพนายอยู่ทวชนคัก สมเด็จพระอินทราชาไล่ข้างทงเข้าชนข้างพระยา
 สองแควพลทงสองฝ่ายก็เข้ายุทธนากันเป็นโกลาหล ขณะนั้นเจ้าแจตักขช้างมงดล
 หมนจาชอยขช้างขวญเพ็ด หมนนครขช้างไชยสงคราม ผู้เสนาขช้างภบาส ทง ๔
 ข้างเข้ารุมแทงข้างทงสมเด็จพระอินทราชา แลชนเมืองกำแพงเพชร ขุนเมือง คูไซไทย
 ทง ๓ ข้างตงอยู่ในหนองพลตอกระตมยิงปืนไฟแล่นาไม้ ตอพลทหารไทยล้มตายเป็น
 หนมาก สมเด็จพระอินทราชาธิราชตอกระตมปืนตอพระภักตอรบขช้างทงหนไป แล

ในคณวณนเป็นเดือนแรมมัตถก กองทัพหมื่นเมืองตง กบกองหมื่น เด็กชายหลงรบพุ่งกัน
 เอง ต่อรุ่งแจ้งกองทัพตงกองพระยาสองแคว จึงได้ไล่ติดตามทัพไทยไปจนใกล้กอง
 ทัพหลวง สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถฯ ก็ให้เลิกถอยกองทัพกลับไป เมื่อนั้นเจ้าพ่อ
 ทำบุญเรื่องกับพระยาเจ้าสีก เขาไปทูลพระเป็นเจ้าตงโลกนาราชจะขอเอาช่างพลายแก้ว
 เท้า กับพลายปานชมพูไปได้เอากองทัพไทยพระเป็นเจ้าตงโลกนาราชตรัสห้ามไว้ ฝ่ายหมื่น
 ตงเมื่อไล่ทัพไทยไปใกล้จะถึงทัพหลวงสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ หมื่นตงจึงให้ราย
 พลเขาซุ่มอยู่ในป่าดงของกลองโหระงกระทำให้ข้าศึกเห็นเป็นมรพลมาก ครั้นทัพไทย
 เลิกจึงได้ยกติดตามไปถึงเขาพัง ไม่นานแล้วก็กลับมา ฝ่ายกองทัพไทยก็ไปตั้งอยู่ ณ
 เมืองสองแคว ในเดือนสิบเกาะนพระเป็นเจ้าตงโลกนาราช ยกทัพหลวงไปล้อมเมืองสอง
 แควไว้ ครั้นนั้นขุนเพชรกับขุนรามรบอาสาสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ออกฝ่าฟัน
 ทัพหลวงล้อมเมืองสองแควนั้น ในเวลาเที่ยงคืนนำทัพหลวงออกจากที่ล้อมได้ ไปตั้ง
 รมนาแม่ราชธานี (น่ายม) เจ้าพระยาตงโลกนาราชก็เลิกทัพกลับคืนพระนครพมดเชียง
 ใหม่ พระราชทานบำเหน็จรางวัลแก่นายทัพนายกองตามสมควรแก่ความชอบส่วนพระ
 ยาสองแควนั้น พระเจ้าเชียงใหม่ว่าราชทานเมืองจางเมืองแพะแลแควนภาวนานให้
 เป็นบำเหน็จ ซึ่งไชยราชขณะสมเด็จพระอินทราชาขึ้น ครั้นอยู่มาถึงปีมะโรงเจ้าพระ
 ยาตงโลกนาราชยกกองทัพไปตีเมืองพงในแควนสิบสองพันนาลือ ให้หมื่นตงนครอยู่รัก
 ชาเมืองนครพมดเชียงใหม่ ฝ่ายสมเด็จพระบรมไตรโลกนาราชยกทัพหลวงขึ้นมาตี
 เมืองแพะโดยทางเขาพัง หมื่นตงนครผู้ว่าราชการยกกองทัพไปตั้งรับ ฝ่ายพระเป็นเจ้าตง
 ราช ซึ่งเสด็จยกทัพหลวงเขาไปตีเมืองพงเขาปล้นเมืองมิได้ ก็เลิกถอยกลับมาตั้ง
 เมืองนครพมดเชียงใหม่ได้ทราบข่าวทัพไทยมาตีเมืองแพะ หมื่นตงนครไปตั้งรับรบสู้
 อยู่จึงเสด็จยกทัพหลวง ไปช่วยหมื่นตงนครสู้รบกองทัพไทยเป็นสามารถกองทัพไทยก็
 ล่าถอย พระยาตงโลกนาราชเสด็จยกทัพหลวงตามไปถึงเมืองเซตยง พระยาเซตยงอ่อน
 นอมยอมสวามภักดี แลนำพระเจ้าเชียงใหม่ไปตีเมืองฝาง (สวางคบุรี) ตั้งทัพอยู่
 เหนือเมืองเขาปล้นเมืองสามจวนมิได้ ก็เลิกถอยทัพกลับมาเมืองเซตยงตั้งกำแพงพล

พอหายอดโรยแล้ว จึงไว้หมันดงกบปลาหมันเวียก อยู่ริมเมืองเซलयงกับพระยาเซलयง
 แล้ว ก็เลิกทัพกลับคืนนครพิงค์เชียงใหม่ในปีมะเสงนุน อยู่มาพระยาเซलयงกลับใจจะ
 เป็นขบถแต่งกลอุบายซุ่มกำลังไว้ แล้วให้มาเชิญหมันดงนครไปเล่นชนไก่ เพื่อจะจับ
 หมันดงฆ่าเสีย หมันดงรู้ตัวจึงยกกำลัง ๕๐๐๐ ไปจับพระยาเซलयงได้ส่งไปเมืองนคร
 พังค์เชียงใหม่ พระเจ้าเชียงใหม่ให้เนียรเทศพระยาเซलयงไปไว้เมืองหาง (คือเมือง
 รังวัง ซึ่งในพระราชพงษาวดารเวียกเมืองหางหลวง) แล้วจึงตั้งหมันดงนคร เป็น
 พระยาครองเมืองเซलयง ครั้นนั้นพระนครพิงค์เชียงใหม่มีเดชานูภาพมากนักพระเจ้าตี
 โลกกราชเจ้าพระนครพิงค์เชียงใหม่พระองค์นี้ ทรงพระปรีชาฉลาดในศัพทศาสตร์ต่างๆ
 แดแก่ลือกล่าสามารถในการณรงค์สงครามปราบปรามประเทศราชทั้งหลาย เป็นที่
 เชิดชามความเกรงพระเดชานูภาพเป็นอันมาก ครั้นพระองค์จัดการราชอาณาจักร
 เรียบร้อยสำเร็จแล้ว จึงทรงพระปรารภในการบำรุงพระพุทธศาสนา ให้ประมุขพระ
 เถรวานเถรมีพระธรรมพิณไตรเป็นต้น กระทำสังคายนาพระไตรปิฎกในโพธารามวิหารปี
 หนึ่งจึงสำเร็จบริบูรณ์เป็นอันรู้มสังคายนายาลำดับที่แปด จึงเฉลิมพระปรมาภิไธยว่าพระ
 เจ้าศิริธรรมจักรวดีโลกราชามหาธรรมิกราช พระเจ้านครพิงค์เชียงใหม่ในเมื่อพระพุทธ
 ศาสนกาลล่วงได้ ๒๐๒๐ พรรษา จุลศักราช ๘๓๘ ครั้นนั้นกรุงพระนครศรีอยุธยา
 กับพระนครพิงค์เชียงใหม่ก่อกบฏเป็นทางพระราชไมตรีกัน สมเด็จพระบรมราชาธิราช
 พระเจ้าแผ่นดินกรุงพระนครศรีอยุธยา มีพระราชศรัทธาจึงทรงพระผนวชบำเพ็ญเนก
 ขัมบาวรมี จึงให้ราชทูตมาขังสำนักพระเจ้าตีโลกราช ขอสงฆ์ไปกระทำวันยกกรรม
 สืบสาสนวงษ์ในกรุงพระนครศรีอยุธยา พระเจ้าตีโลกราชจึงอาราธนาพระเถรสิบ
 สองรูป มีพระเทพกุศลเถรเป็นต้น ก็ให้สามแฉกเป็นราชทูตเชิญพระธรรมพระสงฆ์
 ไปยังกรุงพระนครศรีอยุธยา สมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้าทรงพระราชศรัทธา
 ถวายไทยทานแก่พระเถรทั้งหลายนั้น แลพระราชทานรางวัลแก่สามแฉกผู้เป็นทูตนั้น
 เป็นอันมาก แลด้วยมีพระราชสาสน์แลเครื่องราชบรรณาการตอบแทนส่งทุกคัมภีร์ไป
 ยังพระนครพิงค์เชียงใหม่

ศักราชได้ ๘๕๘ ปีมะแมนพศก เจ้าพระสุวรนาคธานนากบหมนเมือง
 พริวกุมครองเมืองเชียงแสนถึงแก่อวสาน พระเป็นเจ้าตีโลกราชจึงให้เจ้าทองวราช—
 บุตรเป็นหมนงวไปครองล้านนาเชียงแสนได้ตั้งพิธีราชาภิเศกในวันพุธ เดือนยยขึ้นเจดคา
 ปีกาเอกศกจุลศักราช ๘๕๑ ทรงพระนามพระยาจักรีราชเงินทอง ครนครองเมืองได้ ๓
 ปีท่านนโศสร้างพระอรารวมแลพระพุทโธปฏิมากร แลด้วยทองมัญจนค้หนึ่งหนักล้าน
 ทอง (คือทองหนัก ๑๐ หาบ) พระพุทโธปฏิมากรองค์นั้น จึงได้ชื่อว่าพระเจ้าล้านทอง
 ปรากฏอยู่ ณ เมืองเชียงแสนจนทุกวันนี้

ฝ่ายพระเจ้าตีโลกราช ครองราชสมบัติอยู่ในเมืองนครพังก์เชียงใหม่ได้ ๒๓
 ปีทวงคต เสนาพฤตมาตย์ทั้งหลายจึงราชาภิเศกพระยอดเชียงวราชชนดตาชนครอง
 ราชสมบัติ เป็นพระมหाराชเจ้านครพังก์เชียงใหม่สืบไป ขณะนั้นเจ้าหมนงวุมครอง
 ล้านนาเชียงแสนถึงแก่อวสาน พระเจ้าเชียงใหม่จึงให้หมนมถชนไปครองเมืองเชียง—
 แสน พระเจ้าเชียงใหม่องค์นครครองราชสมบัติได้ ๘ ปีทวงพระประชวรทวงคต พระ
 โอรสทรงนามพระเมืองแก้วได้ครองนครพังก์เชียงใหม่แทนพระราชบิดา จุลศักราช ๘๗๐
 ปัจจุบันศกกองทัพกรุงพระนครครุยทหายกชนไปตีโตเมืองนครเขลางค์ พระยาเมือง
 แก้วเจ้านครเชียงใหม่อพยพชนไปตั้งอยู่เมืองเชียงแสน ครนทัพกรุงพระนครครุยทหาย
 เล็กกลับไปแล้ว จึงได้ยกกลับคืนมาครองนครเชียงใหม่ตั้งเก่า พระองค์ครองราช
 สมบัติได้ ๓๐ ปี ทวงคต พระเมืองเกษเกล้าพระราชโอรสได้ครองราชสมบัติสืบไป
 พระเมืองเกษเกล้าให้พระยาสุทธสนธิไปครองเมืองเชียงแสน ในปีแรกสถาปณจุลศั—
 กราช ๘๘๗ แลพระเจ้าเชียงใหม่องค์นมพระราชครุทธาเลอมีเสในพระพุทโธศาสนา ได้
 ทรงสถาปนาแลบูรณปฏิสังขรณ์พระอรารมน้อยใหญ่เป็นอันมาก แลได้อารานาพระ—
 มหาญาณมถเถรวัดโตศการวม อันเป็นประธานในหมู่พระสงฆ์คณะลังกาวัณษา ให้
 เป็นต้นการวัชยกรองพระไตรปิฎก แลอุปสมบทกรรมสีมาสมมุติให้ถูกต้องเป็นหลักใน
 พระพุทโธศาสนา แลทรงบำเพ็ญพระราชกุศลเป็นเนกประการ พระองค์ครองราช
 สมบัติมาถึงจุลศักราชได้ ๘๐๘ ปีมะเมียอัฐศกทวงคต พระราชโอรสทรงนามท้าว

ทวายคำ ไตครองนครพิงค์เชียงใหม่สืบไป ขณะนั้นพระยาสุทนต์ผู้ครองเมืองเชียง
 แแสนถึงพวกลุย ท่านจึงให้หมนตักขนขึ้นไปครองเมืองเชียงแสนแทน ส่วนท้าวทวาย
 คำพระเจ้าเชียงใหม่ครองเมืองเชียงใหม่ได้ ๓ ปีก็ถึงคตท้าวพระราชโอรสนัดดาจะสืบ
 สันตติวงศ์ไม่ เสนาพฤตามาตย์ทั้งหลายพร้อมใจกันไปอยู่เชิญเจ้าเชษฐวงษ์ ราช-
 โอรสพระเจ้าโพธิ์สวราชพระเจ้าล้านช้างมาครองพระนครพิงค์เชียงใหม่ สืบกระษัตริย์
 ขัตติวงศ์เพราะเหตุพระมารดาของเจ้าเชษฐวงษ์เป็นราชบิดาพระเมืองเกษเกล้าเจ้านคร
 พิงค์เชียงใหม่ เจ้าเชษฐวงษ์ผู้เป็นพระมหาอุปโยราชล้านช้างได้มาครองเมืองเชียง-
 ใหม่อยู่ได้ ๒ ปี พอพระเจ้าโพธิ์สวราชพระเจ้าล้านช้างผู้เป็นพระราชบิดาทรงพระประ-
 ชวรเสด็จสวรรคต พระอุปโยราชเจ้าเชียงใหม่ก็เสด็จกลับคนไปเมืองล้านช้าง ครองน
 ได้เชิญเอาพระพุทธรูปปฏิมากรแก้วมรกต ซึ่งประดิษฐานอยู่ ณ วัดบุบผารามวิหารเมือง
 เชียงใหม่ เอาไปไว้ ณ เมืองเวียงจันทน์ด้วยแต่ครั้งนั้นมา

ฝ่ายข้างเมืองนครเชียงใหม่ ครั้นพระอุปโยราชล้านช้างเสด็จกลับไปเมือง
 ล้านช้างแล้ว แสันท้าวพระยาทั้งหลายฝ่ายเมืองเชียงใหม่ จึงไปอันเชิญพระเมกุฎ
 ซึ่งอยู่เมืองนายอันเป็นเชื้อสายเจ้าขุนเครื่องราชบุตรเจ้าพระยามังราย ผู้สร้างพระนคร
 พิงค์เชียงใหม่สืบมานั้น มาเป็นเจ้านครเชียงใหม่ ในปีพุทธศักราชได้ ๙๑๓ สืบ
 กระษัตริย์ขัตติวงศ์ชาติต่อไป

ฝ่ายข้างเมืองเชียงแสน หมนตักขนครองเมืองได้ ๔ ปีถึงอนิจกรรม พระ
 อุปโยราชล้านช้างให้พระยาคำหม่มมาครองเมืองเชียงแสนได้ ๗ ปี พระยาคำหม่มถึง
 อนิจกรรม เมื่อจุลศักราชได้ ๙๑๒ จึงพระเมกุฎเจ้าพระนครเชียงใหม่ ให้เจ้ากมลเป็น
 พระยาครองเมืองเชียงแสนสืบไปได้ปีหนึ่ง พระไชยเชษฐาธิราชเจ้าล้านช้างยกกอง-
 ทพขนมาล้อมเมืองเชียงแสน ชาวเชียงแสนตอบรบขับเขยวกันอยู่ถึง ๓ ปี กองทัพล้าน
 ช้างจึงล่าถอยไป

๕ พงศาวดารตอนเชียงใหม่ขมพม่า

ลุดักราช ๙๑๙ ปีมีเสงนพศก พระเจ้าหงษาวดีลันด้ายกพยโหยอาทัพพมา
 ปรายเมืองฝ่ายลานนาไทยทิศตะวันออก ได้เมืองนครเชียงใหม่ในวันเพ็ญเดือนเจ็ด แล้ว
 ยกขนมามาเมืองฝาง ได้เมืองฝางแล้วยกขนมามาเมืองเชียงแสน พระยากมลเมืองเชียง
 แสนอพยพครอบครัวหนีไปพึ่งเมืองแสนหัว (คือเทียบทันในภาษาจีน) พระเจ้าหงษา
 วดีปรายได้ลานนาไทยประเทศ แล้วคงให้พระเมกุฏิเป็นเจ้านครเชียงใหม่ตั้งเก่า แล
 แต่งกองทัพไปตามจับเจ้ากมลผู้ครองเมืองเชียงแสน ขงหนีไปเมืองแสนหัวนั้น ได้ตัว
 คินมามอบให้รักษามืองเชียงแสนตั้งเก่า แล้วเด็กทัพกลับไปกรุงหงษาวดี อยู่ภาย
 หลังล่วงมาได้ ๖ ปีถึงณปีชวดจศกจุลศักราช ๙๒๖ พระเมกุฏิเจ้านครเชียงใหม่กับพระ
 ยากมลผู้ครองเมืองเชียงแสน คิดกันแขงเมืองต่อกรุงหงษาวดี พระเจ้าหงษาวดียกกอง
 ทัพมาตีเมืองเชียงใหม่ ได้ตัวพระเมกุฏิแลพระยากมลส่งไปไว้กรุงหงษาวดี แล้วให้
 ราชเทวอนเป็นเชลยสายเจ้าเชียงใหม่แต่ก่อนครองเมืองเชียงใหม่แทน

ลุดักราช ๙๓๐ พระเจ้าหงษาวดีเกณฑ์กองทัพพม่ารามัญไทยใหญ่แลลานนา
 ไทยทุกหัวเมืองได้รพลเป็นอันมาก ยกไปรบกรุงพระนครศรีอยุธยาได้แล้ว จึงให้พระ
 มหารัชมราชาเจ้าเมืองพิศณุโลกครองราชสมบัติกรุงพระนครศรีอยุธยา

ลุดักราชได้ ๙๓๔ ปีมะโรงจัตวาศก พระเจ้าหงษาวดีให้เกณฑ์กองทัพพม่า
 รามัญ ลาว ไทย ยกกองทัพใหญ่ไปตีเมืองหนองหาร ปรายปรายประเทศล้านช้างได้
 ทั้งหมด

ลุดักราช ๙๓๙ ปีชาลนพศก นางพระยาราชเทวผู้ครองเมืองเชียงใหม่ แล
 เจ้าฟ้าหน่อคำผู้ครองเมืองเชียงแสนถึงแก่พิราลัย ครั้นศักราชได้ ๙๔๑ พระเจ้าหงษาวดี
 จึงให้แมงฆานระธามังคยผู้ครองเมืองสาละวินมาครองเมืองเชียงใหม่ แลให้พระยา
 ลำพูนไชยไปครองเมืองเชียงแสน ภายหลังให้เอาตัวพระยาลำพูนไปไว้กรุงหงษาวดี
 ให้พระยาเกษมธามาครองเมืองเชียงแสนแทน

ลศักราชได้ ๙๔๓ ปีมะเส็งตรีศก พระเจ้ากรุงหงษาวดีเสด็จสวรรคต มังเอ็จ
พระราชโอรสได้ครองราชสมบัติณกรุงหงษาวดีได้ ๔ ปี ลศักราชได้ ๙๔๗ ปีภักดิ์ปัดศก
พระเจ้านางษาวดีมรณสังให้เมืองเชียงใหม่ ยกกองทัพไปรบกรุงพระนครศรีอยุธยา
กองทัพกรุงออกโจมตีทัพเชียงใหม่แตกพ่ายเสีย นันทะกอยต์อนายทัพตายในทัพรบกอง
ทัพเล็กกลับคนเมืองเชียงใหม่

ลศักราช ๙๕๔ ปีมะโรงจตุวาศก พระมหาอุปราชากองหงษาวดีทรงนาม
มังแลเป็นจอมพล ๗ แแสน ยกไปตีกรุงพระนครศรีอยุธยา พ่ายแพ้แก่สมเด็จพระ—
นเรศวรเปนเจ้า มหาอุปราชขาดคอข้างตงปราลัยในท่ามกลางสมรภูมิ กองทัพพม่ารามัญ
แตกฉานกลับไป

ลศักราช ๙๕๗ ปีมะแมสัปดาห์ศก พระเจ้าน่านข้างให้กำลังอุดหนุนเจ้าเมือง
น่านให้เป็นขบถต่อกรุงหงษาวดี แลคิดการไม่สำเร็จก็พากันอพยพไปอยู่ถิ่นข้าง
มังชานระฮามังคยผู้ครองเมืองเชียงใหม่จึงให้เลิกเลยไปครองเมืองน่าน

ลศักราช ๙๖๐ ปีจอสมฤทธิศก คราวลาชงพระเจ้าหงษาวดียกทัพไปตีกรุง
หงษาวดีอพยพหนีมาเมืองเชียงใหม่แล้วเลยไปถิ่นข้าง แลในปีเดียวกันกองทัพกรุง
พระนครศรีอยุธยา ยกชนมาตีเมืองนครเชียงใหม่ได้

ลศักราช ๙๖๒ ปีชวดโทศก เมืองเชียงวายแขวงเมืองกองทัพพม่ารามัญยก
มาล้อมเมืองเชียงวาย

ศักราช ๙๖๓ ปีฉลูโทศก ออกยารามเดโชไปเป็นพระยาเชียงแสน ชาว
ถิ่นข้างยกทัพมาตีเมืองเชียงแสน ออกยารามเดโชหนีเสียเมืองเชียงแสนแก่ชาว
ถิ่นข้าง

ศักราช ๙๖๕ ปีเถาะเบญจศก เมืองสาตแขวงเมืองกองทัพพม่ายกมากวาด
ครัวเมืองสาตไปเป็นอันมาก

ศักราช ๙๖๘ ปีมะแมพศก มังชานระฮามังคยเจ้าเมืองเชียงใหม่ ครอง
เมืองได้ ๒๘ ปีพริาไลย มองชอยเทอาอนุชาชนครองเมืองเชียงใหม่ได้ ๑๓ เดือนตาย

บุตรชายโตครองเมืองแทนได้ ๒ ปีตาย แล้วบุตรชายคนเล็กโตขึ้นครองเมืองเชียงใหม่
แทน จึงให้พระยาจำบ้านเชียงใหม่ไปครองเมืองเชียงแสน ภายหลังพม่าตั้งให้พระยา
จำบ้านเป็นเจ้าฟ้ากาเผือกครองลานนาไทยเชียงแสน

ลศักราช ๙๗๖ ปีชวดคชก พระยาเชียงใหม่ถึงพิราลัย พระยานานซึ่งเป็น
ลูกเตยงมังฆานระฆามังคยโตเป็นพระยาเชียงใหม่

ศักราช ๙๘๑ ปีมะแมเอกศก เจ้าฟ้ากาเผือกผู้ครองเมืองเชียงแสนพิราลัย
นางพยากาเผือกจ้าวราชการเมืองแทน

ศักราช ๙๘๖ ปีชวดคชก เมืองเชียงของเป็นขบถ พระเจ้าหนองผกหวาน
มังฆาแต่งให้พระเจ้าสุทโธธรรมราชา มังแวงจชวาเป็นแม่ทัพตอพลพม่ารามัญมาตั้ง
อยู่เมืองเชียงใหม่ แล้วยกไปตีเมืองเชียงของได้ในวันขึ้นเก้าค่ำเดือนสิบสอง

ลศักราช ๙๘๗ ปีดลูสัปก เมืองน่านเป็นขบถพระเจ้าสุทโธธรรมราชายก
ไปตีเมืองน่านได้

ศักราช ๙๘๘ ปีดลูอัฐศก พระเจ้าสุทโธธรรมราชายกกองทัพขึ้นไปตี
เมืองเชียงรุ่ง ในปีเดียวกันพระเจ้าหงษาวดีหนองผกหวานสวรรคต มังแวงทพชนครอง
กรุงหงษาวดีแทน ฝ่ายพระเจ้าสุทโธธรรมราชาตีเมืองเชียงรุ่ง แล้วสิบสองพันลือ
แล้วยกกองทัพลงมาตั้งอยู่เมืองเชียงแสน เจ้าฟ้าสุทโธตั้งทัพอยู่ที่ตำบลศรีคองแมน
มังแวงจชวาตั้งทัพอยู่ที่ยางงาม เจ้าทั้งสองเกิดวิวาทกัน ต่างยกทัพพลเขารบกันได้
จนหนักบคนหนิง จึงแสนหลวงเรือดอนกับพระสังฆราชเจ้า เข้าไปเจรจาว่ากล่าว
สมัคสมานทั้งสองฝ่ายต่างเลิกรบกัน เจ้าฟ้าสุทโธธรรมราชาจึงตั้งให้แสนหลวงเรือ
ดอนเป็นพระยาหลวงทิพเนตรไปครองเมืองฝาง ตั้งนายหน่อคำบุตรพระยาหลวง
ทิพเนตรให้เป็นพระยาเชียงแสน แล้วยกเสด็จคนเมืองหงษาวดี อยู่ภายหลังพระยา
เชียงใหม่ขึ้นไปตีปล้นเอาเมืองเชียงแสนได้ จับตัวนายหน่อคำมาขังไว้เมืองเชียงใหม่
ให้พระยานครเป็นพระยาศรีสองเมือง แต่งแสนอาญาเป็นหัวหน้าถือพล ๓๐๐๐ อยู่รับเวียง
เชียงแสนได้สามปี ลศักราช ๙๙๓ ปีมะแมตรีศก พระเจ้าสุทโธธรรมราชายกกองทัพ

มาเอาเมืองใหม่ได้ ส่งพระยาเชียงใหม่ไปไว้กรุงหงสาวดี แล้วให้พระยาทิพนตรกิน
 นาตามด่านครองเมืองเชียงใหม่ ให้พระยาเชียงแสนผู้บุตรพระยาเชียงใหม่กลับไป
 ครองเมืองเชียงแสนตั้งเก่า ลศักราช ๙๙๔ มีวอจัตวาตัก พระเจ้าสุทโธทรมราชา
 ยกกกองทัพไปเอาเมืองฝาง ตั้งล้อมอยู่ ๓ ปีจึงได้เมืองฝาง

ศักราช ๙๙๙ ปีชวดอัฐศก พระเจ้าสุทโธทรมราชาบำเพ็ญพระราชกุศล
 บวชกุศลบุตรพินหนง แลมีพระราชอาญาให้สถาปนาทวงนางฟ้ากาเผือกเป็นพระอาราม
 ชานานามว่าวัดเชตะวัน แล้วให้อารวณามหาเถรป่าไผ่ตอนแทนมาเป็นเจ้าอาวาสครอง
 วัดเชตะวัน ลศักราช ๑๐๐๐ ปีชวดสัมฤทธิศก นางฟ้ากาเผือกพิราโดย

ศักราช ๑๐๑๐ ปีชวดสัมฤทธิศก พระเจ้าสุทโธทรมราชาเสด็จสวรรคตณ
 กรุงอังวะ มังนันทะได้ครองราชสมบัติ

ลศักราช ๑๐๑๒ ปีชวดโทศก พระยาหลวงทิพนตรถึงพิราโดย เจ้าฟ้าหน่อ
 คำผู้ครองเชียงแสน ได้ครองลานนาไทยเชียงใหม่แทนบิดาสืบไปได้ ๕ ปี ลศักราช
 ๑๐๑๗ ปีมะแมศัศก กิ่งอชัญญกรรม พระแสนเมืองตนลูกได้ครองเมืองแทนได้ ๓ ปี
 พระเจ้าอังวะเอาตัวไปกักขังไว้กรุงอังวะ

ศักราชได้ ๑๐๑๙ ปีวีกานพฤก บังเกิดนาเหนอหลากทว่เมืองทุกแห่ง แล
 พระแสนเมืองได้กลับจากกรุงอังวะมาตั้งบ้านเมืองในศกน

ศักราชได้ ๑๐๒๑ ศักระอมาติดเมืองปางหลวง พระเจ้าแปรได้นั้นเป็นกษัตริย์
 ครองกรุงอังวะ

ลศักราช ๑๐๒๒ ปีชวดโทศก กองทัพกรุงศรีอยุธยายกขึ้นมาตีเมืองนคร
 เชียงใหม่แลเชียงแสน ชาวเชียงใหม่พ่ายหนีละเมืองเสียไปตั้งเวียงน้อยอยู่ในป่าห้วย
 ได้ได้ ๒ ปี ลศักราช ๑๐๒๔ ปีชวดจัตวาตัก จึงได้กลับมาตั้งเมืองเชียงใหม่ตั้งเก่า
 พระเจ้าเมืองแปรได้ครองเมืองเชียงใหม่ ครองนเมืองนครเชียงใหม่ไม่ได้ชนกรุงอังวะ

ลศักราช ๑๐๓๐ พระเจ้าแปรสวรรคต มหาธรรมกูปามขนครองราชสมบัติ
 กรุงอังวะ จึงให้เจ้าฟ้าสว่างกุมมาอยู่เมืองเชียงแสน

ศักราชได้ ๓๐๓๕ เจ้าแสนเมืองผู้ครองเชียงแสนถึงพิราลัย ครองเมืองได้ ๓๗ ปี จึงพระอินเมืองตนลูกได้ครองเมืองแทนได้ ๗ ปี

ศักราช ๓๐๔๐ ปี พระอินเมืองกวางพิราลัย พระเฉลิมเมืองตนลูกได้ครองเมืองแทน แต่ในบั้นพระเจ้าน้องผู้ครองเมืองเชียงใหม่ถึงพิราลัย พระเจ้าองค์พระมาครองเมืองเชียงใหม่แทน ศักราช ๓๐๓๗ ปี เตาสะปัดศึก พระเจ้าองค์พระพิราลัย ลูกพระเจ้าเจกตตราได้ครองเมืองเชียงใหม่แทน ฝ่ายทางเชียงแสนนั้นพระเฉลิมเมืองครองเมืองได้ ๕ ปีกพิราลัย ฟ้าสว่างกงจางตั้งสว่างมาเป็นหัวหน้าครองเมืองเชียงแสนต่อไปได้ ๕ ปี สว่างลามมีความผิดจึงส่งตัวไปไว้กรุงอังวะ แล้วเอาฟ้ามืองหลวงมาครองเมืองเชียงแสนแทนเมื่อจุลศักราช ๓๐๕๕ ขณะนั้นเมืองเชียงแสนเกิดฝนแล้งเขาแพงราษฎรอดอยากล้มตายระส่ำระสายเป็นอันมาก หลวงมาถึงศักราช ๓๐๕๗ ปีกุณสีปัดศึก ฟ้ามืองหลวงผู้ครองเวียงเชียงแสนถึงพิราลัย ยังหาได้ตั้งเจ้าน้องไม่ จุลศักราช ๓๐๖๓ ปี เตาสะปัดศึก มหาธรรมราชาพระเจ้ากุงามสวรรคต จึงแะหมหาอุปราชอนุชาได้ราชาภิเศกเสวยราชสมบัติกรุงอังวะ จึงตั้งเจาหนอเมืองพินนาชายเป็นหัวหน้าไปครองเมืองเชียงแสน ให้รามะเสนนาชวาเป็นจกกาย (เทียบกาย) คือปลัด จุลศักราช ๓๐๖๓ ปีมเสงตรศก พระเจ้ากรุงอังวะยกกองทัพมาตั้งอยู่เมืองเชียงแสน แล้วยกไปรบเมืองแมน (คือจีนฮ่อ) เข้าปล้นเมืองมโตะ ก็ถอยทัพกลับมาตั้งอยู่เมืองเชียงรุ่งได้ปหนึ่ง แล้วก็กลับมาตั้งอยู่เมืองเชียงแสน แล้วให้แสนหลวงต่างบุตรพระยาไชยวิชิตไปครองเมืองกาย ให้แสนหลวงถึงบุตรพระยาเศรษฐีไปครองเมืองไร่ ตั้งแสนสิวงษะเป็นพระยาหลวงสุนทรภญาไชยยกเมืองเชียงแสนออกจากอำนาจเมืองเชียงใหม่ ให้ชนกรุงอังวะพระเจ้าองค์พระทรงจัดการปกครองลานนาไทยประเทศราชเสร็จแล้ว ก็เลิกทัพกลับไปกรุงอังวะ

จุลศักราช ๓๐๖๔ ปีมเมียจตุจกค คริวลาวล้านช้างอพยพมาเป็นอันมาก
ผู้ครองเมืองเชียงแสนก็รบส่งไปไว้กรุงอังวะ
ศักราช ๓๐๖๕ ปีมแมเบญจคค ชาวล้านช้างยกกองทัพมาตั้งอยู่ณเมือง

เชียงของ แล้วยกลงไปทางเมืองน่าน ครึ่งนั้นฝนแล้งเข้าแพงราคาเข้าหกลบาทเป็น
 เงิน ๒๐๐ ทอก ลุคักราช ๑๐๖๖ ปีออกคศก ผู้ครองเมืองเชียงใหม่ ให้มากุมเอา
 พระยาเชียงแสนไปเข้าเสวยยังเมืองเชียงใหม่ แล้วยกลงมาและระยาเจืองเป็นหัวนครอง
 เมืองเชียงแสนแทน เมืองเชียงแสนเกิดอุบาทว์หลายประการสักรตกลูกเป็นช้าง แด
 ในวันเดือนสิบขันธ์สิบคำ ฝนตกหนักภูเขาลง แลยอดเจดีย์หกพังหลายแห่ง ลุคักราช
 ๑๐๖๘ ปักถนนพศก เดือนแปดแรมหกค่ำ เจ้าเมืองไวยายไปครองเมืองเชียงราย เจ้า
 หน่อเมืองไปครองเมืองน่าน ครึ่งนั้นปลาบึกขนานาแมกกมมากนัก ลุคักราชได้ ๑๐๗๐
 พม่าให้กุมเอาจากกายเมืองเชียงแสนกับทงครอบครัวส่งไปกรุงอังวะ ในปีเดียวกันเมือง
 เชียงตุงเป็นขบถกองทัพพม่ายกขึ้นไปตีเมืองเชียงตุงได้ ลุคักราช ๑๐๗๒ แมงแระระยา
 เจืองผู้ครองเมืองเชียงแสนถึงแก่กรรม ฟ้าลทได้ครองเมืองแทน ครึ่งนั้นพระยา
 เชียงรายสร้างวัดพระคำ ฝ่ายเมืองเชียงแสนสร้างธาตุกัถหลังน้อยสำเร็จบริบูรณ์แล้ว
 ฉลองในวันเพ็ญเดือนหกปีมเสงเบญจศก ลุคักราช ๑๐๗๕ ครันณเดือนอ้ายแรมเก้าค่ำ
 ฝนตกหนักเจดีย์เจดีย์คน นานาแม่โงงชนทวมเมืองคนตายเปอนันมาก ลุคักราช ๑๐๗๗ ปี
 มะเมียสี่ปศกเดือนเจดีย์หกค่ำยามใกล้รุ่งแผ่นดินไหวหนัก พระเจดีย์จหารหกพัง
 หลาย ๔ ตำบล แผ่นดินไหวอยู่ในเดือนนั้นทั้งเดือน ครันต่อมาถึงเดือนเก้าแรมสี่ค่ำ
 แผ่นดินไหวหนักออกครึ่งหนึ่ง ลุคักราช ๑๐๗๘ ปีรัตนพศก นานาแม่โงงของหนักทวมเมือง
 เชียงแสนฤๅ ๓ ศอก วัดตุนตอวัดตุนแก้ว วัดบุญยืน วัดพระบวช ยบจุมลงทง ๔ วัด
 ลุคักราชได้ ๑๐๘๐ เดือนเจดีย์หกค่ำ มีเงอกรังออกสอดเกยวพัน ๕ ตัว เป็นอศจรวัยยง
 นก ลุคักราช ๑๐๘๘ ชาวเชียงใหม่เป็นขบถ มีเทพสิงห์ชาวเมืองยองเป็นหัวหน้า ยก
 เข้าปล้นเมืองเชียงใหม่จับตัวไปมั่งแรมราชาเสย บรรดาพม้ามอญขึ้นอยู่ในเมืองเชียง
 ใหม่แตกหนีชนมาเชียงแสน กองทัพชาวเชียงใหม่มีกำลัง ๗๐๐๐ คน ยกเข้ามาล้อม
 เมืองเชียงแสนตั้งแคว้นเดือนสี่ขันธ์ห้าค่ำ ถึงเดือนห้าแรมค่ำหนึ่ง เมยวหัวนจกกายพม่า
 กัแตกหนีละเมืองเมืองเชียงแสนเสย ครึ่งนั้นพระยาหางวงตนมกำลัง ๕๐๐ คน ออกต่อ
 วยทัพชาวเชียงใหม่ยามใกล้รุ่ง กองทัพเชียงใหม่แตกไป ได้เครื่องสรรพาวุธแลข้าง

พราย ๖ ข้าง กับเชลยชาวเชียงใหม่เป็นอันมาก ก็ส่งไปถวายพระเจ้าอังวะ ๆ ไปโปรด
ให้พระยาหางวงตันเป็นพระยาครองเมืองเชียงใหม่

ฝ่ายทางเมืองเชียงใหม่ เทพสิงหนิงเมืองอยู่ได้ประมาณเดือนหนึ่ง มี
หนังสืออาญาประกาศแก่แคว้นแขวงท่งปวงทุกแห่ง ให้จับพม่ารามัญบันตามิ ส่งไป
ล้างเสียให้สิ้นเชิง บนคาพม่ารามัญที่ยังเหลืออยู่ในแคว้นแคว้นเมืองเชียงใหม่ พวก
มอญสมคบกันเข้าเป็นหมู่เป็นกอง มีจะเรเนแตกกับบ้านข้างเหล็กเป็นหัวหน้ารวบรวม
กำลังเข้าได้ ๓๐๐ คน พวกนี้ไปคิดการกับเจ้าองค์คนก อินเป็นเจ้าลาวชาวสวนข้าง ซึ่ง
หนีจากเมืองหลวงพระบางมาบวชเป็นภิกษุอยู่ ณ วัดบวรารามเมืองนครเชียงใหม่ เจ้า
องค์คนกก็ลาผนวชออกมารับเป็นหัวหน้าที่จะต่อสู้กับหมู่เทพสิงห์ แล้วพวกนี้ยกกำลังเข้ามา
ตั้งอยู่วัดเกษม้งตวันออกแม่น้ำฝางคิ ตรงหน้าเมืองเชียงใหม่ข้าม ขณะนั้นหมู่เทพสิงห์
มีคน ๕๐ คนมารักษาฝางข้ามแม่น้ำอยู่ ครั้นเวลาเที่ยงคืนเจ้าองค์คนกแต่งให้จะเรเน
แตกคุมกำลังข้อมไปเข้าทางแจ้งศรีภูมิของหนิง แล้วแต่งกำลังเข้าแทงหมู่เทพสิงห์ซึ่ง
รักษาฝางท่าแพแตกแล้ว ก็ยกมาเข้าเมืองเชียงใหม่ได้ แต่เทพสิงห์หนีออกจากเมือง
ไปทางทิศใต้ ครั้นได้เมืองเชียงใหม่แล้ว จึงอินเชิญเจ้าองค์คนกขึ้นครองเมือง ทรง
นามว่าเจ้าองค์คำ ฝ่ายเทพสิงห์หนีไปเมืองน่าน จึงไปชักชวนเจ้าธรรมบัญญัติผู้ครอง
เมืองน่าน ยกกำลังมาตีเมืองเชียงใหม่ เจ้าองค์คำผู้ครองเมืองเชียงใหม่ ก็ยกกอง
ทัพออกไปตั้งรับที่ตำบลป่าข้างใต้สู้รบกันเป็นสามารถ เจ้าธรรมบัญญัติตายในห้วงกอง
ทัพเมืองน่านแตกกลับไป

จุลศักราช ๑๐๘๐ ปีวอกเดือนสี่ชนหาค่า สดแดงพระยานายทัพพม่ายกกองทัพ
มาจากกรุงอังวะ ถึงเมืองเชียงใหม่ เจ้าองค์คำแต่งทัพมา ๒๐ คน กับชาวเมือง ๒๐ คน
ออกไปต้อนรับสดแดง พระยา ๆ ส่งให้จับคนชาวเมือง ๒๐ คนจะฆ่าเสีย ชาวเมือง ๒๐
คนรู้ตัวก็หนีกลับมาทูลเจ้าองค์คำว่า ครั้นเจ้าจะเป็นม้านตขาขอหนี ครั้นเจ้าจะเป็น
ไทยตขาขอรับมาน เจ้าองค์คำได้แจ้งเหตุดังนั้น ก็พร้อมใจด้วยพลเมืองที่จะต่อสู้พม่าร
ขณะนั้นพม่ารมาตั้งทัพอยู่หนองหมอนเจ้าองค์คำคุมกำลังออกไปรบกับพม่า แต่ต่อสู้กัน

อยู่ถึง ๒ เดือน พม่าแตกหนีไปทางเมืองฉะเชิงเทรา ไปตั้งอยู่เมืองพระยา ถึงวัน
เดือนสิบวันค่างหนึ่ง ปีชวดจัตวาศกจุลศักราช ๑๐๘๕ เจ้าองค์ค้ายกกองทัพขึ้นไปตามตี
กองทัพพม่าแตกจากเมืองพระยาขึ้นไปอยู่เมืองเชียงแสน เจ้าองค์ค้ายกทัพกลับมา
เมืองเชียงใหม่

จุลศักราช ๑๐๘๕ ปีฉลูเบญจศก พระเจ้าองค์วะให้เมงจักกายเป็นแม่ทัพตีพล
๑๐๐๐๐ ยกมาตีเมืองเชียงใหม่เข้าปล้นเมืองมิได้ก็เล็ดถอยไปตั้งอยู่เมืองเชียงแสน

ศักราช ๑๑๐๒ ปีวอกโทศก เมงจักกายนายทัพพม่า ชิงแตกหนีไปอยู่เมือง
เชียงแสนได้เป็นเมยวหฺนอยู่เมืองเชียงแสน บัวยลงถึงอนิจกรรม พระเจ้าองค์วะตั้งให้
นอຍရွမ်จงษ์เป็นเมยวหฺนเมืองเชียงแสน ชนามนามเพยษนรวิช

ศักราช ๑๓๐๗ ปีฉลูสัปตศก สมิงทอไต่ยเมืองหงษาวดี มีราชสาสน์มาขอ
นางอึงทพธิดาเจ้าองค์ค้ายครองเมืองเชียงใหม่ เจ้าองค์ค้ายส่งราชธิดาไปกรุงหงษาวดี
ครั้นจุลศักราช ๑๓๐๗ ปีชวดอัฐศกสมิงทอเสยเมืองหงษาวดี จึงพานางอึงทพธิดามาตั้ง
คนเจ้าองค์ค้ายเมืองเชียงใหม่

ศักราช ๑๓๑๓ ปีมะแมตรีศก เมืองลือเชนแมนเซากันเป็นชบด ยกมารบ
เพยษนรวิชผู้ครองเมืองเชียงแสน เพยษนรวิชพาครอบครัวอพยพหนีไปอยู่ตำบลสบมา ลือ
เชนกีเขารักษาเมืองเชียงแสนไว้ถึงศักราช ๑๓๑๗ ปีกุนสัปตศก เพยษนรวิชสองสามีได้
กำลังแควแลลาวยกกลับมาตีเมืองเชียงแสนคืนได้ตั้งเก่า

ศักราช ๑๓๑๘ ปีฉลูนพศก กองทัพล้านช้างยกไปตีเมืองเชียงแสน เพยษน
รวิชออกตีตอบที่ตำบลดอนแทน เสยทแก่ชาศกตายในทวาร บุตรชายเพยษนรวิชชื่อเจ้า
ตนทัพ กับบุตรเจ้านาชาวา ชื่อเจ้าบวร พาหนีหนีไปกรุงองวะ พระเจ้าองค์วะตั้งให้เจ้า
บวรเป็นเมยวหฺนครองเมืองเชียงแสน ให้เจ้าตนทัพครองเมืองเชียงวาย ให้ชานนอติ
ครองเมืองเชียงรวบ ใหญ่สบคนมาครองเมืองทั้ง ๓ คน

ฝ่ายข้างเมืองเชียงใหม่ เจ้าองค์ค้ายครองเมืองได้ ๓๒ ปี ถึง ณ ปีเถาะเอก
ศก จุลศักราช ๑๓๒๓ ทรวงประชวร ก็พราโดยในเดือนอายุแรม ๑๕ ค่ำ เจ้าจันทราช

บุตรได้ครองเมืองแทน แลในเดือนสิบเอ็ดเดือนนี้ พระเจ้ามังดองยกกองทัพไปตีเมืองมอญ
ครัวมอญอพยพหนีเข้ามาเมืองเชียงใหม่เป็นอันมาก ในศึกเดียวกันพระเจ้ามังดองยก
กองทัพไปกรุงศรีอยุธยาโดยทางเมืองทวาย ฝ่ายข้างเมืองเชียงใหม่ นอญวิสุทธิ
เมืองลำพูนยกกองทัพไปตีเมืองเชียงแสนได้ เมฆวสุหนันบวรผู้ครองเมืองเชียงแสนตาย
นอญวิสุทธิได้ครองเมืองเชียงแสน

สุคักราช ๑๑๒๒ ปีชลาโทศก เจ้าดวงเมืองฯ ลำพูน ยกกองทัพขึ้นไปเอา
เมืองเชียงแสนมิได้ก็เลิกทัพกลับมาลำพูน แลในศึกเดียวกันนี้ วันเดือนแปดขึ้นแปดค่ำ
คนไข่ม้ามาถืองเมืองลำพูน ครั้นเดือนสิบแรมเจ็ดค่ำ พระเจ้ามังดองเลิกทัพจากกรุง
ศรีอยุธยาขึ้นมาถืองเมืองลำพูน พระประจักษ์พรหมท้าววงศ์ในทันนี้ แลในศึกเดียวกัน
เดือนสิบสองค่ำหนงวันจันทร์ยามรุ่ง พระอาทิตย์เป็นสุริยคราส

สุคักราช ๑๑๒๓ ปีมะเสงตรศก เดือนสิบแรมค่ำ เจ้ายัตถอนุชา เจ้าขันทีผู้ครอง
เมืองเชียงใหม่ขบถต่อเจ้าจันทน์ฯ สู้มิได้หนีไปพึ่งพระยาทะกาดเมงทละอยู่ตำบลบ้าน
ฉิน ฝ่ายเจ้ายัตถอนุชาเมืองเชียงใหม่แล้ว มิได้ครองเมืองเองกลับอาราธนาเจ้าอิศการวัด
ดวงดี ให้ลาสิกขาบทแล้วยกขึ้นเป็นเจ้านครเชียงใหม่ แลในศึกเดียวกันวันเดือนเจ็ด
แรม ๗ ค่ำ เจาลำพูนถึงพญาไชย

สุคักราช ๑๑๒๔ ปีมะเมียจตุวาศก เดือนยี่ขึ้นค่ำหนงเวลาบ่ายมีสุริยปราคา
ครนถึงเดือนสามขึ้นสิบสามค่ำ ชาวลำพูนแลวงพร้าวยกไปรบชาวบ้านข้าง ครนถึง
เดือนสี่กองทัพพม่าเกณฑ์ไปอภัยคามินเป็นแม่ทัพ ยกมาจากกรุงอังวะตั้งทัพอยู่ที่วัด
เวฬุวันกุเต้าแล้วเข้าล้อมเมืองเชียงใหม่ในวันเสาร์เดือนสิบสามค่ำหนง กองทัพพม่าเข้า
เมืองเชียงใหม่ได้ ในวันเดือนสิบเอ็ดแรมแปดค่ำปีมะแมเบญจศกจุลศักราช ๑๑๒๕
พม่ากวาดต้อนครัว ญาติวงศ์เจ้าองค์คำ แลไพร่ไทย ชาวเมือง เชียงใหม่ ส่งไปกรุงอังวะ
เป็นอันมาก ส่วนไปอภัยคามิน ก็เข้ารักษาเมืองเชียงใหม่อยู่ แลตั้งนายทัพนายกอง
พม่าคุมกองทัพแยกย้ายกัน ไปรบตีกวาดต้อนครอบครัวพลเมืองในหัวเมืองต่างๆ แล

เขาทรงรักษายุทธตำบล ครึ่งนั้นแสนขวางโรงช้างสองลมกำลังไต่ยกไปรบพม่า ซึ่ง
ตั้งทัพอยู่ที่ทอฮอย ไต่ไชยชนะแล้วกัณฑ์ไปตั้งอยู่ที่ดอนมูลเมืองเชียงแสน ฝ่ายไปอยู่ที่
คามนึ่งตั้งจากกายอินทียกกองทัพไปจับแสนขวางที่ดอนมูล แสนขวางก็แตกหนีเสีย
ไพร่พลเป็นอันมาก

ฝ่ายข้างเมืองนครเขลางค์ คือนครลำปางนั้น เมื่อจุลศักราชได้ ๑๐๘๕ ท้าว
มหายศเมืองลำพูนยกไพร่พลไปรบตมเมืองนครแตก บิดาท้าวตนทางผู้ครองเมืองนครอพยพ
ครอบครัวหนีไปอยู่ปะตมา ฝ่ายท้าวมหายศเมืองลำพูนก็เขาดงอยู่ในวัดพระธาตุลำปาง
ครึ่งนั้นยังมีมหาเถรองค์หนึ่งเป็นเจ้าของวัดพระแก้ว เป็นที่นับถือของประชาชนชาว
เมืองนครนั้นเป็นอันมาก พระมหาเถรนั้นตาวท้าวทระกั เมืองนครคนจากอำนาจขาศัก
คือท้าวมหายศเมืองลำพูนจึงสองลมศิษย์หาได้กำลังเป็นอันมาก แล้วเธอก็ไปว่ากล่าว
กับเจ้าเมืองนครซึ่งหนีไปอยู่ปะตมานั้น ให้กลับมาเอาเมืองนครลำปางคืน พระยานคร
ตนนั้นผู้ มีเพียรขอย้อนเสียแล้ว ไม่สามารถที่จะมารบกับพระยาลำพูนได้ จึงยอม
อนุญาตว่าแล้วแต่มหาเถรเจ้าจะเลือกหาผู้ใดที่สามารถต่อสู้กับข้าศึกคืนเอาเมืองนคร
ได้แล้ว ก็จะยอมยกเมืองนครให้แก่ผู้นั้นครองเมืองนครสืบบุตรหลานต่อไป ครึ่งนั้น
พระมหาเถรเจ้าอธิการวัดพระแก้ว จึงปลุกชาตด้วยญาติโยมศิษย์หาเลือกหาผู้จะเป็นหัว
นำ คุมไพร่พลไปรบกับพระยาลำพูนนั้น ก็เลือกได้นายทิบข้างพรานบ้นคนหนึ่ง เป็น
คนมีกำลังแสดสติปัญญาสามารถอาจที่จะเป็นนายทัพได้ คนทั้งหลายเรียกจ่านายทิบข้าง
นั้น เพราะแกมีกำลังแล่นได้ดัดทางข้างเถื่อนได้ พระมหาเถรเจ้าอธิการวัดพระแก้ว จึง
จัดกำลัง ๓๐๐ คน มอบให้นายทิบข้างเป็นนายทัพยกไปรบพระยาลำพูน ซึ่งตั้งอยู่ณวัด
พระธาตุลำปาง นายทิบข้างคุมพลกำลังเข้าโจมตีกองทัพพระยาลำพูนแตก ข้าพระยา
ลำพูนตาย ไพร่พลชาวลำพูนแตกหนีไป นายทิบข้างได้ติดตามฆ่าฟันไปจนถึงดอยดิน
แดงผืนบนนำแล้วก็กลับมาเมืองนครลำปาง พระมหาเถรกับราษฎรก็พร้อมกันยกนายทิบ
ข้างขึ้นเป็นพระยาไชยสงคราม ครองเมืองนครลำปางเป็นเอกราช มีไพร่พลไทย
แลเชียงใหม่ นายทิบข้างครองเมืองนครลำปางมานานได้ ๒๗ ปี จุลศักราชได้ ๑๑๒๑

จึงถึงแก่กรรม นายทิมช่างมบุตรชาย & ตาย ๒ ยัง ๒ คือนายชายแก้ว ๑ นายพ่อ
เรือน ๑ มบุตรหญิง & คน ครนพระยาไชยสงคราม (ทิมช่าง) ถึงแก่กรรมแล้ว
ฝ่ายท้าวสินกลางซึ่งเป็นบุตรพระยานครคนเก่า กลับยกกำลังมาแย่งชิงเมืองนครลำปาง
คืนจากนายชายแก้ว นายพ่อเรือนบุตรพระยาไชยสงคราม (ทิมช่าง) นายชายแก้ว
นายพ่อเรือน ฝ่ายแพท้าวสินกลางแล้ว ก็พาครอบครัวอพยพหนีไปอยู่เมืองแพร่ ต้อง
สู้รบกำลังได้พอสมควร แล้วก็ยกกลับมาต่อรบกับท้าวสินกลางอีก ครึ่งนายพ่อเรือนน้อง
ชายนายชายแก้วถูกปืนตายในทรบ แต่นายชายแก้วแตกหนีไปเข้าหาพม่า ณกรุงอังวะ
พม่าให้ไปชักคุมกำลังหัวเมืองฝ่ายเหนือ พาตัวนายชายแก้วกลับมาเมืองนครลำปาง
จับตัวท้าวสินกลางฆ่าเสีย แล้วพม่าตั้งนายชายแก้วให้เป็นฟ้าชายแก้ว ครองเมืองนคร
ลำปาง ในปีจุลศักราช ๑๑๒๖ คือไปชักแม่ทัพพม่า จึงเอานายชานนกาวิไลกับนาย
ดวงทิพซึ่งเป็นบุตรเจ้าฟ้าชายแก้ว คุมพลลาวชาวเมืองนครลำปางเข้าสมทบกองทัพ
พม่ายกไปตีเมืองเวียงจันทน์ ได้เมืองเวียงจันทน์ แลรัตนเจ้าเวียงจันทน์ ซึ่งเรียกว่านาง
สามผัวส่งไปถวายพระเจ้าอังวะ แตนนมาเมืองนครลำปางก็ตกเป็นเมืองขึ้นพม่า
กรุงอังวะ

จุลศักราช ๑๑๒๗ ปีระกาสัปตศก พระเมืองไชยเมืองลำพูนต้องสู้รบกำลังได้
ยกมารบพม่าไปอภัยคามนิยังเมืองใหม่ ไปอภัยคามนิฝ่ายแพแตกหนี พาเอาฟ้าชาย
แก้วเมืองนครลำปางไปกรุงอังวะ พระเจ้าอังวะให้อะแซหวุ่นกีเป็นแม่ทัพออกพลแสนหนึ่ง
ยกมาปราบปรามลานนาไทยประเทศ ให้ไปอภัยคามนิกับฟ้าชายแก้วเข้ากองทัพกลับ
มาด้วย ในปีนั้นดาวพระฤกษ์ตกเข้าในดวงพระจันทร์ อะแซหวุ่นกียกกองทัพมาตีได้
ลานนาไทยคืนแล้ว ก็ให้ไปอภัยคามนิอยู่รักษาเมืองเชียงใหม่ตั้งเก่า แล้วตั้งให้สหะ
กอยทางครองเมืองเชียงแสน แลตั้งไปเงยวลอยข้าทาสอยู่ร่หวเมืองต่างๆ เสรีจ
แล้ว ก็เลิกทัพกลับไป

จุลศักราช ๑๑๒๘ ปีจออัฐศก เมืองลำพูนก็ตกบด ไปอภัยคามนิกับเลขไป
ยกกองทัพไปตีได้เมืองลำพูน ในวันชนสิบหาคาเดือนสาม

อนึ่งทางเมืองเชียงแสนนั้น สหะกอยทางเจ้าเมืองเชียงแสนทำความผิด
พม่ามีตราเรียกกลับไปกรุงอังวะ ให้จักกายยานแห่งจอชะวาวยู่รักษาเมืองเชียงแสน
ในปีนั้นพม่าแต่งกองทัพ ๔ ไม้ ๔ กอง ไม้เจ็ยคือไม้สุผลาเป็นแม่ทัพยก
ไปตีกรุงเทพมหานครอยุธยา

ฝ่ายพม่าซึ่งอยู่รักษาเมืองลานนาไทยทุกแห่ง ก็กระทำการวอดข่มเหงต่าง ๆ
แก่ราษฎรพลเมืองได้ความเดือดร้อนทั่วไปทุกแห่ง บางก็พากันอพยพหลบภัยอยู่ยู่เถื่อน
บ้างก็ซ่อนสมคบกันเป็นกองโจรหลายหมู่หลายกองต่างรบราฆ่าฟันซึ่งกันแลกัน เพราะ
ว่าเมืองหาผู้เป็นใหญ่เป็นประธานมิได้

ฝ่ายพระยาจันทรทนต์หลวง ซึ่งหนีพม่าไปอยู่เมืองลาวแต่ก่อนนั้นซ่อนสม
ได้กำลังมากแล้ว ครั้นรู้ว่าพม่ายกไปจากเมืองนครลำปางแล้ว พระยาจันทรทนต์ก็กำลัง
ลอบเข้ามาโจมตีบ้านหัวเสียดอนไฟบ้านก้อม กวาดครัวเชลยแลทรัพย์สินของกลับไป
เมืองลาว ถัดนั้นมาจากกายสุริยวงษ์เมืองเถิน ก็ยแสนสุทนต์แลแม่จางจ้อ นายน้อย
ชมภู ยกกองทัพขึ้นมาตีเมืองนครลำปาง มาถึงตำบลสบป่ายั้งทางอกวันหนึ่งจะถึง
เมืองนครลำปาง เจ้าฟ้าหลวงไชยแก้วเจ้าเมืองนครลำปางทราบข่าว จึงเกณฑ์กำลัง
ไทยเงี้ยวพม่าให้เจ้ากาวิละผู้บุตรเป็นนายทัพยกไปถึงตำบลสบป่ายั้งเวลาดอกงาย (คือ
เวลา ๓ โมงเช้า) เจ้ากาวิละขับพลเข้าล้อมกองทัพชาวเถินไว้ ๓ ด้าน เว้นแต่ด้านริม
แม่น้ำวง กองทัพทั้งสองฝ่ายได้สู้รบกันเป็นสามารถ ฝ่ายข้างจักกายสุริยะ แสนสุทนต์
แม่จางจ้อ นายน้อยชมภู ก็แตกกระจัดกระจายพ่ายหนีไปทางเมืองตอง เจ้ากาวิละ
ก็เลิกทัพกลับคืนเข้าเมืองนครลำปาง ศักราช ๑๑๒๗ ปีกฤษณพศกเดือนสี่ กองทัพช้อ
ฝ่ายเหนือยกมาตีกรุงอังวะ มาถึงตำบลดอยสูงแล้วก็เลิกถอยทัพกลับไป

ศักราช ๑๑๓๑ ปีชวดเอกศก ไม้เอกยคามินเจ้าเมืองเชียงใหม่ช่วยลงถกลง
แก่กรรม พม่าให้แม่จางจ้อคือไม้มะยงวงลาวเรียกไม้หัวชาวมาครองเมืองเชียง
ใหม่สืบไป ครั้นนั้นมชาวทัพช้อจะมาตีกรุงอังวะ มีตราให้เกณฑ์พลหัวเมืองทงปวง
เข้ากองทัพพม่าไปรบเมืองคอบตอสุ กองทัพช้อ ตงแต่เดือนธันวาคมจนถึงเดือนหกปี

พม่า พระยาจำบ้านจึงให้คนสนิทลอบไปบอกพระยาภาวดีระยังเมืองนครลำปาง พระยาภาวดีระก็ลงใจด้วย จึงตอบมาว่าให้พระยาจำบ้านคิดการไป ชักนำกองทัพไทยขึ้นมาเถิด พระยาภาวดีระจะคิดการเมอภายหลัง ครั้นได้สัญญาอายุตกกันเช่นนั้นแล้ว พระยาจำบ้านจึงอธิบายเข้าไปขอรับอาสาต่อสู้ผลว่า ทางนาที่จะยกทัพเรือลงไปเมืองไต้หวัน เป็นแก่งหินผาประกอบไปด้วยสระและซุงสกัดกั้นตลอดทางเรือไปไม่สะดวก พระยาจำบ้านจะขออาสาเป็นกองนำ ไปแล้วถางทำทางให้เรียบร้อยก่อน เมื่อสู้ผลเห็นชอบด้วยจึงเกณฑ์พม่า ไทยใหญ่ ๗๐ คนกับชาวเมือง ๕๐ คน มอบให้พระยาจำบ้านลวงนำไปทำทาง พระยาจำบ้านกับพม่าเงี้ยวล่องเรือไปถึงเมืองฮอต หยุดพักนอนกลางคืนจะใกล้รุ่ง พระยาจำบ้านกับพรรคพวกพร้อมใจกันพร้อมกันลอบแทงพม่าเงี้ยว ๗๐ คนกับชาวเมือง ๕๐ คน มอบให้พระยาจำบ้านลวงนำไปทำทาง พระยาจำบ้านกับพม่าเงี้ยวล่องเรือไปถึงเมืองฮอต หยุดพักนอนกลางคืนจะใกล้รุ่ง พระยาจำบ้านกับพรรคพวกพร้อมใจกันพร้อมกันลอบแทงพม่าเงี้ยว ๗๐ คนตายสิ้น แล้วกรับล่องไปยังเมืองกำแพงเพชร เข้าหากองทัพเจ้าพระยาจักรีขอสดวามภักดี เจ้าพระยาจักรีมีใบบอกกราบทูลพระเจ้าตาก โปรดให้พระยาจำบ้านนำทัพขึ้นไป กองทัพไทยแบ่งกองทัพเดินบกมาเมืองลิกองหนิงพระสระเป็นนายทัพถือพล ๕๐๐๐ พระยาจำบ้านนำกองทัพไทยมาถึงท่าวังตาลพบกองทัพพม่า ไปหัวขวยยกไปต้อนรับ ทัพไทยไม่ทันพร้อมเพรียงกันก็แตกพ่าย ถ้าเจ้าพระจักรีและพระยาสุรสีห์เดินกองทัพทางเมืองนครลำปาง พระยาภาวดีระกับพี่น้องทงเจตปลูกษาพร้อมใจกันในกาที่จะคิดฟันพม่า จึงทำอธิบายแต่งตั้งให้เจ้าคำสมเป็นแม่ทัพคุมพลไทยเงี้ยวพม่ายกลงไปต้อนรับกองทัพไทย เพื่อมิให้พม่ามีความสงไสย ยิ่งแต่จกกายศิวใจสู้กับพม่าเงี้ยวแต่คนเดียวอยู่รักษาเมืองนครลำปาง พระยาภาวดีระกับพวกพร้อมใจ กักเข้าแทงพม่าจกกายศิวใจสู้ถึงแก่ความตาย พม่าที่หนีรอดได้ก็ไปแจ้งความแก่เจ้าคำสม ๆ จึงว่า เจ้าภาวดีระหากเคยเป็นบ้า ลางคาบคิดลางคาบร้าย ทงจะไม่ตั้งใจเป็นขบถ ถ้าเจ้าภาวดีระหากเป็นขบถต่อพม่า ขาทงปวงผู้เป็นน้องก็จะไม่เข้าช่วย พม่าทงหลายก็ไม่ปลงใจเซอฟังเจ้าคำสม ครั้นเวลากลางคืน

พม่า ๓๐๐๐ คนพากันหนีไปยังเมืองเชียงใหม่ แจงขอความแก่ไม่มยง่วนตามเหตุการที่
 เจ้ากาวิละกระทำนั้น ไม่มยง่วนจึงให้เอาตัวเจ้าฟ้าชายแก้วบิดาพระยาภาวดีละไปจำไว้
 ณะคุก ฝ่ายเจ้าคำสมกลับเข้ามาเมืองนครลำปางจึงแต่งบรรณาการแลหนึ่งสื่อ ไปถึง
 ไม่มยง่วนยังเมืองเชียงใหม่ขอบทรวงใจความว่า เจ้ากาวิละเสียจริตเกิดวิวาทฆ่าฟันกัน
 ษณกับจกกายศรนน ชาวทหลายพระองค์คนมิได้รู้เห็นเป็นใจด้วย ขออย่าให้ชาติกระ
 ทารายแก่บิดาชาทคนเลย ไม่มยง่วนได้รับหนึ่งสื่อแลบรรณาการตงนนั้นจึงมิได้ฆ่าฟ้า
 ชายแก้ว แต่ให้จำคุกไว้จะพิจารณาเมื่อภายหลัง ฝ่ายพระยาภาวดีละก็แต่งให้เจ้าดวงทิพ
 ผู้น้องลงไปรับกองทัพไทย เจ้าพระยาจักรีภักย์พลคองทัพชนมาตงอยู่ตำบลลำปางก่อน
 เจ้ากาวิละก็นอมนำบรรณาการแลเสบียงอาหารลงไป ตอรับเจ้าพระยาจักรีที่ตำบล ลำ
 ปาง แลวก็นำทัพไปเมืองเชียงใหม่โดยทางดอยดินแดงดอยบา ฝ่ายพระยากำแพงเพชร
 แลพระยาจำปาน ซึ่งแตกพม่าไปจากท่าวงตาลนั้น ครนรู้ว่าทัพใหญ่ยกมาทันแลวก
 ยกกลับชนไปตพมายังท่าวงตาลอก กองทัพพม่าตอรบต้านทานเป็นสามารท แมทัพไทย
 ให้วางปืนตบยิงตองพม่าล้มตายเป็นอันมากทัพพม่าก็ล่าถอยเข้ามาเมืองเชียงใหม่ กอง
 ทัพไทยข้ามน้ำแม่ปงคโตโดยสะดวก ฝ่ายเจ้ากาวิละว่าฟังถึงพระบิดา เกรงว่าพม่าจะ
 ฆ่าเสียเจ้ากาวิละคุมพลของตนเลย ได้ติดตามพม่าเข้าไปถึงเมืองเชียงใหม่ไม่มยง่วน
 ก็แตกหนีออกประตูข้างเผือกไปทางทิศเหนือ เจ้ากาวิละเข้าเมืองเชียงใหม่ได้ นาย
 น้อยวิฑูรแลนายน้อยสมพิตรชาวเมืองเชียงใหม่ซึ่งอยู่กับพม่า แจงความว่าเจ้าฟ้าชาย
 แก้วยังมีชีวิตอยู่ในคุก เจ้ากาวิละจึงถอดพระบิดาจากคุกแล้วพาไปเฝ้าพระเจ้าตากยง
 ทัพหลวง กองทัพไทยได้เมืองเชียงใหม่ ในปีมะเมียฉศกจุลศักราช ๓๑๓๖ เดือนห้า
 เหนือคือเดือนสามเพ็ญวันอาทิตย์ แลพระมหากษัตริย์เจ้าจรงทรงตงพระยาจำปาน
 เป็นพระยาเชียงใหม่ ตงนายกอนแก้วผู้หลานเป็นอุปราช ตงจกกายแดงเป็นพระยา
 ลำพูน ตงนายตอมตอมผู้น้องเป็นอุปราชลำพูน ตงนายน้อยโพธิ์กอนทองเป็นพระยา
 สวรรงษรรักษาขอบเขตต์สมาเสร็จแล้ว ก็เสด็จยাত্রาทัพหลวงกลับโดยทางเมืองนคร
 ลำปาง แรมทัพอยู่ตำบลลำปาง ส่วนเจ้ากาวิละพาพระราชมบิดามาถึงเมืองนครลำปาง

แล้วมีใจชื่นชมยิ่งนัก ก็พาเอาของทั้งหกของคลังไปเฝ้าพระเจ้าตากยังลำปางหลวง ก็
 ทรงโปรดตั้งให้เจ้ากาวิละเป็นเจ้าเมืองนครลำปาง ตั้งเจ้าธรรมลังกาผู้น้องที่สามเป็น
 อุปราชเสวยแล้ว ก็เสด็จยাত্রาทัพหลวงจากเมืองนครลำปาง ไปโดยทางเมืองเกิน
 ฝ่ายเจ้าพระยาสุรสีห์มีใจประติพจน์ในนางสีละโนชาผู้น้องเจ้ากาวิละ จึงใช้ขุนนางผู้
 ฉลาดมากล่าวขอต่อเจ้าฟ้าชายแก้ว แลเจ้าพนมทงเจ็ดคนก็พร้อมใจกัน นำนางสี
 ละโนชาไปยกให้แก่เจ้าพระยาสุรสีห์ ส่วนเจ้าพระยาสุรสีห์ก็ยกทัพกลับไปทางเมือง
 สวรรคโลก ฝ่ายข้างกรุงองวะได้ทราบข่าวกองทัพไทยยกขึ้นไปตีเมืองนครเชียงใหม่
 พระเจ้าองวะจึงแต่งตั้งให้ไปหลังคำคมรพลแสนหนึ่ง ยกไปตีกรุงเทพ ฯ ทางท่าคันแดง
 ตั้งทัพอยู่ที่ตำบลแม่สลับ ให้ขอแขวนกบถพล ๕๐๐๐ มาทางแม่ละเลิงเข้าตีเมืองระแหง
 กำแพงเพชร สวรรคโลก ศรีไทยแตก แล้วยกเข้าล้อมเมืองพระพิศณุโลกไว้ เจ้าพระ
 ยาจักรแลเจ้าพระยาสุรสีห์รีบป้องกันเมืองอยู่ได้ถึงสี่เดือน ฝ่ายไปหัวชาวข่งแตกหนี
 จากเมืองเชียงใหม่ไปได้เดือนกับสัปดาห์ หัวชาวกลับยกรพลหมื่นหนึ่งมาล้อมเมือง
 เชียงใหม่ ณ วันอังคารแรมสี่ค่ำเดือนเจ็ดปีมะแมลปีตศก จุลศักราช ๑๑๓๗ พระ
 ยาจำบ้านเจ้าเมืองเชียงใหม่มีกำลัง ๑๗๐๐ คนสู้รบป้องกันเมืองเป็นสามารถ แลแต่ง
 คนถือหนังสือบอกขอราชการทัพลงไปกรุงเทพฯ ฯ ส่วนเจ้ากาวิละเจ้าเมืองนครลำปาง
 มีกำลังพันหนึ่ง ยกมาช่วยพระยาจำบ้านสู้รบมาเป็นสามารถ กองทัพพม่าเข้าหัก
 เอาหลายครั้งหาได้ไม่ถนัดล้อมไว้ ทัพพม่าฝ่ายพระยาจำบ้านพระยาภาวดีระหมดเสบียง
 อาหารก็อดกินจับพมามาฆ่ากินเป็นอาหาร พม่าตงล้อมอยู่ได้ ๗ เดือน ถึงวันเดือน
 ยแรมสี่ค่ำกองทัพไทยจึงไปถึง เข้าตีทัพพม่าแตกพ่ายไป ครั้นพม่าแตกหนีไปแล้ว
 กองทัพไทยก็เลิกกลับมา ยามนั้นเมืองเชียงใหม่หมดเสบียงอาหารพลเมืองก็แตก
 ฉานไปสู่ที่ต่าง ๆ ส่วนตัวพระยาจำบ้านกับอุปราชานำหลานพาครอบครัวไปอยู่เมือง
 นครลำปาง พอหายอดโรยแล้วก็กลับมาตั้งอยู่ทางพร้าว ภายหลังจึงกลับขึ้นมาตั้ง
 เมืองเชียงใหม่ ยามนั้นเมืองใหม่ร้างเป็นป่ารกชอกเต็มไปด้วยขุมไม้เครือเขาเถาวัล
 เป็นที่อยู่แห่งหมู่สัตว์ป่า เพราะมีคนน้อยรายกันอยู่ พอว่างแต่มีชายคาแลหนทาง

เที่ยวไปมาหากัน เหตุว่าไม่มีโอกาสจะแผ้วถางได้ ยามนั้นยังมีคนผู้หนึ่งได้ลักเสียดู
 ครอบงำตัวนำมาถวายพระยาจำบ้าน ๆ ให้ทำคอกขังไว้ ถึงยามเที่ยงคนแม่เสื่อมา
 เราะร้องก้องกลางเวียง เป็นคำคนว่าพระยาข้างอยู่ทางเหนือพระยาเสื่ออยู่ทางใต้
 ท้าวตนใดเอาลูกไปไว้ให้ปลอยบันเสย ครั้นบ่ปลอยลูกรักแห่งกบตรจะกินลำดับลง
 มาเป็นถอย จะกินให้หมดทั้งคัมพลวงคัมมอย ทงหญิงชายใหญ่่นอย ทงนวมเมฆ
 นางนวกกลางนวกอยผ้ามอนวณวนอย จะกินทงเครื่องสรวอยสังวาล บัณหนันใดแก่
 เจ้า๗ พระองค์พี่น้อง คือเจ้ากาวัดละเป็นพระยาข้าง พระยาเสื่อคือเจ้าพระยาสุรสีห์

ฝ่ายพระยาจำบ้านอยู่เมืองเชียงใหม่มินานเท่าใด ก็เลิกถอยลงไปตั้งอยู่วง
 พร้าวดังเก่า

ตั้งแต่ปีมะเมียฉศก ศักราช ๑๓๓๒ จนถึงปีมะแมสัปตศก พระยาจำบ้าน
 เทรยมการจะขึ้นไปตเมืองเชียงแสน โดยยกกองทัพขึ้นไปตั้งอยู่ตามบลแม่ชวแดง พม่า
 แลทอไม้ถอยพล ๘๘๐๐๐ ยกลงมาถึงเมืองเชียงใหม่ พระยาจำบ้านก็ถอยกลับไปตอรบ
 พม่า ยังตำบลสันตวาน พระยาจำบ้านมก็ถอยหนีมาจตามหนานไต ก็ถอยลงไป
 ถึงเมืองระแหง ไม้แลทอก็ยกกองทัพเลยได้ไปเมืองนครลำปาง เจ้า๗ องค์พี่น้องได้
 สู้รบพม่าเป็นสามารท ทพม่าพม่าเจ็ดพันเจ็ดไม้เจ็ดกอง ีพลลาวมี ๗๐๐ ได้สู้รบกันอยู่
 ถึงเจ็ดวันเหลือกำลังแล้วจึงโคตเมืองพากันหนลงไปเมืองสวรรคโลกย์ ครั้นกองทัพ
 พม่าเลิกถอยไปแล้ว พระยาจำบ้านจึงแต่งตั้งให้เจ้าอุปราชาก่อนแก้วผู้หลานขึ้นไปตั้งวง
 พร้าวก่อน ให้รวบรวมเสบียงอาหารกับชาวฉะชวค้อยไว้ท้าว พระยาจำบ้านจึงตาม
 มาเมอภายหลัง ครวงนเจ้าอุปราชาก่อนแก้ว เกบเข้าเสบียงไว้ได้มากหาแบ่งปันเจือ
 จานให้พระยาจำบ้านไม่ พระยาจำบ้านขัดใจจึงฆ่าอุปราชาก่อนแก้วเสีย ในบ่อก
 อัฐศกจุลศักราช ๑๓๓๘ แลในปีนั้นดาวพุกหุคบิดเข้าในดวงเดือนเมืององวะฝนแล้งเข้า
 แพงนัก เจ้าเจตองค์พี่น้องกับเจ้าฟ้าชายแก้วพระวราชบิดาพากันยกจากเมืองสวรรค-
 โลกย์ ขึ้นมาตเมืองนครตั้งเก่าในปีระกานพศศักราช ๑๓๓๘ แลในปีนั้นพระยาจำ

บ้านหนองหวงพร้าวลงไปตั้งอยู่หนองหวง ทตบลหนองหวงนนมลานต้นหนงแตก
 หน่อเป็นเจ็ดหน่อลอมกอภายใน พระยาจำบ้านจึงนมนต์พระสงฆเจ้ามาเจริญพระ-
 พุทธมนต์แล้วให้โคนลานต้นนเสย ถัดนั้นมาลศักราช ๑๓๔๐ ปีจอสัมฤทธิ์คติ พระยา
 จำบ้านย้ายจากหนองหวงไปตั้งอยู่เมืองลำพูน แล้วล่องไปกรุงเทพฯ ถึงศักราช
 ๑๓๔๑ ปีกุน นางบุญโสมผู้ภรรยาล่องไปตามหาพระยาจำบ้านแล้ว พากันกลับขึ้นมา
 เมืองลำพูนคงเก่า ครวงนเสนาอำมาตย์ของพระยาจำบ้าน คือพระยาไชย พระยา
 พานพากันหนชนไปเมืองเหนือ ยิ่งแต่พระยาลำพูนพระยาอำมาตย์ กับไพร่เมืองก
 หนง พระยาจำบ้านขึ้นมาถเมืองลำพูนแล้วอยู่ไม่นานเท่าใด ก็ยกขึ้นไปเมืองเชียง
 แสนสบกก ไตแต่เมืองเปลาเล็กทพกลับคนมา อยู่ไม่นานเท่าใดพระยาไชยเชียงแสน
 เชียงรายยกกำลังมาหลอนตเมืองลำพูนแตก จับได้พระยาไชยเป็นอันมาก ททหน้าศึกไป
 ึกมาก

ฝ่ายพระยาจำบ้านรวบรวมพลกำลังไคบางแล้วก็พากันลงไปตั้งอยู่ตำบลวัง-
 สระแดงปากน่านมด

อนึ่งในปีจอสัมฤทธิ์คติศักราช ๑๓๔๐ นั้น พระเจ้าแผ่นดินกรุงธนบุรีให้
 เจ้าพระยาจักรแลเจ้าพระยาสุรสีห์ เป็นแม่ทัพถลพดเป็นอันมากยกไปปราบปรามมลา
 ประเทศ กองทัพไทยตีตเมืองหนองบัวหลมภูแล้วเลยไปตีตเมืองเชียงจนทันพันพร้าว
 ปักญศักราช ๑๓๔๑ แม่ทัพทั้งสองแดงกองข้าหลวง ๓๐๐ คนมาตรวจราชการทางเมือง
 น่าน เมืองแพตลตอดมาถึงเมืองนครลำปางข้าหลวงไทยหม่นนเห็นเหตุคิดว่าบุตรภริยา
 ชาวบ้านไปทำอนาจารแลแยงชิงสิ่งสินต่างๆ ราษฎรได้ความเดือดร้อนพากันไปร้องต่อ
 พระยาภาวดีละเจ้าเมืองนครลำปาง พระยาภาวดีละขจัดใจก็ยกพวกไปไล่แทงข้าหลวงไทย
 หม่นนยงตำบลวังเกิงลมตายเป็นอันมาก ทหนึ่งรอดได้ก็กลับไปเมืองไตอยู่ไม่นานเท่าใด
 พระเจ้าแผ่นดินกรุงธนบุรีใหม่ตราหาตัวพระยาภาวดีละ ๓ ครั้ง ตตราหาไปไม่ถึง ๓ ครั้ง คิด
 จะทำราชการแก้โทษททวมตจึงยกกองทัพไปตเมืองลตเมืองเกิง ได้ผู้คนครอบครว้เป็น
 ๒๙/๐๘/๒๕๖๕
 อันมากแล้ว พระยาภาวดีละกับพระยาจำบ้านจึงลงไปเฝ้าทูลลตของขลุ้พระบาท ณ กรุงธน

บวเจ้าขอราชการทัพแลถวายครุวัชระเสนนั้น พระเจ้าแผ่นดินมีพระโองการพิพากษา
โทษพระยาภาววิละขอททวายข้าหลวงแลขัดท้องตรา พิกษาโทษพระยาจำบ้านข้อ
ทษาพระยาอุปราชก่อนแก้วผู้หลาน ให้ลงพระราชอาญาเขียนหลังพระยาจำบ้านแล
พระยาภาววิละคนละ ๑๐๐ ทีเอาตัวจำไว้ ณคุก แต่พระยาภาววิละนั้นให้ตัดขบหูเสียบ
ทงสองข้าง ขอทขัดท้องตราเรียกหาไม้นนภายหลังพระยาภาววิละร้องขออาสา
ราชการตีเมืองเชียงแสน แก้วโทษ พระเจ้าแผ่นดิน ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานโทษ
ถอดจากคุกให้คงอยู่ในถานาศักดิ์กลับขึ้นไปทำราชการตามเดิม แต่พระยาจำบ้านนั้น
ยังไม่พ้นโทษ

ฝ่ายพระยาภาววิละพ้นโทษแล้ว กลับขึ้นไปถึงเมืองนครลำปางก็เกณฑ์พล
กำลังรวมใจได้ ๓๐๐ คนยกขึ้นไปเมืองเชียงแสน ยามนเป็นเวลาขุดสันตวยเสียบยง
อาหาร ไพร่พลได้เข้าเสียบยงคนละ ๓ แครงตมกินแต่นามอดระนอย ๆ พอยังชีวิตให้เป็น
ไป แต่โดยความแกล้วกล้าสามารถหาญของพระยาภาววิละ ก็ตีได้เมืองเชียงแสน
โดยสะดวก ได้ครอบครุวัชระเลยเป็นอันมากก็เลิกทัพกลับคืนมาเมืองนครลำปาง

ฝ่ายพระยาจำบ้านอันต้องกักขังอยู่ ณ กรุงเทพ ฯ นั้นป่วยลงกตงแก่กรรมใน
กรุงเทพมหานคร

ลศักราช ๑๑๕๓ ปีฉลูตรีศก พระยาภาววิละเจ้าเมืองนครลำปาง เมื่อเลิก
ทัพจากเมืองเชียงแสนมาถึงเมืองนครลำปางแล้ว พักกำลังไพร่พลพอหายอดโรยแล้ว
ได้ทรวบข่าวกรุงเทพ ฯ ว่า พระเจ้าตากเสียพระจริต ขุนนางหัวเมืองจับตัวออกเสียบ
จากราชสมบัติแล้วอำมาตย์ราษฎรทงปวง พรอมกันเชิญเชิญเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก
ขึ้นเถลิงราชสมบัติปราบดาภิเศก เป็นบรมกษัตริย์ตรีผลพระวงศ์ใหม่ พระยาภาววิละก็
พาเจ้านายพี่น้องทงปวงลงไปกรุงเทพมหานคร เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทถวายสิ่ง
ของแลครุวัชระเลย อันตีได้มาจากเมืองเชียงแสน แลกราบบังคมทูลขอราชการทงปวง
พระเจ้าอยู่หัวทงพระกรุณาโปรดเป็นอันมาก จึงให้เลื่อนยศพระยาภาววิละขึ้นเป็นพระ
ยาจิวรปราการเจ้าเมืองนครเชียงใหม่ พระราชทานพานทองคำเครื่องยศอย่างเจ้าพระ

เทศราช ตงเจ้าธรรมลังกาผู้นองที่ ๓ เป็นพระยาอปราชเมืองเชียงใหม่ ตงเจ้าคำสม
 ผู้นองที่สองเป็นพระยานครลำปาง ตงเจ้าดวงทพผู้นองที่ ๔ เป็นพระยาอปราชเมือง
 นครลำปาง ตงเจ้าห่มหตุคามผู้นองที่ ๕ เป็นพระยาราชวงษ์เมืองนครลำปาง ตงนาย
 น้อยคำพันธ์เป็นพระยาบรรณทนต์เมืองแก้ว พระราชทานเครื่องอุปโภคบริโภคโดยลำดับ
 ตามสมควรแก่ตำแหน่งผู้ใหญ่ผู้น้อย พระยาวิชิตปราการกาจละกับพนองทงปวงพัก
 อยู่กรุงเทพฯ พอสมควรแล้ว ถึงมืองยามตักกราบถวายบังคมลาพากันกลับขึ้นไป
 บ้านเมือง

ตศักราช ๑๑๕๔ ปีชวดจัตวาตศก พระยาภาจระชนมาถึงเมืองนครลำปาง
 แล้วทรวรรวมสมกำลังไพร่ได้ ๓๐๐ คน ยกจากเมืองนครลำปางไปตั้งตำบลวง
 สะแกง สืบหาแม่ทัพพระยาจำบ้านเคยไปตั้งอยู่ก่อนนั้น รวบรวมได้พลกำลังในทัน
 นี ๒๐๐ คนรวมเข้ากันเป็น ๕๐๐ คน ก็กวาดต้อนครัวอพยพราษฎรเข้าตั้งอยู่เวียงข่า-
 ช้างกรวมลานาแม่ทา ผังหนึ่งเรียกข่าข้างน้อย อีกผังหนึ่งเรียกข่าข้างหลวง

ยามนั้นลานนาไทยประเทศร่วงโรยโดยเหตุพม่าซัดกม้าย้ายยอขยิบ บ้าน
 กลายเป็นบ้านกลายเป็นพงรกร้างเป็นต่านข้างตงเสียหากำลังไพร่พลเมืองมิได้ จึง
 พระยาวิชิตปราการกาจละกับหมญาตพนองปองกันสืบเสาะของสมผลกำลัง ทราบว่า
 หมุ่โพกหวแดงทวารพระยาขอนแก่น ซึ่งพระยาเชียงใหม่จำบ้านข่าเสียนั้น แดกหนีไป
 อยู่ทางเมืองปอนเมืองยวม ท้าต่าฝั่งท่าสทอสีแทบ้านแม่ปะผากู้เมืองทลาง (คำปุ่น)
 พระยาวิชิตปราการจึงแต่งให้พระยาสามล้านกับไพร่ ๓๐ คนเอาถวยลางยาม ๔๐ ใบ ไป
 โหยงทางหวตาดนายต่านเกรียงฯ เป็นใจด้วยแล้ว จึงพระยาสามล้านกับชนมชอ
 ลอมเขาดโตบ้านตองโละเป็นปฐมในศักราช ๑๑๕๕ แล้วพระยาวิชิตปราการแต่งหนังสือ
 เป็นคำเกลี้ยกล่อมพ้าน้อยหมวดเมืองทลาง แลจัดถวยลางยาม ๓๐ ใบ เสือแพรวผัน
 ทนง โขชนมชอไปเกลี้ยกล่อมทางแสนหลวงย่างหวต่านเกรียงฝ่ายปากตวันตกแมนา
 คง ย่างก่างแสนหลวงยอมสมคจงมหนังสือไปถึงพ้าน้อยหมวดฯ ยอมสามภักดี ชน
 มชอพาพ้าน้อยหมวดเขามาถึงพระยาวิชิตปราการยังเมืองข่าช้าง ครองทนงในศักราช

เดียนพระยาจักรีปรากฏ (ภาวณะ) แต่งให้นายจันทราชาผู้หลานกับชนมช่อ
คุมกำลังบ้างไพร่ไปตีบ้านท่าตางฝั่งปากตวันตกแม่น้ำคง ได้ตีพอเมืองที พอเมืองกดี
พอเมืองยาน อาจารย์นโท กวาดครัวอพยพราษฎรมาสู่บ้านเมือง แล้วพระยาภาวณะ
แต่งให้แสนราชโกสุกรมพลไปตีบ้านแม่ปะ ได้ตีแสนชดชนะหม่นชมภูกวาดครัว
อพยพมาสู่เมือง ถัดนั้นพระยาภาวณะให้น้อยชานาชา น้อยชานาตา หมอสุกถือ
หนังสือไปเกลี้ยกล่อมพระยามาลาเมืองจวด ๆ ก็สามภักดี แล้วคนทั้งสามภักดี
มาแจ้งแก่พระยาภาวณะ

ลศักราช ๓๑๔๖ มะโรงนักษัตรเดือน ๔ เหนือเพ็ญวันพุธ ประคานแม่ทัพมา
คุมพล ๔๐๐๐๐ ยกมาล้อมเมืองนครลำปาง พระยาภาวณะได้เมืองป่าซางให้ฟ้าไชยแก้ว
ผู้ปดตาอยู่รักษา ตนก็จัดทัพลงพนหน่งไปรักษาเมืองนครลำปางต่อสู้พม่า แลไช
แสนสุลวะถือหนังสือลงไปชอกกองทัพกรุงเทพฯ มาช่วย ฝ่ายกองทัพพม่าแยกกันไปตี
ได้เมืองแพะ เมืองเถิน เมืองตาก จับได้พระยาแพะ พระยาเถิน พระยาเชียงเงิน
พม่ากวาดครัวอพยพไปเป็นอันมากพระยาภาวณะต่อสู้พม่ารักษาเมืองนครอยู่ได้ ๒ เดือน
กับ ๒๖ วัน กองทัพกรุงเทพฯ รพล ๓๐๐๐๐ ชนไปถึงกเขาตพพม่า ๆ แยกฉวนไปจาก
เมืองนครลำปาง ในวันอังคารเดือนหกแรมหกค่ำ ครั้นพม่าแตกแล้ว พระยาภาวณะ
เขียนหนังสือขึ้นมาเร็วไปถึงพระยาอุปราชผู้น้อง ยิงเมือง ป่า ซางให้เร่งรีบไปตีเมืองจวด
พระยาอุปราชแจ้งหนังสือแล้วจัดกำลังได้ ๕๐๐ คน ยกออกจากเมือง ณ วันพฤหัสบดี
เดือนเจ็ดเหนือแรมหกค่ำ ยกไปถึงเมืองจวดแรมสิบสามค่ำ ขณะนั้นพระยาจวดเขากอง
ทัพพมามาตีเมืองท่าเมืองเหนือได้ กวาดครัวอพยพลงมาสิ้น ครั้นพระยาจวดกลับไปถึง
เห็นแต่เมืองเปล่า ก็ติดตามลงมาหาบุตรภรรยาสามภักดีต่อพระยาภาวณะณะเมืองป่า
ซาง พระยาภาวณะก็พาตัวพระยามะลาเมืองจวด ลงไปเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทพระเจ้า
อยู่หัว ณ กรุงเทพฯ แล้วพระยาภาวณะทูลขอลาว่าชาวเถิน ชาวระแหงซึ่งหนีพม่าลง
มาอยู่บ้านม่อมกรุงเก่าณ โปรดเกล้า ฯ พระราชทานให้เอาขึ้นไปตั้งเมืองตาก ระแหง
เชียงทอง เมืองเถินตามเดิม ครั้นพระยาภาวณะกลับไปถึงเมืองป่าซางแล้ว จึงแต่ง

พระยาอุปราชนายคำมูลนายวรคุมไพร่ร้อยเศษขึ้นไปเกลยกดอมนาขวาเมืองเชียงแสน
แลติดตามเอาตัวพระยาแพ้วพระยาเถินทพมากจาดไปนั้น ได้คนมาทางครอบครัวส่งลง
นำมาเมืองบ้ำซ่าง แล้วพระยาอุปราชให้นายคำมูลนายวรนอยกาวัดระเข้าไปเกลย
กล่อมพม่าเชียงตุง ๆ กล้วพม่าไม่ลงใจด้วย จึงพากันเลยไปเกลยกล่อมเมืองยอง ๆ เป็น
ใจชบถพม่าซ่งรักษาเมืองยอง ครั้นไม่ชนะพม่าพม่าเมืองยองกับนายคำมูล นายวรนาย
กาวัดระนอยกพากันหนีมาทางเมืองโกเมืองไชย มาถึงเมืองหลวงภักดา ฝ่ายทางเมือง
ฝางพระยาสุรินทรกับพระยาเมืองพร้าว มิสัญญาอาณตถึงเมืองเชียงราย พระยา
เมืองสาต พ้อเมืองปู้ท้าวหวททำแสนยอด พร้อมใจกันชบถต่อรบพม่าทุกบ้านทุกเมือง

ลุดักกราช ๑๓๔๗ ปีมะเมียยนพคก พม่าอะแซหวุ่นกยกรพลงมาทางหัวเมืองฝ่าย

เหนือ พระยาพร้าว พระยาสุรินทรเมืองฝาง พระยาเมืองสาต พ้อเมืองปู้ ท้าวหว
ททำแสนยอด พระยาเชียงรายพาครอบครัวหนีเข้ามาเมืองนครลำปาง กองทัพพม่าติด
ตามมาล้อมเมืองนครลำปางไว้ ฝ่ายทางเชียงใหม่ พม่ากยกองทัพข้ามท่าตาดฝั่งมา
ทางเมืองยวมตายหนึ่ง พระยากาวัดระให้นายพุดองษ์คุมไพร่ ๑๕๐ ไปรักษาทางคั่น
เมืองยวม ทพพม่าหนักแน่นรบไม่หวาดไหว ก็ลาตลอยลงมาตงรบตามลบ่อพระแวน
พุกหนึ่ง แตกจากบ่อพระแวนลอมมาเข้าเวียงบ้ำซ่าง พระยาเชียงใหม่จัดให้พระยาอุป
ราช พระยาบุรรัตน กับกองทัพหัวเมือง ๆ กำแพงเพชร สวรรคโลก ออกรบทัพพม่า
สู้กันอยู่ ๒ วันไม่ชนะลาตลอมมา ทพพม่าติดตามเข้าล้อมเวียงบ้ำซ่างไว้ พระยาเชียง
ใหม่แต่งการบ้องกันเมืองสู้รบพม่าเป็นสามารด แล้วให้ท้าวแก้วลงมาชอกกองทัพกรุง
เทพฯ ไปช่วย ครั้นทัพไทยขึ้นไปถึงก็เข้ารบพม่าแตกพ่ายไป ในวันจันทร์เดือนหก
เหนือคือเดือน ๔ ได้แรมหกค่ำ กองทัพไทยตงพักอยู่ ๗ วันก็เลิกทัพกลับไปนคร
พม่าแตกแล้วนายคำมูลนายวรพระยากาวัดระก็กลับเข้ามาถึงเมืองบ้ำซ่าง

ลุดักกราช ๑๓๕๐ ปีมะแมสัฒฤทธิศก พระยาเชียงใหม่กาวัดระให้พระยาบุ
รรัตน นายพุดองษ์ นายจันทร์ราชา นายคำมูล นายนนท์เสนา นายนอยกาวัดระ
คุมไพร่ล่าถกวรจัสองร้อยเศษไปตีเมืองบันตองกายได้ฟ้าหน่อคำ แสนพ้อเมืองตองกาย

ครอบครัวลงมาสู่บ้านเมืองแล้วพระยาเชียงใหม่พร้อมกับเมืองนคร เมืองแพะ เมือง
 น่านไปรบพม่ายังเมืองเชียงแสนไม่ชนะก็ถอยทัพกลับมา แล้วพระยาเชียงใหม่พระยา
 นครยกไปตีพม่าซึ่งตั้งอยู่บ้านสองเมืองฝ่าย พม่าแตกหนีไป

สุคกราช ๑๓๕๒ ปีจอโทศก วันพฤหัสบดีเดือนเจ็ดคือเดือนหาแรมสิบสามค่ำ
 พระยาอุปราช พระยาบุรรัตน ยกพลพันหนึ่งขึ้นไปตีพม่าซึ่งมาตั้งอยู่เมืองตวัน เค็น
 ทาง ๑๕ วันถึงวันศุกร์แรม ๑๓ ค่ำ เดือน ๘ ได้เข้าตีรบกับกองทัพพม่าฝ่ายนางแวงศรี
 ไป มีพล ๓๐๐๐ มารักษาอยู่เมืองตวันห้วยยอดเมืองจายแม่แก่น รบกันอยู่ ๓ วัน
 ฝ่ายนางแวงศรีไปแม่ทัพถูกปืนตาย กองทัพพม่าแตกกระจัดกระจายไปแล้วตั้งให้นาย
 จันทรวรราช นายกาวจระนอຍคุมพลร้อยเศษ ยกข้ามแม่น้ำแม่คงไปตีได้บ้านซมซิดฟาก
 ตวันตกคง แล้วนายจันทรวรราชท้าวสิทธิ ท้าวขุนมรชอคุมกำลัง ๓๕๐ ขึ้นไปตีได้บ้าน
 สัตยสอยไบบ้านจวงจวงกาดได้ตัวแสนศรีแล้วรว้อพยพกวาดลงมาเมือง

ครั้นปราบปรามพม่าอันมาตั้งเมืองตวัน ห้วยยอด เมืองจายแม่แก่นได้ไชย
 ชนะแล้วก็เลิกทัพกลับมาเมือง ไม่นานเท่าใดพระยาเชียงใหม่ก็กวาดไล่เอานายน้อย
 สุกา นายน้อยเซาจนะ บุตรพระยาตากลงไปเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท สมเด็จพระเจ้า
 อยู่หัวณกรุงเทพฯ ทราบบังคมทูลขอราชการทรงปวง แล้วขอรับพระราชทาน
 นายน้อยสุกา นายน้อยเซาจนะขึ้นมารับราชการเมืองตาก ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
 ตั้งนายน้อยสุกาเป็นพระยาวิชิตชลธิ์ผู้ว่าราชการเมืองตากตั้งนายน้อยเซาจนะเป็นพระ-
 ยาอินทระศรีผู้ช่วยราชการเมืองตาก ตั้งท้าวซมภูเป็นพระยาจันทบุรีผู้ว่าราชการเมือง
 เกิน พระยาเชียงใหม่กับท้าวพระยาหัวเมืองทั้งปวงกราบถวายบังคมลาพากันกลับไป
 รักษาราชการบ้านเมือง

สุคกราช ๑๓๕๓ ฤกษ์นักษัตรตรีศก พระยาเชียงใหม่พาวงษาท้าวพระยา
 ไพร่พล ขึ้นไป ตงเมือง นพบุรีศรีพริงค์ไชยเชียงใหม่ เป็นปฐมอยู่ ได้เดือนเศษตง หาได้ไม่
 เหตุด้วยคนน้อยเป็นนครอันใหญ่ แลรุกรานเป็นน้ำข้างทางเสอเหลือกำลัง ก็พากันถอย
 ลงมาอยู่เวียงป่าข้างตงแก้ว

ในศักราช ๑๓๕๓ นั้น พม่าสระจอแห่งไป๋คุมพลโยธาสามพันเข้ามาตั้งเมือง
 ฝ่าย พระยาเชียงใหม่กำจัตระ กับพระยาบวรรัตนสุนทองเกณฑ์พลกำลังพลได้ ๒๕๐๐
 ถึงศักราช ๑๓๕๔ ศกชวดจวนพม เดือนเก้าชนศกากยกชนไประยะทาง ๑๘ วัน ถึงวัน
 เสาร์เดือนเก้า แรมหกค่ำ ได้รบกับพม่าสระจอแห่งไป๋ สู้กันอยู่หนึ่งเดือนกับ ๔ วัน
 ปล้นเมืองฝ่ายไม่ไดกลาทัพกลับคนมา

ศักราช ๑๓๕๕ ปีฉลูเบญจศก วันพฤหัสบดีเดือนสามแรม ๑๑ ค่ำ พระยา
 วชิระปราการกำจัตระรวบรวมพลสกัดโยธาได้หมื่นหนึ่ง สรรพด้วยสาตราวุธทั้งปวง
 ยกไปตีเมืองเชียงแสน เดินทาง ๑๘ วันจึงถึง ก็เข้าล้อมเมืองเชียงแสนในวันจันทร์
 เดือนสิบสามห้าค่ำ เข้าปล้นเมืองเชียงแสนอยู่เดือนหนึ่งเข้าไม่ได้ ชาติเสียบยงลังกล้า
 ทัพกลับมาในวันพฤหัสบดีเพ็ญเดือนหกคือเดือนสี่ศักราชเดียวกัน

ศักราช ๑๓๕๖ ศกชลาจวณังคารเดือนห้าเพ็ญ พระยาทั้งสามพันองสร้าง
 พระวิหารวัดดอนทูลูน แลฐานาสนาเสนาเจ้าวัดมาชาวเป็นพระสังฆราช แลได้ซ่อมแปลง
 ปฏิสังขรณ์วัดอารามเก่าใหม่ แลมีการนักษัตฤกษ์มโหฬารพลมโหฬารเมืองเป็นการรื่นเริง
 แก้อาณาประชาราชนเป็นอัน ๑๓๕๗ มโรงนักษัตรจวนอาทิตย์เดือนหกชนแปดค่ำ
 กษัตริย์พลากวแควราชภูรายหญิงทั้งปวงออกจากเมืองบ่าข้างไปโดยมรรคาได้ ๗ วัน
 ถึงวันพฤหัสบดีเดือนหกชนสิบสองค่ำ ยามเช้าก็ถึงเมืองพงคเชียงใหม่ เดินกระบวนเลียบ
 รอบเมืองแล้ว เวลาจวนเที่ยงก็เข้าประตูขางเผือกไปพักอยู่หน้าวัดเชียงมน ไพรพลก็
 เข้าตงเคหาฐานบ้านเรือน คงคนเป็นบ้านเมืองตงแต่ก่อน พระยากำจัตระตงอยู่เมืองบ่า
 ข้างนานได้ ๑๔ ปี ๔ เดือน ๒๑ วัน จึงได้มาตงในเมืองพงคเชียงใหม่ สถิตยสำราญอยู่
 ได้ ๓๐ เดือน ๕ วัน ๑๓๕๘ มะเสงนักษัตรจวนพมเดือนสี่แรมสองค่ำ พม่าอง
 แหะไป๋ ขิดซิงไป๋ ยกพยุหโยธาทัพมวพลเกาหมื่นเก้าพันมาล้อมเมืองเชียงใหม่ไว้
 พระยาเชียงใหม่แต่งเจ้านายบุตรหลานถือพลออกตีพม่าทุกทิศทุกด้าน พม่าแตกแล้ว
 คั้นมาเล่าหลายครั้งหลายคราว่า จึงพระยาเชียงใหม่ใช้แสนศรีอักษรเจริญศุภอักษรแล
 คุมเอาพม่าชะเลยลงไปทูลเกล้าฯ แดงการณกรุงเทพพระมหานคร ทรงพระกรุณา

โปรดเกล้าฯ ให้กรมพระราชวังบวรสถานมงคล เสด็จยกทัพยกโยธาทัพหลวงขึ้นมา
ช่วยเมืองนครเชียงใหม่ กองทัพหลวงเดินทางลำบากให้พระเจ้าลูกยาเธอเจ้าดวงอิน-
ทะบัต ถือพล ๕๐๐๐ เดินทางเมืองจัตขนาบทพพมาองแะะโบ้แตกพ่ายไป จับได้อุป
คองโป้แด่ไพร่พม่าเป็นอันมาก พม่าล้อมเมืองอยู่ข้างน้นนานได้ ๒ เดือน ๒๗ วันจึง
แตกไป

ลุศักราช ๑๑๒๐ ปีมะเมียสัมฤทธิศก แสนศรีพ้อเมืองปู้ฟาครวอพยพหนีพม่า
ลงมาสู่พระบรมโพธิสมภาร พระยาเชียงใหม่พาตัวแสนศรีลงมาเฝ้าทูลละอองธุลีพระ-
บาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ณ กรุงเทพฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งแสนศรีเป็น
พระยาศรีปวงศครตุนทรพระราชทานให้กลับไปรับราชการยังเมืองเชียงใหม่ ครั้น
ถึงเมืองเชียงใหม่แล้ว พระยาเชียงใหม่แต่งให้ท้าวศรีท้าวบุญเรืองคุมกำลัง ๓๐๐ ยก
ไปตีพม่าไปศรีท้าวหนายังเมืองสาต ได้เมืองสาตกวตเอาหม่นหลวง หม่นน้อย พ้อ
เมืองสาต แสนเมืองมา น้อยวงเมืองแจต แลครวอพยพท่าอเมืองกิง เมืองกุน
ลงมาสู่บ้านเมือง ไตซางพลายหนึ่งซาง กับนางมิดองมาเป็นบริจาริกาแล้ว เกณฑ์
นายค่านุตเป็นนายทัพถือพลสามร้อย ขึ้นไปตีฟ้าคำเครื่องอนมาตั้งอยู่เมืองปู้ ฟ้าคำ
เครื่องถูกปืนตายได้เมืองปู้แลด้วยกรพลขามนาแมง ไปฟากตวันตกเขาตบ้านสต้อยสอย
ไรบ่านจวกลายทาซางนาท่งฮอ ไตหม่นชวาวจวกลายกับภรรยาฟ้าคำเครื่องแลวกเล็กทัพ
กลับมาเมือง

ลุศักราช ๑๑๒๒ จอกโทศก พระยาเชียงใหม่ให้ท้าวมหายศคุมพล ๒๐๐
ยกขามนาแมงไปตีบ้านสบแม่เทง ไตหม่นพรหมกวตครวอพยพมาสู่บ้านเมืองในศก
ราชชนน ไตตั้งนามเมืองเชียงใหม่ว่าเมืองรัตนตั้งธาอภินบุรี แลกรูปข้างเมอก รูป
สิงห์ รูปกุมภณทเศอเมืองศรีเมืองชนในปิ่นน ยามนนฝ่ายพม่าจตให้พม่ามองเงยวทง
หลายแต่งผู้คนเข้ามาตั้งในเขตวแขวงเมือง ฝ่ายตวันออกทรวางนน ความทราบถึง
พระยาเชียงใหม่ฯ แต่งให้ท้าวอินทศรีคุมพล ๕๐๐ เป็นกองโจรยกชนไปตีเมืองปู้ ไต

พระยาปลัดโพธิ์ไทยทั้งปวงกวาดลงมาเมือง แล้วกองทัพเลยไปตีเมืองแฉดเมืองกิ่ง
เมืองกุนท่าอ้อท่าแฉดได้มาเป็นอาณาจักรเชียงใหม่ทุกตำบล

สุทศักราช ๑๑๖๕ ปีกอนกษัตริย์จตุรตศก ฝ่ายเมืองพม่าตั้งราชาจอมหงษ์มา
อยู่เมืองสาต ประกาศตัวเป็นเจ้าสุวรรณหงษ์จักรวตราชเจ้าฟ้าหลวงหอดคำเป็นใหญ่แก่
ลานนา ๕๗ เมือง พระยาภาวดีละผู้ครองเมืองเชียงใหม่จึงเกณฑ์พระยาอุปราชถือพล
๕๐๐ ยกจากเมืองเชียงใหม่ ณ วันพฤหัสบดีเดือนเจ็ดขึ้นสิบสามค่ำ ขึ้นไปทาง ๑๖ วัน
ถึงวันศุกร์เดือนเจ็ดแรมสิบสามค่ำ เวลาค่ำลอบเข้าปล้นจับเอาตัวราชาจอมหงษ์กับลูก
ผู้กลางได้ อยู่หาวันก็แต่งคนคุมตัวราชาจอมหงษ์กับบุตรลงมาส่งเมืองเชียงใหม่ กอง
ทัพตั้งอยู่เมืองสาต ๑๘ วันจึงยกขึ้นไปทาง ๗ วันถึงเมืองเขมรรัฐตุงคบุรี (เชียงตุง)
ณ วันพุธเดือนแปดแรมสิบค่ำ เจ้าศรีไชยโรตีสารม เจ้าเมืองเชียงตุงพาครอบครัว
อพยพหนีทางเมืองเสย กองทัพเขาเมืองจับได้พม่าคนหนึ่ง ขอช่วยหลั่งมณี แล้วพระ
ยาอุปราชให้พระยาบุรีรัตนยกกองทัพปราบปรามขึ้นไปถึงเมืองมา เมืองลา เมืองกอก
เมืองกา เมืองซาก เมืองนุง ถึงเขตระวาซากอ ซากยี่ แล้วก็กลับลงมาถึงเมือง
เชียงตุงพักอยู่เมืองเชียงตุง ๒๕ วัน ก็เลิกทัพกลับจากเชียงตุงวันอาทิตย์ เดือนเก้าแรม
ห้าค่ำ รอนแรมมาเดือนกบ ๘ วันถึงเมืองเชียงใหม่ ณ วันพุธเดือนสิบแรมสิบค่ำ อยู่
ได้ ๑๗ วันถึงวันอาทิตย์เดือนสิบเอ็ดแรมสองค่ำพระยาอหิระปราการ (ภาวดีละ) แลพ
น้องบุตรหลานกพาเอาตัวราชาจอมหงษ์พ่อลูกกับพม่าช่วยหลั่งมณี ล่องลงไป ณ
กรุงเทพ ฯ

ครั้นนั้นทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สถาปนาพระยาภาวดีละขึ้นเป็นเจ้านาม
ศักดิ์ว่าพระบรมราชาธิบดีศรีสุริยวงษ์ องค์อินทรวุฑศักดิ์สมญา มหาชาติยะวราชชาติ
ราชไชยวรรดิ เจ้าชั้นที่สามพระนครเชียงใหม่ราชธานี เป็นใหญ่ในลานนา ๕๗ เมือง
อยู่เดือนกบ ๓ วัน ก็กราบถวายบังคมลาพากันกลับขึ้นไปบ้านเมือง

อยู่ได้สามเดือน ถึงเดือนห้าวันพฤหัสบดีค่ำเจ้าเชียงใหม่จัดพลกำลัง
สามพันยกไปตีเมืองไชยแสนนพบุรี (เชียงแสน) เจ้าลอมเมืองวันเสาร์เดือนหกแรม

สบตามคำ ทำการปล้นเมืองเชียงแสนบ่อกันเมืองเปนสามารถเข้าไม่ได้ ล้อมไว้สอง
เดือนแปดวันเล็กทพกลับมาในวันศุกร์เดือนธันวาคมแปดศกักราช ๑๑๖๕ กุนเบญจศก

ในศักราชนั้น พระยาพญาท้าวครอบครัวไพร่ฟ้าข้าเมืองลงมาสู่พระบรมโพธิ
สมภาร เจ้านครเชียงใหม่ให้พระยาอุปราชท้าวพระยาพญาลงมาเผ่าทูลของ ๆ ณ
กรุงเทพ ฯ ออกจากเชียงใหม่ ณ วันพฤหัสบดีเดือนสิบสองชนค่างถึงกรุงเทพ ฯ วัน
อังคารเดือนสิบสองแรมหาค่าอยู่กรุงเทพ ฯ สองเดือน ๑๓ วันก็กราบถวายบังคมลากลับไป
บ้านเมือง พักอยู่เมืองสองเดือน ๒๘ วัน ถึง ณ วันพฤหัสบดีเดือนเจ็ดแรมสามศกั พระ
ยาอุปราชากยกพลนกายโยธาหาญ ๑๕๐๐ คน ขึ้นไปตีเมืองเชียงแสนรอนแรมทาง ๒๔
วัน ลุตศักราช ๑๑๖๖ ศกัชวด วันอาทิตย์เดือนแปดชนสิบสามศกั ยกเขาทางทาเข้า
เปลือทศตวันตกเมืองเชียงแสน ขณะนั้นพม่าเมยวท่นนาขวา แลบันต่าเมืองฝ่าย
เหนือ คือเมืองยวง เชียงแขง บ้านญ เมืองหลวย เมืองอะเชียงทง พวกชนบรพล
คนศึกมาช่วยเมืองเชียงแสนครอบกต่านทานมิได้พ่ายแพ้ไป กองทัพพระยาอุปราชเข้า
เมืองเชียงแสนได้ ณ วันอังคารเดือนสิบ คือเดือนแปดปฐมาสารชนห้าศกัเวลารุ่งแล้ว
เมยวท่นแลจกกายพม่าตายในทรบกลางเวียง ชาวเมืองแตกต่นประทะประปน ท
หนชามนาชองไปแอบแฝงอยู่บ่าอยู่เถื่อนกมิ ทกกองทัพได้แลยอมส่ามภกตักมาก
ได้เชลยแลชางมาทรบยสงชองเป็นอนมมาก แต่ต่นวนาชอเจ้าเมืองหนไปจับไม่ได้ พระ
ยาอุปราชจัดกองทัพไปตักต่นตามต่นนาชอ แลจทพหลวงกกวาดครัวอพยพชาวเชียง
แสนเล็กทพกลับมาต่งเมืองนครเชียงใหม่ ในวันจันทร์เดือนแปดทตยาสารชนสองศกั
อยู่มาต่งวันพุธเดือนเก้าชนสิบศกั กองทัพชงไปต่ามจับนาชอ ตักต่นนาชอกับครอบครัว
กวบตรภรรยาต่งมาต่งเมืองนครเชียงใหม่ อยู่มาได้เดือนกับ ๒๒ วัน พระยาอุปราช
กพาต่นเจ้าหอคำเมืองเชียงตุง กับนาชอพอลูกต่งลงมาทูลเกล้า ฯ ถวายพระบาท
สมเด็จพระเจ้าอยู่ ณ กรุงเทพ ฯ ทวงพระกรุณาไปรคเกล้า ฯ พระราชทานบ่าหน้จวาง
จลเป็นอนมมาก แลจไปรคให้เจ้าเมืองเชียงตุงเสนาชอจากลบค่นไป แต่นาชอวานบ่้วย
ต่งแก่กรรมเสยทกรุงเทพ ฯ พระยาอุปราชพกอยู่กรุงเทพ ฯ เดือนครึ่ง ก็กราบถวาย

บงคมาลาพาเอาเจ้าเมืองเชียงตุงกับบุตรนาชวากลับชนมมาเมืองเชียงใหม่ อยู่มากจน
 ศุกรเดือนสามแรมแปดค่ำ เจ้าเชียงใหม่ให้พระยาบรรณรัตน์ของถพดล ๑๐๐๐ ชนไปตรวจ
 ตระเวนด่านทางฝ่ายเหนือ ถึงเมืองเชียงตุง เมืองยาง เมืองแรม ขณะนั้นพม่า
 มาตั้งอยู่เมืองงาปางข้าง พระยาบรรณรัตน์ยกเขาดทัพพม่าเมืองงาปางข้างเดือนหนึ่งทัพ
 พม่าจึงแตกไปไต่เซดลยแลทรพยสังของทองเงินข้างมาอาวชเป็นอันมาก

ฝ่ายพระยาอุปราชกลับจากกรุงเพทฯ ชนมาพักเมืองเชียงใหม่ได้สองเดือน
 หกวัน ก็ยกพลยกเสนาโยธาหาญพันหนึ่งไปผจญเอาเมืองยวง แรมทางเดือนกบ ๒
 วันถึงเมืองมหิษะกบรฐบุรี (เมืองยวง) พระยาอววมออาจต่อรบ ก็อ่อนน้อมยอม
 สวามภักดีถวายเมือง แลถวายเครื่องท้าวท้าวประการ คือช้างพลายสารใหญ่สี่คู่กับ
 เซนคำ (ช้างต้น) อศัตว์เครื่องคำ (ม้าต้น) กับนางหน่อเกลี้ยงคำอันเป็นภริยาผู้กิน
 รวมนบตาถวายบาทบริจา แลถวายพลกองน้อยใหญ่ปราบชนไปในอสุรทิศ บ้านย
 เมืองหลวย เมืองกาย เมืองแวง เมืองชอง เมืองเชียงทอง เมืองวะ เมืองสง เมือง
 หุ่น เมืองแซ เมืองราย เชียงเจ็ง ทาลอ เมืองพาน เมืองมา เมืองลา เมืองจุง
 เมืองมาง เมืองถาด เมืองซาง เมืองสูง สิบสองพันนา เชียงรุ่งบันดาเป็นอาณา
 ราชประเทศเขตรนาแคว้นแห่งเมืองพงคเชียงใหม่แต่ปฐม

พระยาอุปราชพักอยู่เมืองยวงได้ ๓๓ วัน ลศกักราช ๑๓๖๗ ฉลุนกษัตริศวรร
 เดือนเจ็ดแรมสิบเอ็ดค่ำ ก็ยกกริธาพลพลออกจากมหิษะกบรฐบุรี ไปโดยฉับพพตาอารัญ
 ประเทศสามวัน กับนลเขตรเมืองเชียงซาง เขาคอบงาเมืองเชียงซางได้ ครองนได้
 พระปฐมมากรทองสารัตปราชกุมารนามจวมหาสุวรรณพิมพ์ามจักรวรรนงษรคิมงามยงนิก บน
 ตาเมืองทงหลายในสิบสองพันนาแลชวต่าง ๆ พากันมาอ่อนน้อมยอมเป็นข้าโพธิ์ สมภาร
 อดายนางซางมาบรรณาการเป็นอันมาก แต่พระยาเมืองวะขัดแย้งได้แต่งพลไปกวาด
 ตอนเทรวอพพพมาสนิ พระยาอุปราชแต่งตงท้าวพระยารักษาเขตรแคว้นแดนดินสน
 เสนนสตรแลดู ถึงวันพฤหัสเดือนเก้าชนเก้าค่ำ ก็เลิกทัพจากเมืองเชียงซางดงมาพัก
 อยู่เมืองยวงได้ ๗ วัน ก็ยกจากเมืองยวงมาโดยลัดับมรรคสถานนานได้เดือนกับ ๒๐

วัน บินลงเมืองนครเชียงใหม่ พักได้ ๒ เดือน ๑๖ วัน ถึงวันพฤหัสบดีตอนสาย แรม
 สองค่ำ จึงพระยาอุปราช พระยาบวรรัตน เจ้าหอคำเชียงตุง นำท้าวพระยาหัวเมือง
 นอกทงปวง มพระยาเมืองยวง เมืองวะ เมืองเชียงขวาง เมืองกาย พระยานาฝัก
 เมืองยาง ล่องลงมาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ณ กรุงเพทฯ ทรง
 พระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานบำเหน็จรางวัลเพื่อยศถาถักัดชนเป็นเจ้า ให้พระ-
 ยาบวรรัตนกับนายศรีบุญมาเมืองนครลำปาง ไปครองเมืองหริภุญไชย (ลำพูน)

ครั้น วันพฤหัสบดีเดือนสามแรมสิบยามค่ำ ก็พากันกราบถวายบังคมลากลับ
 ชนไปรักษาบ้านเมือง ถึงแล้วเจ้าบวรรัตน นายศรีบุญมาเมืองนคร พระยาหอคำเชียง
 ตุง & คนพนอง แลท้าวพระยาข้าไพร่ไทยงานเมืองยวงทงปวง เข้าตั้งเมืองหริภุญ
 ไชยในศักราช ๑๑๖๗ นั้น แตนนมาบ้านเมืองกมกงสมบูรณเวณว่างการศึกสงคราม
 มาได้ ๔ ปี

ศักราช ๑๑๗๑ พระเจ้าเชียงใหม่ให้พระยาอุปราชออกไปตรวจด้านทาง
 เมืองยวมฝ่ายตวันตกเมืองเชียงใหม่ ถึงแม่น้ำคงทเรียกว่า สละวินปากตวันออกเห็น
 ว่า เมืองยางแดงอยู่ปากตวันตกแม่น้ำคงไม่ได้ชนกับเมืององวะ เจ้าอุปราชจึงเกลี้ย
 กล่อมพาพ่อเจ้าเมืองยางแดงไต่ตงพอสัตยตามจารตเมืองยางแดงมีจิตาหฐู ลมควาย
 ลงตวันหงแกมสุราทหาสยา แลพาเขาควายนนมาเป็นสองซีก ๆ หนึ่งเมืองยางแดง
 ซีกหนึ่งเมืองเชียงใหม่รักษาไว้คนละซีก ตงสัตยบัตญาณตอกันไว้ว่า ตราบใดน้ำแม่
 คงไม่หายเขาควายไม่ชื้อ ถ้าราชเผือกไม่ยุบ เมืองเชียงใหม่ เมืองยางแดงเป็นไมตรี
 กันตราบนั้น แลในศกเดียวกันพระเจ้าเชียงใหม่เกณฑ์นายจันทรราชา นายกวัดละน้อย
 นายหนานมหาหงษ นายน้อยมหาเทพ นายหนานมหายศ นายหนานศรีวิไชยเมืองลำ
 พูนคุมกองทัพยกไปตีบ้านคะเตนตักองหนงแล้วให้นายคำมูล นายหนนัทเสน นายหนาน
 ไชยวงษคุมกำลังเมืองลำพูน นายน้อยมหาพรมคุมกำลังเมืองนครลำปาง นายคำสอ
 คุมกำลังเมืองเชียงใหม่ยกไปตีเมืองสอถ กองทัพพงนตได้เมืองสอถกวาดครัวละเลย
 แลสิ่งของเครื่องสรรพาวุธต่าง ๆ มาเป็นอันมาก แลพระเจ้าเชียงใหม่ให้นายคำมูล

เป็นแม่ทัพไปตีเมืองเชียงคำ ได้ครอบครองฟ้าเชียงคำมาเป็นอันมาก ถัดนั้นแต่งให้ท้าว
อินทศรีคุมไพร่ร้อยเศษไปตีบ้านสายเมืองกวาดครัวเงวชะเลยมาสู่บ้านเมือง

อนึ่งในป็นนพมาศกองทัพมาตีมหาชนานเมืองยาง มหาชนานแตกหนีเข้ามา
นำแม่ของมาอยู่เมืองดัง แล้วมหนังสือบอกมาถึงพระเจ้าเชียงใหม่ ให้เกณฑ์ทัพหัว
เมืองยกขึ้นไปก่อน แล้วจึงให้พระยาอุปราช นายจันทราชา นายพุทธวงษ์ นายน้อย
กาวิละ นายหนานมหาดวงษ์ นายคำเครื่อง นายบุญทา พระยาเชียงตุง นายเมือง
เหล็ก พระยาสุริยวงษ์เมืองยวง นายทนายกองมชองทงนครพละกองทัพสรรพด้วย
เครื่องสรรพยุทธยกขึ้นไปอยู่ที่ทอนากับพม่าซำคัก ฝ่ายข้างเมืองลาพนักแต่งพระยาอุป
ราชา นายพิมพ์ศาล นายน้อยมหาพรหม นายน้อยลังกา นายน้อยคาวงษ์ นาย
หนานนาวัด คุมกองทัพยกหนีขึ้นไปอีกกองทัพ ครั้นกองทัพทงเมืองยางได้ต้อยย
นากับพม่าซำคักเป็นสามารรถ พม่าหนีหนีหนีมากกกว่ามากกองทัพทงนันทานตามได้
ก็พ่ายถอยลงมาอยู่เมืองยวงกองทัพพม่าตามมาถึงเมืองยวง กองทัพเชียงใหม่ก็กวาด
ครัวอพยพเมืองยวงลาดถอยลงมาตั้งอยู่เมืองเชียงแสน ครั้นนมหาชานนกลับใจหนีไป
เข้าหากองทัพพม่า แต่กองทัพพม่าหาตามมาถึงเมืองเชียงแสนไม่ กองทัพเชียงใหม่ตั้ง
ครัวชะเลยเมืองยวงลงมาเมืองนครพิงค์เชียงใหม่ พระเจ้าเชียงใหม่ก็ลงลงมากรุง
เทพฯ นำครัวชะเลยทุกเหล่า ๆ ถวายสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกรุงเทพฯ ทรงพระกรุณา
โปรดพระราชทานให้ไว้แก่พระเจ้าเชียงใหม่ ๆ ก็กราบถวายบังคมลาพาครัวชะเลยนั้น
กลับมาไว้เมืองเชียงใหม่อยู่นานเท่าใด พระเจ้าเชียงใหม่ก็มิได้ทรง ประชวรก็ถึงแก่
พิราลัยชนมายุได้ ๖๔ ปี แต่ตั้งอยู่เมืองป่าซางได้ ๑๔ ปีขึ้นมาตั้งเมืองนครเชียงใหม่ได้
๑๘ ปี รวมเวลาที่ได้เป็นเจ้าเมือง ๓๓ ปี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ณ กรุงเทพฯ ทรง
พระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งพระยาอุปราชขึ้นเป็นพระยาเชียงใหม่ ครั้นพระยาอุปราช
ได้เป็นพระยาเชียงใหม่แล้วไม่นานเท่าใด จึงแต่งให้พระยาพานกับท้าวศรีคุ้มไพร่พล
๑๐๐ เศษ ขำนาแม่คงไปตีบ้านเชียงเกอฝ่ายตจวนตมไชยได้ชะเลยมาเป็นอันมาก

แล้วพระยาเชียงใหม่ข้างเผือก เกณฑ์นายคำมุดนายแก้วเมืองมาคุมพล ๒๐๐
ไปตีพม่าจับได้พม่า ๕ คนส่งมา แล้วกองทัพพม่านาแม่คงไปตีบ้านดวงกอกยวลาย
ได้ เลยมาข้ามท่าผาแดงจับได้พม่าอีก ๕ คนส่งลงมาเมืองนครเชียงใหม่ ครั้น
นั้นมาพระยาเชียงใหม่ข้างเผือกให้นายน้อยกาวิละ นายน้อยมหาพรหมคุมกำลังร้อย
เศษไปตีกวาดครัวเกรียงชวดยกระบวงได้มาเป็นอันมาก พระยาเชียงใหม่ข้างเผือกครอง
เมืองได้ ๘ ปี ชนอายุ ๗๒ ปี ถึงแก่พราโดยในปีมะเส็งตรีศกศักราช ๑๑๘๓

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ณ กรุงเพทฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้ง
พระยาอุปราชาเมืองแก้วเป็นพระยาเชียงใหม่ นายพุทธวงษ์เป็นพระยาอุปราชา นาย
คำมุดเป็นพระยาราชวงษ์ รับราชการสืบไป

ศักราช ๑๑๘๔ มเมียจตุรศก มหาชนานเมืองตุงใช้สมณะโคบุตรสามิแล
สามเณรตวง คุศุหมชอกกับพมามองเมียดโยตงมา ณ เมืองเชียงใหม่ฯ ส่งลงมา ณ
กรุงเทพ ฯ

อยู่มาถึง ณ วันอาทิตย์เดือนห้าแรมสิบเอ็ดค่ำ พระยาเชียงใหม่ เมืองแก้ว
เกณฑ์พระยาบุรรัตน นายแก้วเมืองมา นายพรหม นายอ่อนเรือนคุมกำลังสามร้อยเศษ
ยกไปจับ กองทัพพระยามหาโยธา ไปรบครัวรามัญยังแม่สมิแลรกลบมาถึงสหนา
แม่มะเลิง กวาดตอพพครัวรามัญมาสู่เมือง พระยาเชียงใหม่คำพันครองเมืองได้ ๒ ปี
ชนอายุ ๗๑ ปี ถึงแก่อนิจกรรมในศักราช ๑๑๘๗ ภาสปัตตก

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งนายพุทธวงษ์
เป็นพระยาภาควรวิธธิปราชาวิเชียรปราการครองเมืองเชียงใหม่ นายมหาวงษ์เป็น
พระยาอุปราชา นายน้อยมหาพรหมเป็นพระยาราชวงษ์ นายหนานไชยวงษ์เป็นพระยา
บุรรัตน นายน้อยอนัญไชยเป็นพระยาราชบุตรรับราชการฉลองพระเดชพระคุณสืบไป

29/08/2555

ศักราช ๑๑๘๘ จอนพศก พระยาเชียงใหม่แต่งตั้งให้นายแก้วเมืองมา นาย
หนานศิริยะ นายอ่อนเรือนคุมกำลังสองร้อยยกไปตีเมืองเลง ได้ไชยชนะจับได้กัญลงมา
สู่บ้านเมืองคร้งหนง

อยู่มาดึกกราช ๑๒๐๐ จอสมฤทธิศก เดือนเจ็ดแรมแปดค่ำพระยาเชียงใหม่
 ทราบประพืดเหตุอันฟ้าเงวเมืองมาย ให้คนเข้ามาตั้งในแขวงเมืองลาดเมืองคอง
 อันเป็นดินแดนแคว้นแคว้นเชียงใหม่จึงเกณฑ์ให้พระยาอุปราช พระยาราชวงษ์ พระยา
 บุรีรัตน นายหนานไชยลังกา นายแก้วเมืองมา นายน้อยขัติยะ นายพรหม นาย
 ภูเกียง พระยาสุริยวงษ์เมืองยอง คู่มือกลางเมืองเชียงใหม่ทพหนึ่ง พระยาอุปราช
 เมืองลำพูนนายน้อยคำวงษา คู่มือกลางเมืองลำพูนทพหนึ่งยกขึ้นไปตีกวาดครัวอพยพ
 เมืองปู้ เมืองลาด เมืองตองลงมาสิ้น ครั้นนั้นได้แต่งเขตแดนปักเสาไม้รกรูปดอกบัว
 ตามสันตอยแถมแนวเสาศิลาแดนเดิม แลตั้งด่านหทารานสมประสงค์กับไว้ฟ้าไชยแดน
 ไทกาศแดนเตชะชาวบ้านแม่อาจตั้งขนปุ่นขนคานรักษาเขตแดนสืบมา

ศักราช ๑๒๐๕ ปีชวดจตุรศกเดือนหกขนกาคหนง ท้องฟ้าปรากฏเป็นลำกั
 ก้นเท่าลำตาลขนทศควนตก เห็นตงแดดดวงลบตอยถึงยามกของตอกเวลา ๙ ทุ่มจึงตก
 เห็นอยู่ถึงวันแรมแปดค่ำจึงหายอยู่มาถึง ณ วันเสาร์เดือนเจ็ดขนกาคาค่า พม่าสะแกงโย
 กับยาว ๒๑ คน ช่างพลาย ๒ ช่าง นางมา ๓ ป็น ๑๕ บลกเข้ามาสวมภักตต่อเจ้า
 ราชวงษ์ผู้รงคานเมืองยวม ถึงศักราช ๑๒๐๕ ปีเถาะเบญจศก เจ้าราชวงษ์กนำเอา
 พม่าสะแกงโยกับพวกเข้มาถึงเมืองนครเชียงใหม่ ในวันเสาร์เดือนแปดแรมสิบสี่ค่ำ
 ครั้นถึงเดือนสิบเอ็จขนสิบเอ็จค่ำจึงให้พระยาเจ้าแสนศรีสุภกฤษร ท้าวสททกกับไพร่มชอ
 เชิญศุภอักษรแลคุมตัวพม่าสะแกงโยส่งลงไปนครกรุงเทพมหานคร

พงศาวดารเมืองหลวงพระบาง

ตามฉบับที่มีอยู่ในศาลาลูกขุน

ข้าพระพุทธเจ้า ขอพระราชทานเรียงพงศาวดารเมืองหลวงพระบาง แต่
ครั้งศักราช ๒๓๖ พระวสุธา มีพระอรหันตองค์หนึ่งชื่อว่าพระจุลนาถเถรอยู่ในเมือง
ลังกาทวปี ประกอบด้วยพระไตรปิฎกคึกจะให้พระสาสนารุ่งเรืองไปตราบเทอดจนถึง
๕๐๐๐ พระวสุธา พระองค์จึงพิเคราะห์ด้วยเหตุจะสร้างรูปพระปฏิมากร จึงให้คนไป
ป่าร่องชาวเมืองลังกาทวปีใหม่พร้อมกันแล้ว ให้ช่างปั้นรูปพระพุทธเจ้ายกพระหัตถ์
ทั้งสองขนหาม เมื่อพระยาภิบาลพัสดี พระยาโกศลยกไพร่พลมารบกันรณนาโรหิน
ครนบนเสร็จแล้ว คนทั้งหลายยกเอาเงินแลทองคำ, ทองแดง, ทองเหลืองมาให้พระ
จุลนาถเถรหล่อรูปพระปฏิมากร แล้วชาวเมืองลังกาทวปีกันทำสักการบูชาต่าง ๆ พระ
จุลนาถเถร พระยาลังกาพร้อมกันยกเอารูปพระปฏิมากรขนตงไว้ในปราสาท ขนาน
นามตงว่าพระบาง แล้วพระจุลนาถเถรจึงเชิญพระบรมธาตุ ๕ พระองค์ ได้มอบแก้ว
ขนตงไว้บนอาสน์ทองตรงพระภักตร์พระบาง อธิษฐานว่าพระบางองค์นี้จะไต่เป็นไท
ทัญหาแก่เทพตามนุษย์ทั้งหลายถาวรสืบไปถึง ๕๐๐๐ พระวสุธา ก็ขอให้พระบรมธาตุ
๕ พระองค์เสด็จเข้าสถิตอยู่ในรูปพระบางนั้น แล้วพระบรมธาตุเสด็จเข้าอยู่ที่พระ
นลาตองค์ ๑ อยู่ที่พระหน่องค ๑ อยู่ที่พระอุระองค์ ๑ อยู่พระหัตถ์เบื้องขวาองค์ ๑ อยู่
พระหัตถ์เบื้องซ้ายองค์ ๑ แล้วพระบางก็ทำปฏิหารมหัศจรรย์ต่าง ๆ ได้ มีถาวรสมโภช
๗ วัน ๗ คืน

ครั้นพระสาสนาลงมาถึง ๔๑๘ พระวสุธา พระยาสุบินราชได้เป็นพระเจ้า
แผ่นดินเมืองลังกาทวปี พระยาศรีจุลราชได้เป็นเจ้าแผ่นดินเมืองอินทปัตถนคร มีความ
เสนาหารักใคร่แก่กัน พระยาศรีจุลราชจึงแต่งราชทูตถือพระราชสาสนลงลำภาไปยัง

เมืองสิงกาหนิง ขอเชิญพระบางมาทำสักการบูชา พระยาสุพรรณราชจึงเชิญพระบาง
มอมไพรราชทูตไปยังเมืองอินทปัตนคร แล้วเจ้าเมืองอินทปัตนครแหพระบางขึ้นไว้ในพระ
วิหารกลางเมือง มีการสมโภช ๗ วัน ๗ คืน พระบางนั้นสูงแต่ฝ่าพระบาทถึงยอดพระ
เมฆาทั้งสองคอกเจดนิเวศ ทองหนัก ๔๒ ชั่ง ๑ ตาลึง

เดิมเมืองหลวงพระบางเรียกว่าเมืองศรีรัตนาคณหุตลานชาวร่มขาว เป็น
เมืองขึ้นกรุงบักกิง มีเจ้าเมืองครอบครองยาวนานเมืองต่อ ๆ กันมาครบ ๕ ปี ต้องจัด
เครื่องราชบรรณาการไปถวายกรุงหงษ์

ครั้นศักราช ๒๗๘ ปีเกาะอัฐศก พระยาสุวรรณค้ำผิงได้เป็นเจ้าเมืองศรีรัตน
าคณหุตลานชาวร่มขาว มีบุตรชายคนหนึ่งชื่อขุนยักษฟ้า ๆ ทำชู้ด้วยภรรยาพระสุวรรณ
ค้ำผิง ๆ ขับโลइनยักษฟ้าไปเสียจากบ้านเมือง ขุนยักษฟ้าพาภรรยากับบุตรคนหนึ่งชื่อ
ท้าวพ่าง มไปอยู่เมืองอินทปัตนคร ท้าวพ่าง มได้นางค้ายกับบุตรพระยาศรีสุวรรณเจ้า
เมืองอินทปัตนครเป็นภรรยา อยู่มาเจ้าเมืองอินทปัตนครเกณฑ์กองทัพให้ท้าวพ่าง ม
ยกขึ้นไปเมืองศรีรัตนาคณหุตลานชาวร่มขาว ครึ่งนท้าวค้ายอุปตริเจ้าเมืองพวนท
าด้วยภรรยาของบิดา กลอุบตาจะฆ่าเสีย หนีลงมาพึ่งท้าวพ่าง มขอกองทัพยกขึ้นไป
ตีเมืองพวนได้แล้วจะยอมเป็นเมืองขึ้น ท้าวพ่าง มจึงยกกองทัพขึ้นไปตีเมืองพวน ยิง
ปืนใหญ่จนย่อยยับ ตีตอบกันเป็นสามารต พวกเมืองพวนทนสู้ไม่ได้แตกกระเจด
กระจายไปกองทัพท้าวพ่าง มเข้าห้กเอาเมืองได้ จึงตั้งท้าวค้ายอุปเป็นเจ้าเมืองพวน
เรียกว่าพระยาค้ายอุป ท้าวพ่าง มกับพระยาค้ายอุปยกกองทัพกลับลงมาเมืองศรีรัตนาคณ
หุตลานชาวร่มขาว จึงแต่งคนถือหนังสือไปถึงพระยาสุวรรณค้ำผิงผู้เป็นบิดา จะขอ
เอาราชสมบัติในเมืองศรีรัตนาคณหุต พระยาสุวรรณค้ำผิงจึงเกณฑ์กองทัพออกตาม
หาหนังสือกองทัพพ่าง มไม่ได้ พระยาสุวรรณค้ำผิงผู้ก่อดตายเสีย ท้าวพ่าง มได้ครองเมือง
ศรีรัตนาคณหุตลานชาวร่มขาว เรียกว่าพระยาพ่าง ม ทัวเมืองได้ตั้งขัดแย้งยกกองทัพ
ไปได้มาเป็นเมืองขึ้นหลายเมือง แต่เมืองไผ่หนามปลัดก่อก่อไม่เป็นพระเนียด จะยังขึ้น
เท่าใดก็ไม่อาจทำลาย ได้พระยาพ่าง มจึงให้ทำ กระสุนปืน ด้วยทอง ค้ายเข้าไปในเมือง

แล้วเลิกทัพกลับไป ราษฎรในเมืองไผ่หนามก็พากันถางกอไผ่เอากระสุนปืนทองคำ
แล้วพระยาฟ้ารุ่งมกลบขกกองทัพมาตักหาแพะขณะนั้นไม่ เจ้าเมืองไผ่หนามกับพระยาฟ้า
ยอมเป็นทางไมตรีแก่นั้น จึงเปลี่ยนชื่อพระยาเอกเจ้าเมืองไผ่หนามเป็นพระยาเวียงคำ
ตามเหตุที่ได้อากระสุนปืนทองคำยิง อยู่มาเจ้าเมืองอินทปัตนครให้พระยาฟ้ารุ่งมบุตร
เขยลงไปเมืองอินทปัตนคร ให้โอวาทสั่งสอนไม่ให้ยกกองทัพไปเที่ยวต้อนนาประเทศให้
ตั้งอยู่ในทิศพิรชาชอรรรมบศัลหาในพระวิหาร แล้วยกเขตรแขวงเมืองอินทปัตนคร

ตั้งเตลมหั้นไปให้ชนเมืองศรีสัตนาคนหุตล้านช้างร่มขาว แล้วพระยาฟ้ารุ่งมขอเชิญ
พระบางขึ้นไปเมืองศรีสัตนาคนหุตล้านช้างร่มขาวด้วย ครั้นขึ้นไปถึงเมืองเวียงคำ
พระยาเวียงคำขอเชิญพระบางไว้ทำสักการบูชา พระยาฟ้ารุ่งมจึงพาไพร่พลขึ้นไปเมือง
ศรีสัตนาคนหุตล้านช้างร่มขาวพระยาฟ้ารุ่งมบุตรชายคนหน่งชื่อท้าวอุ้นเรือน อยู่มา
พระยาฟ้ารุ่งมไม่ตั้งอยู่ในสตัยธรรม ชมเหงเอาภรรยาท้าวพระยามาเป็นภรรยาของตน
ท้าวพระยาจึงพรอมกันขบได้ พระยาฟ้ารุ่งมหนีไปพึ่งพระยาคาดนเมืองน่าน พระยา
ฟ้ารุ่งมครองเมืองได้ ๔๑ ปี รวมอายุได้ ๗๐ ปีถึงแก่กรรมที่เมืองน่าน

ศักราช ๗๓๕ ปีชวดเบญจศก ท้าวพระยาพร้อมกันยกท้าวอุ้นเรือนบุตรพระ
ยาฟ้ารุ่งมขึ้นครองเมืองศรีสัตนาคนหุตล้านช้างร่มขาว เรียกว่าพระยาสามแสนไทไตร
ภูวนารถอบตศรีสัตนาคนหุตล้านช้างร่มขาว ท้าวอุ้นเรือนบุตรชาย ท้าวล้านคำ
แดง ๑ ท้าวคำปาก ๑ ท้าวภญาไชย ๑ ท้าวไชยสาร ๑ ท้าวฟ้ากรม ๑ ท้าวหม่นไชย ๑
ท้าวราชแสนไชย ๑ เจ็ดคน ครวงนบ้านเมืองไม่มเหตุการสิ่งใด ท้าว
เมืองได้ ๔๓ ปี รวมอายุ ๖๐ ปีถึงแก่กรรม

ศักราช ๗๗๗ ปีมีแม่อัฐศก ท้าวล้านคำแดงบุตรพระยาสามแสนไทที่ ๑ ได้
ครองเมืองศรีสัตนาคนหุตล้านช้างร่มขาว ครวงนบ้านเมืองก็ไม่มเหตุการสิ่งใด ท้าว
ล้านคำแดงบุตรชายท้าวอุยขอน ๑ ท้าวพรหมทัต ๑ ท้าวล้านคำแดงครองเมืองได้ ๑๑
ปี รวมอายุได้ ๕๐ ปีถึงแก่กรรม

ศักราช ๗๘๙ ปีมะเมียชนพศก ท้าวพระยาพร้อมกันตั้งท้าวภญาไชยบุตรพระยา
สามแสนไท้ ๓ เป็นพระไชยจักรพรรดิแผ่นดินเจ้าเมืองศรีสัตนาคนหุตล้านช้างร่ม
ขาวต่อไป ท้าวภญาไชยบุตรชาย ท้าวแห่งคำ ๑ ท้าวภเพ ๑ สองคน แล้วพระไชย
จักรพรรดิแผ่นดินเจ้าเมืองศรีสัตนาคนหุตล้านช้างร่มขาวไปเชิญพระบาง ณ เมืองเวียงคำ ได้เรือชนมาถึง
แก่งจันไตเมืองเชียงคานเรือลมพระบางจมนาทายไป อยู่มาพระบางก็กลับไปประดิษ
ฐานอยู่ในพระวิหารเมืองเวียงคำตั้ง เก้าแควญวนชองบัวขวางชนเน็ก ยกกองทัพ
มาตีเมืองศรีสัตนาคนหุตล้านช้างร่มขาว พระไชยจักรพรรดิแผ่นดินเจ้าเมืองเชียงคาน
รบรบไม่ชนะ ต้องพาครอบครัวหนีลงมาเมืองเชียงคาน แล้วแต่งท้าวแห่งคำบุตรคุม
กองทัพ ไปตีทัพองบัวขวางชนเน็กหนีไม่ได้แตกกระจัดกระจายไป พระไชยจักร
พรรดิแผ่นดินเจ้าเมืองเชียงคานได้ ๔๒ ปี รวมอายุ ๖๕ ปี ถึงแก่กรรมที่เมืองเชียงคาน

ครั้งศักราช ๘๓๑ ปีฉลูเอือกศก ท้าวแห่งคำบุตรพระไชยจักรพรรดิแผ่นดินเจ้า
เมืองได้เป็นเจ้าเมืองศรีสัตนาคนหุตล้านช้างร่มขาว เรียกว่าพระยาสุวรรณปาทหลัง ครอง
เมืองได้ ๗ ปี ไม่มบุตรอายุได้ ๔๑ ปี ถึงแก่กรรม

ศักราช ๘๓๗ ปีวอกอัฐศก ท้าวพระยาพร้อมกันยกท้าวราชแสนไพบูลย์
พระยาสามแสนไท้ ๗ เป็นพระยาลานาแสนไท้ครองนารตเจ้าเมืองศรีสัตนาคนหุต
ล้านช้างร่มขาว แล้วให้ท้าวพระยาไปเชิญพระบางที่เมืองเวียงคำ มาไว้วัดเชียงกลาง
เมืองศรีสัตนาคนหุตล้านช้างร่มขาว พระยาลานาแสนไท้จึงสร้างพระวิหารหลวงหนงขอ
วัดมโนรมย์ เชิญพระบางมาประดิษฐานไว้ในวิหาร พระยาลานามบุตรชายคนหนงชื่อ
ท้าวขมภู พระยาลานาครองเมืองได้ ๑๕ ปี รวมอายุ ๓๓ ปี ถึงแก่กรรม

ศักราช ๘๕๓ ปีกุนตรศก ท้าวขมภูบุตรพระยาลานาได้เป็นเจ้าเมือง ๕ ปี
ไม่มบุตร อายุได้ ๑๕ ปี ถึงแก่กรรม

ศักราช ๘๕๘ ปีมีโรงอัฐศก ท้าวพระยาพร้อมกันยกท้าวภเพบุตรพระไชยจักร
พรรดิแผ่นดินเจ้าเมืองศรีสัตนาคนหุตล้านช้างร่มขาว เรียกว่าพระยาวิบูล
ราชธิบดี ๆ สร้างพระอุโบสถหลังหนง เชิญพระบางประดิษฐานไว้ในพระอุโบสถวัด
วิบูลราชครองเมืองได้ ๒๐ ปี รวมอายุ ๕๓ ปี ถึงแก่กรรม

ศักราช ๙๗๗ ปีชวดอัฐศก ท้าวโพธิสารบุตรพระยาวิชุลราชได้เป็นเจ้าของ
 เรียกว่าพระยาโพธิสาระล้านช้างร่มขาว อยู่มาพระแขกคำเต็มอยู่ในพระวิหารวัดเมือง
 เชียงใหม่ เสด็จมาประดิษฐานอยู่ร่วมแท่นใหญ่กับพระบางทวดวิชุลราชอาราม เมือง
 คริสต์นาคนหุตล้านช้างร่มขาว พระยาพรหมราชเจ้าเมืองเชียงใหม่รู้ว่าพระแขกคำ
 หายไป จึงแต่งให้แสนท้าวคุมไพร่ ๒๐ คนไปเที่ยวหาตามหัวเมืองนานาประเทศ มา
 พบพระแขกคำอยู่ในพระอุโบสถวัดวิชุลราชอาราม ครนตักประมาณ ๒ ยามเสด คน
 เมืองเชียงใหม่พากันตักน้ำตักเข้าไปยกเอาพระแขกคำ พวกขงรักษาสอบเสดต้นซนจับ
 พวกเมืองเชียงใหม่ได้ทั้ง ๒๐ คน พระยาโพธิสาระให้ยกโทษเสด ปลอยตัวกลับไป
 เมืองเชียงใหม่ทราบว่าเจ้าเมืองหลวงพระบางตั้งอยู่ในยุติธรรมเห็นแก่พระอาพรหมราช
 จึงปลอยตัวพวกขงท้าวความผิดมาตงนกรมบุญคุณมาก จึงแต่งให้ท้าวพระยาพานางยอศ
 คำบุตรไปยกให้เป็นภรรยาพระยาโพธิสาระ คุมบุตรชายเจ้าเชษฐวงษา ๑ เจ้าทาเรือ ๑
 เจ้าวรวงโส ๑ สามคน บุตรหญิงนางแก้วกุมรี ๑ นางคำเหลา ๑ นางคำไป ๑ สามคน รวม
 ๖ คน อยู่มาพระยาพรหมราชเจ้าเมืองเชียงใหม่ถึงแก่กรรม ท้าวพระยาเมืองเชียง
 ใหม่ นำความมาแจ้งแก่พระยาโพธิสาระ เจ้าเมืองคริสตนาคนหุตล้านช้างร่มขาว แล
 ขอเจ้าเชษฐวงษาบุตรพระยาโพธิสาระที่ ๑ ขึ้นไปเป็นเจ้าเมืองเชียงใหม่ เรียกว่าพระ
 ยาไชยเชษฐาธิราช พระยาโพธิสาระครองเมืองได้ ๒๗ ปี รวมอายุ ๕๒ ปีถึงแก่กรรม

ศักราช ๙๐๖ ปีมะโรงชคก พระไชยเชษฐาธิราชจึงมอบเมืองเชียงใหม่ให้
 ท้าวพระยาอยู่รักษา พระไชยเชษฐาธิราชลงมาครองเมืองคริสตนาคนหุตล้านช้างร่ม
 ขาว แลขอเชิญพระแก้วมรกตเมืองเชียงใหม่ลงมาไว้เมืองคริสตนาคนหุตล้านช้างร่ม
 ขาว พระไชยเชษฐาธิราชครองเมืองได้ ๖ ปี ครนศักราช ๙๑๒ ปีจอโทศก พระไชย
 เชษฐาธิราชจึงแต่งท้าวพระยาถือพระราชสาสน์ คุมเครื่องราชบรรณาการลงมากรุง
 ค็วยุทธยา ขอพระราชโศดาศมเด็จพระมหาจักรพรรดิราชาธิราช พระเจ้าข้างเผือก
 ทรงนามว่าพระเทพกระษัตริย์ขึ้นไปเป็นป็นสรราชกคคยาในเมืองคริสตนาคนหุต สมเด็จพระ
 พระเจ้าข้างเผือกจึงมพระราชสาสน์ตอบขึ้นไปว่า ชงเจ้าเมืองคริสตนาคนหุตมพระไทย

จึงร่วมพระราชโลหิตเป็นสัมพันธมิตรไมตรีนั้นก่อนอนุญาตให้ แต่งผู้คนส่งของลงมาบริบ
 พระไชยเชษฐาธิราชจึงแต่งทูตนำทูตกับไพร่ ๕๐๐ ท้าวพระยานางเถาแกลงมาบริบ สัม
 เด็จพระเจ้าข้างเมืองจึงส่งพระราชธิดาชื่อพระแก้วฟ้า ให้แก่ท้าวพระยาขึ้นไปเมืองศรี
 สัตนาคนคร พระไชยเชษฐาธิราชรู้ว่าไม่ใช่องค์พระเทพพระษตรีก็เสียใจ จึงมีราช
 สาสน์คุมเครื่องราชบรรณาการ ให้ราชทูตท้าวพระยา นำพระแก้วฟ้าลงมา ส่งยังกรุงศรี
 อโยธยา ในพระราชสาสน์นั้นว่า เติมพระองค์ประสาทพระเทพพระษตรีให้ กตศัพ
 เเลกาทางประเทศเมืองศรีสัตนาคนคร แลพระองค์ส่งพระแก้วฟ้าราชบุตรชนมานน
 ครนจะบริบไว้เป็นทอปรยศแก่ท้าวพระยาแลราชภูวราชเมืองศรีสัตนาคนคร ขอส่งพระ
 แก้วฟ้าคืน จึงพระราชทานพระเทพพระษตรีตามอนุญาตแต่ก่อน

ในศักราช ๙๑๒ ปีจอโทศกน พระไชยเชษฐาธิราชได้ขึ้นไปครองเมือง
 เชียงแสน ครนศักราช ๙๑๓ ปีกุนตรศก สัมเด็จพระเจ้าข้างเมืองจึงส่งพระเทพพระ
 ษตรี ให้ราชทูตท้าวพระยานำขึ้นไปถนออกด่านเมืองเพชรบูรณ์ สัมเด็จพระเจ้า
 หงษาวัดจึงแต่งให้นายทัพนายกองมาตซึ่งเอาพระเทพพระษตรีไปได้ พระไชยเชษฐา
 ธิราชรู้ความแลวก็โกรธ ว่าซึ่งพระเจ้าหงษาวัดแต่งพลมาแย่งชิงเอาพระเทพพระษตรี
 ไปทงนี้ ก็เพราะเมืองพระพิศณุโลกเป็นต้นคิด จ้าจะแก้แค้นให้จงได้ จึงเกณฑ์ชาว
 มารพลจะยกไปเอาเมืองพระพิศณุโลก สัมเด็จพระเจ้าข้างเมืองทราบความก็ตรัสห้าม
 จึงมิได้ยกไป

จุลศักราช ๙๑๕ ปีชวดจตุวาศก พระมหินทราธิราชพระราชบุตรสมเด็จพระ
 พระเจ้าข้างเมือง ได้ราชสมบัติในกรุงศรีอยุธยา ตั้งชาวละมั้นไปถนเมือง
 ศรีสัตนาคนคร ว่าให้ยกกองทัพลงมาช่วยกองทัพกรุงศรีอยุธยาตกระหนาบเอาเมือง
 พระพิศณุโลก พระไชยเชษฐาธิราช จึงเกณฑ์ชาวมารพลลงมาทางเมืองนครไทยถน
 ๒๙/๐๘/๒๕๖๕
 เมืองพระพิศณุโลกให้พระยาสุรินทรควางฟ้า พระยามอไฟ พระยามอเหล็กออกตงค้าย
 ไกลเมืองประมาณ ๕๐ เเสน ๕๐ เเสน ฝ่ายพระมหินทราธิราชกรุงศรีอยุธยากยกทัพเรือชน
 ไปตงอยู่ปากน้ำพังค์ พระไชยเชษฐาธิราชจึงให้ไพร่พลท้าวเขาป่นเมือง เหลือกำลัง

ไพร่พลหักเอาเมืองไม่ได้ จึงให้ขามเฒ่าไปซุกกำแพงเมืองพระพิศณุโลก ฝ่ายพระ
 มหาธรรมราชาเจ้าเมืองพระพิศณุโลก ให้ทหารออกทลวงฟันพลเมืองศรีสัตนาคนหุต
 ต่อกำลังมีโตกถอยออกไปตงมนอยู่ในค่ายแล้วพระมหาธรรมราชาเมืองพระพิศณุโลกจึง
 เกณฑ์ให้เอาไม้ไผ่ทำแพเอาไฟจุดลอยลงไป ถึงกองทัพเรือพระมหินทรราชมีหน้ตัว
 ไพร่พลแตกต่นพากันลงเรือหนีบางมีหน้บาง เสียเรือแลไพร่พลเป็นอันมาก ฝ่ายเจ้า
 เมืองหงสาวดีรู้ข่าวว่า เมืองพระพิศณุโลกเกิดศึก จึงเกณฑ์กองทัพใหญ่มาช่วยตีหัก
 เอาค่ายพระยามอเหล็กโตกเข้าไปในเมืองพระพิศณุโลก แล้วกองทัพเรือสมเด็จพระ
 มหินทรราชเจ้าแผ่นดินกรุงศรีอยุธยาเลิกทัพกลับลงไป พระไชยเชษฐาธิราชรู้ว่า
 กองทัพกรุงศรีอยุธยาเลิกไปแล้ว ก็ลาทัพขึ้นไปทางด่านขมภู ให้พระยาแสนสุนทร
 ควางฟ้า พระยามอเหล็ก พระยามอโฝยวิ่งทลง ไปถึงฉวางทางช่องแคบ จึงแต่ง
 ทหารข้ามไผ่สองข้างทาง แล้วยกพลทหารเข้าไปตั้งข้างในใกล้กันประมาณ ๓๐ เส้น ๔๐
 เส้น คอยตีพางจะติดตามไป ฝ่ายทัพเมืองหงสาวดีทมาช่วยเมืองพระพิศณุโลกยก
 ติดตามไปถึงฉวางทางแคบก็ลวงเข้าไปถึงทัพใหญ่ ฝ่ายทหารกองข้ามไผ่ตกศกระหนาบส
 รมกันถึงอาวุธัน กองทัพเมืองหงสาวดีแตกถานหนีไป ผู้คนล้มตาย เกือบได้ขวางมา
 เครื่องศาสตราวุธเป็นอันมาก

ครั้นถึงศักราช ๙๑๗ ปีเถาะดับศก พระเจ้าหงสาวดียกกองทัพลงมาล้อม
 กรุงศรีอยุธยา สมเด็จพระมหินทรราชจึงมีศุภอักษรขึ้นไปถึงกรุงศรีสัตนาคนหุต
 ขอกองทัพลงมาช่วย พระไชยเชษฐาธิราชทราบแล้ว จึงให้เกณฑ์กองทัพประมาณ
 ห้าหมื่นพร้อมด้วยช้างมาเครื่องศาสตราวุธยกลงมาถึงเมืองเพชรบูรณ์ พระเจ้าหงสาวดี
 คิดอบายมีศุภอักษรประทับตราพระราชสีห์ ให้คนถือขึ้นไปถึงพระไชยเชษฐาธิราชว่า
 ให้รบยกลงมาช่วย ด้วยกองทัพเมืองหงสาวดีกำลังอดเสบียงอาหาร พระไชยเชษฐา
 ธิราชไม่รู้ ในอบายพระเจ้าหงสาวดี เข้าใจว่าเป็นศุภอักษรกรุงศรีอยุธยาจริง ก็รบ
 ยกกลงมาถึงเมืองสระบุรี พบกองทัพเมืองหงสาวดีตั้งสกัดอยู่ Jaime ตกลงทัพพระ
 ไชยเชษฐาธิราชมีหน้ตัวก็แตกกระจัดกระจายไป ผู้คนล้มตายเสียช้างมาเครื่องศาสตรา

ดูเป็นอันมาก พระไชยเชษฐาธิราชกับขุนนางพาไพร่พลที่เหลืออยู่กลับไปเมืองศรีสัตนา
คนหุต ครั้นนั้นกรุงศรีอยุธยาเสียดแก่พระเจ้าหงสาวดี ๆ ให้พระมหาธรรมราชาเจ้า
เมืองพระพิษณุโลกมาครองกรุงศรีอยุธยา

จุลศักราช ๙๒๑ ปีมแมเอกศก พระเจ้าหงสาวดียกกองทัพขึ้นไปตีเมืองศรี
สัตนาคนหุต ได้สู้รบกันเป็นสามารภ กองทัพพระเจ้าหงสาวดีเหลือกำลังหกลำเมือง
มิได้เล็กทัพกลับไป พระไชยเชษฐาธิราชครองเมืองเชียงใหม่ได้ ๙ ปี ในศักราช ๙๒๑
ปีมแมเอกศก ให้ทางพระยาอัยยกราชเมืองศรีสัตนาคนหุต, เมืองเชียงใหม่พระไชย
เชษฐาธิราชลงมาตั้งเมืองเวียงจันทน์ มีนามว่าเมืองจันทบุรีศรีสัตนาคนหุตล้านช้างร่ม
ขาว แต่พระบาง พระแก้วมรกต พระแซกคำอยู่ด้วยลัทธิราชอารามเมืองศรีสัตนา
คนหุตล้านช้างร่มขาว จึงเปลี่ยนนามว่า เมืองหลวงพระบางราชธานีศรีสัตนาคนหุต
ล้านช้างร่มขาว พระไชยเชษฐาธิราชครองเมืองจันทบุรีศรีสัตนาคนหุต ได้สร้างพระ
เจดีย์ก่ออิฐรมประมาตพระยาสุวรรณโสดกษัตริย์ของคหณ อยู่มาเจ้าเมืองหงสาวดีให้
อิมมะเรบุตร พระยาอังวะน้อง คุมกองทัพพม่ามาตีเมืองเชียงใหม่ พระยาสามล้าน;
พระยาม้าผูกขามเมืองสุโขทัย กวาดครอบครัวลงมาพึ่งพระไชยเชษฐาธิราชเมือง
เวียงจันทน์บุรี แล้วอิมมะเรพระยาอังวะยกกองทัพติดตามลงมาตีบ้านเล็กเมืองน้อยจนถึง
เมืองจันทบุรี กองทัพอิมมะเรพระยาอังวะจับได้เจ้าอุปราชเมืองเวียงจันทน์ ๑ น้องหญิง
พระไชยเชษฐาธิราช ๒ นางแทนคำ ๑ มรวตานางแทนคำ ๑ ห้าคนส่งไปเมืองหงสาวดี
แล้วเลิกทัพกลับไป อยู่มาเจ้าเมืองหงสาวดีแต่งกองทัพลงมาตีเมืองเวียงจันทน์
พระไชยเชษฐาธิราชพาครอบครัวลงมาตั้งค่ายอยู่ปากนางม ได้ตีรบต้านทานกันเป็น
สามารภ กองทัพเมืองหงสาวดีเหลือกำลังที่จะรบชิงเอาค่ายไม่ได้เลิกทัพกลับไป
พระไชยเชษฐาธิราชครองเมืองเชียงใหม่, เชียงแสน, หลวงพระบาง, เวียงจันทน์
รวม ๒๔ ปี มีบุตรชายคนหนึ่งชื่อพระหน่อแก้วแต่ยังเล็ก พระไชยเชษฐาธิราชอายุได้
๓๙ ปีถึงแก่กรรม

ศักราช ๙๒๙ ปีเถาะนพศก พระยาแสนสุรินทร์คว่างฟ้า พระยาจันทสิงห์

ราชเมืองเวียงจันทเกิดจิวาทรบกั้น จะแย่งเอาพระหน่อแก้วบุตรพระไชยเชษฐาธิราช
ไปเลย พระยาสุรินทรกว้างฟ้าจับพระยาจันทสิงหราชได้ให้เข้าเสีย พระยาสุรินทร
กว้างฟ้าได้เป็นเจ้าเมืองเวียงจันทเรียกว่า พระยาสุมังคลโพธิสัตว์ อดยการราชา ประเทศ
มีบุตรชายคนหนึ่งเป็นพระยานครนอย พระยาสุมังคลโพธิสัตว์ครองเมืองได้ ๔ ปี

ศักราช ๕๓๓ ปีมแมตริศก เจ้าเมืองหงษาวดีจกกองทัพลงมาตีเมืองเวียง—
จันทจับได้พระยาสุมังคลโพธิสัตว์ พระหน่อแก้ว ส่งขึ้นไปเมืองหงษาวดี แล้วตั้ง
อุปราชซึ่งจับไปครั้งก่อนเป็นเจ้าเมืองเวียงจันท ครั้นนั้นเมืองเวียงจันทเมืองหลวงพระ
บางตองฮอนนอมชน พม่าทางฮาวดีตอมา แล้วต้องไปบรรณาการกรุงบักกิงตามแบบ
อย่างแตกอนดวย แลเมืองเชียงแสนตงแตกกองทัพพระเจ้าหงษาวดีจับพระยาสุมังคล
โพธิสัตว์ส่งไปเมืองหงษาวดีแล้ว ก็หาได้ออนนอมตอเมืองหลวงพระบางไม่ ไปพึ่งแก่
เมืองเชียงใหม่ อยู่มาเมื่อตอต่างตงตวเป็นพระไชยเชษฐาธิราช เกลยกล้อมได้ผู้คน
ปลายเขตปลายแดนยกกองทัพมาตีเมืองเวียงจันท เจ้าเมืองเวียงจันทพาครอบครัวลง
เรือหนีขึ้นไปตงแกงเรือตม เจ้าเมืองเวียงจันทตงแก่กรรม

ศักราช ๕๓๕ ปรีกาเบญจศก เจ้าเมืองหงษาวดีตงกองทัพลงมาปราบปราม
พวกขบถเรียบรอยแล้ว ตงพระยาสุมังคลโพธิสัตว์ให้เป็นเจ้าเมืองเวียงจันทได้ปีหนึ่ง
ตงแก่กรรม ท้าวพระยาเมืองเวียงจันทยกพระยานครนอยบุตรพระยาสุมังคลโพธิสัตว์
เป็นเจ้าเมืองจันทบุรีได้ปี ๑ พระยานครนอยไม่ตงอยู่ในยุดธรรม ท้าวพระยาพร้อมกัน
ขึ้นไปฟ้องตอเจ้าเมืองหงษาวดี ๆ ให้เอาตัวพระยานครนอยไว้แล้วให้ท้าวพระยากลับ
ลงมารักษาบานเมือง ครั้นศักราช ๕๔๒ ปีมโรงโทศก ท้าวพระยาผู้ว่าราชการเมือง
เวียงจันทตงให้พระยาเมืองหลวงเมืองแสนเป็นแม่ทัพยกขึ้นไปตีเมืองเชียงแสน ได้
รบพุ่งกันเป็นหลายครั้ง กองทัพเมืองเวียงจันทจะหักเอาเมืองไม่ได้ตงคายนอนอยู่ ฝ่าย
เจ้าเมืองเชียงแสนหนีลงมาขอกองทัพเมือง เชียงใหม่แลกองทัพกรุงศรีอยุธยา
ไปช่วย พระยาเมืองหลวง เมืองแสนทราบวาสมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้ากรุงศรีอยุธยา

ให้กองทัพยกขึ้นไปเกรงพระบารมี ได้ปลุกชากรบ้านเมืองกันแล้ว ก็เลิกทัพกลับไปเมืองเวียงจันทน์ ๓ ไม่มีเจ้าเมือง วางเปล่าอยู่ ๕ ปี

ศักราช ๑๔๕ ปีมแมเบญจศก ท้าวพระยาแลพระสงฆ์พร้อมกันขึ้นไปเมืองหงสาวดี ขอพระหน่อแก้วบุตรพระไชยเชษฐาธิราชลงมาครองเมืองเวียงจันทน์ได้ ๒ ปี รวมอายุ ๒๖ ปีถึงแก่กรรม

ศักราช ๑๔๖ ปีระกาสัปตศก ท้าวพระยาจึงยกพระธรรมิกราชบุตรนำพระหน่อแก้วขึ้นเป็นเจ้าเมืองเวียงจันทน์ มีบุตรชาย อยู่ยวราชพระมอแก้ว ๒ คน พระธรรมิกราชครองเมืองได้ ๗ ปีถึงแก่กรรม

ศักราช ๑๔๕ ปีมโรงจัตวาศก ท้าวพระยาเอาผู้มีตระกูลในวงษ์พระไชยเชษฐาธิราชครองเมืองต่อมาได้ ๔ ปี แลในศักราช ๑๕๕ ปีมเสกเบญจศกนั้น เจ้าเมืองเวียงจันทน์แลท้าวพระยาพร้อมกันเห็นว่า ในกรุงศรีอยุธยาเป็นแผ่นดินสมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้า มีบุญญาธิการแผ่อาณาเขตกว้างขวางออกไปมาก จึงแต่งราชทูตขอพระราชสาสน์คุมเครื่องราชบรรณาการลงมาขอพึ่งพระบรมโพธิสมภาร ณ กรุงศรีอยุธยาครั่งหนง

ศักราช ๑๕๖ ปีวอกอัฐศก อยู่ยวราชบุตรพระธรรมิกราชที่ ๑ ได้เป็นเจ้าเมืองเวียงจันทน์ มีบุตรชาย เจ้าตวนคำ เจ้าวิไชย อยู่ยวราชครองเมืองได้ ๑๒ ปีถึงแก่กรรม

ศักราช ๑๖๐ ปีวอกสัมฤทธิศก เจ้าตวนคำบุตรอยู่ยวราชที่ ๑ ได้เป็นเจ้าเมืองเวียงจันทน์ มีบุตรชาย เจ้าขมภู ๑ เจ้าบุญชู ๑ เจ้าสุริยวงษ์ ๑ สามคน เจ้าวิไชยน้องเจ้าตวนคำมีบุตรชาย เจ้าปู่ ๑ เจ้าสอย ๑ เจ้าตวนคำครองเมืองได้ ๑๖ ปีถึงแก่กรรม

ศักราช ๑๖๕ ปีกนเบญจศก ท้าวพระยายกเจ้าสุริยวงษ์บุตรเจ้าตวนคำที่ ๑ เป็นเจ้าเมืองเวียงจันทน์ เรียกว่าพระยาสุริยวงษ์ภรรยาธรรมิกราชบรมมพิตร แลวกุลเจ้าขมภูเจ้าบุญชู เจ้าปู่ผู้พี่จะชิงเอวราชสมบัติ จึงให้ขมิบไล่เจ้าขมภู เจ้าบุญชู เจ้าปู่ไปจากบ้านเมืองเจ้าขมภูพาภรรยา กับแดนที่พินาบวหนีไปเมืองญวน มีบุตรชาย คนหนึ่งชื่อ

พระไชยของแคว เจ้าขมภูกงแกกรวมทเมืองญวน แลสนิทพานบัวได้มารดาพระไชยของแคว
 เป็นภรรยา มบุตรชายชื่อท้าวทอง ๓ ท้าวราชวงษา ๑ สองคน เจ้าบุญขุนไปบวชอยู่
 วัดกุฎีทอง เจ้าบุพการียาไปอยู่เมืองนครพนม มบุตรชายคนหนึ่งชื่อเจ้านันทราช
 เจ้าปลั่งแกกรวมทเมืองนครพนม พระยาสุริยวงษาครองเมืองเวียงจันท ได้จากลาว
 เขตวแขวงข้างใต้ตงแต่เดิมขึ้นไป, ข้างเหนือตมเกาะไคลงมาข้างชายตอแดนกรุงศรี
 อโยธยา กำหนดไม้ประตู ๓ ต้น ไม้ ๒ ขย ข้างขวาต่อแขวงเมืองญวน กำหนดต้น
 ๓ กิ่ง มีลานาวสามคลองเป็นอาณาเขต พระยาสุริยวงษามบุตรชาย เจ้าวราชบุตร ๑
 บุตรหญิงนางกุมารี ๑ นางสงม ๑ สามคน อยู่มาช้อยกกองทัพมาตีเมืองเชียงรุ่งแล่น
 ทิวพา เจ้าอินทกุมารเมืองเชียงรุ่ง แลสนิทพวงพานางจันทกุมารีนองลงมาพึ่งพระ
 ยาสุริยวงษาเจ้าเมืองเวียงจันท เจ้าวราชบุตรได้นางจันทกุมารีเป็นภรรยา มบุตรชาย
 เจ้ากักสะ เจ้าอินทโสม อยู่มาเจ้าวราชบุตรทำชด้วยภรรยาท้าวโกขุนนาง พระสุริย
 วงษาให้ฆ่าเจ้าวราชบุตรเสีย เจ้าอินทกุมารเมืองเชียงรุ่งแล่นทิวพาไคลาวเมืองเวียง
 จันทเป็นภรรยา มบุตรชายเจ้าองค์นก พระยาสุริยวงษาครองเมืองได้ ๕๗ ปี รวมอายุ
 ๗๓ ปีถึงแกกรวม

ศักราช ๑๐๕๓ ปีระกาตรศก พระยาเมืองจันได้เป็นเจ้าเมืองเวียงจันท เจ้า
 นันทราชบุตรเจ้าปทหนไปอยู่เมืองนครพนมได้เป็นเจ้าเมืองนครพนม เกณฑ์กองทัพยก
 มาตีเมืองเวียงจันท จับพระยาเมืองจันฆ่าเสีย เจ้านันทราชได้เป็นเจ้าเมืองเวียงจันท
 แลแล้วพระไชยของแควบุตรเจ้าขมภูกงหนีขึ้นไปอยู่เมืองเวียงตนาม ชอกกองทัพญวนยกมาตี
 เมืองเวียงจันทจับเจ้านันทราชได้ฆ่าเสีย พระไชยของแควบุตรเจ้าขมภูกงได้เป็นเจ้าเมือง
 เวียงจันท แลแล้วให้ท้าวทองของต่างบิดากันขึ้นไปรักษาเมืองหลวงพระบาง เจ้ากักสะ
 เจ้าอินทโสมบุตรเจ้าวราชบุตร เจ้าองค์นกบุตรเจ้าอินทโสมเมืองเชียงรุ่งแล่นทิวพาถล
 พระไชยของแควจะมความพยาบาล แต่ครั้งบ ขบโถมดาพระไชยของแควไปเมืองญวนตีพา
 กันหนีไป เจ้ากักสะเจ้าองค์นกไปอยู่เมืองลาเมืองพงเจ้าอินทโสมอยู่เมืองแพว ครัง
 นั้นเมืองเวียงตนามกับเมืองเวียงจันท เมืองหลวงพระบางเป็นบ้านพเมืองน้องไม่มาหากัน

แต่ไม่เครื่องบรรณาการส่วยอากรส่งโต อยู่มาเจ้ากังกะ เจืองคนกเกลดยกดอมคน
เมืองลำเมืองพงไค ยกเป็นกองทัพลงมาตั้งอยู่กลางทาง ท้าวนองซงอยู่รัก
ษาเมืองหลวงพระบางรู้ว่ากองทัพเจ้ากังกะยกลงมา ก็เชิญเอาพระบาง พระ
แก้วมรกต พระแซกคำหนลงมาเมืองเวียงจันทบุรีศรีสัตนาคนหุต เจ้ากังกะ
ก็ยกกองทัพเข้าเมืองหลวง พระบาง เจ้ากังกะบุตรเจ้าราชบุตรโตเป็นเจ้าเมืองหลวง
พระบาง มีนามว่าพระยาอังกะสะ เจืองคนกบุตรเจ้าอิน ทกุมารเป็นอุปราช
จุลศักราช ๓๐๕๗ ปีกุนสัปตศก พระยาอังกะสะเจ้าเมืองหลวงพระบางราชธานี
ศรีสัตนาคนหุต เกณฑ์กองทัพยกไปตีเมืองเวียงจันทบุรีศรีสัตนาคนหุต เจ้าเมืองเวียง
จันทบุรีศรีสัตนาคนหุตมีศอกษรลงมากรุงศรีอยุธยาขอทูลขอทูลขอทูลขอทูลขอทูลขอ
พระเพทราชาว่าพระเจ้าอยู่หัวกรุงศรีอยุธยา จึงให้นายทนายกองคุมไพร่ข้างมา
วพลยกขึ้นไปช่วยเมืองเวียงจันทบุรีศรีสัตนาคนหุต ครั้นนายทนายกองกรุงศรีอยุธยา
ย้ายขึ้นไปถึงเมืองจันทบุรี จึงมีหนังสือไปถึงนายทนายกองเมืองหลวงพระบางว่า
ให้เป็นทางไมตรีประนีประนอมกับเมืองจันทบุรีศรีสัตนาคนหุตตั้งแต่นั้นมา ครั้นนาย
ทนายกองเมืองหลวงพระบางแจ้งในหนังสือนายทนายกองกรุงศรีอยุธยาแล้ว ก็
มีความครั้นคร้ามเกรงพระเดชานุภาพสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกรุงศรีอยุธยา จึงยอมเป็น
ทางไมตรีกับเมืองจันทบุรีศรีสัตนาคนหุตสืบไป ไม่มีความอาชวาทกันแลกัน ฝ่าย
กองทัพกรุงศรีอยุธยา แลกองทัพเมืองหลวงพระบาง ต่างคนต่างเลิกทัพกลับไปบ้าน
เมือง พระยาอังกะสะเจ้าเมืองหลวงพระบาง พระไชยองค์เจ้าเมืองจันทบุรี พร้อมกัน
แบ่งปันเขตแดนบ้านเมือง (ตรงนั้นตนนับขาดหายไปอันไม่ได้ความ) พันจากปาก
น้ำเหลืองเหนือเมืองเชียงคาน ฝ่ายตัวนอกปากน้ำใต้เมืองเชียงคานไปถึงริมเป็นเขต
แขวงเมืองเวียงจันท ตั้งแต่นั้นของฝ่ายตัวนอกปากน้ำ ฝ่ายตัวนตกปากน้ำเหลืองขึ้น
ไปถึงผากระได ข้างซ้ายต่อแดนกรุงศรีอยุธยากำหนดไม่ประสงค์สามต้น ข้างขวาต่อ
แดนเมืองญวนกำหนดคืนชานสามกึ่ง หวพหนง ๖ สิบสองนัดานเป็นแขวงเมืองหลวง
พระบาง พระยาอังกะสะเจ้าเมืองหลวงพระบางมีบุตรชื่อเจ้าแทนสาอ เจ้าแทนคำ อัก
ไชวคำ ๓ คน พระยาอังกะสะครองเมืองได้ ๒๒ ปีถึงแก่กรรม

ศักราช ๑๐๗๕ บมเสงเบญจคก ท้าวพระยาเอกเจาของนครอู่ปราชนเปน
 เจาเมือง มีนามว่าสมเด็จบรมเชษฐาธิราชวิวงษาเจาเมืองหลวงพระบางครองเมือง
 ได้ ๑๐ ปี เจาอินทโสมบุตรเจาราชบุตรที่ ๒ น้องพระยาภักดีสะเกดยกปลอมได้ไพร่พล
 เมืองๆ ลามืองพง ยกกองทัพลงมาตั้งอยู่เมืองอภัยในลำอู เจาของนครจึงปรึกษาท้าว
 พระยาว่าจะยกกองทัพขึ้นไปสู้รบป้องกันรักษาเขตแดนก็ได้ แต่เห็นว่าไพร่พลจะยับ
 ย้อยทั้งสองฝ่าย แลวกจะขาดพระญาติแลพระวราชไมตรีกัน จึงให้มนตรีพระสงฆ์แล
 ราชการมาประชมพร้อมแล้ว เจาของนครตั้งความสวาลว่าจะไม่คิดประทุษร้ายแก่กัน
 แลวจึงเชิญเจาอินทโสมลงมาไหววราชการเมืองด้วย ภายหลังเจาของนครกับมหาดเล็ก
 ไปต่อนกเขา พระยาเมืองชายกับเจาอินทโสมรวมคิดกันปิดประตูเมืองเสีย ยกเจา
 อินทโสมขึ้นครองเมืองหลวงพระบางในศักราช ๑๐๗๕ ปีเถาะเบญจคก เจาของนคร
 กลับมาเห็นประตูเมืองปิดมีผู้คนรักษานาท จะเข้าเมืองไม่ได้ ก็พาบุตร ๗ คนกับ
 มหาดเล็กไปตั้งเมืองเล็ก จึงตั้งความอธิฐานว่า ถ้าจะได้ครองบ้านเมืองต่อไปจะ
 ข้ามสพานไปขอไหสพานหัก ครนอธิฐานแล้วก็ข้ามสพานไปสพานหักก็ เจาของนคร
 จึงบวชเป็นพระภิกษุที่วัดเล็ก แลจะไปอยู่วัดข้างฝือกเมืองเชียงใหม่ อยู่มาเจาเมือง
 เชียงใหม่ถึงแก่กรรม มีบุตรอยู่ ๒ องค์ เจาของจะแต่งกองทัพประมาณ ๑๗๐๐๐๐ ยกมา
 ล้อมเมืองเชียงใหม่ ท้าวพระยาเมืองเชียงใหม่คุมกองทัพออกรบมาหลายครั้งก็
 ไม่ได้ จึงปรึกษาพร้อมกันว่า เจาของนครเมืองหลวงพระบางหนามบวชอยู่วัดข้างฝือก
 จึงเอาขันทองคำ ๓ ขันจารึกนามบุตรเจาเมืองเชียงใหม่ ๒ องค์ ๆ ละขัน จารึกนามเจา
 ของนครขัน ๑ แลลงไปพร้อมกันที่แม่น้ำปิง อธิฐานว่าถ้าเจาองค์ใดจะมีบุญครอบครอง
 เมืองเชียงใหม่ แลปราบชาติกพม่าได้ ขอให้ชนพระนามองค์นั้นลอยทวนชนเหนอนา
 ขนทองมีนามบุตรเจาเมืองเชียงใหม่ ๒ องค์นั้นลอยตามน้ำไป แต่ชนทองมีนามเจาของนคร
 ลอยทวนชนเหนอนา ท้าวพระยาความยินดีพร้อมกัน เชิญเจาของนครลงมาบวชชน
 ครองเมืองเชียงใหม่ได้ ๗ วัน จึงเกณฑ์กองทัพออกไปรบพม่า ๆ แยกหนีไป เจา
 ของนครครองเมืองเชียงใหม่ มีบุตรชายกับนางยงคนเมืองเชียงใหม่ ขอเจาคน

เจ้าวงษ์ เจ้าต๊ะ บุตรเจ้าองค์คนกตามไปแต่เมืองหลวงพระบาง ๗ คนรวม ๑๐ คนก
ได้ครองเมืองเชียงใหม่นับ ๆ ถิ่นมา เจ้าอินทโสมครองเมืองหลวงพระบางได้ ๑๓ ปี
เจ้าโนชา เจ้าไชยสารบุตรเจ้าองค์คนกขงอยู่เมืองหลวงพระบางกับพระยาเชียงใต้
ท้าวอินนางาทัดสุวรรณเกลยกกลมผู้คนได้ ๘๐๐ เศษ จะเข้าตีเอาเมืองหลวงพระบาง
ให้เกณฑ์คนจับเจ้าโน เจ้าไชยสารพระยาเชียงใต้ได้ฆ่าเสีย เจ้าอินทโสมมีบุตรชาย
เจ้าโชติกะ ๑ เจ้าอนุรุธ ๑ เจ้านาค ๑ เจ้านารทะ ๑ เจ้าเชษฐวงศ์ ๑ เจ้าองค์เอก ๑ เจ้า
สุริยวงษ์ ๑ เจ้าสุวรรณชา ๑ เจ้าอินทพรหม ๑ เกาคน มีบุตรหญิง นางแก้วรัตนพิมพ์ ๑
นางศรีคากอง ๑ นางสุชาดา ๑ นางสุวรรณมา ๑ นางมาศ ๑ นางแฉ่นแก้ว ๑ หกคน รวม
๑๕ คน เจ้าอินทโสมครองเมืองได้ ๒๖ ปีถึงแก่กรรมในศักราช ๑๑๑๑ ปีมีเสงเอกศก
เมื่อเจ้าอินทโสมครองเมืองหลวงพระบางหาได้ออนน้อมต่อเมืองญวนไม่ เจ้าเวียดนาม
จึงแต่งให้องเจียดเทียมตาเทียมเจ๊กคุมกองทัพยกมาตีเมืองหลวงพระบาง ท้าวพระยา
พร้อมกันให้เจ้าอินทพรหม บุตรเจ้าอินทโสมที่ ๕ เป็นแม่ทัพคุมกองทัพออกไปรบญวน
ทันฝีมือไม่ได้แตกหนีไป ท้าวพระยาจึงยกเจ้าอินทพรหมเป็นเจ้าเมืองหลวงพระบางได้
๘ เดือน จุลศักราช ๑๑๑๒ ปีมะเมียโทศก เจ้าอินทพรหมจึงมอบให้เจ้าโชติกะบุตรเจ้า
อินทโสมที่ ๑ ผู้พี่เป็นเจ้าเมืองหลวงพระบาง แล้วเมืองเวียงจันทน์หงส์อยู่ยังขึ้นไป
เมืององวะ ขอกองทัพลงมาตีเมืองหลวงพระบาง เจ้าองวะแต่งให้ไปนำวอคุมกองทัพ
ลงมาตีเมืองหลวงพระบาง จับได้เจ้าสุริยวงษ์บุตรเจ้าอินทโสมที่ ๗ กับไพร่ ๒๐๐ คน
แล้วเลิกทัพกลับไปเมืององวะ เจ้าโชติกะครองเมืองหลวงพระบางได้ ๑๔ ปี เจ้าองวะ
แต่งให้เจ้าสุริยวงษ์เป็นแม่ทัพคุมกองทัพมากับไพร่ลาวเมืองหลวงพระบาง ๒๐๐ คนไป
ตีเมืองลา เมืองแมน เจ้าสุริยวงษ์กับไพร่ลาว ๒๐๐ คนพากันหนีลงมาเมืองแฉ่ง
ศักราช ๑๑๒๒ ปีวอกผดศก จึงมีหนังสือลงมาตีเมืองหลวงพระบางว่าจะขอเข้ามาช่วย
ทำนุบำรุงบ้านเมือง เจ้าโชติกะเจ้าเมืองหลวงพระบางไม่ให้เข้ามาเจ้าสุริยวงษ์จึง
เกณฑ์กองทัพตามหัวเมืองยกมาประมาณ ๓ ยามได้เข้าตีปล้นเอาเมืองหลวงพระบางได้
เจ้าโชติกะเจ้าเมืองหลวงพระบางท้าวพระยาแลญาติพี่น้องพากันหนีลงมาตั้งบ้านนารัง
นางศรีคากองพี่เจ้าสุริยวงษ์ตามว้ายกกองทัพมาทางนหมายจะเข้าตีบ้านนารัง เจ้า

สิริวงษ์วาทิตตงญาติพี่น้องพม่าลงมากไม่ให้เข้าบ้านเมือง จึงไต่เถินทักของทัพพระเจ้า
 มาจะไต่เห็นญาติพี่น้อง นางศรีคากองจึงให้มนตรีพระสงฆ์ราชาคณะมาพร้อมกัน ให้
 เจ้าสิริวงษ์สาบาลตวงว่าไม่คิดทำร้ายแก่พี่น้องแล้ว จึงให้พระราชาคณะลงไปเชิญเจ้า
 เมืองหลวงพระบางกับญาติพี่น้องขึ้นมา เจ้าเมืองหลวงพระบางก็มอบบ้านเมืองให้เจ้า
 สิริวงษ์ผู้ครองเมืองหลวงพระบาง ศักราช ๑๑๓๓ ปีเถาะตรศก ครั้นนั้นเมืองญวน
 กับเมืองหลวงพระบางต่างคนต่างมีบรรณาการไปมาหากันสืบมา เจ้าสิริวงษ์เจ้าเมือง
 หลวงพระบางจึงเกณฑ์กองทัพไปแก้แค้นทดแทนตเมืองเวียงจันทน์ ไต่รบพุ่งกันอยู่ ๒
 เดือนเจ้าบุญสุวรรเจ้าเมืองเวียงจันทน์มั่งคั่งขึ้นไปชอกกองทัพพม่าลงมาช่วย เจ้าเมือง
 อังวะแต่งให้ชกชิงไป, ไปสุพลาคุมกองทัพประมาณ ๕๐๐๐ ยกลงมาตีเมืองหลวงพระบาง
 เจ้าสิริวงษ์เจ้าเมืองหลวงพระบางยกกองทัพขึ้นไปต่อรบพม่าประมาณ ๑๕ วัน กองทัพ
 พม่าตีได้เมืองหลวงพระบาง เจ้าสิริวงษ์ก็ยอมเป็นเมืองขึ้นแก่กรุงอังวะตามเดิม

ศักราช ๑๑๓๖ ปีมะเมียตศก กรุงเทพฯ ครั้นนั้นเป็นแผ่นดินพระเจ้าตาก มี
 พระราชสาสน์กับเครื่องบรรณาการไปเมืองหลวงพระบาง ขอเป็นทางไมตรีไปมาหากัน
 เจ้าเมืองหลวงพระบางมีความโสมนัสยินดี ครั้นณปีออกอัฐศก เจ้าเมืองหลวงพระบาง
 มีศุภกษัตริย์เครื่องราชบรรณาการแต่งท้าวพระยาคุมลงมากรุงเทพฯ แล้วไปวัดพระ
 ราชทานทรพัสสงของ ให้แก่ท้าวพระยาคุมขึ้นไปให้เจ้าเมืองหลวงพระบางตามสมควร

ศักราช ๑๑๔๐ ปีจอสัมฤทธิ์ศก เจ้าบุญสุวรรเจ้าเมืองเวียงจันทน์แต่งให้พระยา
 สุโขคุมกองทัพลงไปตีเมืองดอนมดแดง ซึ่งเป็นข้าขอบขัณฑสีมากรุงเทพฯ แล้วจับ
 พระวอเจ้าเมืองสาเดย์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกรุงเทพฯ ทรงพระพิโรธ โปรด
 ให้สมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึก เจ้าพระยาสุรสีห์ คุมไพร่พลในกรุงนอกกรุง
 ขึ้นไปตีเมืองเวียงจันทน์ สมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกมั่งคั่งออกไปถึงเมืองหลวง
 พระบาง ชอกกองทัพไปตีเมืองเวียงจันทน์ เจ้าเมืองหลวงพระบางแต่งท้าวพระยาคุมไพร่
 ตามพัน ยกลงไปช่วยตีเมืองเวียงจันทน์เห็นอเมืองข้างทิศอีสานครั้นตีเมืองเวียงจันทน์
 คืนศกแล้ว เมืองหลวงพระบางก็ยอมเป็นเมืองขึ้นข้าขอบขัณฑสีมากรุงเทพฯ

ครั้นนั้นเมืองของพระบางเมืองหลวงพระบางก็ขาดทางไม้ตรี หาได้ไปมาไม่
เมืองหลวงพระบางยังต้องไปบรรณาการแก่กรุงบักกิง ๕ ปีครั้งหนึ่ง กับทกรุงเพฯ ถึง
ปีก็มุดอกไม้เงินทองลงมาทลเกล้าฯ ถวาย แต่เมืองเวียงจันทน์กับเมืองหลวงพระบางก็
ยังไม่มาหากันอยู่ เจ้าสุริยวงษ์เจ้าเมืองหลวงพระบางเห็นว่าทางเมืองหลวงพระบาง
จะไปบรรณาการเมืองบักกิงไกล ทางไปทางมาถึง ๓ ปี จึงแต่งให้พระยาเมืองแสน
คุมเครื่องราชบรรณาการไปเมืองบักกิง แล้วขอ ๑๐ ปีไปครั้งหนึ่ง เพิ่มเครื่องราช
บรรณาการขนอกส่งละส่วน แต่นั้นมาเมืองหลวงพระบางไปบรรณาการเมืองบักกิง ๑๐
ปีครั้งหนึ่งต่อ ๆ มา

ครั้นศักราช ๑๑๔๔ ปีชาลจตุตถาศกทกรุงเพฯ นั้น พระยาสุรวิชัยพระเจ้า
ตากสำเร็จโทษเสีย สมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกได้ปราบดาภิเษกถวัลย์ราชสมบัติ
ที่กรุงเพฯ ทรงพระนามว่าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ เมืองหลวง
พระบางก็คงเป็นข้าขอบขัณฑ์สยามกรุงเพฯ ตามเดิม เจ้าสุริยวงษ์เจ้าเมืองหลวงพระ
บางครองเมืองได้ ๒๒ ปีถึงแก่กรรม

ศักราช ๑๑๕๓ ปีกัญตริศก ในกรุงเพฯ เป็นแผ่นดิน พระบาทสมเด็จพระ
พุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ ท้าวพระยาพร้อมกันขอเจ้าอนุบาลบุตรเจ้าอินทโสมที่ ๑ ผู้เจ้า
สุริยวงษ์ขึ้นเป็นเจ้าเมืองหลวงพระบาง เจ้านาคบุตรบุตรเจ้าอินทโสมที่ ๓ เป็นอุปราช
เจ้ามังอาตราบุตรเจ้าอนุบาลที่ ๑ เป็นราชวงศ์ ครองเมืองได้หนึ่ง ศักราช ๑๑๕๔ ปี
ชวตจตุตถาศก เจ้านนทเสนเจ้าเมืองเวียงจันทน์มีความพยายาทกับเมืองหลวงพระบาง
จึงเกณฑ์กองทัพยกขึ้นไปตีเมืองหลวงพระบาง ได้สู้รบกันประมาณสิบสี่สัปดาห์
เจ้าอุปราชเมืองเวียงจันทน์ถูกปืนพม่าเมืองหลวงพระบางในทรบ เจ้าเมืองเวียงจันทน์
เห็นเล็ดถ้าง จึงคิดอพยพหนีไปตั้งนางแทนคำภรรยาเจ้าสุริยวงษ์เจ้าเมือง
หลวงพระบางที่กรุงเพฯ ว่าให้นางแทนคำช่วยคิดฮานเขาเป็นอิสระในการสงคราม
ครั้งนี้ ถ้าสำเร็จความปรารถนา แล้วจะยกนางแทนคำขึ้นเป็นมเหสี แล้วจะมอบราช
สมบัติให้ นางแทนคำหลังด้วยกลมารยาตศึก จึงให้หัวพันเมืองจันทน์ทเกณฑ์

พรรคพวกไปรักษานาที่แลประตูด้านทิศภาคเหนือ ถ้ากองทัพพวกเมืองเวียงจันทยกมา ก็อย่าให้บ่อกัน ให้เปิดประตูเมืองปล่อยให้เข้ามาโดยสะดวก แล้วนางแทนคำหนังสือ นัดหมายไปถึงเจ้าเมืองเวียงจันทน์ ๆ ทราบแล้วถึงจวนนาคกุม พลทหารยกเข้าไปในเมือง หลวงพระบาง ข้าพพันราษฎรมตายเป็นอันมาก จับได้เจ้าอนุรุธเจ้าเมืองหลวงพระ บาง เจ้าอุปราช เจ้าวราชวงษ์ ญาติพี่น้อง แลกวาดครอบครัวเมืองหลวงพระบาง ลงมาเมืองเวียงจันทน์ แลดวงพระยาลหลวงแสนอนุรักษ์รักษาเมืองหลวงพระบาง แล เจ้าเมืองเวียงจันทน์แต่งให้ท้าวพระยาคุมเอาตัวเจ้าเมืองหลวงพระบาง เจ้าอุปราช เจ้าวราชวงษ์กับญาติพี่น้องลงมาส่ง ณ กรุงเทพฯ ฯ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬา โลภย์ โปรดให้เอาตัวเจ้าเมืองหลวงพระบาง เจ้าอุปราช เจ้าวราชวงษ์ญาติพี่น้อง จำไว้ณกรุงเทพฯ ในศักราช ๑๑๕๔ ปีชวดขัตติยาศกนิม อยู่มาเมืองแกลง เมืองพวน ตงขัตติยตอเมืองเวียงจันทน์ เจ้าเมืองเวียงจันทน์จึงแต่งกองทัพขึ้นไปตีเมืองแกลง เมือง พวน ได้พวกลาวทรงดำลาวพวนส่งลงมาณกรุงเทพฯ ฯ พระบาทสมเด็จพระพุทธ ยอดฟ้าจุฬาโลภย์โปรดให้ส่งลาวทรงดำออกไปตั้งอยู่เมืองเพชรบุรี ลาวพวนให้ตั้งอยู่ กรุงเทพฯ ฯ พระยาลหลวงแสนรักษาเมืองพระบางได้ ๔ ปี

ศักราช ๑๑๕๗ ปีเถาะสัปตศก อุปราชาเจ้าเมืองไชยชนแกเมืองหลวงพระ บางนำเครื่องบรรณาการขึ้นไปเมืองบักกิง แลพูลเจ้าบักกิงให้ช่วยขอเจ้าเมืองหลวง พระบาง เจ้าอุปราช เจ้าวราชวงษ์กับญาติพี่น้องตอกรุงเทพฯ กลับขึ้นไปรักษานาน เมืองตามเดิม เจ้าบักกิงจึงให้เพี้ยศรีปองอองพระยาสินพรหมเมืองเชียงรุ่งถือศุภอักษร กับเครื่องราชบรรณาการมาทางเมืองพิไชยลงมาณกรุงเทพฯ พระบาทสมเด็จพระพุทธ ยอดฟ้าจุฬาโลภย์จึงโปรดเกล้าฯ ยกโทษเจ้าอนุรุธเจ้าเมืองหลวงพระบาง, เจ้านาก อุปราช, เจ้ามิ่งฮาดุราชวงษ์, กับญาติพี่น้องให้กลับไปเมืองหลวงพระบางว่า ราชการบ้านเมืองตามเจ้าบักกิงขอต่อไป จึงโปรดเกล้าฯ ตั้งเจ้าอภัยบุตรเจ้าอุปราช นาคที่ ๑ เป็นเจ้าหน่อวันไปช่วยว่าราชการบ้านเมือง แลโปรดให้หมศุภอักษรขึ้นไป

เมืองเวียงจันทน์ ให้ส่งครอบครัวเมืองหลวงพระบางไปอยู่ตามภูมิลำเนาเดิม เจ้าเมืองหลวงพระบาง เจ้าอุปราช เจ้าราชวงศ์ เจ้าหอหน้าแลญาติพี่น้อง กวรายถวายเป็นคุณลาชนไปรักษาบ้านเมืองสืบไป

เจ้าเมืองหลวงพระบางอนุกรมมบุตรชาย เจ้ามิ่งธาตุราชราชวงศ์ ๑ เจ้าสุทนต์ราช ๑ เจ้าไชยราช ๑ เจ้าราชไทย ๑ เจ้าอนุแก้ว ๑ เจ้าซาง ๑ หกคน บุตรหญิง นางทุมมา ๑ เจ้าหลา ๑ เจ้าวยกา ๑ สามคน รวม ๙ คน

เจ้าอุปราชนามบุตรชาย เจ้าอภัยเป็นท่อน้า ๑ เจ้าสุทนต์ ๑ เจ้าอินท ๑ เจ้าพรหม ๑ เจ้ามิ่ง ๑ เจ้าลาน ๑ เจ้าสัญญาไชย ๑ เจ็ดคน

เจ้าอภัยหอนามบุตรชาย เจ้างอนคำ ๑ เจ้าแก่นคำ ๑ เจ้าฮอดคำ ๑ สามคน
เจ้าสุทนต์บุตรเจ้าอุปราช ๒ มบุตรชาย เจ้าคำบัว ๑ บุตรหญิงเจ้าคำตัน ๑ สองคน

เจ้าอินทบุตรเจ้าอุปราช ๓ มบุตรชาย เจ้าคำไผ่ ๑ บุตรหญิง เจ้าคำตือ ๑ เจ้าคำอิน ๑ สามคน

เจ้ามิ่งบุตรเจ้าอุปราช ๕ มบุตรชาย เจ้าคำปาน ๑ บุตรหญิง เจ้าคำปอง ๑ เจ้าคำทอง ๑ สามคน

เจ้าสัญญาไชยบุตรเจ้าอุปราช ๗ มบุตรชาย เจ้าคำเง่า ๑ เจ้าคำแสน ๑ เจ้าคำเมต ๑ เจ้าคำปะ ๑ เจ้าคำยง ๑ เจ้าคำฮอน ๑ บุตรหญิง เจ้าคำตัน ๑ เจ้าคำสุทนต์ ๑ เจ้าคำทิพ ๑ เจ้าคำแจง ๑ สิบคน

เจ้าเมืองหลวงพระบางอนุกรมครองเมืองได้ ๒๕ ปี รวมอายุ ๘๒ ปีถึงแก่กรรม เจ้าอุปราชนวกกถึงแก่กรรมต่อ ๆ กันมา

ศักราช ๑๑๗๘ ปีชวดตู่สุตถ ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ จึงโปรดเกล้าฯ ตั้งเจ้ามิ่งธาตุราชราชวงศ์บุตรเจ้าเมืองหลวงพระบางอนุกรม ๑ เป็นเจ้าเมืองหลวงพระบาง เจ้าสุทนต์ราชบุตรเจ้าเมืองหลวงพระบางอนุกรม ๒ เป็นอุปราช เจ้าอภัยบุตรเจ้าเมืองหลวงพระบางอนุกรม ๔ เป็นราชวงศ์ ขึ้นไปปกครองบ้านเมือง

เจ้าเมืองหลวงพระบางมังฆาตราชสมบัติราชชาย เจ้าสุขเดิม ๑ เจ้าจันทราช ๑
 เจ้าโพเนอทอง ๑ เจ้าอินคำ ๑ เจ้าคาบว ๑ เจ้าบวรพนธ์ ๑ เจ้าสุทธสวร ๑ เจ้าโพธิ-
 สวร ๑ เจ้าสุพรรณ ๑ บุตรหญิงเจ้ายอดคำ ๑ เจ้าฉมมา ๑ เจ้าทองทพ ๑ เจ้าเบงคำ ๑
 เจ้าฉมพล ๑ เจ้าทองสุก ๑ สิบห้าคน

เจ้าสุทธราชอุปราชสมบัติราชชาย เจ้าราชไทย ๑ เจ้าบุตรไทร ๑ เจ้าคำเมา ๑
 เจ้าศรีวิชัย ๑ เจ้าคำแก่น ๑ เจ้าคำสิง ๑ เจ้าคาบว ๑ เจ็ดคน

เจ้าอภัยราชวงศ์สมบัติราชชาย เจ้าสุริวงษ์ ๑ เจ้าคำปาน ๑ เจ้าคำสุก ๑ เจ้า
 ไชย ๑ บุตรหญิง เจ้าคำปอง ๑ เจ้าคำแฉน ๑ เจ้าคำผด ๑ เจ้าบัวแก้ว ๑ แปดคน

เจ้าไชยราชบุตรเจ้าเมืองหลวงพระบางอนุรุธ ๓ มีบุตรชายเจ้าคำองค์คน ๑
 เจ้าขางบุตรเจ้าเมืองหลวงพระบางอนุรุธ ๒ มีบุตรชาย เจ้าคำพน ๑ เจ้า
 คำตัน ๑ สองคน

ศักราช ๑๓๘๒ ปีมโรงโทศก เจ้ามหานชยกกับเจ้ามหารวงเมืองเชียงรุ่งแสน
 หงฟ้าเกิดวิวาทกัน เจ้ามหานชยกหนีมาพึ่งเมืองหลวงพระบาง เจ้าเมืองหลวงพระบาง
 มงฆาตราชแต่งตั้งให้เจ้าอุปราช เจ้าอินแก้วคุมกองทัพยกขึ้นไปตั้งอยู่เมืองบวรนเณช
 แล้วเจ้าอุปราชแต่งตั้งให้พระยาเชียงใต้ พระยาเชียงเงินคุมกองทัพยกขึ้นไปตั้งเมืองลา
 เมืองพง เมืองบาน เมืองซอง เมืองนุ่น เมืองเชียงฟ้าใต้หลายหัวเมือง มหารวง
 เมืองเชียงรุ่งแสนหงฟ้าเห็นชกนยกลงมาตอรับพระยาเชียงใต้พระยาเชียงเงินขึ้นไป
 เมืองเชียงรุ่งแสนหงฟ้า พวกกองทัพเมืองหลวงพระบางก็แตกหนีมาตั้งอยู่เมืองบวรน
 เณช แล้วเจ้าสุทธราชอุปราชส่งตัวมหานชยกไปยังเมืองบักกิง แล้วเลิกทัพกลับมา
 เมืองหลวงพระบาง เจ้าเมืองหลวงพระบางมังฆาตราชทำราชการอยู่ในแผ่นดินพระ-
 บาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยอีก ๘ ปี

ศักราช ๑๓๘๖ ปีวอกฉศก พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยเสด็จ
 สวรรคตแล้ว พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติ
 เจ้ามงฆาตราชเจ้าเมืองหลวงพระบางจึงมอบบ้านเมืองให้ท้าวพระยาอยุธยา แล้ว

เจ้าเมืองหลวงพระบางมังฆาตุราช คุมเอาดอกไม้เงินทองเครื่องราชบรรณาการกับสิ่ง
 ของลงมาทำบุญในการพระบรมศพ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาไลย กราบบังคม
 ทูลพระกรุณาแด่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า คิดถึงพระบารมีพระเดชพระ
 คุณพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภา
 ไลย พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงมีพระราชโองการดำรัสสั่งให้เจ้าพนักงาน
 เสด็จยังพระสงฆ์ราชาคณะ, อนันตย์ มาณวัดพระศรีรัตนศาสดาราม บวชเจ้ามังฆาตุ
 ราชเจ้าเมืองหลวงพระบางเป็นพระภิกษุ แล้วโปรดให้ไปจำพรรษาอยู่วัดมหาธาตุ ภาย
 หลังเมืองหลวงพระบางเกิดความไข้บวมใหญ่ผู้คนล้มตายเป็นอันมาก ในปีออกคคกน
 ครนถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาไลยเสร็จแล้ว เจ้า
 มังฆาตุราชผนวชได้พรรษาหนึ่ง ก็ลาผนวชไปอยู่บ้านหลวงบางขุนพรหมท่าราชวร
 ในกรุงเทพฯ

ครนศักราช ๑๑๘๗ ปีจอ อัฐศก พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระ
 ราชโองการดำรัสเหนือเกล้าฯ ว่า เจ้ามังฆาตุราชเป็นคนกตัญญู คิดถึงพระคุณในสม
 เสด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ใต้ทรงชุบเลี้ยงมา จึงส่งลงทงบ้านเมืองลงมาบวชถวายพระราชา
 กุศลแด่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้า
 นภาไลย แล้วอุสาห์ทำราชการอยู่ในกรุงเทพฯ ชานาน เป็นคนสัตย์ซื่อมั่นคง จึง
 โปรดเกล้าฯ พระราชทานเครื่องยศกษัตริย์ ๕ ประการให้เจ้าเมืองหลวงพระบางกลับ
 ขึ้นไปว่าราชการบ้านเมือง เจ้ามังฆาตุราชจึงเอาโพเนอทองบุตรที่ ๓ เจ้าอุ่นคำเป็นอุป
 ราชเดโชน ถวายเป็นมหาดเล็กให้ทำราชการอยู่กรุงเทพฯ แล้วกราบถวายบังคมลา
 ขึ้นไปเมืองหลวงพระบางในปีจออัฐศกน

ศักราช ๑๑๘๘ ปีกุน นพศก เจ้าอนเวียงจันทศกชบดต่อพระบาทสมเด็จพระ
 พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวณกรุงเทพฯ เจ้าอนแต่งโพนกมุนทร์ไพร่ ๕๐ ถือนางสอขึ้นไป
 ถึงเมืองหลวงพระบางว่า ขอกองทัพมาช่วยตีกรุงเทพฯ เจ้าเมืองหลวงพระบางมัง
 ฆาตุราชไม่เข้าช่วย จึงปลุกษาเจ้าอุปราช เจ้าราชวงศ์ ท้าวพระยาเห็นพร้อมกันว่า

ถ้าจะไม่คดอบายแต่ให้ท้าวพระยาลงไปพุดจาลอดวงไว้ เจาอนุเวียงจันทก็จะยกกองทัพขึ้นมาตามเมืองหลวงพระบาง จึงแต่งให้พระยาเมืองแพนกับไพร่ ๒๐ เศษลงไปพร้อมกบฏกษัตริย์ พุดจาลอดวงเจาอนุเวียงจันทให้หาไว้ แล้วเจาเมืองหลวงพระบางมั่งอาตราชเวรมศุภอกษรบอกขอราชการให้เจาคุขเสิมบุตรที่ ๓ ถอลงมาณกรุงเทพฯ แล้วเกณฑ์กองทัพให้เจาอุปราช เจาราชวงษ์ เจาอินแก้ว เจาแก่นคำ เจาหมาก พระยาเซียงเหนือ พระยานาเหนือ พระยาต้นแทน คุมไพร่ ๕๐๐๐ เศษเตรียมไว้คอยฟังราชการทางกรุงเทพฯ

ฝ่ายเจ้าโพเนอของบุตรเจามั่งอาตราชที่ ๓ ซึ่งถวายเป็นมหาดเล็กตำราชการอยู่กรุงเทพฯ นั้น พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้บวชเป็นภิกษุแล้วชวนไปนมัสการพระพุทธบาท กองทัพเมืองเวียงจันทจับเจ้าโพเนอของขึ้นไปพบกับพระยาเมืองแพนเมืองเวียงจันท พระยาเมืองแพนพุดจาลอดวงเจาอนุเวียงจันท ขอเจ้าโพเนอของพากันกลับไปเมืองหลวงพระบาง เจาเมืองหลวงพระบางจึงทราบบว่า พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้พระยาราชสุภาวดีเป็นแม่ทัพยกพลทหารขึ้นไปตีเมืองเวียงจันท แล้วให้เจาอุปราชนายทัพนายกองรับคุมไพร่พลยกลงมาช่วยกองทัพกรุงเทพฯ ตีกระหนาบเมืองเวียงจันท ภายหลังแต่งให้เจาศุข เจ้าจันทราช เจ้าคำเมา เจ้าคำปานคุมเสบียงอาหารลงไปกราบเรียนพระยาราชสุภาวดีจ่ายไพร่พลกองทัพแล้วเมื่อเจาคุขเสิมถอลูกกษรลงมาแจ้งราชการ ณ กรุงเทพฯ นั้น พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระโสมนัส ยินดีทราบดีสรรเสริญเจามั่งอาตราชว่าเป็นคนซื่อสัตย์ต่อกรุงเทพฯ จึงให้เจาคุขเสิมบุตรถอลูกกษรเล็ดลอดซาศักลงมาได้ จึงโปรดตั้งเจาคุขเสิมบุตรเจามั่งอาตราชที่ ๓ เป็นราชบุตร แล้วให้รับกลับขึ้นไปเมืองหลวงพระบาง

ถึงศักราช ๑๑๘๐ ปีชวดสัมภุทธิศก พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชโองการโปรดให้พระยาพิไชยขึ้นไปเอาตัวเจาศุขทรอุปราชลงมาณกรุงเทพฯ ว่าเจาอุปราชมีตมั่งคร่อมครวเมืองเวียงจันทไว้ เจาราชไทยราชวงษ์ เจาคุขเสิมราชบุตร เจ้าจันทราชของเจาคุขเสิมถอลงมาช่วย เจาอุปราชถึงแก่กรรมในกรุงเทพฯ พระบาท

สมเด็จพระนงเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงโปรดเกล้าฯ ตั้งเจ้าราชไทยราชวงศ์เป็นอุปราช เจ้า
คุณเต็มราชบุตรเป็นราชวงศ์ เจ้าจันทราชบุตรเจ้ามิ่งฮาดุราชที่ ๒ เป็นราชบุตรกลบชน
ไปรักษาราชการบ้านเมือง

ศักราช ๑๑๙๑ ปีฉลูเอกศก มหาวงเมืองเชียงรุ่งแสนหว้ามีความพยามาท
เกณฑ์กองทัพลงมาเมืองหลวงพระบาง เจ้ามิ่งฮาดุราชเจ้าเมืองหลวงพระบางแต่งให้
เจ้าราชไทยอุปราช เจ้าอู่แก้วน้องเจ้าราชไทยคุมกองทัพขึ้นไปสู้รบ กองทัพมหาวง
ไม่ได้แตกหนีไป

ศักราช ๑๑๙๕ ปีเมษเบญจศก เจ้าพระยาบดินทรเดชาเป็นแม่ทัพคุมพล
ทหารกรุงเทพฯ ออกไปรบญวนที่เมืองพนมเปญ แต้นมาเมืองญวนกับเมืองหลวงพระ
บางก็ขาดทางไมตรี ไม่ได้ไปมาหากัน

ครั้นศักราช ๑๑๙๗ ปีแมสัปตศก เจ้าพระยาธรรมมาเป็นแม่ทัพคุมพลทหาร
ยกขึ้นไปตั้งอยู่เมืองหลวงพระบาง แล้วแต่งให้เจ้าราชไทยอุปราชท้าวพระยาคุมกอง
ทัพขึ้นไปตีเมืองพวน แต่งให้เจ้าอู่แก้วน้องเจ้าอุปราช เจ้าสัญญาไชยบุตรเจ้าอุปราช-
นาคที่ ๗ เจ้าแก่นคำบุตรเจ้าหอออกยท ๒ เจ้าคำปานบุตรเจมิงที่ ๑ ท้าวพระยา
คุมกองทัพยกขึ้นไปตีเมืองแดง จับได้ลาวพวนลาวทรวงดำส่งลงมา ณ กรุงเทพฯ ฯ เสร็จ
ราชการแล้วเจ้าพระยาธรรมมาแม่ทัพเลิกทัพกลับลงมากรุงเทพฯ เจ้ามิ่งฮาดุราชเจ้าเมือง
หลวงพระบางครองเมืองได้ ๒๐ ปี รวมอายุ ๖๔ ปีถึงแก่กรรม

ศักราช ๑๑๙๘ ปีวอดอสูศก เจ้าอุปราช เจ้าราชวงศ์ มุศอักษรแต่งให้
เจ้าอู่แก้วคุมดอกไม้เงินทองลงมา ณ กรุงเทพฯ พระบาทสมเด็จพระนงเกล้าเจ้าอยู่หัว
ทรงเห็นว่า เจ้าอุปราชหรือเจ้าราชวงศ์คงจะตั้งเป็นเจ้าเมืองหลวงพระบางคนหนึ่ง จึง
โปรดตั้งเจ้าอู่แก้วบุตรเจ้าเมืองหลวงพระบางอนุรุธที่ ๕ เป็นน้องเจ้าอุปราชราชไทย
เป็นท้าวของชนไปรักษากันเมือง ครั้นเจ้าอุปราช เจ้าราชวงศ์ ปลงศพเจ้าเมือง
หลวงพระบางเสร็จแล้ว พวกเมืองทมิ เมืองคอย เมืองควตตั้งขัดแย้งต่อเมืองหลวง
พระบาง เจ้าอุปราช เจ้าราชวงศ์ แต่งให้ท้าวพระยาคุมกองทัพขึ้นไปตีจับได้ลาวทรวง
ดำ แต่งให้พระยาศรีมหาณามคุมลงมา ณ กรุงเทพฯ ฯ ครองหนึ่ง

ศักราช ๑๒๐๐ ปีจอสัมฤทธิ์ศก เจ้าอุปราช เจ้าราชวงศ์หม่อมความวิดาทนต์
 มา ณ กรุงเทพ เจ้าราชวงศ์กรมลาวทรงดำลงมา ณ กรุงเทพ ๗ อีกครั้งหนึ่ง เจ้า
 ราชวงศ์พงษ์เจ้าอุปราชว่าแต่งท้าว คำพันไปพุดจากบุญจน พระบาทสมเด็จพระนั่ง
 เกลาเจ้าอยู่หัวทรงเห็นด้วยจึงโปรดเกล้าฯ ตั้งเจ้าราชวงศ์สุขเดิมบุตรเจ้าเมืองธาตุราชที่ ๑
 เป็นเจ้าเมืองหลวงพระบาง เจ้าอุปราชราชโกษาบุตรเจ้าอนูรุธ ๔ เป็นท้าวอภัยสุริย-
 วงษ์ช่วยว่าราชการ เจ้าอนัแก้วราชวงศ์บุตรเจ้าอนูรุธ ๕ เป็นอุปราช เจ้าจันทราช
 ราชบุตร ๗ เจ้าเมืองธาตุราชที่ ๒ เป็นราชวงศ์ เจ้าแก่นคำบุตรเจ้าอภัยทอนาท ๒ เป็น
 ราชบุตร ครั้นเจ้าอภัยสุริยวงศ์ช่วยว่าราชการขึ้นไปตั้งท่าปากลายก็หนีไปเมืองเชียง
 คน เจ้าเมืองหลวงพระบางแต่งให้ท้าวพระยาตามจับ ได้ตัวเจ้าอภัยสุริยวงศ์ส่งลง
 มา ณ กรุงเทพ ๗ เจ้าอภัยสุริยวงศ์ถึงแก่กรรมที่กรุงเทพ ๗

เจ้าเมืองหลวงพระบางสุขเดิมบุตรชาย เจาคำเงา ๑ เจ้าบุญเพชร ๑ เจ้า
 พรหมจักร ๑ เจาคำแสง ๑ เจ้าพรหมา ๑ เจ้าอนทจักร ๑ บุตรหญิง เจ้าบุญญา ๑ เจ้า
 คำอน ๑ เจ้าบุตติ ๑ เจ้าบบภา ๑ เจาคำสอน ๑ เจ้าอนันดา ๑ เจาคำปลอง ๑ รวม ๑๓
 คน

เจ้าอุปราชอนัแก้วบุตรชายเจ้าศรีษา ๑ เจ้าสุวรรณพรหมา ๑ เจ้าทองคำ ๑
 เจาคำมา ๑ บุตรหญิง เจ้าสุวรรณ ๑ เจาคำบัน ๑ เจาคำขาว ๑ รวม ๗ คน

เจ้าราชบุตรแก่นคำบุตรชาย เจาคำเพง ๑ เจาคำเล็ก ๑ เจ้าพรหมา ๑
 เจาคำโสม ๑ เจาคำย่น ๑ เจ้าดอกแก้ว ๑ บุตรหญิง เจ้าทองดี ๑ เจาคำทอง ๑ เจ้า
 คำลา ๑ เจาคำต้อ ๑ เจ้าคำขาว ๑ เจ้าหุ่นเงิน ๑ รวม ๑๒ คน

เจ้าเมืองหลวงพระบางสุขเดิมครองเมืองได้ ๑๐ ปีถึงศักราช ๑๒๑๐ ปีออกสัม
 ฤทธิ์ศก เจ้าหน่อคำบุตรหม่อมมาวงศ์ เจ้ามหาไชยวงศ์บุตรมหาน้อยเมืองชัยภักดิ์
 ทัพมาตเจ้าอุปราชเมืองเชียงรุ่งกับมหาไชยเมืองพงไต่ต่อรบกันเป็นสามารต ขณะนั้น
 เจ้าเมืองหลวง พระบางลงมาเฝ้าทูลละออง ธุลีพระบาทสมเด็จพระนั่ง เกลาเจ้าอยู่หัว ณ
 กรุงเทพ กราบถวายบังคมลาขึ้นไปตั้งท่าปากลาย จึงแต่งให้พระยาเมืองขวาคือ

หนังสือขึ้นไปเมืองหลวงพระบางว่า ให้เจ้าอุปราชเป็นแม่ทัพคุมไพร่ ๕๐๐๐ คนรีบยกขึ้นไปคิดราชการ แล้วให้แต่งท้าวพระยาขึ้นไปเกลี้ยกล่อมมหาไชยท้าวพระยาเมืองจำเมืองพง

ณ วันเดือนยแรมแปดค่ำบวออกส้มฤกษ์ออก เจ้าอุปราชคุมไพร่ ๕๐๐๐ คนยกจากเมืองหลวงพระบาง ขึ้นไปตั้งอยู่เมืองไซ ทางไกลเมืองหลวงพระบาง ๘ คน เจ้าอุปราชแต่งตั้งให้เจ้านันคำคุมไพร่พล ๑๐๐๐ คน ขึ้นไปตั้งอยู่บางแพงโททอง ๑ ให้เจ้าชากุมไพร่ ๑๐๐๐ คนขึ้นไปตั้งอยู่เมืองเงิน ๑ ให้พระยาครนครโลก พระยานาเหนือคุมไพร่ ๘๐๐ คนให้ตั้งอยู่เมืองบูรณใต้ ๑ ให้เจ้าพรหมา เจ้าสุก พระยาจำบ้านคุมไพร่ ๘๐๐ คนให้ตั้งอยู่เมืองวาฮาฮัน ๑ คอยเกลี้ยกล่อมได้ครอบครัวพวกอุปราช มหาไชย เจ้าเมืองหลวงพระบางจึงแต่งตั้งให้เจ้าสัญญาไชย เจ้าคำปานขึ้นไปตั้งอยู่เมืองชอ เมืองงฮยรับส่งครอบครัวลงมาเมืองหลวงพระบาง ครั้น ณ เดือนสี่ข้างแรม เจ้าอุปราชเมืองเขียงรุ่งพาครอบครัวท่นเขาเมืองบูรณเหนือ พระยาครนครโลกให้พระยานาเหนือพาเจ้าอุปราชแลครอบครัวลงมาเมืองไซ ครั้น ณ เดือนห้าข้างขึ้น เจ้าอุปราชแต่งตั้งให้นายทนายกองอยู่รักษาเขตรแดน แล้วพาเจ้าอุปราชครอบครัวลงมาเมืองหลวงพระบาง ครั้น ณ เดือนหกข้างขึ้นปรกาเอกศก มารดา, น้องหญิง, ภรรยาเจ้าอุปราชหนีเข้ามาอยู่แก่กายแขวงเมืองหลวงพระบาง เจ้าพรหมา เจ้าสุกแต่งตั้งให้ท้าวพระยาไปเกลี้ยกล่อมพาเข้ามาเมืองวาฮาฮัน ณ เดือนหกแรมเก้าค่ำ เจ้าพรหมา เจ้าสุกพา มารดา, น้องหญิง, ภรรยาเจ้าอุปราชลงมาเมืองหลวงพระบาง ณ วันเดือนเจ็ดขึ้นคาหนงปรกาเอกศก ครั้น ณ เดือนเก้าขึ้นเจ็ดค่ำ เจ้าเมืองหลวงพระบางแต่งตั้งให้เจ้าอุปราช เจ้านันคำ เจ้าชาก เจ้าพรหมา เจ้าสุก เจ้าสัง พระยาเขียงใต้ ถือศุก-อักษรดอกไม้เงินทองเครื่องราชบรรณาการ พาตัวเจ้าอุปราชลงมาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ณ กรุงเทพา เจ้าเมืองหลวงพระบางสุขเดิมครองเมืองได้ ๑๒ ปี รวมอายุ ๕๓ ปี ถึงแก่กรรมในเดือนสิบแรมสิบค่ำศักราช ๑๒๑๒ ปี จอโทศก ที่เมืองหลวงพระบางก็เกิดความไข้บ่วงใหญ่ผู้คนตายมาก ฝ่ายเจ้าอุปราช

อันแก้ว^(๑) ลงมาอยู่ ณ กรุงเทพฯ ก็ตั้งแก้กรรมในเดือนอ้ายแรมสามค่ำปีจอโทศก
 ครน ๓ เดือนหาชนคาหนง พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคต พระ
 บาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ ศักราช ๑๒๑๓ ปีกุญตรี
 ศก ครน ๓ เดือนห้าแรมสามค่ำ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระบรม
 ราชโองการดำรัสสั่งให้พนักงานซีกศพเจ้าอุปราชอันแก้วไปเข้าสู่มะรุตทอง แล้วพระ
 ราชทานผ้าไตร ๑๕ ไตร เงินสองชั่งให้ทำบุญให้ทานในการศพแล้วได้พระราชทาน
 เงินตราถวายพระสงฆ์สดุดพระอภิธรรมคันละสองตำลึง ๔ เดือนเป็นเงิน ๑๒ ชั่ง ครน
 ๓ เดือนสิบปีกุญตรีศก พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้เจ้าอนุคำ
 เจ้าชา เจ้าพรหมา เจ้าสิง เจ้าสุก ท้าวพระยาแลเจ้าอุปราชขึ้นไปเมืองหลวง
 พระบาง โปรดพระราชทานสิ่งของขึ้นไปทำบุญให้ทานในการศพเจ้าเมืองหลวง พระบาง
 สุขเสริม แล้วโปรดให้หลวงเทพนทร์ ขุนวิเศษเป็นข้าหลวงคุมหีบศิลาไปเพลิงขึ้นไป
 เผาศพเจ้าเมืองหลวงพระบาง สุขเสริมเสร็จแล้ว เจ้าราชวงศ์จันทราษ แลเจ้านายบุตร
 หลานท้าวพระยาจึงพาเจ้าอุปราชเมืองเชียงรุ่ง กับคุมดอกไม้ทองเงินลงมา ณ กรุง
 เทพฯ

ศักราช ๑๒๑๔ ปีชวดจัตวาศก พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึง
 โปรดเกล้าฯ ตั้งเจ้าราชวงศ์จันทราษบุตรเจ้ามิ่งฮาดุราชที่ ๒ เป็นเจ้าเมืองหลวงพระ
 บาง เจ้าอนุคำบุตรเจ้ามิ่งฮาดุราชที่ ๔ เป็นอุปราช เจ้าคำบัวบุตรเจ้ามิ่งฮาดุราชที่ ๕
 เป็นราชวงศ์พาอุปราชกลับขึ้นไปเมืองหลวงพระบาง ในเดือนอ้ายปีชวดจัตวาศกเจ้า
 เมืองหลวงพระบาง ได้แต่งตั้งให้ท้าวพระยาคุมเครื่องราชบรรณาการจำนวนปีชวดจัตวา
 ศก ไปเมืองบักกิ่งครั้งหนึ่งไปยังเมืองแสดหลวง บ้านเมืองเมืองบักกิ่งเกิดทพิศกวิฤ
 รมฟังก์กัน เจ้าเมืองแสดหลวง ให้ท้าวพระยาเมืองหลวงพระบางส่งเครื่องบรรณาการไว้
 แล้วให้กลับลงมาเมืองหลวงพระบาง

๑ ต้นตระกูลเจ้าเพชรราช, เจ้าสุวรรณภูมาและเจ้าสุภานุวงศ์

ศักราช ๑๒๑๕ ปีฉลูเบญจศก พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้
 พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงวงษาธิราชสนิทเป็นแม่ทัพคุมไพร่พลทหารยกขึ้นไป
 เมืองเชียงตุง เจ้าเมืองหลวงพระบางแต่งให้เจ้าอุปราช เจ้าราชวงศ์ เจ้าคำเม้ง
 เจ้ากา เจ้าชาคุมไพร่ ๓๐๐๐ คน ยกขึ้นไปช่วยพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงวงษา
 ธิราชสนิทระดมตีเมืองเชียงตุง เจ้าชาถึงแก่กรรมในทัพ แต่เจ้าคำเม้งหายไป ครั้นเด็ก
 ทัพกลับมา เจ้าอุปราชเมืองเชียงรุ่งกตามเสด็จพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงวงษา
 ธิราชสนิทลงมา ณ กรุงเทพฯ

ครั้นศักราช ๑๒๑๖ ปีชลาศศก นายเชียงจำปาคนเมืองหลวงพระบาง ท้าวอิน
 ท้าวบุญคงคนเมืองน่าน ซึ่งพวกเมืองเชียงตุงจับไว้หนัดมาถึงกรุงเทพฯ ว่าพม่า
 เกณฑ์คนสามแสนจะยกลงมาตีเมืองเชียงใหม่สองแสน เมืองหลวงพระบางแสนหนึ่ง
 ทานเสนาบดีทงปวงจึงนำความขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณา แต่พระบาทสมเด็จพระ
 จอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทแล้ว จึงโปรดเกล้าฯ ให้พระยาสิทธิราชเด
 โชไชย พระยาราชวรานุกุลคุมพลทหารพาอุปราชขึ้นไปเมืองหลวงพระบาง ใน
 เดือนสามข้างขึ้นปีชลาศศก จดการรักษาย่านเมืองแลค่ายกำแพงหอรับเสด็จแล้วตั้ง
 ราชการอยู่ ก็ไม่มีเหตุการณ์พิศกสิ่งใด พระยาสิทธิราชเดโชไชย พระยาราชวราน
 กุลคุมไพร่พลแลพาอุปราชกลับลงมา ณ กรุงเทพฯ

ครั้นศักราช ๑๒๑๗ ในเดือนห้าปีมโง้งยังเป็นปีชลาศศก พระยาราชพันจจัยเชิญ
 ศุภอักษรแลพามาหาอุปราชขึ้นไปเมืองหลวงพระบางให้เจ้าเมืองหลวงพระบางแต่งท้าว
 พระยาพาเจ้ามหาอุปราชขึ้นไปตั้งบ้านเมือง ครั้นเดือนหกแรมแปดค่ำปีมโง้งศก
 เจ้าเมืองหลวงพระบางแต่งให้พระยาศรีมหานาม พระยากวนเล็กนอชยาเจ้ามหา
 อุปราชแลมารดานอชยาถึง ภรรยาครอบครัวขึ้นไป ถึงเมืองบรูณเหนือ แขวงเมืองหลวง
 พระบางพร้อมแดนต่อแขวงเมืองเชียงรุ่ง เจ้ามหาอุปราชให้พระยาศรีมหานาม พระ
 ยากวนเล็กนอชยาพักครอบครัวอยู่ที่เมืองบรูณเหนือก่อน ด้วยเมืองเชียงรุ่งยังไม่เป็น
 ปรกติ เจ้ามหาอุปราชจะขึ้นไปพึ่งเหตุการณ์ราชการใดจึงจะแต่งคนถือนงสอง

มารบครอบครวครวลง เจ้ามหาอุปราชขึ้นไปถึงเมืองพง คิดอุบายให้มหาไชยเมือง
 พงขึ้นไปส่ง ครั้นไปถึงเมืองฮ่า เจ้ามหาอุปราชพักอยู่เมืองฮ่า มหาไชยตั้งอยู่ที่หัว
 เหนือเมืองฮ่าทางไกลกนนวนหนึ่ง แล้วเจ้ามหาอุปราชจึงแต่งหนังสือขึ้นไปถึงเจ้าราช-
 บุตรเมืองเชียงรุ่งฯ แต่งให้อาญาน้อยเมืองฮ่าคุมไพร่พลยกไป ตีพวกมหาไชยแตกหนีลง
 มาเมืองพง ครั้นเดือนแปดปีมโงงสุก มหาไชยเมืองพง จึงเกณฑ์กองทัพยกขึ้นไป
 ตีเมืองวา เมืองลงแตก มหาไชยจับได้เจ้ามหาอุปราชที่วัดใหม่เมืองลง เมื่อเดือน
 สิบสองขึ้นหกค่ำมีเสนาพศก พามาถึงเมืองฮ่าก็ฆ่ามหาอุปราชเสียในวันเดือนสิบ
 สองขึ้นแปดค่ำ แล้วมหาไชยยกกองทัพขึ้นไปตีเมืองแจ เจ้าราชบุตรเมืองเชียงรุ่ง
 อาญาน้อยเมืองฮ่าแลพวกเมืองโรง เมืองแจหกพันนายฝ่ายตะวันตกพร้อมกันยกเข้าตี
 กองทัพมหาไชย เจ้าเมืองลา เจ้าเมืองพงได้สู้รบกันเป็นสามารรถ ผู้คนล้มตายเป็น
 อันมาก เจ้าเมืองลาตายในรบ มหาไชยเจ้าเมืองพงทนฝีมือไม่ได้พาครอบครัวหนีลง
 มาพักอยู่ล่องเขียดแขวงเมืองหลวงพระบาง

ศักราช ๑๒๑๙ ปีมเสนาพศกในเดือนสี่ข้างขึ้น มหาไชยกลับยกกองทัพขึ้นไป
 เมืองโรงได้สู้รบกันเป็นสามารรถ มหาไชยถูกปืนตายในรบ แล้วนายยงบุตรมหาไชย
 กับนายทพนายกองพากันแตกหนีลงมาตั้งอยู่ล่องเขียด แล้วส่งครอบครัวเข้ามาพักอยู่
 นานหินเมืองไชเจ้าเมืองหลวงพระบางแต่งให้พระยาเมืองชายคุมไพร่ขึ้นไปตั้งอยู่เมืองไช
 พระยาเชียงใต้คุมไพร่ไปตั้งอยู่บ้านแพ่งโพทอง พระยาหมื่นนาคุมไพร่ไปตั้งอยู่เมือง
 อุดย พระยาครนครโลก เพี้ยเจ้าหมื่นคุมไพร่ไปตั้งอยู่เมืองบุรีณีใต้ คอยฟังราชการ
 แตรรักษาป้องกันเขตรแดน

ครั้นศักราช ๑๒๒๒ ปีวอกโทศก ในเดือนหกขึ้นสิบห้าค่ำ นายยงบุตรมหาไชย
 ท้าวพระยาเมืองพงยกกองทัพเข้ามาตีท้าวพระยาเมืองชาย พระยาเมืองชายนายทพนาย
 กองทงทพช่วยกันรบพุ่งพวกล่อพวกกลางตายบ้าง กองทัพพระยาเมืองชายแลนายทพ
 นายกองทงทงป่วงเสียทงทงแตกหนีลงมาป่าดนาฮู เจ้าเมืองหลวงพระบางจึงแต่งให้
 เจ้าราชวงศ์เป็นแม่ทัพ เจ้าคำป่าน เจ้าสาร เจ้ากา เจ้ายอด ท้าวพระยาคุมไพร่พลยก

ขึ้นไปตั้งอยู่นาป่าด เมืองออย นาคูทพทึง เจาราชบุตรเป็นแม่ทัพ เจาคำ เจ้าชวด
 เจ้าเชยว เจาคำเพ็ง ท้าวพระยามคมไพร่พลขึ้นไปอยู่บ้านเทยวโตเมืองไชทพทึง แล้ว
 เจาราชวงศ์ เจาราชบุตรแต่งให้นายทัพนายกองยกขึ้นไปตามนายยงถึงเมืองไชท
 ทันนายยงไม่ จับได้แต่ช้างพัง ๓ โคต่าง ๓๘ หลังแล้วนายยงพาครอบครัวหนีไปพัก
 อยู่เมืองแฉน ครั้นเดือนแปดปีออกโทศก เจาราชวงศ์ เจาราชบุตรให้นายทัพนาย
 กองอยู่ประจำรักษาแล้วเลิกทัพกลับมาเมืองหลวงพระบาง

ศักราช ๑๒๒๓ ปีในเดือนยชนสิบเสด็จปราบกตรก นายยงท้าวพระยา
 เมืองลาเมืองพงยกกองทัพมาตีเมืองบูรณเหนือ เมืองยว เมืองบูรณใต้ เมืองเงิน
 เมืองรวงใน เมืองอ้าย บ้านแพงโพทอง เมืองลา เมืองไชชงชนแก่เมืองหลวงพระ
 บาง บรรดาเจ้าเมืองท้าวพระยานายทัพนายกองซึ่งอยู่ประจำรักษาได้ออกสู้รบป้องกัน
 เหลือกำลังทัพน้อยกองทัพนายยงไม่ได้ แยกหนีมาทางนาอูบางนาของบาง นายยงคุม
 กองทัพยกเข้ามาตั้งอยู่หน้าหินเมืองไชทพ ๓ นาแลทพ ๓ นาสาวทพ ๓ เมืองแบ่งบ้าน
 พระยาพิศวงล้อมเมืองลาทพ ๓ สทพ ครั้นเจ้าเมืองหลวงพระบางลงมาเฝ้าทูลฉลอง
 อุดพระบาทถนกรุงเทพฯ เจาราชวงศ์ให้เจาราชวงศ์เป็นแม่ทัพ เจาคำป่าน เจ้า
 พรหมา พระยาเมืองขวา พระยาหมื่นนำ พระยาเมืองแพนคุมไพร่พลยกขึ้นไปทาง
 ลาดหารเมืองงาโลกทพ ๓ เจาราชบุตรเป็นแม่ทัพ พระยาคำมหาไถกพระยาเชียง
 เหนือคุมไพร่ยกไปทางนาป่าดทพ ๓ แล้วนัดให้ยกไปบรรจบกันที่เมืองไช ครั้นเดือน
 ยแรมหกค่ำ พระยาเมืองขวา พระยาหมื่นนำ พระยาเมืองแพนยกขึ้นไปตั้งอยู่นาโลก
 แรมสิบเสด็จสิบสองค่ำ เจาคำป่าน เจ้าพรหมายกไปตั้งอยู่เมืองงา แรมสิบสี่ค่ำ เจา
 ราชวงศ์เป็นแม่ทัพยกไปตั้งอยู่ลาดหาร เจาราชบุตรยกขึ้นไปตั้งอยู่ปากนาเมืองออย
 ครั้นเดือนตามชนสิบสองค่ำเจาคำป่านเจ้าพรหมายกไปตั้งอยู่นาโลก ให้พระยาเมือง
 ขวา พระยาหมื่นนำ พระยาเมืองแพน เลื่อนทัพขึ้นไปตั้งอยู่เมืองแบ่งปากทาง แล้ว
 นัดทัพพร้อมกันเข้าระดมตีทัพนายยง ยิงหาถึงฉนวนต้นไม้ พวกกองทัพพระยาเมืองขวา
 พระยาหมื่นนำ พระยาเมืองแพนยกเข้าตบเชิงได้ค่ายนายยงลูกทึง สู้รบกันอยู่วันหนึ่ง

กองทัพพระยาเมืองขวาศนลภูกระสุนันดา ก็ถอยทัพลงมาทางโมกกกลากลงเขยง
 คานนาจา ครั้นเดือนสามแรมสิบเอ็จค่ำ เจ้าวรชบุตรีให้พระยาศรีมหาโนเพี้ยจาหมน
 ยกเข้านทนายยง ๆ แต่งทัพออกสกัดหลัง พระยาศรีมหาโนเพี้ยจาหมนเสียดวงที่
 แดกหนีไป เจ้าคำป่าน เจ้าพรหมาแต่งให้พระยาคำหมก พระยาวรวงษาคุมไพร่
 ๘๐๐ คนยกขึ้นไป เจ้าคำป่าน เจ้าพรหมาก็ยกหนีตามขึ้นไปทางเมืองไซ นายยง
 รู้ว่ากองทัพยกขึ้นไปมากก็เลิกทัพหนีไป เจ้าคำป่าน เจ้าพรหมาให้พระยาคำหมก
 พระยาวรวงษายกติดตามขึ้นไปถึงเมืองบูรณเหนือหาทัพนายยงไม่ แล้วนองเขย
 เจ้าเมืองอุเหนือ เจ้าเมืองส้ม เจ้าเมืองงาย พระยาสังคาศอยยกกองทัพเข้าล้อมตอง
 ทัพพระยาคำหมกพระยาวรวงษาในเวลากลางคืน ได้สู้รบกันเป็นสามารภ พระยา
 วรวงษาถึงแก่กรรมในทัพ พระยาคำหมกจึงถอยทัพเข้าภูน้อยวงกลาง เจ้าวรช
 บุตรีว่าทัพพระยาคำหมกเสียดี จึงให้พระยาเชียงเหนือคุมไพร่ ๓๓๐๐ คนยกไปสกัด
 หลังทัพพลอ ได้รับฟังกันเป็นสามารภ เจ้าเมืองส้มเจ้าเมืองงายกับนองเขยเจ้าเมืองอุ
 เหนือ ถูกปืนพวกเมืองหลวงพระบางตายในทัพ ไพร่พลกองทัพแตกกระจัดกระจาย
 หนีไป เจ้าวรชวงษ์ เจ้าวรชบุตรีนายทนายกองเห็นราชการสงบอยู่ จึงแต่งให้นาย
 ทนายกองอยู่ประจำรักษาเขตรแดน แล้วเลิกทัพกลับมาเมืองหลวงพระบาง

ศักราช ๑๒๒๔ เดือนอ้ายบจจตุจตุจตุค ฮ่องชางเตชะยกกองทัพมาตีพระยา
 หลวงชาตอเป็นท่วยอยู่แขวงเมืองหลวงพระบาง ได้สู้รบกันประมาณสี่หาวัน พระยา
 หลวงชาตอทนฝีมือฮ่องชางเตชะไม่ได้แตกหนีลงมาเมืองวา เมืองงาย เจ้าเมืองหลวง
 พระบางแต่งให้พระยาเชียงเหนือ ท้าวคำพันธ์คุมไพร่ ๓๐๐๐ เสียดยกขึ้นไปตีฮ่องชางเตชะ
 ทนฝีมือไม่ได้แตกหนีไป

ตั้งแต่ศักราช ๑๒๓๔ ปีชวดจตุจตุจตุคเจ้าเมืองหลวงพระบางแต่งบรรณการ
 ไปเมืองบักกงคร่งหนง มาถึงศักราช ๑๒๒๖ ปีชวดจตุจตุคนับได้ ๑๓ ปี ยังหาได้ไปบรร
 ณการไม่

ในศึกคราว ๑๒๒๖ ปีชวดจตุศก ท้าวพระยาเมืองเชียงรุ่งบอกมาถงเมืองหลวง
 พระบาง ว่าฉนวนอาทิตย์เดือนหกชนทศคำปีชวดจตุศก เจ้าวราชบุตรเจ้าเมืองเชียงรุ่งถึง
 แก่กรรม เจ้าองค์แต่งให้มข่มงษา ๑ ไฟ ๒๐๐ คนลงมาเมืองเชียงรุ่ง นายเจ้าบัก
 กังกแต่งให้ฮ้อตวนาย ๑ ไฟ ๒๐๐ คนลงมาพร้อมกัน ณเมืองเชียงรุ่ง ครนฉนวนศุกรเดือน
 แปดชนสบสคำปีชวดจตุศก พม่าฮ้อพร้อมกันตงบุตรเจ้ามหาอุปราชาเป็นเจ้าเมืองเชียง
 รุ่ง บุตรเจ้ามหาอุปราชาคณนเกิดเมื่อศุกรากว ๑๒๑๐ ปีออกสมฤทธิศก อายุได้ ๑๗ ปี
 ได้เป็นเจ้าเมืองเชียงรุ่ง

ครนศุกรากว ๑๒๒๗ เดือนเกาปีชวดอัฐศก เจาอุปราช เจ้าวราชวงษเมือง
 หลวงพระบางลงมาเฝ้าทูลฉลองขัตติพระบาทณกรุงเทพ กราบบังคมทูลพระกรุณาขอ
 พระราชทานพระบางขึ้นไปเมืองหลวงพระบางตามเดิม พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า
 เจาอยู่หัวโปรดพระราชทานพระบางให้เจ้าอุปราช เจ้าวราชวงษนำขึ้นไปไว้เมืองหลวง
 พระบาง เมื่อโปรดพระราชทานพระบางให้เจ้าอุปราช เจ้าวราชวงษนนักเป็นมหตจรรย
 เห็นพระฉายรูปพระปฏิมากรขึ้นไปติดอัยหข่มพระปรางวัดจกกรวรรดิราชาวาครมกับหอ
 พระบางอยู่ ชนนางแฉราชฎรแตกตณกันไม่ทำสักการบูชา มีพณพาทยกกลงแขกแต่
 สังขเจียนเทียนสมโภชรอบพระปรางเป็นอันมาก แต่สมโภชย่นนประมาณสหาเดือน
 แต่ชนนางราชฎรทงปวงทมาตเห็นพระฉายไม่ต้องกัน บางคนเห็นเป็นสทองบางสนวน
 บางสีแดงบาง ตูไกลกรมฐานพระปรางไม่เห็นเป็นรูปพระฉายดูไกลจึงเห็น ครน ณ วัน
 ฉอาทิตย์เดือนห้าแรมสองคาศกรว ๑๒๒๗ ปีเถาะนพศก ได้เชิญพระบางลงเรือตงกระ
 บวนแห่ไปจากกรุงเทพ เจ้าอุปราชเจ้าวราชวงษนำพระบางขึ้นไปถงเมืองพิไชย ณ วัน
 เดือนแปดชนค่างง ไปจากเมืองพิไชยจนเสารเดือนแปดชนค่างง ถึงเมืองหลวงพระ
 บางฉนวนพมเดือนสิบชนทศคำปีเถาะนพศก ครนฉนวนเสารเดือนสามชนค่างงปีเถาะนพ
 ศก กรมการเมืองพิไชยบอกส่งไปบอกเจ้าเมืองหลวงพระบางลงมา มีความในไปบอก
 ว่า เจ้าเมืองหลวงพระบางให้เสนาบตมหนงส้อมาถงหลวงพิไชยข่มพลมทาดไทยเมือง
 พิไชยว่าเจ้าอุปราชเจ้าวราชวงษเชิญพระบางไปถงบ้านตา แสงแขวงเมืองหลวงพระบาง

ณวันอังคารเดือนเก้าแรมห้าค่ำ พระครู พระสงฆ์ เจ้าเมืองหลวงพระบาง เสนาบดี ไพร
บ้านเมืองพร้อมกันมารับพระบางไปพักอยู่ที่ท่าเชียงแมน มีกวรมโฆษ ๑๕ วัน ณวัน
พุธเดือนสิบชนทศค่ำ เจ้าเมืองหลวงพระบาง เจ้าอุปราช เจ้าราชวงศ์ เสนาบดี
พระสงฆ์ตามเนร แต่ไพรพลเมืองท่งปวง เชิญพระบางลงเรือตงกระบวนแห่พณ-
พายัแต่ตรงขมิโหรทก ข้ามนาไปชนทาวตขวางตรงนำพระบางเสร็จแล้วตงกระบวนแห่
ขางมามพณพายัเครื่องเล่นต่าง ๆ แห่พระบางไปได้ในทอนงเจ้าเมืองหลวงพระบาง
แล้วณมณฑพระสงฆ์สวดพระพุทธรมนตเตียงพระ มีเทศนามลครสมโฆษ ๕ วัน ๕ คืน
แล้วเกณฑ์คนผลัดเปลี่ยนกันรักษาพระบางอยู่ทุกวัน เจ้าเมืองหลวงพระบาง เจ้า
อุปราช เจ้าราชบุตร เสนาบดีท่งปวง ให้ช่างสร้างวิหารไว้พระบางในวงเจ้าเมือง
หลวงพระบางก่อแต่ดินชนไปถงพนสูง ๔ ศอกคืบ แต่พนไปถงทวเทียนสูง ๙ ศอกคืบ
ชอกกว้าง ๓ วา ยาว ๒ ห้อง มีเฉลียงรอบ ให้ช่างทำเป็นมณฑป ๓ ชั้น ช่างยังทำ
อยู่ทุกวัน ทำเสร็จแล้วจะไ้เชิญพระบางชนสถิตยอยู่ให้สมคควร อนงราชการทางเมือง
ไซก็ไ้แต่่งให้พระยาเมืองขวา เพี้ยลาวชนไปตงเมืองลา เมืองไซ เมืองอ้าย เมือง
เงิน เมืองยอ เมืองบูรณเหนือ เมืองบูรณใต้ พระยาเมืองขวา เพี้ยลาวมาแจ้งว่า
ราชการทางเมืองวา เมืองฮวฮิน เมืองไลสงบอยู่ ฝ่ายเมืองแดงแดงทวพนทงทก ก็มา
ค่านับทุกปีมิไ้ขาด ถ้ามีราชการประการใด จะบอกลงมาให้ทราบครงหลัง บอก
มาณวันเสาร์เดือนสิบเอ็ดชนสิบศคาศ์เกาะนพศกฯ

อธิบายรัชกาลกรุงเก่า

ราชวงศ์เช็งราย

๑ สมเด็จพระรามธิบดี (อู่ทอง) ที่ ๑

ผ่านพิภพปีชวด จ.ศ. ๗๑๒ พ.ศ. ๑๘๙๓ ปี.ศ. ๑๓๕๐

รัชกาล ๑๕ ปี

สวรรคตปีระกา จ.ศ. ๗๓๑ พ.ศ. ๑๙๑๒ ปี.ศ. ๑๓๖๙

อธิบาย. จุดหมายเหตุไทรว่า สมเด็จพระรามธิบดีประสูติวัน ๒๕ ค่ำ ปีชวด

จ.ศ. ๖๗๖ พ.ศ. ๑๘๕๗ คักราชขีผ่านพิภพ ทกลงในถนนบตงแต่บรมราชาภิเษก

ทกรุงศรีอยุธยา

๒ สมเด็จพระรามศอว (ครึ่งที่ ๑)

ผ่านพิภพปีระกา จ.ศ. ๗๓๑ พ.ศ. ๑๙๑๒ ปี.ศ. ๑๓๖๙

รัชกาล ๑ ปี

ละราชสมบัติปีจอ จ.ศ. ๗๓๒ พ.ศ. ๑๙๑๓ ปี.ศ. ๑๓๗๐

อธิบาย. ถวายราชสมบัติแก่สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๑

ราชวงศ์สุพรรณภูมิ

๓ สมเด็จพระบรมราชาธิราช (พังงา) ที่ ๑

ผ่านพิภพปีจอ จ.ศ. ๗๓๒ พ.ศ. ๑๙๑๓ ปี.ศ. ๑๓๗๐

รัชกาล ๑๘ ปี

สวรรคตปีมีโรง จ.ศ. ๗๕๐ พ.ศ. ๑๙๓๑ ปี.ศ. ๑๓๘๘

อธิบาย. เห็นว่าควรจะนับเป็นราชวงศ์สุพรรณภูมิ เพราะเป็นราชโอรสของพระ

เจ้ากรุงสุวรรณภูมิ ไม่ได้ร่วมวงชกกับสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ เป็นแต่เซยราชวงศ์สุวรรณภูมิ

๔ เจ้าทองลัน

ผ่านพิภพปีมะโรง จ.ศ. ๗๕๐ พ.ศ. ๑๙๓๓ ป.ศ. ๑๓๘๘

รัชกาล ๗ วัน

ถูกปลงพระชนม์ปีมะโรง จ.ศ. ๗๕๐ พ.ศ. ๑๙๓๓ ป.ศ. ๑๓๘๘

อธิบาย. พระนามเรียกต่าง ๆ กัน บางฉบับเรียก ทองจัน บางฉบับเรียก ทองลัน บางฉบับเรียก ทองลัน ข้าพเจ้าเห็นว่า ทองลัน เป็นถูก

ราชวงศ์เชียงใหม่

สมเด็จพระรามาเมศวร (ครั้งที่ ๒)

ผ่านพิภพปีมะโรง จ.ศ. ๗๕๐ พ.ศ. ๑๙๓๓ ป.ศ. ๑๓๘๘

รัชกาล ๗ ปี

สวรรคตปีกัญญ จ.ศ. ๗๕๗ พ.ศ. ๑๙๓๗ ป.ศ. ๑๓๙๕

๕ สมเด็จพระรามาธิบดีราชธานีราช

ผ่านพิภพปีกัญญ จ.ศ. ๗๕๗ พ.ศ. ๑๙๓๗ ป.ศ. ๑๓๙๕

รัชกาล ๑๔ ปี

ละราชสมบัติปีฉลู จ.ศ. ๗๗๑ พ.ศ. ๑๙๕๒ ป.ศ. ๑๔๐๙

อธิบาย. มัจจตหมายเหตุจันปรากฏว่า เมอปีมะแม จ.ศ. ๗๖๕ พ.ศ. ๑๙๒๖

สมเด็จพระ "พระนครอินทราชา" แต่งทูตไปเมืองจัน ด้วยเหตุสงสัยว่า สมเด็จพระ

พระนครอินทราชาจะได้ครองราชสมบัติกรุงศรีอยุธยาแล้วมีเมย จ.ศ. ๗๖๔

พ.ศ. ๑๙๔๕ รัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีราชธานีราชจะน้อยกว่าที่ลงไว้ข้างบนสัก ๗ ปี

ก็เป็นได้ แต่เพราะจตมหายเหตุจันอาจจะมีผิด จึงมิได้นับตาม

๖ สมเด็จพระนครินทราธิราช

ผ่านพิภพปีมโงง จ.ศ. ๗๗๑ พ.ศ. ๑๘๕๒ ก.ศ. ๑๔๐๘

รัชกาล ๑๖ ปี

สวรรคตปีมโงง จ.ศ. ๗๘๖ พ.ศ. ๑๘๖๗ ก.ศ. ๑๔๒๔

อธิบาย. ในพระราชพงษาวดารว่าเป็นหลานเธอของสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๑ ได้ความจากจดหมายเหตุจีนสมกันว่า เป็นโอรสของพระเจ้านครสุพรรณ ซึ่ง (เข้าใจว่า) เป็นน้องยาเธอของสมเด็จพระบรมราชาธิราช และที่เรียกพระนามว่า พระนครอินทนั้น สันนิษฐานว่าเดิมจะครองเมืองอินทบุรีอยู่ เมื่อเป็นหลานหลวง แล้วจึงได้ครองเมืองสุพรรณเมื่อพระบิดาทิวงคต

๗ สมเด็จพระบรมราชาธิราช (สามพระยา) ที่ ๒

ผ่านพิภพปีมโงง จ.ศ. ๗๘๖ พ.ศ. ๑๘๖๗ ก.ศ. ๑๔๒๔

รัชกาล ๒๔ ปี

สวรรคตปีมโงง จ.ศ. ๘๑๐ พ.ศ. ๑๘๙๑ ก.ศ. ๑๔๔๗

๘ สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ

ผ่านพิภพปีมโงง จ.ศ. ๘๑๐ พ.ศ. ๑๘๙๑ ก.ศ. ๑๔๔๗

รัชกาล ๔๐ ปี

สวรรคตปีวอก จ.ศ. ๘๕๐ พ.ศ. ๒๐๓๑ ก.ศ. ๑๔๘๘

อธิบาย. รัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ หนังสือพระราชพงษาวดารต่างฉบับลงผิดกัน สอบได้ความว่า เพราะเสวยราชย์อยู่ที่กรุงเก่าตอน ๑ ย้ายขึ้นไปเสวยราชย์อยู่เมืองพิษณุโลกอีกตอน ๑ จึงเป็นเหตุให้จดหมายเหตุเก่าลงปีรัชกาลเคลื่อนคลาด อนึ่งมีในจดหมายเหตุจีนว่า พระเจ้ากรุงสยามได้มีพระราชสาสน์บอกข่าว พระเจ้าแผ่นดินองค์ ถอนตรงกับสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถว่า สวรรคตจุลศักราช ๘๔๔ ก่อนเวลาที่ถูกกล่าวในพระราชพงษาวดาร ๖ ปี แต่จีนอาจจะผิดได้เหมือนกันจึงไม่อนุมัติตาม

๘ สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๓

ผ่านพิภพปีวอก จ.ศ. ๙๕๐ พ.ศ. ๒๐๓๑ ป.ศ. ๑๔๙๗

รัชกาล ๓ ปี

สวรรคตปีกัญญ จ.ศ. ๙๕๓ พ.ศ. ๒๐๓๔ ป.ศ. ๑๔๙๓

อธิบาย. รัชกาลนี้ไม่มีในพระราชพงษาวดารฉบับพิมพ์ ๒ เล่ม แต่มีในฉบับพระราชหัตถเลขา เรียกว่า สมเด็จพระอินทราชาธิราชที่ ๒ เข้าใจว่าสำคัญพระองค์นี้ที่จริงปรากฏพระนามในฉบับหลวงประเสริฐว่า สมเด็จพระบรมราชาธิราช

๓๐ สมเด็จพระรามธิบดีที่ ๒

ผ่านพิภพปีกัญญ จ.ศ. ๙๕๓ พ.ศ. ๒๐๓๔ ป.ศ. ๑๔๙๓

รัชกาล ๓๗ ปี

สวรรคตปีฉลู จ.ศ. ๙๙๑ พ.ศ. ๒๐๗๒ ป.ศ. ๑๕๒๙

๓๑ สมเด็จพระบรมราชาธิราช (หน่อพุทธางกูร) ที่ ๔

ผ่านพิภพปีฉลู จ.ศ. ๙๙๑ พ.ศ. ๒๐๗๒ ป.ศ. ๑๕๒๙

รัชกาล ๔ ปี

สวรรคตปีมะเสง จ.ศ. ๙๙๕ พ.ศ. ๒๐๗๖ ป.ศ. ๑๕๓๓

อธิบาย. หนังสือพระราชพงษาวดารเรียกพระนามว่า สมเด็จพระบรมราชาหน่อพุทธางกูร ที่จริงหน่อพุทธางกูรนี้เป็นยศตามกฎหมายเทียบมาเมื่อเป็นสมเด็จพระยุวราช ไม่ใช่พระนาม

๓๒ พระรัษฎาธิราช

ผ่านพิภพเมือปีมะเสง จ.ศ. ๙๙๕ พ.ศ. ๒๐๗๖ ป.ศ. ๑๕๓๓

รัชกาลปี ๑ 29/08/2565

ถูกปลงพระชนม์ปีมะเมีย จ.ศ. ๙๙๖ พ.ศ. ๒๐๗๗ ป.ศ. ๑๕๓๔

อธิบาย. ในหนังสือพระราชพงษาวดารเรียกต่าง ๆ กันว่า พระรัษฎาธิราชกุมาร

บ้าง พระรัชสูภาธิราชกุมารบ้าง พระราชพงษาวดารฉบับหลวงประเสริฐว่า
สวรรคตวัน ๑๓ ค่ำ ปีฉลูเอกศก

๑๓ สมเด็จพระไชยราชาธิราช

ผ่านพิภพมเมย จ.ศ. ๘๙๖ พ.ศ. ๒๐๗๗ ค.ศ. ๑๕๓๕
รัชกาล ๓๒ ปี

สวรรคตมเมย จ.ศ. ๙๐๘ พ.ศ. ๒๐๘๙ ค.ศ. ๑๕๔๖

อธิบาย. ในหนังสือพระราชพงษาวดารฉบับหลวงประเสริฐว่าสวรรคตเดือน ๖

๑๔ พระยอศฟ้า

ผ่านพิภพมเมย จ.ศ. ๙๐๘ พ.ศ. ๒๐๘๙ ค.ศ. ๑๕๔๖
รัชกาล ๒ ปี

ถูกปลงพระชนม์วอก จ.ศ. ๙๑๐ พ.ศ. ๒๐๙๑ ค.ศ. ๑๕๕๘

อธิบาย. ในหนังสือพระราชพงษาวดารเรียกเป็น ๒ อย่าง ว่าพระยอศฟ้าอย่าง ๑
พระแก้วฟ้าอย่าง ๑ มีจดหมายเหตุไทรบุรีว่าถูกจับปลงพระชนม์วัน ๑๕ ค่ำวอก

จ.ศ. ๙๑๐ ขุนวรวงษาธิราช

ผ่านพิภพวอก จ.ศ. ๙๑๐ พ.ศ. ๒๐๙๑ ค.ศ. ๑๕๕๘
รัชกาล ๔๒ วัน

ถูกจับประหารชีวิตวอก จ.ศ. ๙๑๐ พ.ศ. ๒๐๙๑ ค.ศ. ๑๕๕๘

อธิบาย. พระราชพงษาวดารไม่นับขุนวรวงษาธิราช ในจำนวน สมเด็จพระเจ้า
แผ่นดินสยาม

๑๕ สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ

ผ่านพิภพวอก จ.ศ. ๙๓๐ พ.ศ. ๒๑๑๑ ค.ศ. ๑๕๖๘
รัชกาล ๒๐ ปี

สวรรคตปีมะโรง จ.ศ. ๙๓๐ พ.ศ. ๒๑๑๑ ค.ศ. ๑๕๖๘

อธิบาย. ในหนังสือพระราชพงษาวดารทรงฉบับพิมพ์ ๒ เล่ม แลฉบับพระราช

หัตถเลขาฉบับว่า สมเด็จพระมหาจักรพรรดิเสวยราชย์ ๒ คราว ๆ แรกรัชกาล ๒๓ ปี
มอกราชสมบัติแก่สมเด็จพระมหินทราธิราชเสวยราชย์ครั้ง ๒ ปี แล้วกลับคืนเสวย
ราชย์เมื่อดอกหงษาอด มาติดพระนครคราวหลังออกปี ๑ จึงสวรรคต แต่ฉบับหลวง
ประเสริฐไม่ได้แยกรัชกาล ข้าพเจ้าเข้าใจว่า สมเด็จพระมหินทราธิราชเป็นแต่
วังราชการ ไม่ได้ทำพิธีบรมราชาภิเษกในเวลาสมเด็จพระมหาจักรพรรดิยังมีพระ
ชนม์อยู่ จึงไม่นับรัชกาลสมเด็จพระมหาจักรพรรดิเป็น ๒ ตอน ดังกำหนดไว้ใน
หนังสือพระราชพงษาวดาร

๑๖ สมเด็จพระมหินทราธิราช

ผ่านพิภพปีมะโรง จ.ศ. ๙๓๐ พ.ศ. ๒๑๑๑ ค.ศ. ๑๕๖๘

รัชกาล ปี ๑

สวรรคตปีมเสง จ.ศ. ๙๓๓ พ.ศ. ๒๑๑๔ ค.ศ. ๑๕๖๙

อธิบาย. ข้าพเจ้านับรัชกาลสมเด็จพระมหินทราธิราชตั้งแต่สมเด็จพระมหาจักร
พรรดิสวรรคตด้วยเหตุตั้งอธิบายมาแล้วในรัชกาลสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ

ราชวงศ์ไชยไทย

๑๗ สมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราช

ผ่านพิภพปีมเสง จ.ศ. ๙๓๓ พ.ศ. ๒๑๑๔ ค.ศ. ๑๕๖๙

รัชกาล ๒๑ ปี

สวรรคตปีชวด จ.ศ. ๙๕๒ พ.ศ. ๒๑๓๓ ค.ศ. ๑๕๙๐

อธิบาย มีจดหมายเหตุไทรบุรีว่า สมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราช บรมดาภิเษก
วัน ๖ ๆ ๑๒ ค่ำ ปีมเสง จ.ศ. ๙๓๓ หนังสือพระราชพงษาวดารฉบับหลวงประ
เสริฐว่า สมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชสวรรคตวัน ๓ ๆ ๗ ค่ำ ปีชวด จ.ศ. ๙๕๒

๑๘ สมเด็จพระนเรศวรมหาราช

ผ่านพิกพ्षชาล จ.ศ. ๙๕๒ พ.ศ. ๒๓๓๓ ศ.ศ. ๑๕๙๐

รัชกาล ๑๕ ปี

สวรรคตปีมเสง จ.ศ. ๙๖๗ พ.ศ. ๒๓๔๘ ศ.ศ. ๑๖๐๕

อธิบาย หนังสือพระราชพงษาวดารฉบับพระราชหัตถเลขาว่า สมเด็จพระนเรศวรมหาราชสวรรคตวัน ๒๖ ค่ำ เวลาเที่ยงแล้ว ๒ บาท แต่ศักราชปีมเสงลงเป็น ๙๕๕ ผิดเร็วไปรอบ ๑

๑๙ สมเด็จพระเอกาทศรถ

ผ่านพิกพ्षมเสง จ.ศ. ๙๖๗ พ.ศ. ๒๓๔๘ ศ.ศ. ๑๖๐๕

รัชกาล ๑๕ ปี

สวรรคตปีวอก จ.ศ. ๙๘๒ พ.ศ. ๒๓๖๓ ศ.ศ. ๑๖๒๐

อธิบาย พระราชพงษาวดารฉบับหลวงประเสริฐมหมตเพียงสันแผ่นดินสมเด็จพระนเรศวรมหาราช แผ่นดินหลัง ๆ มาต้องสอบจากที่อื่น ปีสมเด็จพระเอกาทศรถสวรรคตที่ลงไว้ในนี้ พบในจดหมายเหตุอังกฤษกับญี่ปุ่น ประกอบกัน

๒๐ เจ้าฟ้าศรีเสาวภาคย์

ผ่านพิกพ्षวอก จ.ศ. ๙๘๒ พ.ศ. ๒๓๖๓ ศ.ศ. ๑๖๒๐

รัชกาลไม่ถึงปี

ถูกปลงพระชนม์ปีวอก จ.ศ. ๙๘๒ พ.ศ. ๒๓๖๓ ศ.ศ. ๑๖๒๐

อธิบาย. เจ้าฟ้าศรีเสาวภาคย์เสวยราชย์อยู่เท่าใดไม่ปรากฏ แต่ไม่ถึงปีนเป็นแน่ ด้วยมีพระราชสาสนของสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมถึงโษคุนยบุนแต่ประกา

จ.ศ. ๙๘๓

๒๑ สมเด็จพระเจ้าทรงธรรม

ผ่านพิกพ्षวอก จ.ศ. ๙๘๒ พ.ศ. ๒๓๖๓ พ.ศ. ๑๖๒๐

รัชกาล ๘ ปี

สวรรคตปีมโรง จ.ศ. ๙๙๐ พ.ศ. ๒๓๗๑ ศ.ศ. ๑๖๒๘

อธิบาย. ในหนังสือพระราชพงษาวดารฉบับว่าสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมตั้งราชวงศ์
ใหม่ แต่สอบได้ความจากจดหมายเหตุฝรั่งในครั้งนั้นว่า อยู่ในราชวงศ์สุโขทัย
มียศเจ้าเป็นพระอินทวิไชย หรือพระอินทราชา ข้าพเจ้าเข้าใจว่า เป็นลูกยาเธอ
ของสมเด็จพระเอกาทศรถเกิดด้วยพระสนม ได้ความในพระราชสาสนของสมเด็จพระ
พระเชษฐาธิราช ถึงโษคุนย์ปุ่นว่า สมเด็จพระเจ้าทรงธรรมสวรรคตเดือน ๓๓
ปีมโรง จ.ศ. ๙๙๐ ในจดหมายเหตุของวันวลิตวิลันดาก็ว่า สวรรคตในปีมโรง
นั้น แล้วว่าพระชันษาได้ ๓๗ ปี

๒๒ สมเด็จพระเชษฐาธิราช

ผ่านพิภพปีมเมีย จ.ศ. ๙๙๒ พ.ศ. ๒๓๗๓ ปี.ศ. ๑๖๓๐ (๑)

รัชกาล ๒ ปี

ถูกปลงพระชนม์ปีมแม จ.ศ. ๙๙๓ พ.ศ. ๒๓๗๔ ปี.ศ. ๑๖๓๑ (๒)

๒๓ สมเด็จพระอาทิตย์วงศ์

ผ่านพิภพปีมเมีย จ.ศ. ๙๙๒ พ.ศ. ๒๓๗๓ ปี.ศ. ๑๖๓๐

รัชกาล ๓๖ วัน

ถูกปลงจากราชสมบัติปีมะเมีย จ.ศ. ๙๙๒ พ.ศ. ๒๓๗๓ ปี.ศ. ๑๖๓๐

ราชวงศ์ปราสาททอง

๒๔ สมเด็จพระเจ้าปราสาททอง

ผ่านพิภพปีมเมีย จ.ศ. ๙๙๒ พ.ศ. ๒๓๗๓ ปี.ศ. ๑๖๓๐

รัชกาล ๒๕ ปี

สวรรคตปีมแม จ.ศ. ๑๐๑๗ พ.ศ. ๒๓๙๘ ปี.ศ. ๑๖๕๕

อธิบาย. วันวลิตวิลันดาว่า สมเด็จพระเจ้าปราสาททองเป็นโอรสออกญาศรี-

(๑) ที่ถูกเป็นปีมโรง จ.ศ. ๙๙๐ พ.ศ. ๒๓๖๑

(๒) ที่ถูกเป็นปีมะเมีย จ.ศ. ๙๙๒ พ.ศ. ๒๓๗๓ อยู่ในราชสมบัติ ๑ ปี กับ ๖ เดือน

อรรมาธิราช ออกญาศรีอรรมาธิราชเป็นพรหมน้องของสมเด็จพระชนนพระเจ้า

ทรงธรรม

๒๕ สมเด็จพระเจ้าฟ้าไชย

ผ่านพิภพปีแม จ.ศ. ๓๐๓๗ พ.ศ. ๒๓๙๗ ค.ศ. ๑๖๕๕

รัชกาล ๑ ปี

ถูกปลงพระชนม์ปีวอก จ.ศ. ๓๐๓๗ พ.ศ. ๒๓๙๗ ค.ศ. ๑๖๕๖

๒๖ สมเด็จพระศรีสุธรรมราชา

ผ่านพิภพปีวอก จ.ศ. ๓๐๓๗ พ.ศ. ๒๓๙๗ ค.ศ. ๑๖๕๖

รัชกาล ๓ เดือน

ถูกปลงพระชนม์ปีวอก จ.ศ. ๓๐๓๗ พ.ศ. ๒๓๙๗ ค.ศ. ๑๖๕๖

๒๗ สมเด็จพระนารายณ์มหาราช

ผ่านพิภพปีวอก จ.ศ. ๓๐๓๗ พ.ศ. ๒๓๙๗ ค.ศ. ๑๖๕๖

รัชกาล ๓๒ ปี

สวรรคตปีมโรง จ.ศ. ๓๐๕๐ พ.ศ. ๒๒๓๓ ค.ศ. ๑๖๗๗

อธิบาย. มีจดหมายเหตุชื่อว่า สมเด็จพระนารายณ์มหาราชประสูติปีวอก จ.ศ.

๓๙๕ พ.ศ. ๒๓๗๕ เมื่อเสวยราชย์พระชนษาได้ ๒๔ พรรษา เมื่อสวรรคต พระ

ชนษาได้ ๕๖ หนังสือพระราชพงษาวดารลงศักราชปี สมเด็จพระนารายณ์

มหาราชสวรรคตเร็ว ๖ ปี เป็นเหตุให้กำหนดศักราชปีเสวยราชย์สมเด็จพระเพท-

ราชาแลสมเด็จพระเจ้าเสือพนเพอนไป ต้องหาหลักฐานสอบลำบากอยู่

ราชวงศ์ชยานพลหลวง

๒๘ สมเด็จพระเพทราชา

ผ่านพิภพปีมโรง จ.ศ. ๓๐๕๐ พ.ศ. ๒๒๓๓ ค.ศ. ๑๖๗๗

รัชกาล ๑๕ ปี

สวรรคตปีแม จ.ศ. ๓๐๖๕ พ.ศ. ๒๒๔๖ ค.ศ. ๑๗๐๓

อธิบาย. หนังสือพระราชพงษาวดารว่า สมเด็จพระเพทราชาเป็นชาวบ้านพล
หลวง จึงเรียกราชวงศ์บ้านพลหลวง แต่ในจดหมายเหตุที่ฝรั่งแต่งไว้ ว่าสมเด็จพระ
เพทราชาเป็นเชื้อราชวงศ์เก่า^(๑) ข้าพเจ้าเข้าใจว่า เห็นจะเป็นทางฝ่ายพระ
ชนน ซึ่งเป็นพระนมสมเด็จพระนารายณ์มหาราช อย่างเดียวกับเจ้าพระยาโกษา
เหล็กเจ้าพระยาโกษาปาน ซึ่งเป็นบุตรเจ้านมวัดตึก มีสวรวรคตหนีได้จากพระ
ราชพงษาวดารฉบับพระจักรพรรดิพงษ์ (จาด) เห็นว่าจะถูกต้องด้วยจำนวนปี
รัชกาล ๑๕ ปี ตรงกับพระราชพงษาวดารฉบับอื่น และสมด้วยเรื่องหมเจ้าพระ
ขวัญราชโอรสพอไล่กันดีแล้วกษัตริย์รัชกาล

๒๙ สมเด็จพระเจ้าเสือ

มานพกพบแม จ.ศ. ๓๐๖๕ พ.ศ. ๒๒๔๖ ค.ศ. ๑๗๐๓
รัชกาล ๖ ปี

สวรวรคตปีชวด จ.ศ. ๓๐๗๐ พ.ศ. ๒๒๕๑ ค.ศ. ๑๗๐๘

อธิบาย. สมเด็จพระเจ้าเสือหนังสือพระราชพงษาวดารฉบับในราชวงศ์ปราสาท
ทอง ด้วยยอมรับว่าเป็นราชโอรสลับของสมเด็จพระนารายณ์มหาราชผู้ศึกษา
โบราณคดีจนหลงใตตรวจจุดจดหมายเหตุครั้งสมเด็จพระนารายณ์ แต่เพราะที่
เรื่องราวซึ่งปรากฏในครั้งนั้น ไม่มีเหตุอันใดที่ควรจะเชื่อว่าจะอยู่ในราชวงศ์ปรา
สาททอง ข้าพเจ้าเห็นควรนับในราชวงศ์บ้านพลหลวงตลอดมาทุกพระองค์จนสิ้น
กรุงเก่า อนึ่งปีสวรวรคตสมเด็จพระพุทธเจ้าเสือถึงไฉดต่างกันเป็นหลายอย่างแต่
ใกล้กันมากจนทวารรัชกาล ๗ ปี ข้าพเจ้าจึงลงศักราชตามหลังกัน

๓๐ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ

มานพกพบชวด จ.ศ. ๓๐๗๐ พ.ศ. ๒๒๕๑ ค.ศ. ๑๗๐๘
รัชกาล ๒๔ ปี

สวรวรคตปีชวด จ.ศ. ๓๐๗๔ พ.ศ. ๒๒๗๕ ค.ศ. ๑๗๓๒

(๑) ในจดหมายเหตุที่ฝรั่งแต่งไว้ว่า พระเพทราชาเป็นพี่น้องกับเจ้าพระยาโกษาเหล็ก และพระยาโกษาปาน

อธิบาย. ในหนังสือพระราชพงษาวดารว่า สมเด็จพระเจ้าท้ายสระสมภพปีมะแม
จุลศักราช ๑๐๔๐ ว่าสวรรคตปีชวด จุลศักราช ๑๐๙๕ ตรงกับจดหมายเหตุไทร
แแต่จันจนรัชกาลคลาศกั้น เพราะหนังสือพระราชพงษาวดารเสียหลักปีผ่านพิภพ
ของสมเด็จพระเจ้าเสือ ข้าพเจ้าลงจันจนต้นรัชกาลสมเด็จพระเจ้าท้ายสระ ตาม
ที่ได้กำหนดปีสวรรคตสมเด็จพระเจ้าเสือ

๓๑ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ

ผ่านพิภพปีชวด จ.ศ. ๑๐๙๕ พ.ศ. ๒๒๗๕ ค.ศ. ๑๗๓๒

รัชกาล ๒๖ ปี

สวรรคตปีชขาด จ.ศ. ๑๑๒๐ พ.ศ. ๒๓๐๑ ค.ศ. ๑๗๕๘

อธิบาย. ในหนังสือพระราชพงษาวดารว่า สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศสวรร
คตเดือน ๖ แรม ๕ ค่ำ ปีชขาดสัมฤทธิศก เวลาบ่าย ๔ โมงเศษ พระชันษา ๗๘

๓๒ สมเด็จพระเจ้าอู่ทอง

ผ่านพิภพปีชขาด จ.ศ. ๑๑๒๐ พ.ศ. ๒๓๐๑ ค.ศ. ๑๗๕๘

รัชกาล ๓ เดือน^(๑)

พระราชสมภพปีชขาด จ.ศ. ๑๑๒๐ พ.ศ. ๒๓๐๑ ค.ศ. ๑๗๕๘

อธิบาย. ในหนังสือพระราชพงษาวดารว่า สมเด็จพระเจ้าอู่ทองปราบดาภิเศก
เดือน ๗ ขึ้น ๖ ค่ำ ปีชขาด สัมฤทธิศก เสด็จพระราชอยู่เดือน ๑ พระราชสมภพออก
ทรงผนวชในเดือน ๘

๓๓ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงสุริยาศน์อมรินทร์

ผ่านพิภพปีชขาด จ.ศ. ๑๑๒๐ พ.ศ. ๒๓๐๑ ค.ศ. ๑๗๕๘

รัชกาล ๕ ปี^{08/2565}

สวรรคตในปีเสียดกรุงเก่าเมื่อปีกุนย จ.ศ. ๑๑๒๗ พ.ศ. ๒๓๐๘ ค.ศ. ๑๗๖๗

(๑) ความเป็น ๒ เดือน เพราะเสวยราชย์เดือน ๖ ออกทรงผนวชในเดือน ๘

๘
สังเขปรัชกาลกรุงเก่า

	พระนาม	มีเสวยราชย์	รวมมี	สวรรคต
	ราชวงศ์เชียงราย			
๑	สมเด็จพระวามาธิบดี (อู่ทอง) ที่ ๑	ราว พ. ๗๓๒ พ. ๑๘๙๓	๑๙	ราว พ. ๗๓๑ พ. ๑๙๑๒
๒	สมเด็จพระวามศวรร (กรุงท ๑)	ราว พ. ๗๓๓ พ. ๑๙๑๒	๑	พ. ๗๓๒ พ. ๑๙๑๓
	ราชวงศ์สุวรรณภูมิ			
๓	สมเด็จพระบรมราชา ธิราช (พังง) ที่ ๑	พ. ๗๓๒ พ. ๑๙๑๓	๑๘	มโรงแ พ. ๗๕๐ พ. ๑๙๑๓
๔	เจ้าทองด้วง	มโรงแ พ. ๗๕๐ พ. ๑๙๑๓	๗วัน	มโรงแ พ. ๗๕๐ พ. ๑๙๑๓
	ราชวงศ์เชียงราย			
	สมเด็จพระวามศวรร (กรุงท ๒)	มโรงแ พ. ๗๕๐ พ. ๑๙๑๓	๗	กัญ พ. ๗๕๗ พ. ๑๙๑๘
๕	สมเด็จพระวามราชาธิราช	กัญ พ. ๗๕๗ พ. ๑๙๑๘	๓๔	ฉลุ พ. ๗๗๑ พ. ๑๙๕๒
	ราชวงศ์สุวรรณภูมิ			
๖	สมเด็จพระนครินทรา ธิราช	ฉลุ พ. ๗๗๑ พ. ๑๙๕๒	๑๖	มโรงแ พ. ๗๘๖ พ. ๑๙๖๗
๗	สมเด็จพระบรมราชาธิราช (สามพระยา) ที่ ๒	มโรงแ พ. ๗๘๖ พ. ๑๙๖๗	๒๔	มโรงแ พ. ๘๑๐ พ. ๑๙๙๑

	พระนาม	ปีเสวยราชย์	รวมปี	สวรรคต
๘	สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ	มโงง ๙. ๘๕๐ พ. ๑๙๕๑	๔๐	วชิร ๙. ๘๙๐ พ. ๒๐๓๓
๙	สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๓	วชิร ๙. ๘๕๐ พ. ๒๐๓๓	๓	บุญ ๙. ๘๕๓ พ. ๒๐๓๔
๑๐	สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒	บุญ ๙. ๘๕๓ พ. ๒๐๓๔	๓๘	บุญ ๙. ๘๙๑ พ. ๒๐๗๒
๑๑	สมเด็จพระบรมราชาธิราช (หน่อพุทธางกูร) ที่ ๔	บุญ ๙. ๘๙๑ พ. ๒๐๗๒	๔	มเสง ๙. ๘๙๕ พ. ๒๐๗๖
๑๒	พระเชษฐาธิราช	มเสง ๙. ๘๙๕ พ. ๒๐๗๖	๑	มเมย ๙. ๘๙๖ พ. ๒๐๗๗
๑๓	สมเด็จพระไชยราชาธิราช	มเมย ๙. ๘๙๖ พ. ๒๐๗๗	๑๒	มเมย ๙. ๙๐๘ พ. ๒๐๘๙
๑๔	พระยอดฟ้า ขุนจระจกษาธิราช	มเมย ๙. ๙๐๘ พ. ๒๐๘๙	๒	วชิร ๙. ๙๑๐ พ. ๒๐๙๑
๑๕	สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ	วชิร ๙. ๙๑๐ พ. ๒๐๙๑	๔๒ ปี	วชิร ๙. ๙๕๐ พ. ๒๐๙๑
๑๖	สมเด็จพระมหินทราธิราช	วชิร ๙. ๙๕๐ พ. ๒๐๙๑	๒๐	มโงง ๙. ๙๗๐ พ. ๒๑๑๓
		มโงง ๙. ๙๗๐ พ. ๒๑๑๓	๑	มเสง ๙. ๙๗๓ พ. ๒๑๑๒

	พระนาม	ปีเสวยราชย์	รวมปี	สวรรคต
	ราชวงศ์สุโขทัย			
๑๗	สมเด็จพระมหาธรรม ราชาธิราช	มเสง ๙. ๙๓๑ พ. ๒๑๑๒	๒๑	ชาติ ๙. ๙๕๒ พ. ๒๑๓๓
๑๘	สมเด็จพระนเรศวรมหา ราชา	ชาติ ๙. ๙๕๒ พ. ๒๑๓๓	๑๕	มเสง ๙. ๙๖๗ พ. ๒๑๔๗
๑๙	สมเด็จพระเอกาทศรถ	มเสง ๙. ๙๖๗ พ. ๒๑๔๗	๑๕	วชิร ๙. ๙๘๒ พ. ๒๑๖๓
๒๐	เจ้าฟ้าศรีเสาวภาคย์	วชิร ๙. ๙๘๒ พ. ๒๑๖๓	ไม่ถึง	วชิร ๙. ๙๘๒ พ. ๒๑๖๓
๒๑	สมเด็จพระเจ้าทรงธรรม	วชิร ๙. ๙๘๒ พ. ๒๑๖๓	๗	มโรงแจ้ง ๙. ๙๙๐ พ. ๒๑๗๓
๒๒	สมเด็จพระเชษฐาธิราช	มโรงแจ้ง ๙. ๙๙๐ พ. ๒๑๗๓	๒	มเมย ๙. ๙๙๒ พ. ๒๑๗๓
๒๓	สมเด็จพระอาทิตย์วงษ์	มเมย ๙. ๙๙๒ พ. ๒๑๗๓	๓๖ วัน	มเมย ๙. ๙๙๒ พ. ๒๑๗๓
	ราชวงศ์ปราสาททอง			
๒๔	สมเด็จพระเจ้าปราสาท ทอง	มเมย ๙. ๙๙๒ พ. ๒๑๗๓	๒๕	มแม ๙. ๑๐๑๗ พ. ๒๑๙๗
๒๕	สมเด็จพระเจ้าฟ้าไชย ^{๖๕}	มแม ๙. ๑๐๑๗ พ. ๒๑๙๗	๑	วชิร ๙. ๑๐๑๗ พ. ๒๑๙๗

	พระนาม	ปีเสวยราชย์	รวมปี	สวรรคต
๒๖	สมเด็จพระศรีธรรม ราชา	วชิร จ. ๑๐๑๗ พ. ๒๑๘๘	๓ เดือน	วชิร จ. ๑๐๑๗ พ. ๒๑๘๘
๒๗	สมเด็จพระนารายณ์มหา ราชา	วชิร จ. ๑๐๑๗ พ. ๒๑๘๘	๓๒	มโหรี จ. ๑๐๕๐ พ. ๒๒๓๓
๒๘	ราชวงษบานพลุลวง สมเด็จพระเพทราชา	มโหรี จ. ๑๐๕๐ พ. ๒๒๓๓	๑๕	มแม่ จ. ๑๐๖๕ พ. ๒๒๔๖
๒๙	สมเด็จพระเจ้าเสือ	มแม่ จ. ๑๐๖๕ พ. ๒๒๔๖	๖	ชวติ จ. ๑๐๗๐ พ. ๒๒๕๓
๓๐	สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ท้ายสระ	ชวติ จ. ๑๐๗๐ พ. ๒๒๕๓	๒๔	ชวติ จ. ๑๐๘๔ พ. ๒๒๗๕
๓๑	สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว บรมโกศ	ชวติ จ. ๑๐๘๔ พ. ๒๒๗๕	๒๖	ชาติ จ. ๑๑๒๐ พ. ๒๓๐๓
๓๒	สมเด็จพระเจ้าเอกทัศ	ชาติ จ. ๑๑๒๐ พ. ๒๓๐๓	๒ เดือน	ชาติ จ. ๑๑๒๐ พ. ๒๓๐๓
๓๓	สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงสุริยาศน์อมรินทร์	ชาติ จ. ๑๑๒๐ พ. ๒๓๐๓	๘	กัญญ จ. ๑๑๒๘ พ. ๒๓๑๐

บันทึกเกณฑ์สอบศักราช

ตรวจสอบใหม่

เฉพาะบางลักษณะที่ปรากฏในบานแพนงประมวลกฎหมายรัชกาลที่ ๑

ตามฉบับพิมพ์ ๓ เล่มของมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง

จุลศักราช

๑) ศักราชที่ปรากฏในบานแพนงเป็นตัวเลข ๓ ตัว เช่น ๗๑๐ หรือที่ปรากฏตัวเลข ๔ ตัว แต่ ๒ ตัวแรกขึ้นด้วย ๑๐๐ หรือ ๑๑๐ สันนิษฐานว่าเป็นเลขจุลศักราช (จ.ศ.) ถ้าต้องการรู้ว่าเป็นมหาศักราช (ม.ศ.) เท้าโตให้เอาเกณฑ์ ๕๖๐ บวก ได้เลขลัพท์เท้าโตนับเป็นมหาศักราชเท่านั้น ถ้าต้องการรู้ว่าเป็นพุทธศักราช (พ.ศ.) เท้าโตให้เอาเกณฑ์ ๓๑๗๑ บวก ได้เลขลัพท์เท้าโต นับเป็น พ.ศ. เท่านั้น

มหาศักราช

๒) ศักราชที่ปรากฏในบานแพนงเป็นตัวเลข ๔ ตัว และตัวเลข ๒ ตัวข้างต้น นำด้วยเลข ๑๒๐๐ หรือ ๑๓๐๐ หรือ ๑๕๐๐ สันนิษฐานว่าเป็นเลขมหาศักราช ถ้าต้องการรู้ว่าเป็นจุลศักราชเท้าโต ให้เอาเกณฑ์ ๕๕๗ ซึ่งเป็นเกณฑ์ที่ ม.ศ. มากกว่า จ.ศ. มาลบได้เลขลัพท์เท้าโต นับเป็น จ.ศ. เท่านั้น เช่น ม.ศ. ๑๓๕๗ เอาเกณฑ์ ๕๕๗ มาลบ ได้เลขลัพท์เป็น ๗๙๙ นับเป็นจุลศักราช ๗๙๙ และถ้าต้องการทราบว่าจะตรงกับ พ.ศ. เท้าโต ให้เอาเกณฑ์ ๖๒๓ มาบวกกับ ม.ศ. ได้เลขลัพท์เท้าโต นับเป็น พ.ศ. เท่านั้น เช่น ม.ศ. ๑๓๗๗ เอาเกณฑ์ ๖๒๓ มาบวก ได้เลขลัพท์ ๒๐๑๐ นับเป็น พ.ศ. ๒๐๑๐

หรือออกอย่างหนึ่ง ถ้าปรากฏเลข ม.ศ. แล้ว ต้องการรู้ว่าจะ เป็น พ.ศ. เท้าโต ก็ให้เอาเกณฑ์ ๖๒๓ บวกกับเลข ม.ศ. ก่อนได้เลขลัพท์เท้าโต นับเป็น พ.ศ. เท่านั้น และถ้าต้องการรู้ว่าเป็น จ.ศ. เท้าโต ให้เอาเกณฑ์ ๑๑๗๑ มาลบ ได้เลขลัพท์เท้าโต นับเป็น จ.ศ. เท่านั้น เช่น ม.ศ. ๑๒๖๗ ต้องการทราบว่าจะตรงกับ พ.ศ. เท้าโต ให้

เขา ๒๒๓ บวกก่อน ได้เลขลัพท์เป็น พ.ศ. ๑๘๘๐ ถ้าต้องการรู้ว่าตรงกับ จ.ศ. เท่าใด ให้เอา ๑๑๘๑ มาลบ พ.ศ. ๑๘๘๐ ได้เลขลัพท์เป็น จ.ศ. ๗๐๙

พุทธศักราช

๓) ศักราชที่ปรากฏในบานแพนทเป็นตัวเลข ๔ ตัว และตัวเลขข้างต้น ๒ ตัว นำด้วยเลข ๑๘.. หรือ ๑๙.. หรือ ๒.. สันนิษฐานว่าเป็นเลขพุทธศักราช ถ้าต้องการรู้ว่าตรงกับมหาศักราชเท่าใด ให้เอาเกณฑ์ ๒๒๒ มาลบได้เลขลัพท์เท่าใด นับเป็นมหาศักราชเท่านั้น เช่น พ.ศ. ๑๘๘๘ เอาเกณฑ์ ๒๒๒ มาลบ ได้เลขลัพท์เป็น ม.ศ. ๑๒๗๗ และถ้าต้องการรู้ว่าตรงกับ จ.ศ. เท่าใด ให้เอาเกณฑ์ ๑๑๘๒ มาลบเลข พ.ศ. เช่น พ.ศ. ๑๘๘๔ เอาเกณฑ์ ๑๑๘๒ มาลบ จะได้เลขลัพท์เป็น จ.ศ. ๗๐๒

หรือออกอย่างหนึ่ง ถ้าปรากฏเลข พ.ศ. แล้ว ต้องการรู้ว่า เป็น ม.ศ. เท่าใด และเอาเกณฑ์ ๒๒๒ ลบแล้ว ถ้าต้องการรู้ว่า เป็น จ.ศ. เท่าใดต่อไปอีก ก็ให้เอาเกณฑ์ ๕๖๐ มาลบ จะได้เลขลัพท์เป็น จ.ศ. เท่านั้น เช่น พ.ศ. ๑๘๘๘ ต้องการรู้ว่า เป็น ม.ศ. เท่าใดเอาเกณฑ์ ๒๒๒ มาลบ จะได้เลขลัพท์เป็น ม.ศ. ๑๒๗๗ และถ้าต้องการรู้ว่า เป็น จ.ศ. เท่าใดต่อไป ให้เอาเกณฑ์ ๕๖๐ มาลบมหาศักราช ๑๒๗๗ นั้น ก็จะได้ เลขลัพท์เป็น จ.ศ. ๗๑๗

หรือกลับกัน เมื่อปรากฏเลข พ.ศ. แล้วต้องการรู้ว่า เป็น จ.ศ. เท่าใด ให้เอา เกณฑ์ ๑๑๘๒ มาลบก่อน ได้เลขลัพท์เท่าใด นับเป็น จ.ศ. เท่านั้น และต้องการรู้ว่า จะ เป็น ม.ศ. เท่าใดต่อไป ก็ให้เอาเกณฑ์ ๕๖๐ มาบวกเลข จ.ศ. เช่น พ.ศ. ๑๙๐๐ ต้อง การรู้ จ.ศ. ให้เอาเกณฑ์ ๑๑๘๒ มาลบ ได้เลขลัพท์เป็น จ.ศ. ๗๑๘ ต้องการรู้ ม.ศ. ให้ เอาเกณฑ์ ๕๖๐ มาบวก จะได้เลขลัพท์เป็น ม.ศ. ๑๒๗๘

ปีศักราชกับบับนักษัตร

๔) การคำนวณด้วยวิธีดังกล่าวมานี้ บับนักษัตรกับเลขศกจะไม่คลาดเคลื่อน และตรงกันเสมอ นอกจากเลขศกและบับนักษัตรหลงไว้ในบานแพนทนั้นจะคลาดเคลื่อน และผิดเพี้ยนด้วยการคัดลอกสอบทานกันแต่เดิมมา

เลขศักราชกับบันทึกขัตติยราชคฤกษ์

๕) เลขศก “ว่าด้วยตารางสอบศักราช” ในสมุด “สำหรับสอบศักราช” ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาตำราวงราชานภาพ (ฉบับพิมพ์โรงพิมพ์ไทยนครพานิชย์ กรุงเทพฯ พ.ศ. ๒๔๕๗) นี้ เมื่อได้สอบดูในเรื่องศักราชในบานแพนกกฎหมายนี้ โดยเฉพาะเลขศกที่สันนิษฐานว่าเป็นมหาศักราชนั้น เห็นคลาดเคลื่อนกันอยู่ ๒ ปี เช่นในบานแพนกกฎหมาย “พระไอยการทนาย” (ในประมวลกฎหมายรัชกาลที่ ๑ ฉบับพิมพ์ของมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง เล่ม ๒ หน้า ๑๓๗) ว่า “๑๒๖๗ ฤกษ์นักสัตว” ถ้าเปิดดูในตารางสอบศักราช ตอนตารางมหาศักราช (น. ๑๑) จะเห็นว่าตรงกับปีระกา ถ้าจะให้ตรงกับปีกุน ตารางนั้นจะต้องเป็น ม.ศ. ๑๒๖๘ แต่ถ้าเอาเกณฑ์ ๕๕๘ ของ ม.ศ. ที่มากกว่า จ.ศ. มาลบ จะได้เลขศัพท์เป็น จ.ศ. ๗๐๘ และเปิดดูตารางสอบตอนจุดศักราชในหนังสืออื่น (น. ๑๕) จะเห็นว่า จ.ศ. ๗๐๘ ตรงกับปีกุน สงสัยว่าผู้สอบถวายจะสอบไว้เคลื่อนคลาดไปก็เป็นได้ ดังจะยกมาให้เห็นพอเป็นตัวอย่างอีก:-

พระไอยการทนาย (ล. ๒ น. ๗๓ และ ๑๐๐)

บานแพนง ๑๓๕๘ มะแมนักสัตว สมุดสอบ ๑๓๕๘ ตรงกับมะเส็ง

บานแพนง ๑๓๘๗ ฤกษ์นักสัตว สมุดสอบ ๑๓๘๗ ตรงกับปีระกา

พระไอยการเบ็ดเสร็จ (ล. ๒ น. ๒๐๐)

บานแพนง ๑๒๖๓ อังษัณษังวัจจระ (มะแม) สมุดสอบ ๑๒๖๓ ตรงกับมะเส็ง

พระไอยการลักษณวิวาท (ล. ๒ น. ๒๗๐)

บานแพนง ๑๓๖๘ ศกสัปสังวัจจ (มะเส็ง) สมุดสอบ ๑๓๖๘ ตรงกับเถาะ

พระไอยการกระบดศึก

(ล. ๒ น. ๔๖๒ และ ๔๘๓)

บานแพนง ๑๓๗๓ กุกฤสังวัจจระ (ระกา) สมุดสอบ ตรงกับมะแม

บานแพนง ๑๓๗๕ ศกจนกัศัตว สมตสอบ ตรงกับวอก

ตามทีนามาเทียบไว้ จะเห็นได้ว่า เลขศกและปีนักษัตรในบานแพนงและ
สมตสอบคลาดเคลื่อนกันอยู่ ๒ ปี แต่ถ้านำเอาเกณฑ์ ๕๕๘ มาลบเลขศกในบานแพนง
ข้างบน หักลงเป็นจุลศักราชเสียก่อนแล้ว ไปเปิดดูตอนตาราง เทียบจุลศักราชใน
สมตสอบเล่มหกถาวนน จะพบเลขศกและปีนักษัตรตรงกันอย่างปรากฏในบานแพนง
เช่นทีนามากล่าวไว้ข้างตน

เกณฑ์ พ.ศ. กับ จ.ศ.

๖) ตามที่ปรากฏเลขศกในบานแพนงประมวลกฎหมายรัชกาลที่ ๑ นั้น ทำให้
ให้เห็นได้ว่า เกณฑ์ที่จะเทียบทำ จ.ศ. ให้เป็น พ.ศ. จะต้องเอา ๑๑๘๒ บวก (ตามสมต
สอบของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพว่า "พุทธศักราชมากกว่าจุลศักราช ๑๑๘๑
ปี") เช่นในพระราชพงศาวดาร (ฉบับหลวงประเสริฐ) ว่าสมเด็จพระรามา
ธิบดี ๑ (อู่ทอง) แรกสถาปนากรุงศรีอยุธยา เมื่อ "(จุล) ศักราช ๗๑๒ ขาลศก"
เมื่อเอาเกณฑ์ ๑๑๘๒ มาบวกจะได้เลขลัพธ์เป็น พ.ศ. ๑๗๙๔ ถ้าเป็นดังนี้ สมเด็จ
พระรามาธิบดีสร้างกรุงศรีอยุธยาเมื่อ พ.ศ. ๑๗๙๔ และไม่ใช่ พ.ศ. ๑๗๙๓ ดังที่ยก
กันมาแต่ก่อน แต่ปีนักษัตรเป็นปีชาลจุลศักราช ๗๑๒ นั้นเป็นอันแน่ บัญหาจึงมีอยู่ว่า
จะเอาเกณฑ์ ๑๑๘๑ หรือจะเอาเกณฑ์ ๑๑๘๒ มาบวกเลขจุลศักราช ถ้าเอาเกณฑ์
๑๑๘๑ มาบวก เลขพุทธศักราช ในบานแพนงกฎหมายกับ ปีนักษัตร ที่คำนวณกันในปีนั้น
จะคลาดเคลื่อนกันไป ๑ ปีเสมอเช่น (ในบานแพนงพระโद्यการลักษณะรั้วพ้องในประ
มวลกฎหมายรัชกาลที่ ๑ เล่ม ๑ หน้า ๒๙๕) "ศุภมัศ ๑๗๙๙ ศกมะแมกัศัตว" ถ้า
เอาเกณฑ์ ๑๑๘๑ มาลบได้เลขลัพธ์เป็น จ.ศ. ๗๑๗ เป็นปีวอก ปีนักษัตร คลาดเคลื่อนลา
หามา ๑ ปี และถ้าจะเชื่อซอปีนักษัตรเป็นสำคัญคือถือเอาปีมะแม เลขศก ก็จ
ลาหามา ๑ ปีเหมือนกัน

22/08/2565

ย้อนกลับมาพูดถึงปีสร้าง กรุงศรีอยุธยาอีกว่า ปีชาลจุลศักราช ๗๑๒ เอา
เกณฑ์ ๑๑๘๒ มาบวก จะได้ผลลัพธ์เป็น พ.ศ. ๑๗๙๔ และเป็นปีชาลเหมือนกัน เพราะ

ปรากฏในบานแพนงพระไอยการลักษณะณญาณ (ฉ. ๓ น. ๓๒๘) ก็เป็นปีชวดเหมือน
กัน คือกถาวไว้ว่า “ศุภมศต ๑๘๗๕ พยัคฆสงวณระ...” ดังนี้ แสดงว่ากฎหมาย
ลักษณะนี้ สมเด็จพระรามาธิบดี ๓ ทรงตั้งขึ้นในปีชวดปีเดียวกับที่สร้างกรุงศรีอยุธยา
นั่นเอง และศักราชในบานแพนงกฎหมายนี้ ถ้าจะหักลงเป็นจุลศักราชก็ต้องเอา ๑๑๘๒
มาลบเหมือนกัน จึงจะลงกับปีนักษัตร ซึ่งเป็นปีชวด ถ้าเอาเกณฑ์ ๑๑๘๓ มาลบก็จะ
เป็นปีเถาะไป

เรื่องเกณฑ์ ๑๑๘๒ ลบเลขพุทธศักราชนั้นยังได้พบอีกในหนังสือจดหมายเหตุ
ครั้งรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เช่นในสำเนาจดหมายของฟอลคอน ซึ่งใน
เวลานั้นเป็นออกพระฤทธิคำแห่งภักดี เขียนถึงมาควิสเดอเซเนเล เมื่อค.ศ. ๑๖๘๕
ลงท้ายว่า “จดหมายฉบับนี้ได้เขียนเมื่อ ณ วันพุธเดือน ๓ แรม ๘ ค่ำ ปีฉลู สัปตศก
ศักราช ๒๒๒๘” (ประชุมพงศาวดารภาค ๔๓ หน้า ๑๕๐) ปีฉลูสัปตศก ตามตาราง
จุลศักราชในสมุดสำหรับสอบศักราชของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ตรงกับ
จ.ศ. ๓๐๔๗ ดังนั้นจะเห็นได้ว่าใช้เกณฑ์ ๑๑๘๒ (๒๒๒๘-๑๑๘๒=๓๐๔๖) ยังมีจดหมาย
ของออกพระวิสุทสุนทรเป็นตัวหนังสือไทยอีก ๒ ฉบับที่ศาสตราจารย์ ยอช เซเต้ ได้มา
จากฝรั่งเศส (พิมพ์ไว้ในประชุมพงศาวดารภาค ๓๕ หน้า ๑๖-๑๗) หนังสือสองฉบับ
นี้ ลงท้ายว่า “หนังสือมาวันพุธเดือนแปดแรมสองค่ำเถาะนพศกศักราช ๒๒๓๑” เถาะ
นพศกนตามตารางในสมุดสอบเป็นจ.ศ. ๓๐๔๘ ในหนังสือสัญญาที่ทำกันระหว่างไทย
กับฝรั่งเศสฉบับหนึ่ง (พิมพ์อยู่ในประชุมพงศาวดารภาค ๓๕ หน้า ๒๑-๒๘) บอกไว้
ในตอนท้ายว่า “เขียนในเมืองลพบุรี ในวันพฤหัสบดีเดือนอ้าย ขึ้นแปดค่ำ พุทธศั
กราชสองพันสองร้อยสามสิบเอ็ด ปีเถาะนพศก” และในสัญญาฉบับนี้ในข้อ ๑๒ ได้
เทียบศักราชไว้ให้เห็นชัดเจนว่า “๑๒ ข้อหนึ่งว่าหนังสือขึ้น พัททโกษาธิบดีลัดแล
มุงสูว เตคน กับต้นฝรั่งเศสสัญญาต่อกันด้วยพวกนั้นในเดือนสิบสอง ขึ้นเก้าค่ำ(จุล)
ศักราชพันสี่สิบห้า คือพุทธศักราชสองพันสองร้อยสามสิบเจ็ด” ในจารึกเรื่องชะลอ
พระพุทไธยาสน์ วัดป่าโมก ในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าท้ายสระ ขันต้นว่า “ศุภมศต

๒๒๗๑ ศกษศาสตร์วาทนร... คือปมมะแม แต่พ.ศ. ๒๒๗๓ นั้น ตามสมุดสอบของสมเด็จฯ เป็นปจอก และตรงกับจ.ศ. ๑๐๘๐ แต่ถาเป็นปมมะแมตามจารึกน จะตรงกับจ.ศ. ๑๐๘๘

ปัญหาจึงมีอยู่ว่า เกณฑ์ที่เอา ๑๑๘๓ ลบหัก พ.ศ. เกิดใช้กันจนและยุติกับ ปันกษัตริย์ตั้งแต่เมื่อไรมา

เกณฑ์ พ.ศ. กับ ม.ศ.

๗) เกณฑ์มหาศักราชกับพุทธศักราช ก็เช่นเดียวกัน ตาม สมุด สอบศักราชว่า "พุทธศักราชมากกว่ามหาศักราช ๒๒๓ ปี" แต่ตามที่ปรากฏในบานแพนงประมวลกฎหมายรัชกาลที่ ๓ นั้น ต้องเอาเกณฑ์ ๒๒๒ ลบ ปันกษัตริย์จึงจะลงกัน ทั้งนี้เห็นได้แม้ในหลักศิลาจารึกสมัยสุโขทัยหลักที่ ๒ (จารึกภาษามาลีของพระมหาธรรมราชาที่ ๓) ที่ว่า พระมหาธรรมราชาที่ ๓ เสด็จออกทรงผนวชเมื่อพ.ศ. ๑๘๐๕ ปีฉลู ๕ หน่อ ๕ จารึกภาษาไทยและหลักที่ ๔ ภาษาเขมรลงไว้เป็นมหาศักราช ๑๒๘๓ ปีฉลู เหมือนกัน เมื่อนำมาลบกันแล้วจะได้เกณฑ์เป็น ๒๒๒ ถ้าเอาเกณฑ์ ๒๒๓ ลบแล้วจะตรงกับปีชวดไปไม่ใช่ปีฉลู

แต่มีข้อประหลาดที่ต้องการจะให้ ม.ศ. ซึ่งปรากฏในบานแพนงกฎหมายนั้นเป็น พ.ศ.ต้องเอาเกณฑ์ ๒๒๓ บวกจึงจะตรงกับ ปันกษัตริย์

เกณฑ์ พ.ศ. กับ ค.ศ.

๘) เกณฑ์ พ.ศ. กับ ค.ศ. ก็เช่นเดียวกัน ตามสมุดสอบว่า "พุทธศักราชมากกว่า คริสต์ศักราช ๕๔๓ ปี" แต่ตามเอกสารเก่าเป็น ๕๔๔ ปี ขอชักตัวอย่างมาให้เห็นเพื่อเป็นทางพิจารณา เช่นเมื่อเชอวาเดียดเอดโซมของอัครราชทูตฝรั่งเศสของพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๕ เข้าเฝ้าสมเด็จพระนารายณ์ และกราบทูลให้สมเด็จพระนารายณ์ทรงจารึก สมเด็จพระนารายณ์ทรงว่า "ได้ทรงนับถือศาสนาอันใดนับถือต่อ ๆ กันมาถึง ๒๒๒๘ ปีแล้ว" (ประชุมพงศาวดาร ภาค ๒๗ หน้า ๗๗) กับอีกแห่งหนึ่ง (ในประชุมพงศาวดาร ภาค ๔๓ หน้า ๘๐) ปรากฏในจดหมายบันทึกของฟอลคอนบันทึก

รับสั่งของสมเด็จพระนารายณ์สั่งให้เชอวาเลียเดอโชมองว่า “การที่จะเปลี่ยนศาสนา
ซึ่งใดเคยนับถือต่อกันมาถึง ๒๒๒๙ ปีแล้ว จะเป็นการสำคัญและลำบากสักเพียง
ไร” เลข ๒๒๒๙ นี้ แสดงว่าเป็น พ.ศ. และตรงกับ ค.ศ. ๑๖๘๕ เพราะเชอวาเลีย
เดอโชมองกับคณะได้เดินทางจากเมืองเบรสต์ เมื่อวันที่ ๓ มีนาคม ๑๖๘๕ มาถึงสัน
ดอนแมนาเจ้าพระยา เมื่อวันที่ ๒๓ กันยายน ๑๖๘๕ อยู่ในประเทศไทยจนถึงเดือน
ธันวาคม และโชมองได้เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทสมเด็จพระนารายณ์เพื่อเดินทางกลับ เมื่อวันที่
๑๒ ธันวาคม ๑๖๘๕ ตามนี้จะเห็นได้ว่า เกณฑ์เลขลบ พ.ศ. หักลงเป็น ค.ศ. หรือ
เกณฑ์เลขบวก ค.ศ. ให้เป็น พ.ศ. ต้องใช้เกณฑ์ ๕๔๔ ไม่ใช่ ๕๔๓ ทั้งยังจะเห็นได้
ในหนังสือออกพระวิสุทสุนทร (โกษาปาน) ถึงบาทหลวงเดอลาแซตติก (ประชุม
พงศาวดารภาค ๓๔ หน้า ๑๕) ซึ่งใช้คำลงท้ายว่า “หนังสือมาณเดือน ๘ แรม ๒ ค่ำ
ปีเถาะ นพศกศักราช ๒๒๓๑ ตรงกับวันที่ ๒๔ มิถุนายน ค.ศ. ๑๖๘๗” นี้ก็แสดงว่า
ใช้เกณฑ์เลข ๕๔๔ (๒๒๓๑-๕๔๔=๑๖๘๗) เหมือนกัน

ปัญหาจึงมีอยู่ว่า ที่ตกลงใช้เกณฑ์ ๕๔๓ อย่างเดียวนั้น เริ่มมาแต่เมื่อไร และ
ปี พ.ศ. หายไปไหน ๑ ปี

เกณฑ์ศักราชกฎหมาย

๘) สมเด็จพระนารายณ์ดำรัสราชานุภาพได้ทรงสอบ พบศักราชอกษัตริย์หนึ่ง
ในบานแพนกฎหมาย จึงทรงเรียกว่า “ศักราชกฎหมาย” โดยทรงปรารภไว้ (ใน
อธิบายประกอบพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขาเล่ม ๑ ฉบับพิมพ์ พ.ศ. ๒๔๘๑
หน้า ๗๒๘-๙) ว่า “ยังมีศักราชอกอย่างหนึ่ง ซึ่งข้าพเจ้ายังไม่เห็นว่าศักราช
อะไร ไทโรเรียกว่าศักราชกฎหมาย แต่สืบเอาเรื่องเอาเกณฑ์จากไทโรยังไม่ได้ ข้าพเจ้า
จึงเรียกไว้ว่า ศักราชกฎหมาย” และในตอนต่อไปทรงวางเกณฑ์ไว้ว่า “ศักราชกฎ
หมาย (ปรากฏในบานแพนแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม สมเด็จพระเจ้าปราสาท
ทอง และสมเด็จพระเจ้าบรมโกศ) ข้าพเจ้าได้ลองสอบดู น้อยกว่ามหาศักราช ๓๐๐ ปี

ถ้วน) ๒๕๘ เป็นจุดศักราช” และในสมต “สำหรับลอบศักราช” (หน้า ๘) ก็ทรงนำมาอธิบายไว้ก่อนว่า “ศักราชอีกอย่างหนึ่งปรากฏในบานแพนกกฎหมาย กรุงเก่าบางบทเหมือนกัน ข้าพเจ้าสอบได้เกณฑ์ แต่ไม่ทราบว่าศักราชอะไรจึงเรียกไว้ว่า ศักราชกฎหมาย” และทรงอธิบายต่อไป (หน้า ๘) ว่า “ศักราชที่ข้าพเจ้า เรียกว่าศักราชกฎหมาย พบในกฎหมายลักษณะราช ๒ แห่ง ลักษณะอาญาหลวง แห่ง ๑ ลักษณะกัณฑ์แห่ง ๑ ลักษณะฉนวนแห่ง ๑ ศักราชนี้ (จะพึงรู้ได้ด้วยตัวเลข พันสองร้อยเศษทุกแห่ง) สอบได้เกณฑ์น้อยกว่ามหาศักราช ๓๐๐ ปีถ้วน ๒๕๘ เป็นจุดศักราช”

ตามท สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ทรงสอบจนได้ เกณฑ์ ศักราชกฎหมาย เห็นจะเป็นเพราะพระองค์ท่านทรงกั้นกระแสดวงพระอาทิตย์เพียงว่า กฎหมาย ครึ่งกรุงเก่า นั้น พระมหากษัตริย์จะทรงตั้งขึ้นได้ตั้งแต่เวลาที่สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ (อยู่ทอง) ทรงสร้างกรุงศรีอยุธยาเป็นต้นมา ด้วยเหตุนี้เมื่อทรงนำเอาเกณฑ์ “ศักราชกฎหมาย” มาหักตัวเลขที่ปรากฏในบานแพนกกฎหมายเก่าๆ แล้ว จึงปรากฏมีตามบานแพนกว่า กฎหมายเหล่านั้นได้ตั้งขึ้นในรัชกาลของพระมหากษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยา ในสมัยตั้งแต่รัชกาลสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมลงมาถ้วน

ตั้งกฎหมายก่อนสร้างกรุงศรีอยุธยา

๑๐) การตั้งกฎหมายขึ้นและจำเป็นต้องให้ประชาชนหรืออย่างน้อยเจ้าพนักงานที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายได้รู้ระยะเวลาอยู่ด้วย ถ้ามี “ศักราชกฎหมาย” ก็น่าจะใช้น้อยกว่าจะเกิดความลำบาก

ผู้ตรวจสอบสวนสงสัยว่า ที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงเรียกว่า “ศักราชกฎหมาย” นั้น น่าจะเป็น มหาศักราช นั่นเอง เพราะมหาศักราชมีใช้มากในหลักฐานและเอกสารต่างๆ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงอธิบายไว้ในพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขาเล่มที่กล่าวแล้วว่า “ศักราชครั้งสุโขทัยใช้มหาศักราช ถึงศิลาจารึกในสมัยกรุงศรีอยุธยาขึ้นต้นเพียงในแผ่นดิน สมเด็จพระเจ้า

มาอับต ๒ ก็ใช้มหาศักราช แต่ศักราชที่ปรากฏในบานแพนกกฎหมายใช้ศักราช
หลายอย่างปะปนกัน แผ่นดินสมเด็จพระรามาธิบดี ๑ ใช้พุทธศักราช รัชกาลต่อๆ
มาใช้พุทธศักราชบ้าง มหาศักราชบ้าง จุลศักราชบ้าง” ต่อไปทรงยุติไว้ว่า “บาน
แพนกในกฎหมาย ใช้พุทธศักราชและมหาศักราชลงมาจนแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์
มหาราช แต่นั้นมาเป็นจุลศักราชเป็นพื้น”

ด้วยเหตุดังกล่าวมานี้จึงเข้าใจว่า ศักราชที่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๑ เรียกว่า “ศักราชกฎ
หมาย” นั้นน่าจะเป็น “มหาศักราช” ทั้งเมื่อสอบดูกับบันทึกขัตติยราชพงศาวดาร
มาข้างต้นแล้ว ดูเลขศักราชกับบันทึกขัตติยราชพงศาวดาร เสียแต่บางแห่งปรากฏปีก่อนสร้าง
กรุงศรีอยุธยาแต่ทรงเปลี่ยนแปลประหลาดอันใดในเมื่อเราทราบกันอยู่ดีว่า สมเด็จพระ
พระรามาธิบดี ๑ เคยเป็นกษัตริย์ครองแคว้นอยู่ก่อน หรือสืบทอดมามาก่อนที่จะประ
ภาคือสถาปนาสร้างกรุงศรีอยุธยา ก็น่าจะได้ทรงตั้งกฎหมายขึ้นใช้ในแคว้นของพระองค์
มาก่อนได้ ทั้งจะเป็นทางให้นักศึกษาได้มองเห็นว่า สมเด็จพระรามาธิบดี ๑ ได้ติด
ต่อกับมอญ นำเอาอารยธรรมของมอญมาใช้ในแคว้นของพระองค์ได้เพียงไร ขอยก
เอาศักราชที่เข้าใจว่าเป็นมหาศักราชในบานแพนกกฎหมายบางลักษณะมาเทียบไว้ให้ดู
ดังต่อไปนี้

พระไอยการเบตเสรอ (เล่ม ๒ น. ๒๐๐)

๑๒๖๓ อังคะสังวัชระ ถ้าเป็นมหาศักราช ตรง พ.ศ. ๑๙๙๖ มะแม ก่อนสร้างกรุงศรี
อยุธยา ๘ ปี

พระไอยการทาส (เล่ม ๒ น. ๑๑๗)

๑๒๖๗ กุณนัถสัตว์ ถ้าเป็นมหาศักราช ตรง พ.ศ. ๑๙๙๐ กุน ก่อนสร้างกรุงศรี
อยุธยา ๔ ปี

พระไอยการทาส (เล่ม ๒ น. ๗๓)

๑๓๕๙ มะแมนัถสัตว์ ถ้าเป็นมหาศักราช ตรง พ.ศ. ๑๙๙๒ มะแม ในรัชกาลสมเด็จพระ
พระบรมราชาธิราชที่ ๒ (สามพระยา)

พระไอยการลักษณวิวาท (เล่ม ๒ น. ๒๗๐)

๑๓๖๘ ศกสี่สังวัชระ ถ้าเป็นมหาคักราช ตรง พ.ศ. ๑๘๘๒ มะเถิง ในรัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ

พระไอยการกระบดศึก (เล่ม ๒ น. ๔๖๒, ๔๘๓)

๑๓๗๓ กุกกุกสังวัชระ ถ้าเป็นมหาคักราช ตรง พ.ศ. ๑๘๘๖ ระกา ในรัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ

๑๓๗๔ ศกจอนักสัตถ ถ้าเป็นมหาคักราช ตรง พ.ศ. ๑๘๘๗ จอ ในรัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ

พระไอยการทนาย (เล่ม ๒ น. ๑๐๐)

๑๓๗๗ ศกกญนิกสัตถ ถ้าเป็นมหาคักราช ตรง พ.ศ. ๒๐๑๐ กุน ในรัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ

กฎหมายที่ทรงขนในรัชกาลสมเด็จพระวามาธิบดีที่ ๑ (อู่ทอง)

(ลำดับตามปีที่คักราชก่อนและหลัง)

พระไอยการลักษณกญาน (เล่ม ๑ หน้า ๓๒๕)

(๑) ๑๘๘๔ พยัก ฉะ สังวัชระ เซษสูมาเสกาล บักเซเฮกาตค มีติดถียง อาทิตยวาระ

พระไอยการอาญาหลวง (เล่ม ๒ น. ๓๖๘)

(๒) ๑๘๘๕ สัตษะสังวัชระนักสัตถเบญจก อาสาทมาศคูนักษะจตุระ ตฤษณีโสระวาระ

พระไอยการลักษณรับฟ้อง (เล่ม ๑ น. ๒๕๕)

(๓) ๑๘๘๘ ศกมะแมนิกสัตถ เดือนอาษาชนสองคำ สุกรวาร

พระไอยการลักภาลูกเมียผู้คนท่าน (เล่ม ๒ น. ๑๒๔)

(๔) ๑๘๘๘ มะแมนิกสัตถ เดือนอาษา ชนเจตคว พุทธวาระ

พิสูหค่าน้ำลุยเพลิง (เล่ม ๑ น. ๓๕๘)

(๕) ๑๘๘๘ ศกษะสังวัชณะระ มคฺณมาศศุภักษย์ตติยตติครุวาร

พระไอยการลักษณะกู่หน (เล่ม ๒ น. ๑๗๓ ลักษณะสังสัย)

(๖) ๑๒๗๗ (พ.ศ. ๑๘๐๐ แต่เป็นปีวอก?) ชวดนักสัตว์ตกเดือนสิบเบต

ข^๕ ๒๐๖
จนเกาคำจนทวาร

พระไอยการลักษณะตระลาการ (เล่ม ๑ น. ๓๘๑)

(๗) ๑๘๐๐ ศกษอนักสัตว์ เดือนเจดแรมคำหน่ง

พระไอยการอาญาราย (เล่ม ๒ น. ๔๔๕)

(๘) ๑๘๐๒ ปีจอนักสัตว์ตวันศกษาสุขมาเส สุกขบักเข เอกาทศมตฐียัง

ซาพิตยวาร

พระไอยการเบดเสจร (เพิ่มเติม) (เล่ม ๒ น. ๒๑๕)

(๙) ๑๘๐๓ ศกษะสังวัชณะระวิสาขมาศกาลนักชตติยตติระวาร

(ตอนต้นเข้าใจว่าตงกอนสร้างกรุงศรีอยุธยา ๘ ปี)

พระไอยการลักษณะโจร (เล่ม ๒ น. ๒๕๑)

(๑๐) ๑๘๐๓ ศกษะสังวัชณะระเชษฐมาศ ศุภักษจัตตะตฤษตติครุวาร

พระไอยการลักษณะฝัวเมีย (เล่ม ๒ น. ๑)

(๑๑) ๑๘๐๔ ศกษชวดนักสัตว์ เดือน ๑๑ ข^๕ ๒๕ คำ จนทวาร

พระไอยการลักษณะฝัวเมีย (เพิ่มเติม) (เล่ม ๒ น. ๓๕)

(๑๒) ๑๘๐๕ ศกษะหลุนักสัตว์ เดือน ๑๐ ข^๕ ๒๖ คำ พุทวาร

พระไอยการเบดเสจร (เพิ่มเติม) (เล่ม ๒ น. ๒๕๔)

(๑๓) ๑๙๐๒ ศกกุฎกฤษะสังวัชณะระ กฤติกะมาศบัญญัติ ดีดศุภกัระวาร

พระไอยการลักษณโจร (เพิ่มเติม) (เล่ม ๒ น. ๓๕๖)

(๑๔) ๑๙๑๐ อิศสังวัชณะระสุขบั๊กทวาทศิมตถัจจนทวาระ

ธนิต อยู่โพธิ์

๑๐ ต.ก. ๒๕๙๗

หมายเหตุ:— เล่มและเลขหน้า ตามประมวลกฎหมายรัชกาลที่ ๑ ฉบับพิมพ์ของมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และ
การเมือง

กักราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาที่สอบใหม่

- คำถาม -

รัชกาลสมเด็จพระพุทธเจ้าเสือกับแน่? ตามที่ปรากฏในประชุมพงศาวดารภาค ๕ หน้า ๗๔, ๗๐ ว่า ๗ ปี (พ.ศ. ๒๒๔๖-๒๒๕๓) แต่เมื่อลบกันได้ ๕ ปี หากนับปีได้ ๖ ปี ส่วนรัชกาลอื่นตรงกันตามที่อ้างถูกต้องเป็นลำดับกันดีแล้ว

- คำตอบ -

การที่จะตอบเรื่องรัชกาลสมเด็จพระพุทธเจ้าเสือตามคำถามข้างบนนี้ จะต้องกล่าวถึงบรรชกาลของสมเด็จพระเพทราชาด้วย เพราะจำนวนบรรชกาลทั้งสองนี้เป็นปัญหาอยู่ และเป็นมานานแล้ว ที่ท่านอ้างถึงประชุมพงศาวดารภาค ๕ นั้น เป็นบรรชกาลซึ่งสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงพระอุตสาหะสอบค้นไว้และเป็นเวลาหลายปีมาแล้ว แม้กระนั้น ถ้าอ่านด้วยความพินิจเพราะหูกุจะเห็นได้ว่า พระองค์ท่านมิได้ทรงรับรองว่าถูกต้องทีเดียว ดังจะเห็นได้ในคำอธิบายที่ทรงกล่าวถึงบรรชกาลของสมเด็จพระเพทราชา (ในประชุมพงศาวดารภาคที่ ๕ หน้า ๗๔) ว่า "ปีสวรรคต (ของสมเด็จพระเพทราชา) นั้น ได้จากพระราชพงศาวดารฉบับพระจักรพรรดิพงศ์ (เจาด) เห็นว่าถูกต้อง ด้วยจำนวนบรรชกาล ๑๕ ปี ตรงกับพระราชพงศาวดารฉบับอื่น และสมด้วยเรื่องทมิเจ้าพระขวัญราชโอรส พอโสกันต์แดงกัสนรัชกาล" และทรงอธิบายว่าบรรชกาลสมเด็จพระพุทธเจ้าเสือไว้ว่า "อนึ่งปีสวรรคตสมเด็จพระพุทธเจ้าเสือก็ต่างกันเป็นหลายอย่าง แต่ที่ใกล้กันมากที่สุดก็บรรชกาล ๗ ปี ข้าพเจ้าจึงลงศักราชตามหลักฐาน"

ในราชพงศาวดารฉบับพระยารัตนเดชา สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอพระองค์น้อย ทรงอธิบายเป็นหมายเหตุไว้ตอนท้ายบรรชกาลสมเด็จพระเพทราชาว่า "หนังสือ

พงศาวดารฉบับหน้า สมเด็จพระเพทราชาได้เสวยราชย์เมื่อปีจอ จุลศักราช ๑๐๔๔ (พ.ศ. ๒๒๒๕) อยู่ในราชสมบัติ ๑๕ พรรษา สวรรคตปีฉลู จุลศักราช ๑๐๕๙ (พ.ศ. ๒๒๔๐) ความจริงที่สอบได้แน่นอนนั้นสมเด็จพระเพทราชาได้ราชสมบัติต่อเมื่อปีมะโรง จุลศักราช ๑๐๕๐ ถ้าสวรรคตปีฉลูจุลศักราช ๑๐๕๙ ดังว่าในพงศาวดารรัชกาลสมเด็จพระเพทราชาเพียง ๙ ปี แต่มีเหตุที่น่าสงสัยว่า ราชสมบัติจะกว่า ๙ ปี หักความปรากฏในพงศาวดารว่าโสกันต์พระขวัญพระราชโอรสแล้ว สมเด็จพระเพทราชาได้สวรรคตในปีนั้น พระขวัญอย่างเร็วจะประสูติในรัชกาลปีที่ ๒ ถ้าโสกันต์พระชนษา ๑๓ รัชกาลของสมเด็จพระเพทราชาต้องเป็น ๑๕ ปี ถ้าโสกันต์เมื่อชนษา ๑๑ ต้องเป็น ๑๓ ปี ถ้าหากเป็นพระราชโอรสตรง ทำเมื่อพระชนษาพระขวัญ ๙ ขวบ รัชกาลต้องเป็น ๑๑ อย่างไร ๆ ถ้ามีความจริงในเรื่องโสกันต์ หรือลงตรงพระขวัญแล้ว รัชกาลของสมเด็จพระเพทราชาต้องกว่า ๙ ปี ได้สอบดูในปฐมก็ได้คิดได้ว่าสมเด็จพระเพทราชาสวรรคตปีโร มีแต่ปีพระเจ้าท้ายสระเสวยราชย์ตรงกับที่ว่าในพงศาวดารว่าโดยย่อมีอยู่ ๑๗ ปี คือในระหว่างตั้งแต่ปีมะโรงจุลศักราช ๑๐๕๐ จนถึงจุลศักราช ๑๐๖๙ จะต้องแบ่งในรัชกาลสมเด็จพระเพทราชาโดยสมเด็จพระเจ้าเสือว่า รัชกาลไหนกับและต่อกันเมื่อปีใด นั้นจะต้องเป็นพระของข้าราชการหนังสือพงศาวดารกรุงเก่า ยังจะต้องหาหลักฐานกำหนดให้แน่นอนต่อไป

ตามพระอธิบายของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ซึ่งได้นำมาไว้ข้างต้นนั้น เป็นอันแสดงว่า พระองค์ท่านไม่ทรงรับรองความแน่นอนในเรื่องปีรัชกาลของสมเด็จพระเพทราชาและสมเด็จพระพุทธเจ้าเสือ ทั้งยังทรงทงธุระในเรื่องนี้ไว้ว่า "จะต้องเป็นพระของข้าราชการหนังสือพงศาวดารกรุงเก่า ยังจะต้องหาหลักฐานกำหนดให้แน่นอนต่อไป" เพราะฉะนั้นการที่ข้าพเจ้าจะตอบคำถามนี้ ก็นับว่าเป็นภาระที่หนักอยู่ จะลองค้นคว้าหาหลักฐานมาตอบ แต่ไม่หมายความว่าหลักฐานที่ข้าพเจ้านำมาประกอบในคำตอบนี้ จะดีไปกว่าคำอธิบายของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์นั้น หรือจะถือว่าคำตอบของข้าพเจ้าเป็นคำตอบที่ถูกต้อง

เสมอไป หากท่านได้พบหลักฐานที่ดีกว่า โปรดถือเอาความถูกต้องจากหลักฐานนั้น

ในประชุมพงศาวดารภาคที่ ๓๗ (เรื่องจดหมายเหตุของคณะบาทหลวงฝรั่งเศส ซึ่งเข้ามาตั้งกรุงศรีอยุธยาตอนแผ่นดินพระเจ้าเสือและพระเจ้าท้ายสระ) มีจดหมายของมองเซนต์เดอซเซ ถึงผู้อำนวยการคณะต่างประเทศฉบับหนึ่ง ลงเดือนตุลาคม ค.ศ. ๑๗๐๓ (พ.ศ. ๒๒๔๖) ได้กล่าวถึงการสวรรคต (เข้าใจว่า) ของสมเด็จพระเพทราชาไว้ว่า “..... ในระหว่างที่ทรงพระราชดำริอยู่เช่นนั้นก็เสด็จสวรรคต เมื่อต้นเดือนกุมภาพันธ์ พระมหาอุปราชซึ่งเป็นพระราชโอรสพระองค์ใหญ่ได้เสวยราชสมบัติแทนพระบิดา...” และอีกฉบับหนึ่งเป็นจดหมายของมองเซนต์เดอซเซ ถึงผู้อำนวยการคณะต่างประเทศเหมือนกัน ลงวันที่ ๖ ตุลาคม ค.ศ. ๑๗๐๓ (พ.ศ. ๒๒๔๖) ก็ได้กล่าวข้อความถึงเรื่องเดียวกันนี้ไว้ตอนหนึ่งว่า “...พระเจ้าแผ่นดินสยามได้สวรรคต เมื่อต้นเดือนกุมภาพันธ์ปีนั้นเอง พระมหาอุปราชได้ขึ้นครองราชสมบัติแทน เพราะท่านพระองค์นั้นสมควรจะครองราชสมบัติได้ดีกว่าพระอนุชา ซึ่งมีพระชนมเพียง ๑๔ หรือ ๑๕ ปี เท่านั้น แต่ทว่าจริงราชสมบัติควรจะได้แก่พระอนุชา เพราะท่านพระองค์นั้นได้ประสูติจากพระองค์หญิงซึ่งเป็นเชื้อพระวงศ์เก่า...”

ตามข้อความในจดหมาย ๒ ฉบับที่หยิบยกมากล่าวนี้ ถ้าจะให้ลงต้นนัยฐานก็เข้าใจว่ากล่าวถึงการสวรรคตของสมเด็จพระเพทราชา และการเสวยราชย์ของสมเด็จพระพุทธเจ้าเสือ และกล่าวว่า (พระเพทราชา) สวรรคตเมื่อต้นเดือนกุมภาพันธ์ปีนั้นเอง คำว่า “ปีนั้น” นั้น ถ้าว่าตาม ค.ศ. ๑๗๐๓ ก็เป็น ค.ศ. ๑๗๐๓ ตามวันที่ของจดหมาย เพราะ ค.ศ. ๑๗๐๓ ใหม่เมื่อต้นเดือนมกราคม ตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์มาถึงเดือนตุลาคม จึงยังเป็น ค.ศ. ๑๗๐๓ อยู่ แต่ถ้าว่าตามปี พ.ศ. ของเราแล้ว คำว่า “ปีนั้น” นี้ไม่ถูกต้องเป็น ปกติเลย คือปี พ.ศ. ๒๒๔๕ ปลายปี ไม่ใช่ปี พ.ศ. ๒๒๔๖ เพราะ พ.ศ. ของเราในปีใหม่เมื่อเดือนเมษายน และในปี พ.ศ. ๒๒๔๕ นั้น สมเด็จพระพุทธเจ้าเสือมีวรัชกาลอย่างมากเพียง ๒ เดือนเท่านั้น พระอนุชาก็กล่าวถึงในจดหมายนั้นว่า มีพระชนมเพียง ๑๔ หรือ ๑๕ ปีนั้น เข้าใจว่ากล่าวถึงพระขนิษฐ

ในจดหมายอีกฉบับหนึ่ง เป็นจดหมายมองซิเออร์เกติ ถึงมองแซนเยอร์
 เมโกรเมืองปอนต์เชวี ลงวันที่ ๓ กุมภาพันธ์ ค.ศ. ๑๗๑๑ (พ.ศ. ๒๒๕๔) มีกล่าวถึง
 ปัสวรวรคต (เข้าใจว่า) ของสมเด็จพระพุทธเจ้าเสด็จว่า “..... มองแซนเยอร์เดอซา
 บูล จึงนำความนเรียนต่อเจ้าพระยาพระคลังและขุนนางผู้ใหญ่อีกหลายคน เพื่อให้
 นำความกราบทูลพระเจ้าแผ่นดินใหม่ ซึ่งได้ขึ้นครองราชย์สมบัติเมื่อปี ค.ศ. ๑๗๐๕
 (พ.ศ. ๒๒๕๒) และซึ่งเป็นพระราชโอรสของพระเจ้าแผ่นดินองค์ที่ดรัายทสวรวรคต
 เมื่อต้นปี ค.ศ. ๑๗๐๕ (พ.ศ. ๒๒๕๒) นั้น...” การกล่าวถึง “พระเจ้าแผ่นดินใหม่
 ในจดหมายนี้ เข้าใจว่าหมายถึงสมเด็จพระเจ้าท้ายสระว่า ขึ้นครองราชสมบัติเมื่อปี
 ค.ศ. ๑๗๐๕ คือ พ.ศ. ๒๒๕๒ และกล่าวถึงว่า “เป็นพระราชโอรสของพระเจ้าแผ่นดิน
 องค์ที่ดรัาย ซึ่งเป็นผู้ไม่ได้ในระยะเวลา นอกจากสมเด็จพระพุทธเจ้าเสด็จ
 เพราะในพระราชพงศาวดารต่างๆ ก็กล่าวถึงพระองค์ท่านว่าดรัาย เพราะฉะนั้นการ
 ทว่า “สวรวรคตเมื่อต้นปี ค.ศ. ๑๗๐๕” นั้น ก็คือปัสวรวรคตของสมเด็จพระพุทธเจ้า
 เสด็จตนเอง แต่มีปัญหาว่า คำว่า “ต้นปี” นั้นตกในเดือนไหน ? ในพระราชพงษ-
 ศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขาว่า “เสด็จสวรวรคตในเดือนหก” ก็พอจะตกลงได้ว่า
 สวรวรคตต้น พ.ศ. ๒๒๕๒ นั้นเอง เป็นอันว่าใน พ.ศ. ๒๒๕๒ นี้ สมเด็จพระพุทธเจ้าเสด็จ
 มีวันรัชกาลอย่างมากกว่า ๒ เดือน

ตามข้อความในจดหมายที่นำมาข้างต้นนี้ ก็พอจะยุติได้ว่า สมเด็จพระ
 พุทธเจ้าเสด็จเสวยราชย์เมื่อปลายปี พ.ศ. ๒๒๔๕ (แต่ต้นปี ค.ศ. ๑๗๐๓) และสวรวรคตเมื่อ
 ต้นปี พ.ศ. ๒๒๕๒ (ค.ศ. ๑๗๐๕) ถ้าเอาเลขพุทธศักราชลบกัน ก็จะเป็นปีรัชกาล
 นับได้ ๗ โดยปี ถ้าเอาเลขคฤศศักราชลบกัน ก็จะได้ปีรัชกาล ๖ โดยปี แต่ถ้านับ
 โดยวิธีปฏิทินจริง ๆ ก็เพียง ๕ มีก.๓ เดือนเท่านั้น ก็คือเมื่อเสวยราชย์ใน พ.ศ. ๒๒๔๕
 นั้นก็ตกในเดือนกุมภาพันธ์เป็นปลายปีแล้ว มีวันรัชกาล (น่าจะ) ไม่ถึง ๒ เดือนก็สิ้น

ปีในปี พ.ศ. ๒๒๕๒ นั้น กรมพระราชกาลราวสัก ๑ เดือนเศษ ๆ ก็สวรรคตในเดือน ๒ จึง
 หักกลมลบกันแล้ว คงมีอายุรัชกาลเพียง ๕ ปีกับ ๓ เดือน แม้จะมีเศษวันออกไปอีก
 ก็คงไม่กวน

ได้ลองสอบศักราชจากหนังสือต่าง ๆ ลงเทียบเคียงกันไว้ตั้งแต่รัชกาลสมเด็จพระ
 พระนารายณ์มหาราช ถึงชนรัชกาลพระที่นั่งสุริยามรินทร์มาลงไว้ดังต่อไปนี้ แต่คงไม่
 ละเอียดและถูกต้องทีเดียว ขอให้เป็นที่นาทของนักสอบสวนคนคว่าหารายละเอียดและ
 ขอเท็จจริงต่อไปด้วย.

พระนามพระมหากษัตริย์แห่งประเทศไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัย

ลำดับ	พระนาม	วงศ์	ประสูติ พ.ศ.	เริ่มรัชกาล พ.ศ.	สวรรคต พ.ศ.	รวม รัชกาล	รวม พระชนม์	ราชธานี	ความสัมพันธ์	เหตุที่สวรรคต
๑	พ่อขุนศรีอินทราทิตย์	พระร่วงที่ ๑	—	๑๘๐๐	สุดับไรไม่ทราบ	—	—	สุโขทัย		
๒	พ่อขุนบาลเมือง	พระร่วงที่ ๒	—	เริ่มับไรไม่ทราบ	๑๘๒๑	—	—	สุโขทัย	โอรสพ่อขุนศรีอินทราทิตย์	พระชนมายุขัย
๓	พ่อขุนรามคำแหง(๑)	พระร่วงที่ ๓	—	๑๘๒๑	๑๘๖๐	๔๐	—	สุโขทัย	พระอนุชาพ่อขุนบาลเมือง	พระชนมายุขัย
๔	พญาลอไทย	พระร่วงที่ ๔	—	๑๘๖๑	๑๘๘๐	๑๙	—	สุโขทัย	โอรสพ่อขุนรามคำแหง	พระชนมายุขัย
๕	พระรามาธิบดี ๑ (อุทอง)	เชียงรายน ที่ ๑	๑๘๕๗ ๒๕๕	๑๘๘๓	๑๘๑๒	๑๖	๕๖	อยุธยา	ผู้ตั้งวงศ์เชียงรายน	พระชนมายุขัย
๖	พญาลิไทย (ศรีสุริยหงส์รามมหา- ธรรมราชาที่ ๑)	พระร่วงที่ ๕	—	๑๘๘๐	๑๘๑๘	๒๒	—	สุโขทัย	โอรสพญาลอไทย	พระชนมายุขัย
๗	พระรามาเสว	เชียงรายนที่ ๒	—	ครั้งที่ ๑ ๑๘๑๒ ครั้งที่ ๒ ๑๘๓๑	๑๘๓๓	๑	—	อยุธยา	โอรสพระรามาธิบดี ๑	พระชนมายุขัย ทรงราชย์ ๒ ครั้ง
๘	พระบรมราชาธิราชที่ ๑	สุพรรณภูมิที่ ๑	—	๑๘๑๓	๑๘๓๑	๑๘	—	อยุธยา	พระมารดาพระรามาเสว	พระชนมายุขัย
๙	พญาไสยลือไทย (มหาธรรมราชา ที่ ๒)	พระร่วงที่ ๖	—	๑๘๓๘	๑๘๒๑	๑๑	—	สุโขทัย	โอรสพญาลิไทย (ตอนที่ไม่มีกษัตริย์พระ ร่วงอีก ๒ องค์ (แต่เป็นเพียงเจ้าเมืองขึ้น)	สิ้นอำนาจโดยที่พระบรมราชาธิราชที่ ๑ ตีได้กรุงสุโขทัย
๑๐	เจ้าทองด้วง	สุพรรณภูมิที่ ๒	๑๘๑๗	๑๘๓๑	๑๘๓๑	๑ วัน	๑๕	อยุธยา	โอรสพระบรมราชาธิราชที่ ๑	ถูกพระรามาเสวปลงพระชนม์ แล้ว พระรามาเสวทรงราชย์เป็นครั้งที่ ๒
๑๑	พระบรมราชาธิราช	เชียงรายนที่ ๓	—	๑๘๓๘	๑๘๕๒	๑๕	—	อยุธยา	โอรสพระรามาเสว	ลาออกจากราชสมบัติเวนถวาย
๑๒	พระนครอินทราชา	สุพรรณภูมิที่ ๓	๑๘๐๒	๑๘๕๒	๑๘๖๗	๑๖	๖๖	อยุธยา	นัดดาพระบรมราชาธิราชที่ ๑	พระนครอินทร์
๑๓	พระบรมราชาธิราชที่ ๒	สุพรรณภูมิที่ ๔	—	๑๘๖๗	๑๘๘๑	๑๔	—	อยุธยา	โอรสพระนครอินทร์	พระชนมายุขัย
๑๔	พระบรมไตรโลกนาถ	สุพรรณภูมิที่ ๕	๑๘๗๕	๑๘๘๑	๒๐๓๑	๕๐	๕๗	อยุธยา ๑๕ ปี พิษณุโลก ๒๕ ปี	โอรสพระบรมราชาที่ ๒	พระชนมายุขัย
๑๕	พระบรมราชาธิราชที่ ๓	สุพรรณภูมิที่ ๖	—	๒๐๓๑	๒๐๓๔	๓	—	อยุธยา	โอรสพระบรมไตรโลกนาถ	พระชนมายุขัย
๑๖	พระรามาธิบดีที่ ๒	สุพรรณภูมิที่ ๗	๒๐๑๖	๒๐๓๔	๒๐๗๒	๓๘	๕๘	อยุธยา	อนุชาพระบรมราชาธิราชที่ ๓	พระชนมายุขัย
๑๗	พระบรมราชาธิราชที่ ๔	สุพรรณภูมิที่ ๘	๒๐—	๒๐๗๒	๒๐๗๖	๔	—	อยุธยา	โอรสพระรามาธิบดีที่ ๒	พระชนมายุขัย
๑๘	พระชัยราชาธิราช	สุพรรณภูมิที่ ๙	๒๐๗๒	๒๐๗๖	๒๐๗๗	๕ เดือน	๕	อยุธยา	โอรสพระบรมราชาธิราชที่ ๔	ถูกพระชัยราชาปลงพระชนม์
๑๙	พระแก้วฟ้า (หรือยอดฟ้า)	สุพรรณภูมิที่ ๑๐	—	๒๐๗๗	๒๐๘๘	๑๑	—	อยุธยา	อนุชาพระบรมราชาธิราชที่ ๔	พระชนมายุขัย
๒๐	พระมหาจักรพรรดิ	สุพรรณภูมิที่ ๑๑	๒๐๗๘	๒๐๘๘	๒๐๘๙	๑๑	๑๒	อยุธยา	โอรสพระชัยราชาธิราช	ถูกขุนรวงศาปลงพระชนม์
๒๑	พระมหินทราธิราช	สุพรรณภูมิที่ ๑๒	—	๒๐๘๙	๒๑๑๑	๒๐	—	อยุธยา	พระบรมวงศ์ใหญ่ แผ่นดินพระแก้วฟ้า	พระชนมายุขัย
๒๒	พระมหาธรรมราชา	สุโขทัยที่ ๑	—	๒๑๑๑	๒๑๑๒	๑	—	อยุธยา	โอรสพระมหาจักรพรรดิ	เสวยกรุงศรีแรก
๒๓	พระมหาธรรมราชา	สุโขทัยที่ ๑	๒๐๕๘	๒๑๑๒	๒๑๓๓	๒๑	๗๕	ขุนแก้วฟ้า อยุธยา ๕ ปี	พระราชบุตรเขยพระมหาจักรพรรดิ	พระชนมายุขัย
๒๔	พระนเรศวรมหาราช	สุโขทัยที่ ๒	๒๐๘๘	๒๑๓๓	๒๑๔๘	๑๕	๕๐	อยุธยา	โอรสพระมหาธรรมราชา	พระชนมายุขัย
๒๕	พระเอกาทศรถ 29/08/2563	สุโขทัยที่ ๓	—	๒๑๔๘	๒๑๖๓	๑๕	—	อยุธยา	อนุชาพระนเรศวร	พระชนมายุขัย

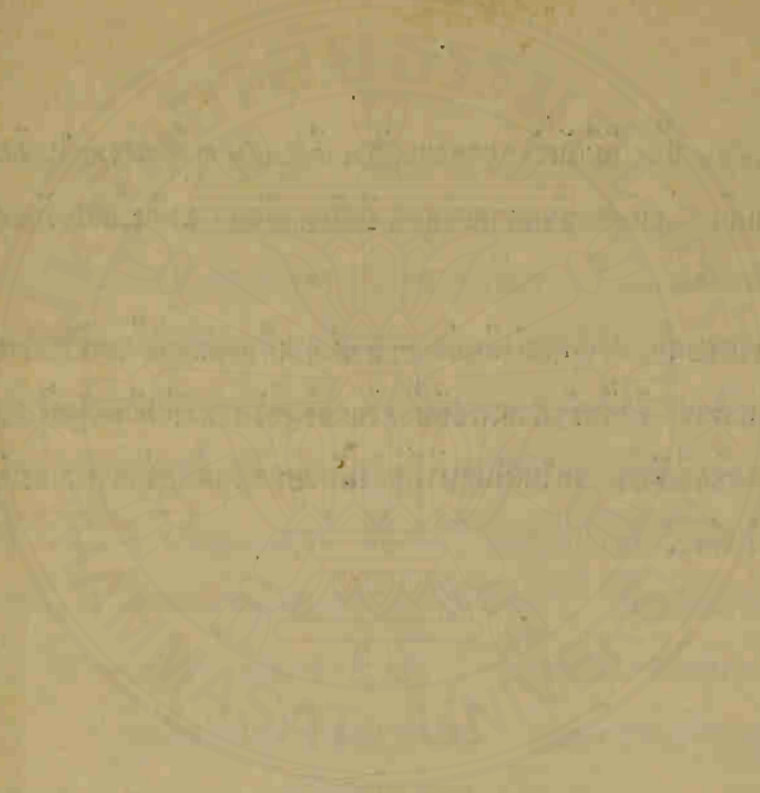
(๑) ศิลาจารึกซึ่งพบใหม่เมื่อคราวขุดแต่งและบูรณะเมืองสุโขทัยเก่าใน พ.ศ. ๒๔๕๖ มีเรื่องการทำสงครามระหว่างสุโขทัยกับทวาย ในศักราช ๑๓๑๕ (พ.ศ. ๑๘๓๖) ได้ลำดับบรรพบุรุษของกรุงสุโขทัยเริ่มตั้งแต่ต้น พญาศรีอินทราทิตย์ พญา
บาน . . . นี้ พญาธรรมราช นี้ ไสยสงคราม นี้ พญาเถลิง นี้ พญาวันนวม นี้ พญามหาธรรมราชา นี้ ไสยสงครามกับนี้ พญาวันนวม จะเป็นพระเจ้าแผ่นดินกรุงสุโขทัยหรือไม่ กรมศิลปากรขอเสนอเพื่อพิจารณาต่อไปด้วย

ลำดับ	พระนาม	วงศ์	ประสูติ พ.ศ.	เริ่มรัชกาล พ.ศ.	สวรรคต พ.ศ.	รวม รัชกาล	รวม พระชนม์	ราชธานี	ความสัมพันธ์	เหตุที่สุด รัชกาล
๒๖	เจ้าฟ้าศรีเสาวภาคย์	สุโขทัยที่ ๔	—	๒๑๖๓	๒๑๖๓	ไม่สงบ	—	อยุธยา	โอรสพระเอกาทศรถ	พระเจ้าทรงธรรมปลงพระชนม์
๒๗	พระเจ้าทรงธรรม	สุโขทัยที่ ๕	๒๑๓๔	๒๑๖๓	๒๑๗๑	๘	๓๘	อยุธยา	โอรสพระเอกาทศรถ (ลูกพระสนม)	พระชนมายุขัย
๒๘	พระเชษฐาธิราช	สุโขทัยที่ ๖	—	๒๑๗๑	๒๑๗๓	๒ ปี ๖ เดือน	—	อยุธยา	โอรสพระเจ้าทรงธรรม	เจ้าปราสาททองปลงพระชนม์
๒๙	พระอาทิตย์วงศ์	สุโขทัยที่ ๗	๒๑๖๕	๒๑๗๓	๒๑๗๓	๑ ปี ๖ วัน	๑๖	อยุธยา	อนุชาพระเชษฐาธิราช	ถูกถอด
๓๐	พระเจ้าปราสาททอง	ปราสาททองที่ ๑	—	๒๑๗๓	๒๑๘๘	๑๕	—	อยุธยา	ขุนนางผู้ใหญ่ครั้งพระเจ้าทรงธรรม	พระชนมายุขัย
๓๑	เจ้าฟ้าชัย	ปราสาททองที่ ๒	—	๒๑๘๘	๒๑๘๘	๑	—	อยุธยา	โอรสพระเจ้าปราสาททอง	ถูกพระนารายณ์ปลงพระชนม์
๓๒	พระศรีสุธรรมราชา	ปราสาททองที่ ๓	—	๒๑๘๘	๒๑๘๘	๓ เดือน	—	อยุธยา	อนุชาพระเจ้าปราสาททอง	ถูกพระนารายณ์ปลงพระชนม์
๓๓	พระนารายณ์มหาราช	ปราสาททองที่ ๔	๒๑๗๕	๒๑๘๘	๒๑๙๑	๓๒	๕๖	อยุธยา	โอรสพระเจ้าปราสาททอง	พระชนมายุขัย
๓๔	พระเพทราชา	บ้านพลูหลวงที่ ๑	๒๑๗๖	๒๑๙๑	๒๑๙๕	๑๔	๖๕	อยุธยา	ขุนนางในแผ่นดินพระนารายณ์	พระชนมายุขัย
๓๕	พระเจ้าเสือ	บ้านพลูหลวงที่ ๒	—	๒๑๙๕	๒๑๙๕	๖	—	อยุธยา	ราชบุตรเลี้ยงพระเพทราชา	พระชนมายุขัย
๓๖	พระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ	บ้านพลูหลวงที่ ๓	๒๑๙๔	๒๑๙๕	๒๑๙๕	๒๓	๕๒	อยุธยา	โอรสพระเจ้าเสือ	พระชนมายุขัย
๓๗	พระเจ้าบรมโกศ	บ้านพลูหลวงที่ ๔	๒๑๙๔	๒๑๙๕	๒๓๐๑	๒๖	๗๘	อยุธยา	อนุชาพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ	พระชนมายุขัย
๓๘	พระเจ้าอู่ทอง	บ้านพลูหลวงที่ ๕	—	๒๓๐๑	๒๓๐๑	๒ เดือน	—	อยุธยา	โอรสพระเจ้าบรมโกศ	เวรราชสมบัติกับพระเจ้าเชษฐา
๓๙	พระสุริยาศน์อมรินทร์	บ้านพลูหลวงที่ ๖	—	๒๓๐๑	๒๓๐๑	๘	—	อยุธยา	โอรสพระเจ้าบรมโกศ	เสียกรุงครั้งที่ ๒ แล้ว ไม่มีพระเจ้าแผ่นดินอยู่สามปี
๔๐	พระเจ้ากรุงธนบุรี	—	๒๑๗๗	๒๓๑๑	๒๓๒๕	๑๔	๔๘	ธนบุรี	เคยเป็นข้าราชการในแผ่นดินพระเจ้าบรมโกศ.	ถูกสำเร็จโทษ
๔๑	พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก	จักรีที่ ๑	๒๑๗๘ ๔๗ ๔	๒๑๗๕ ๕๗ ๑๓	๒๓๕๒	๒๘	๗๓	กรุงเทพฯ	เริ่มตั้งวงศ์จักรี	พระชนมายุขัย
๔๒	พระพุทธเลิศหล้านภาลัย	จักรีที่ ๒	๒๓๑๐ ๒๔ ๖ มีค.	๒๓๕๒ ๔๗ ๘	๒๓๖๗	๑๖	๕๘	กรุงเทพฯ	โอรสพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก	พระชนมายุขัย
๔๓	พระนั่งเกล้าฯ	จักรีที่ ๓	๒๓๓๐ ๓๑ มีน.	๒๓๖๗ ๑ ๕ พค.	๒๓๖๘	๒๗	๖๔	กรุงเทพฯ	โอรสพระพุทธรู้เลิศหล้านภาลัย	พระชนมายุขัย
๔๔	พระจอมเกล้าฯ	จักรีที่ ๔	๒๓๔๗ ๑๘ ๕ ๕ ๑๔	๒๓๖๘ ๑ ๕ ๕ ๑๔	๒๔๑๑ ๑ ๕ ๕ ๑๔	๑๘	๖๔	กรุงเทพฯ	พระอนุชาพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว	พระชนมายุขัย
๔๕	พระจุลจอมเกล้าฯ	จักรีที่ ๕	๒๓๖๖ ๒๐ ๖ มีย.	๒๔๑๑ ๑๑ ๑๑ พย.	๒๔๕๓ ๒๓ ๕ ๕ ๑๑	๕๓	๕๘	กรุงเทพฯ	โอรสพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	พระชนมายุขัย
๔๖	พระมงกุฎเกล้าฯ	จักรีที่ ๖	๒๔๒๓ ๑ ๖ ๖ ๒	๒๔๕๓ ๕ ๕ ๕ ๑๑	๒๔๖๘ ๒๖ ๕ ๕ ๑๑	๑๖	๔๖	กรุงเทพฯ	โอรสพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	พระชนมายุขัย
๔๗	พระปกเกล้าฯ	จักรีที่ ๗	๒๔๓๖ ๘ ๕ ๕ ๑๑	๒๔๖๘ ๒๖ ๕ ๕ ๑๑	๒๔๗๗ ๒๖ ๕ ๕ ๑๑	๘	๔๒	กรุงเทพฯ	พระอนุชาพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว	ทรงสละราชสมบัติประทัดประเทศ อังฤษ สวรรคตเมื่อ ๒๔๗๘
๔๘	สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล	จักรีที่ ๘	๒๔๖๘ ๒๐ ๖ ๕ ๑๑	๒๔๗๗ ๒๖ ๕ ๕ ๑๑	๒๔๘๘ ๘ ๕ ๕ ๑๑	๑๒	๒๑	กรุงเทพฯ	นัดดาพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว	อุบัติเหตุ?
๔๙	สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล	จักรีที่ ๙	๒๔๗๐ ๕ ๕ ๕ ๑๑	๒๔๘๘ ๘ ๕ ๕ ๑๑	๒๔๘๘ ๘ ๕ ๕ ๑๑	๑๘	๑๘	กรุงเทพฯ	อนุชาพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล	ขอให้ทรงพระเจริญยืนนาน

29/08/2565

คํารายพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาที่สอบใหม่

พระนามพระเจ้าแผ่นดิน	พงศาวดารพระราชหัตถ์เลขา		รวมกับ	สมเด็จพระนารายณ์		รวมกับ	สอบใหม่		รวมกับ	หมายเหตุ
	ปีเสวยราชย์	ปีสวรรคต		(ในประชุมพงศาวดารภาคที่ ๕)	ปีเสวยราชย์		ปีสวรรคต	ปีเสวยราชย์		
สมเด็จพระนารายณ์มหาราช	จ. ๑๐๓๗ พ. ๒๑๓๙ ก. ๑๖๕๖	จ. ๑๐๔๔ พ. ๒๒๒๕ ก. ๑๖๗๒	๒๖	จ. ๑๐๓๗ พ. ๒๑๓๙ ก. ๑๖๕๖	จ. ๑๐๕๐ พ. ๒๒๓๓ ก. ๑๖๗๗	๓๒	จ. ๑๐๓๗ พ. ๒๑๓๙ ก. ๑๖๕๖	จ. ๑๐๕๐ พ. ๒๒๓๓ ก. ๑๖๗๗	๓๑ ปี กับ ๘ เดือน	เสวยราชย์ ๘ ตุลาคม สวรรคตวันที่ ๑๑ กรกฎาคม
พระเพทราชา	จ. ๑๐๔๔ พ. ๒๒๒๕ ก. ๑๖๗๒	จ. ๑๐๕๑ พ. ๒๒๔๐ ก. ๑๖๙๗	๑๕	จ. ๑๐๕๐ พ. ๒๒๓๓ ก. ๑๖๗๗	จ. ๑๐๖๕ พ. ๒๒๔๖ ก. ๑๗๐๓	๑๕	จ. ๑๐๕๐ พ. ๒๒๓๓ ก. ๑๖๗๗	จ. ๑๐๖๕ พ. ๒๒๔๕ ก. ๑๗๐๓	๑๔ ปี กับ ๗ เดือน	สวรรคตต้นเดือนกุมภาพันธ์ ปลาย พ.ศ. น แต่ชนต้น ค.ศ. แล้ว
พระพุทธเจ้าเสือ	จ. ๑๐๕๑ พ. ๒๒๔๐ ก. ๑๖๙๗	จ. ๑๐๖๗ พ. ๒๒๔๙ ก. ๑๗๐๖	๙	จ. ๑๐๖๕ พ. ๒๒๔๖ ก. ๑๗๐๓	จ. ๑๐๗๐ พ. ๒๒๕๑ ก. ๑๗๐๗	๗	จ. ๑๐๖๕ พ. ๒๒๔๕ ปลายปี ก. ๑๗๐๓ ต้นปี	จ. ๑๐๗๐ พ. ๒๒๕๒ ต้นปี ก. ๑๗๐๙	๕ ปี กับ ๓ เดือน	
พระเจ้าท้ายสระ	จ. ๑๐๖๗ พ. ๒๒๔๙ ก. ๑๗๐๖	จ. ๑๐๗๔ พ. ๒๒๗๕ ก. ๑๗๓๒	๒๖	จ. ๑๐๗๐ พ. ๒๒๕๑ ก. ๑๗๐๗	จ. ๑๐๘๔ พ. ๒๒๗๕ ก. ๑๗๓๒	๒๔	จ. ๑๐๗๐ พ. ๒๒๕๒ ก. ๑๗๐๙	จ. ๑๐๘๔ พ. ๒๒๗๕ ปลายปี ก. ๑๗๓๓	๒๓ ปี กับ ๑๐ เดือน	เดือนกุมภาพันธ์-ปลาย พ.ศ. น แต่ต้น ค.ศ. น
พระบรมโกศ	จ. ๑๐๘๔ พ. ๒๒๗๕ ก. ๑๗๓๒	จ. ๑๑๒๐ พ. ๒๓๐๓ ก. ๑๗๕๗	๒๕	จ. ๑๐๘๔ พ. ๒๒๗๕ ก. ๑๗๓๒	จ. ๑๑๒๑ พ. ๒๓๐๓ ก. ๑๗๕๗	๒๖	จ. ๑๐๘๔ พ. ๒๒๗๕ ก. ๑๗๓๓	จ. พ. ๒๓๐๓ ก. ๑๗๕๗	๒๔ ปี กับ ๓ เดือน	เสวยราชย์ ต้นกุมภาพันธ์ สวรรคต ปลายเมษายน
กรมขุนพรพินิต	จ. ๑๑๒๐ พ. ๒๓๐๓ ก. ๑๗๕๗	จ. ๑๑๒๐ พ. ๒๓๐๓ ก. ๑๗๕๗	๑๐ วัน	จ. ๑๑๒๐ พ. ๒๓๐๓ ก. ๑๗๕๗	จ. ๑๑๒๐ พ. ๒๓๐๓ ก. ๑๗๕๗	๒ เดือน	จ. ๑๑๒๐ พ. ๒๓๐๓ ก. ๑๗๕๗	จ. ๑๑๒๐ พ. ๒๓๐๓ ก. ๑๗๕๗	ราว ๑ เดือน	เสวยราชย์ ปลายเมษายน เจเนราชสมบัติ วันที่ มกราคม
พระที่นั่งสุริยามรินทร์	จ. ๑๑๒๐	จ. ๑๑๒๑		จ. ๑๑๒๐ พ. ๒๓๐๓ ก. ๑๗๕๗	จ. ๑๑๒๑ พ. ๒๓๐๓ ก. ๑๗๖๗	๕ ปี	จ. ๑๑๒๐ พ. ๒๓๐๓ ก. ๑๗๕๗			ไม่ได้สอบ

29/08/2565

พิมพ์ที่โรงพิมพ์ไทยพลศึกษา ๓๐๘ สี่ลม พระนคร นายชวนนท์ จาคูประยูร ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา ๒๕๐๕